

KATALOG PRIORITERTE KULTURMINNER OG KULTURMILJØER PÅ SVALBARD

Versjon 1.1 (2013)

Irene Skauen Sandodden
Sysselmannen på Svalbard

Adresse Sysselmannen på Svalbard, Pb. 633, 9171 Longyearbyen	Telefon 79 02 43 00 Telefaks 79 02 11 66 E-post firmapost@sysselelmannen.no	Internett www.sysselelmannen.no
Tilgjengelighet Internett: www.sysselelmannen.no	ISBN: Opplag: Trykkes ikke, kun digitalt	
Utgiver Sysselmannen på Svalbard, miljøvernavdelingen	Årstall: 2013 Sider: 220	
Forfattere Irene Skauen Sandodden. Tekst er hentet fra ulike kilder. Per Kyrre Reymert, Tora Hultgreen, Marit Anne Hauan og Thor Bjørn Arlov har skrevet artikler om de ulike fasene i Svalbard historie (kapittel 2).		
Deltakende institusjoner Sysselmannen på Svalbard		
Tittel Katalog prioriterte kulturminner og kulturmiljøer på Svalbard. Versjon 1.1 (2013).	Title Catalogue of the cultural heritage sites with high priority in Svalbard. Version 1.1 (2013).	
Referanse Katalog prioriterte kulturminner og kulturmiljøer på Svalbard. Versjon 1.1 (2013). Tilgjengelig på Internett: www.sysselelmannen.no .		
Sammendrag Katalogen gir et kort innblikk i historien til Svalbard og representative kulturminner. Videre beskrives de om lag 100 prioriterte kulturminnene og kulturmiljøene som er valgt ut i Kulturminneplan for Svalbard 2013 – 2023. Katalogen er utarbeidet som et vedlegg til kulturminneplanen, men kan revideres ved behov.		
Emneord norsk <ul style="list-style-type: none">- Kulturminner og kulturmiljø- Kulturminnevern- Verneverdi- Spitsbergen- Svalbard- Arktis- Historie	Keywords English <ul style="list-style-type: none">- Cultural heritage (monuments and cultural sites)- Cultural heritage management- Conservation value- Spitsbergen- Svalbard- The Arctic- History	
Forsidefoto Lett slør over Brucebyen i Billefjorden. Foto: Trond Espen Haug, Sysselmannen på Svalbard 2012.		

Innhold

Innhold	3
1 Innledning.....	5
1.1 Områdeinndeling i katalogen	5
1.2 Avgrensing i kart	6
1.3 Prioriterte kulturminner og –miljøer	6
2 Historiske trekk og representative kulturminner	9
2.1 Oppdagelsen	10
2.2 Hvalfangst (ca. 1600 – 1750) av Per Kyrre Reymert	11
2.3 Russisk overvintringsfangst (ca. 1700 – 1850) av Tora Hultgreen	13
2.4 Norsk overvintringsfangst (ca. 1800 – i dag) av Marit Anne Hauan	16
2.5 Forsknings- og ekspedisjonshistorie (ca. 1800 – i dag) av Thor Bjørn Arlov	19
2.6 Mineralutvinning (ca. 1900 til i dag)	22
2.7 2. Verdenskrig (1941 – 1945)	24
2.8 Samfunnsbygging og offentlig virksomhet	25
3 Katalog – områdene med beskrivelse av kulturminnene	28
3.1 Område 1 Nordvest-Spitsbergen	28
Områdebeskrivelse	28
Kulturminner	28
Prioriterte kulturminner i området	28
3.2 Område 2 Forlandet nasjonalpark (Prins Karls Forland)	55
Områdebeskrivelse	55
Kulturminner	55
Prioriterte kulturminner i området	55
3.3 Område 3 Sør-Spitsbergen nasjonalpark	57
Områdebeskrivelse	57
Prioriterte kulturminner	57
3.4 Område 4 Nordaust-Svalbard naturreservat	71
Områdebeskrivelse	71
Kulturminner	71
Prioriterte kulturminner i området	71
3.5 Område 5 Søraust-Svalbard naturreservat	88
Områdebeskrivelse	88
Prioriterte kulturminner i området	88
3.6 Område 6 Kongsfjorden	103
Områdebeskrivelse	103
Kulturminner	103

Prioriterte kulturminner i området	103
3.7 Område 7 Isfjorden.....	112
Områdebeskrivelse.....	112
Kulturminner	112
Prioriterte kulturminner i området	112
3.8 Område nr 8 Nordenskiöld Land - Østkysten	162
Områdebeskrivelse.....	162
Kulturminner	162
Prioriterte kulturminner i området	162
3.9 Område nr 9 Wijdefjorden – Ny-Friesland	177
Områdebeskrivelse.....	177
Kulturminner	177
Prioriterte kulturminner i området	177
3.10 Område 10 Hopen og Bjørnøya	195
Områdebeskrivelse.....	195
Kulturminner	195
Prioriterte kulturminner i området	196
Kilder	212

1 Innledning

Hos Sysselmannen er det stor turnover blant annet på grunn av åremålet. Det fører til utfordringer når det gjelder kontinuitet og kunnskapsoverføring. Det blir vanskeligere å ha oversikt over historikken til kulturminnene. Denne katalogen er utarbeidet som et oppslagsverk for Sysselmannens egne medarbeidere. Vi håper den også kan være nyttig for andre.

Første versjon av katalogen er utformet i forbindelse med arbeidet med kulturminneplan for Svalbard for 2013 – 2023. Katalogen og alle kart er utarbeidet av Irene Skauen Sandodden, men teksten er hentet fra blant annet kulturminneplanene fra 1995 (Lisen Røll) og 2000 (Dahle, Bjerck og Prestvold), Askeladden, ulike nettsider og andre publikasjoner (se kilder).

For å gi en kort oversikt over Svalbards historie og representative kulturminner fra de ulike fasene har vi invitert faglige eksperter innen ulike tema til å beskrive disse (kap. 2). Arkeolog Per Kyrre Reymert (tidligere ansatt ved Tromsø museum og Sysselmannen på Svalbard) tar for seg den tidlige hvalfangsten, arkeolog og direktør ved Svalbard museum Tora Hultgreen russisk fangst, direktør ved Tromsø museum Marit Anne Hauan norsk overvintringsfangst og historiker ved Norges teknisk-naturvitenskapelige Universitet og Universitetssenteret på Svalbard Thor Bjørn Arlov tar for seg de ulike ekspedisjonene.

I katalogen er Svalbard inndelt i 10 ulike områder (se 1.1 og figur 1). Til hvert område er det en innledning med en kort beskrivelse av naturforhold, vern og historie. Deretter følger en beskrivelse av de prioriterte kulturminnene og kulturmiljøene med bilder og kart (se liste side 6-7 med lenke til det enkelte kulturminnet i katalogen). Vi håper at disse kan fungere som faktaark til bruk i felt.

Katalogen er ikke tenkt som et statisk og endelig dokument, men kan revideres og oppdateres ved behov. Kildene er mange, slik at beskrivelsen av kulturminnene og kildehenvisningene under hvert kulturminne på ingen måte er uttømmende.

Referansene (kilder) kan være et grunnlag for videre fordykning

1.1 Områdeinndeling i katalogen

Det finnes i dag ingen offisiell inndeling av hele Svalbard i ulike geografiske områder som er hensiktsmessig til bruk i denne katalogen. Vi har derfor valgt å benytte inndelingen av Svalbard fra kulturminneplan for Svalbard fra 2000. Dette tilsvarer den topografiske inndelingen som har vært benyttet i Sysselmannens analoge fotoarkiv når det gjelder kulturminner og ved eldre kulturminneregistreringer for Svalbard (i bruk helt fram til Askeladden ble innført for Svalbard i 2004). Se Figur 1. Inndelingen følger de største og eldste nasjonalparkene og naturreservatene (1-5), mens områdene rundt Isfjorden er beskrevet under ett (nr 7), Kongsfjorden og Kong Oscar IIs land (6), Nordenskiöldland og Sabineland og deler av Van Mijenfjorden (8), Wijdefjorden og Ny-Friesland (9) og Bjørnøya og Hopen (10) som hvert sitt område.

Figur 1 Kart som viser hvordan Svalbard er delt inn i ulike områder i denne katalogen. Inndelingen bygger på tidligere topografisk inndeling i kulturminneregisteret. Samme inndeling er benyttet i kulturminneplanen fra 2000.

1.2 Avgrensing i kart

Vi gjør oppmerksom på at avgrensingen av de ulike kulturmiljøene på kartene i hvert "faktaark" (i kap. 3) kun er veiledende, ikke en endelig, juridisk avgrensing. For de prioriterte kulturminnene som kun består av ett enkelt kulturminne samsvarer ofte avgrensingen med sikringssonen på 100 m rundt kulturminnet. For mer komplekse miljøer er avgrensingen definert ut fra kulturminnernes plassering og en naturlig avgrensing i landskapet. For definisjoner, for eksempel av kulturminne og kulturmiljø, se Kulturminneplan for Svalbard 2013 – 2023. I kulturminneplanen er det en handlingsplan med forslag til tiltak for det enkelte prioriterte kulturminnet/-miljøet.

1.3 Prioriterte kulturminner og – miljøer

Det er i kulturminneplan for Svalbard 2013 - 2023 pekt ut om lag 100 prioriterte kulturminner og – miljøer. Under følger en liste over disse. De er nærmere beskrevet i katalogen i kapittel 3. Klikk på lenke for å komme til beskrivelsen av det aktuelle objektet i katalogen.

Område 1 Nordvest-Spitsbergen

- 1 [Sallyhamna og Svenskegattet](#)
- 2 [Gravneset](#)
- 3 [Ytre Norskøya](#)
- 4 [Smeerenburg](#)
- 5 [Likneset](#)
- 6 [Virgohamna](#)
- 7 [Bjørnhamna med bistasjoner](#)
- 8 [Ebeltofthamna](#)
- 9 [Hamburgbukta](#)
- 10 [Camp Zoe \(eller Camp Zöe\)](#)
- 11 [Haugenhytta](#)
- 12 [Laksebu](#)
- 13 [Lloyds hotell](#)
- 14 [Texas Bar](#)
- 15 [Worsleybukta](#)

Område 2 Forlandet

Ingen

Område 3 Sør-Spitsbergen

- 16 [Recherchefjorden](#)
- 16 [Giæverhuset](#)
- 16 [Calypsobyen](#)

- 16 [Lægerneset](#)
- 16 [Iron Camp](#)
- 16 [Camp Asbestos](#)
- 17 [Kjeftausa og Bamsebu](#)
- 18 [Kapp Borthen, flyvrak](#)
- 19 [Hyttevika](#)
- 20 [Gnålodden](#)
- 21 [Høferpynten](#)
- 22 [Konstantinovka](#)

Område 4 Nordaust Svalbard

- 23 [Murchinsonfjorden med Nordre Russøya og Krossøya](#)
- 24 [Station Haudegen](#)
- 25 [Sorgfjorden med Eolusneset og gradmålingsstasjonen på Crozierpynten](#)
- 26 [Kinnvika](#)
- 27 [Beverlysundet/Chermsideøya](#)
- 28 [Andréeneset, Kvitøya](#)
- 29 [Oxfordhuset, Depotodden](#)
- 30 [Hytta på Phippsøya](#)
- 31 [Kapp Koburg](#)
- 32 [Kapp Pettersen](#)
- 33 [Zakariassenhytta, Lågøya](#)

Område 5 Sørøst-Svalbard

- 34 [Ekrollhamna](#)
- 35 [Habenichtbukta](#)
- 36 [Øygruppe bestående av Zieglerøya, Delitschøya og Spekkholmen](#)
- 37 [Bjørneborg, Halvmåneøya](#)
- 38 [Langåra, Tusenøyane](#)
- 39 [Heimland](#)
- 40 [Kapp Lee](#)
- 41 [Diskobukta](#)
- 42 [Andréetangen](#)

Område 6 Kong Oscar II land og Kongsfjorden

- 43 [Ny-Ålesund](#)
- 44 [Ny-London](#)
- 45 [Storholmen](#)
- 46 [Kvadehuken – Geopol \(ny\)](#)

Område 7 Isfjorden

- 47 [Tryggghamna med Alkepynten](#)
- 48 [Bohemanneset](#)
- 49 [Kapp Wijk med bistasjoner](#)
- 50 [Svenskhuset](#)
- 51 [Fredheim](#)
- 52 [Hiorthhamn med ruinene av Advent City](#)
- 53 [Gruvemiljø i Longyearbyen](#)
- 54 [Flyvrak i Adventfjorden](#)
- 55 [Brucebyen](#)
- 56 [Skottehytta](#)
- 57 [Kapp Schoultz](#)

- 58 [Bjonahamna](#)
- 59 [Gipshukodden](#)
- 60 [Nordenskiöldhytta](#)
- 61 [Russekeila](#)
- 62 [Skansbukta](#)
- 63 [Kokerineset](#)
- 64 [Pyramiden](#)
- 65 [Barentsburg](#)
- 66 [Grumant](#)
- 67 [Colesbukta](#)

Område 8 Nordenskiöldland og Sabineland og deler av Van Mijenfjorden

- 68 [Russeltvedtodden, Akseløya](#)
- 69 [Midterhuken](#)
- 70 [Slettneset, Van Muydenbukta](#)
- 71 [Vårsolbukt, Camp Bell](#)
- 71 [Vårsolbukt, Camp Millar](#)
- 72 [Camp Morton](#)
- 73 [Sveagruva](#)
- 74 [Dunér](#)
- 75 [Mohnbukta](#)

Område 9 Widjefjorden

- 76 [Rekvika](#)
- 77 [Dirksodden](#)
- 78 [Elvetangen \(sør\)](#)
- 79 [Polhem, Mosselbukta](#)
- 80 [Gråhuken](#)
- 81 [Elvetangen \(nord\)](#)
- 82 [Krosspynten](#)
- 83 [Laksevåg](#)
- 84 [Villa Møen](#)
- 85 [Austfjordnes](#)
- 86 [Austbottenhytta](#)
- 87 [Overgangshytta](#)

Område 10 Bjørnøya og Hopen

- 88 [Tunheim, Bjørnøya](#)
- 89 [Hammerfesthuset og Tobiesenhuset, Bjørnøya](#)
- 90 [St. Sebastian, Bjørnøya](#)
- 91 [Nordhamna /Kvalrossfjæra, Bjørnøya](#)
- 92 [Kvalrossbukta, Bjørnøya](#)
- 93 [Thor Iversens varder, Hopen](#)
- 94 [Sørhytta på Koefoedodden, Hopen](#)
- 95 [Nilsebu, Hopen](#)
- 96 [Russehytta, Hopen](#)

Figur 2 Kart over prioriterte kulturminner og –miljøer på Svalbard i samsvar med Kulturminneplan for Svalbard 2013 - 2023. Det er skilt mellom høy og en litt lavere prioritet, her kalt "andre". Disse to kategoriene kalles senere i katalogen høy prioritet og middels prioritet ("andre" i kartet over). Kartgrunnlag: Norsk polarinstitutt. Kartfremstilling: SysseImannen på Svalbard april 2013.

2 Historiske trekk og representative kulturminner

Til dette kapitlet har Sysselmannen invitert fire ulike kulturhistorikere for i korte trekk å gjengi deler av Svalbards historie og ikke minst peke ut viktige kulturminner som representerer de ulike historiske epokene og former for næringsaktivitet. Deres innspill til særlige verneverdige kulturminner er innarbeidet i kulturminneplan for Svalbard 2013 – 2023. Avsnittene om oppdagelsen, mineralleting, 2. verdenskrig og samfunnsutvikling er hentet blant annet fra tidligere plandokumenter.

Svalbards historie er karakterisert ved å ha vært råvareleverandør til Europa gjennom 400 år. Følgende punkter karakteriserer utviklingen:

- Utvinning av råvarer for omsetning i et europeisk stormarked
- Ingen fastboende befolkning med naturalhushold
- Mange ulike nasjoner
- Store etableringskostnader, følsomt for markedssvingninger
- Lite er bygd for å vare lenge

Svalbards kulturminner er minner om menneskelig virksomhet som har vært drevet under forhold som ligger helt på grensen av det mulige. Det finnes ingen urbefolkning på Svalbard og først i de aller seneste årene er begrepet "lokalbefolkning" brukt om dem som bor her. Fremdeles er Svalbard et midlertidig sted for de fleste. Det er i dag etablert et privat boligmarked og noen pensjonister har valgt å bli boende på Svalbard.

Så lenge Svalbard har vært kjent, har virksomheten vært knyttet til utforskning og utnyttelse av naturressursene. Det startet med fangst av hval og hvalross og fortsatte med pelsdyrfangst. Fra tidlig på 1900-tallet har mineralutvinning vært den viktigste virksomheten. Etter at Norge fikk suvereniteten over Svalbard i 1920 har også offentlig administrasjon i forbindelse med suverenitetsutøvelsen og tjenesteytende næringer vokst og blitt en vesentlig del av aktiviteten. Virksomheten på Svalbard har vært lite variert.

Dette gjenspeiler seg i de kulturminnene som er bevart på Svalbard; omfanget av kulturminnetyper er svært begrenset sammenlignet med fastlandet.

Svalbard har hele tiden vært en arena for å hente ut råmaterialer, enten biologiske eller geologiske ressurser. Transporten til og fra Svalbard har vært lang og krevende, sesongene korte og hektiske. Demonterings- og transportkostnader ble store i forhold til de verdiene gjensatt utstyr representerte. Mange av prosjektene har hatt dårlig økonomi. Dette har medvirket til at anlegg og mye utstyr er forlatt på stedet, i noen tilfeller til og med uten å være brukt. At kulturminnene i ettertid gjerne har vært lite besøkt, har bidratt til at de er godt bevart og det styrker autentisiteten.

Den industrielle virksomheten har etterlatt seg mange anlegg av anselige dimensjoner. Det krever betydelig innsats å ta vare på slike kulturminner. Mange av de tekniske kulturminnene kan oppleves som avfall og rot. I noen tilfeller inneholder de miljøgifter, eller de utgjør en fare for dyr og mennesker på annen måte. Forskrifter og faglige tradisjoner avspeiler forskjellige holdninger til å fjerne eller verne kulturminner som ut fra andre miljøvurderinger er avfall, men som på Svalbard er fredete kulturminner. I arbeidet med slike problemer ligger det spesielle utfordringer og muligheter for en samlet miljøvernforvaltning.

Utvalget av kulturminner påvirkes også av andre bevaringsforhold enn lengre sør. Nedbrytningen av rust og råte går senere, mens den fysiske slitaskjen på objekter som stikker opp over terrenget, kan være stor. De store kostnadene med å ta med seg utstyr og avfall etter endt virksomhet, gjør at det mange steder finnes godt bevart teknisk utstyr som det knapt finnes maken til andre steder.

Svalbardmiljølovens fredningsgrense på 1946 omfatter også løse kulturminner.

Kulturminnevernet får dermed et mer omfattende ansvar for å verne løse kulturminner in situ enn ellers i landet. De naturlige prosessene går langsomt og telen har en tendens til å løfte opp objekter som er nedgravd. Løse kulturminner blir dermed ofte liggende synlig og tilgjengelig.

2.1 Oppdagelsen

Det er flere alternative hypoteser for hvordan Svalbard ble oppdaget og området tatt i bruk. Den første og mest anerkjente er at øygruppen ble oppdaget da Willem Barentsz¹ kom til Svalbard i 1596, da han var ute etter å finne Nordøstpassasjen til Asia. Dette regnes som den egentlige oppdagelsen av Svalbard. Det var denne oppdagelsen som la grunnlaget for Vesteupeisk aktivitet på øygruppa.

Figur 3 Illustrasjon fra boka om Willem Barentsz siste reise av Gerrit de Veer.

En alternativ hypotese er at russiske pomorer kan ha vært på Svalbard tidligere på 1500-tallet. Det hersker stor uenighet om hvor tidlig de russiske pomorene etablerte seg på Svalbard. I vesteupeiske skriftlige kilder nevnes en mulig russisk tilstedeværelse på Svalbard første gang i 1697. Ellers omtaler verken det forholdsvis omfattende kartografiske materialet eller de mange skriftlige nedtegnelsene, russiske fangstfolk. Dette tas til inntekt for at russerne forholdsvis seint startet utnyttelsen av Svalbards ressurser og at kulturminner tilknyttet russisk fangst i all hovedsak skriver seg fra perioden 1700 - 1850.

Noen russiske historikere og arkeologer hevder imidlertid at pomorene var de første som startet med fangst på Svalbard. De hevder at flere skriftlige kilder understøtter dette og i seinere år

¹ Hans fulle navn var Willem Barentszoon, derfor z til slutt i navnet. Han var født 1549 eller 1550 i Nederland og døde 20. juni 1597 på Novaja Semlja.

har russiske arkeologer publisert materiale som tilsier at de hittil eldste russiske fangststasjonene kan dateres tilbake til ca. 50 år før Barentsz oppdagelse av Svalbard. De russiske dateringene av fangststasjonene er basert på dendrokronologi². Det kan diskuteres om dateringene virkelig sier noe om bosetningenes alder. Fra arkeologiske utgravninger ser vi at enkelte hytter er bygget av drivtømmer og fra skriftlige kilder vet vi at fangstmennene rev gamle tømmerhus som de tok med til Svalbard. Muligheten er derfor til stede for at det tok relativt lang tid fra tømmeret ble felt til det ble brukt til bygging på Svalbard (dateringen gir kun tidspunktet for felling).

I dagens forskningssituasjon synes denne diskusjonen å være fastlåst. Russerne hevder at russiske pomorer var først på Svalbard mens vestlige arkeologer og historikere tilskriver Barentsz æren for å ha oppdaget Svalbard. Det faktum at vestlige skriftlige kilder ikke nevner russisk tilstedeværelse på 1600-tallet forklarer den russiske arkeologen og professor V. Starkov med at russisk fangst på Svalbard lå nede i denne perioden etter å ha hatt ei blomstringstid på 1400-1500-tallet. Den russiske fangsten på 1700-tallet ser Starkov som russernes yngste fangstperiode på Svalbard. Det er mange interessante problemstillinger knyttet til en mulig tidlig russisk historie på øygruppa, noe som bør følges opp.

Totalt er det seks russiske fangststasjoner som er datert til midten av 1500-tallet. Tre ligger på Sørkapplandet, mens de øvrige ligger på vestkysten, sør for Isfjorden. Det er liten tvil om at russerne på 1500-tallet, så vel som norrøne folk i middelalderen, kunne være i stand til å seile til Svalbard.

En tredje hypotese er at området skal ha vært kjent allerede i jernalderen eller middelalderen. Navnet Svalbard³ er kjent fra islandske årbøker fra 1194, men det er ingen sikre holdepunkter for at dagens Svalbard var kjent på den tid. Svalbard har

² Dendrokronologimetoden baserer seg på variasjoner i træmesses årringer. Årringene varierer i forhold til vekstforholdene de enkelte år. Ved å måle tykkelsen på årringene kan man sammenligne med andre slike serier. Ved å arbeide seg bakover til stadig eldre tømmer har man kunnet bygge opp tabeller, såkalte grunnkurver eller tidsserier.

³ Navnet Svalbard er avledet av ordene sval, 'kjølig', og bard, 'kant, rand'

ressurser og et klima som er bedre enn det som mange andre steder i Arktis har gitt grunnlag for steinalderbosetting. Det har gjennom tidene også vært gjort "steinalderfunn" på Svalbard. Disse funnene er senere avkrefte av arkeologer (Bjerck 1999). Det er foreløpig ingen fysiske spor som tyder på at Svalbard var kjent verken i steinalderen eller i middelalderen, selv om det har vært gjennomført arkeologiske registreringer for å undersøke begge hypoteser.

Det er ikke usannsynlig at noen har oppdaget øygruppa før 1596, men vi har ingen håndfaste, sikre bevis på at det var folk her før Barentsz og hans mannskap.

2.2 Hvalfangst (ca. 1600 – 1750) av Per Kyrre Reymert

Vesteuropeisk hvalfangst på Svalbard begynte i 1611 og varte til slutten av århundret. Dette var den landbaserte hvalfangsten. På det meste var mer enn 300 skuter i virksomhet på jakt etter grønlandshvalen. På slutten av 1600-tallet hadde den nederlandske fangsten alene et omfang på 150-250 skuter, som årlig fangstet mellom 750 og 1250 hval. Fra midten av 1600-tallet ble det etter hvert slutt på den såkalte bayfangsten på Svalbard. Fangsten flyttet vestover, bort fra Svalbards kyst og fjorder, og spekket ble kokt om bord eller i skutenes hjemmehavner. Men sporadisk fangst med landstigninger for spekkoking forekom ofte utover århundret og gjennom hele 1700-tallet. Hvalfangerne brukte også Svalbard til begravelser og for å skaffe seg ferskvann.

Hvalfangerne var vesteuropeere fra områder som i dag ligger i England, Nederland, Belgia, Danmark, Frankrike, Nord-Spania, Nord-Tyskland og Norge. Engelske og nederlandske hvalfangere var organisert i kompaniene Muscovy Company og Noordsche Compagnie. Men Svalbard og havet rundt tilhørte ingen så der gjaldt den sterkeste rett.

Hvalfangsten var en sommeraktivitet. Hvalfangerne kom opp i april-mai og ble så lenge det var hval i havet, ofte til i september. Noen gjorde to turer, andre sendte fangst ned med fraktesfartøyer. Det var viktig å komme opp tidlig. En grunn var å kapre de beste stedene for

landstasjoner, en annen at hvalen oppholdt seg ved iskanten og den flyttet seg nordover utover sommeren. Dessuten ville de som hadde lagret utstyr på en landstasjon, komme opp før andre kom og tok utstyret.

Fangsten og landstasjonene

Hvalfangsten var motivert av gode priser på spekkolje og hvalbarder. Oljen ble brukt til belysning, smurning til maskiner, tekstilbearbeiding og garving av lær og til maling, lakk og tjære. Bardene var den tids plast og ble brukt til i korsetter og parasoller, ridepisker, vognfjærer, vifter og mindre prydgjenstander.

Hvalfangerne holdt utkikk etter hvalen fra skutene og fra høyder på land. Straks en hval var sett, ble det satt ut småbåter som harpunerte hvalen. Det ble ofte en lang og farlig kamp før hvalen var død. Spekket ble flenset enten ved skutensiden eller på landstasjonen. For at kokingen skulle gå raskt ble spekket kuttet opp i små biter. Etter kokingen ble urenheter silt bort. Bardene ble hugget løs fra hvalens kjever og rengjort. Hvalens kjøtt og skjelett ble ikke tatt vare på og kadaveret ble fjernet fra landstasjonen.

Baskerne var opprinnelig de eneste i Europa som kunne fange hval. De ble derfor hyret inn som harpunerer og annet spesialmannskap. Det er ikke kjent at kvinner deltok i hvalfangsten. På 1600-tallet var det vanlig med ungdom og barn som mannskap på seilskipene og slik var det sikkert også på hvalfangstskipene.

Figur 4 Kunstneren gjenskaper stemningen da skipene forlot de som skal overvintre i Smeerenburg.

De første overvintringer

Hvalfangsten førte til de tre første kjente overvintringer på Svalbard:

- 1630-31 engelsk, den første var ufrivillig, Lægerneset, 9 mann, en død.
- 1633-34 nederlendere, Jan Mayen og Smeerenburg, vaktstyrke ved stasjonene for å passe utstyret over vinteren. Alle på Jan Mayen døde av skjorbuk, mens de på Smeerenburg klarte seg.
- En vaktstyrke ble lagt i Smeerenburg den påfølgende vinter 1634-35, men da døde alle. Dermed ble det ikke flere overvintringer i hvalfangsttiden.

Figur 5 Kart over hvalfangstlokaliteter (16-1700-tallet).
Kilde: Askeladden.

Kulturminner

Den vesteuropeiske hvalfangsten er den virksomheten som har gitt flest fredete kulturminner på Svalbard. Kontroll- og nyregistreringer vil endre opplysningene nedenfor.

Det er registrert rundt 50 landstasjoner, med hustuffer, spekkovner, gravplasser og beinrester etter hval. Stasjonene ligger på steder med gode havneforhold for seilskip, de måtte kunne komme

inn og ut på flere vindretninger og de måtte ha ly, men samtidig være nær ytterkysten. Det måtte være et flatt område bak fjæra for spekkovner og hus og fjæra måtte være så flat at det var lett å ta hval og utstyr på land. Og det måtte helst være tilgang på ferskvann.

De lokalitetene hvalfangerne brukte var så gode og praktiske at andre har brukt dem senere. På Lægerneset var det leir for mineralleiting og i Virgoamna var det startsted for nordpolekspedisjoner.

Hvalspekket ble kokt til olje i spekkovner på land. Ovnene var runde ildsteder av stein for bronsekjeler. Byggematerialet var lokal stein, sand og grus og medbrakt teglstein. Under kjelene ble det fyrt med drivtømmer, hvalspekk eller kull via fyringshull og -gang. Bronsekjelene og alt annet utstyr ble i noen tilfeller lagret på stasjonen, men oftest tatt opp og ned hver sesong.

Spekkovner, enkle, doble og tripple er registrert på følgende lokaliteter: Virgoamna, Sallyamna, Jensenvatnet, Ytre Norskeøya, Smeerenburg, Gravneset, Midterhuken, Lægerneset, Snatcherpynten, Ebeltofthamna, Kobbefjorden, Trygghamna, Gåshamna, Habenichtbukta og Zieglerøyane.

Nær stasjonen ligger det ofte en gravplass. Den kan ligge på en høyde, på et nes, på en holme, eller bare i utkanten av stasjonsområdet. Det finnes ca. 760 kjente hvalfangstgraver. Dette er den tallrikkeste kulturminnetypen på Svalbard. De største gravplassene er Likneset med 228 kjente graver, Ytre Norskeøya med 185 og Gravnesodden med 128. Tallene må tas med forbehold fordi det finnes både dobbel- og trippelgraver. Det finnes også enkeltgraver som ikke synes å ha tilknytning til hvalfangststasjoner.

Hustuffer er registrert på følgende lokaliteter: Midterhuken, Lægerneset, Snatcherpynten, Gåshamna, Habenichtbukta, Delitchøya, Kobbefjorden og Smeerenburg. Dette var enkle hus, kalt "tents", de fleste satt opp kun for fangstsesongen, men noen stod nok i flere år.

Spekkbetong er en stivnet masse av sand, sundbrente biter naturstein, teglstein, kull, brent

tre, spekkolje og slintrer av hval. Noen steder, som på Smeerenburg, er dette de eneste synlige rester av spekkovnene.

Hvalfangsten foregikk rundt hele Svalbard, men hovedsakelig på vestkysten, med størst aktivitet på nordvest. På østsiden finner vi flest kulturminner på Edgeøyas sørvest kyst. Striden om retten til fangstområdene ble forsøkt løst med en avtale mellom nederlenderne og engelskmennene i 1614. Engelskmennene fikk Bellsund, Isfjorden, Prins Karls Forland, Kongsfjorden og Magdalenefjorden, mens nederlenderne hadde områdene nord og syd for disse. Hvalfangerne fra andre nasjoner fikk prøve seg der de vågde, noen med avtaler med de to store sjømaktene. Danskene holdt i en periode til i Kobbefjorden innenfor nederlandsk område. Landstasjonene sør på Edgeøya er spesielle med sin tørrmurteknikk. De tilhørte engelskmennene og ble brukt kun i få år tidlig i fangstperioden.

Løse kulturminner

I det kulturhistoriske magasinet i Forskningsparken i Longyearbyen (Svalbard museum) finnes det et stort antall gjenstander som er kommet frem ved arkeologiske undersøkelser. Noen av disse er utstilt på Svalbard museum. Katalogiseringsarbeidet pågår, men det er et stort etterslep.

Kunnskap

Det har vært foretatt forskningsundersøkelser og nødgravninger av hvalfangstens kulturminner. De er med i de systematiske registreringer, i spesialregistreringer med prøvegravning og dokumentert i befaringer og under feltinspeksjoner. Registreringene er lagt inn i Askeladden. Materialet fra undersøkelsene har gitt vitenskapelige publikasjoner av blant annet anleggene, tekstiler og helse/sykdom.

2.3 Russisk overvintringsfangst (ca. 1700 – 1850) av Tora Hultgreen

Russernes fangst på Svalbard, eller «Grumant» som russerne kaller øygruppa, representerer et viktig skille i fangsthistorien på Svalbard. I

motsetning til den forutgående vest-europeiske hvalfangsten var russernes fangst basert på overvintring. Russiske fangstlag, vanligvis mellom 10 – 25 menn, drev helårlig fangst på pelsdyr som rev og isbjørn. I tillegg ble det drevet utstrakt fangst på hvalross og kvitfisk i vår-, sommer- og høstsesongen.

Et karakteristisk trekk ved kulturlandskapet på Svalbard er de mange sporene etter den russiske overvintringsfangsten. Jevnt fordelt langs sør, vest og nordkysten av Spitsbergen og Edgeøya finner vi rester etter de russiske fangststasjonene. Per i dag kjenner vi til ca. 80 russiske fangststasjoner og av disse har 38 vært gjenstand for arkeologiske utgravninger. De russiske fangststasjonene består av hustuffer, møddinger, graver og korsfundamenter. Hyttene var i hovedsak bygd av laftet tømmer og byggematerialet var medbrakt fra det russiske fastlandet. Rød teglstein for muring av de karakteristiske ovnene i hyttene var også medbrakt fra Russland. De russiske fangststasjonene representerer to hovedtyper:

- 1) **Hovedstasjoner** består av en stor eller flere små laftede hytter. På hovedstasjonen finner vi oftest rester etter flere oppreiste kors samt graver. Kulturlaget er ofte tykt og gjenstandsinventaret er rikt og sammensatt og gjenspeiler en rekke aktiviteter som håndtverksproduksjon, brettspill og religiøse aktiviteter ved siden av jakt og fangst. Hovedstasjonenes lokalisering er oftest knyttet til ytterkysten eller de ytre fjordstrøk. Dette er steder hvor hvalrossen har sine yngleplasser og det er tydelig at yngleplasser for hvalross har vært avgjørende for hovedstasjonenes beliggenhet. Det er hevet over tvil at hvalrossen var det viktigste byttet for russiske fangstmenn. Hovedstasjonene ligger i regelen et stykke fra flomålet på en høyde i terrenget.
- 2) **Bistasjoner** består av en liten hytte under 10 m². Disse er uten graver og kors og er ofte satt opp av tilfeldig materiale, gjerne drivtømmer og gammelt skipstømmer. Kulturlagene er vanligvis tynne og

gjenstandsinventaret representerer i hovedsak jakt og fangstaktiviteter. Bistasjonene har oftest en låg beliggenhet og er i motsetning til hovedstasjonene lokalisert til indre fjordstrøk. Ettersom bistasjonene ble brukt om vinteren var deres lokalisering til indre fjordområder hensiktsmessig for pelsdyrfangst.

Russernes organisering av fangsten til et system av *hovedstasjoner og bistasjoner* er godt dokumentert i skriftlige kilder fra Russland. Gjennom å plassere to eller flere bistasjoner rundt i terrenget i passende avstand fra hovedstasjonen ble det mulig å utnytte et vidstrakt fangstterreng på en systematisk måte. På bistasjonene bodde en eller to fangstmenn gjennom vinteren mens de fangstet på pelsdyr som rev og bjørn. Hovedstasjonen måtte imidlertid være stor nok til å huse hele fangstlaget på opptil 25 personer, vår, sommer og høst. Et iøynefallende trekk ved den russiske fangstperioden er at antallet russiske fangstmannsgraver er lavt i forhold til det vi finner både fra den vest-europeiske hvalfangstperioden og den seinere norske overvintringsfangsten. Dødeligheten blant russerne var betydelig mindre blant annet fordi russerne hadde større erfaring og kunnskap i å beskytte seg mot skjørbuk.

Figur 6 Forlatt russisk fangststasjon i Keilhaubukta, Edgeøya. Laftet hytte, de karakteristiske russisk ortodokse korsene og graver (I. Lamont 1876).

Periodisering

Når begynte russiske fangstfolk å fangste på Svalbard?

Et kontroversielt tema i Svalbards historie er spørsmålet om *når* russerne startet opp med overvintringsfangsten på øygruppa. Fra gammelt av vet vi at russerne drev overvintringsfangst på

Novaja Zemlja, Kaninhalvøya og Petsjora allerede på 1500-tallet. Fra Svalbard derimot nevnes det ikke noen konkrete møter med russiske fangstfolk eller observasjon av noen russiske fangststasjon før utpå 1700-tallet. Heller ikke er det nevnt noe konkret om fangstreiser til Svalbard i russiske kilder før tidlig 1700-tall (Hultgreen 2000). Det er verdt å merke seg at verken hos Willem Barentsz, som kartla store deler av vestkysten av Spitsbergen i 1596, eller i noen av de mange hvalfangstberetningene fra 1600-tallet nevnes observasjon av russiske fangstmenn i farvannene ved Svalbard (Arlov 1996). Av dette kan vi derfor slutte at russerne forholdsvis seint starta utnyttelsen av Svalbards ressurser.

Russiske arkeologer har publisert materiale fra arkeologiske utgravninger på Svalbard hvor det hevdes at de *eldste* russiske fangststasjonene kan dateres tilbake til ca. 1550 (Starkov 1988). De russiske dateringene baserer seg på dendrokronologiske dateringer av bygningsmateriale fra 6 ulike russiske fangsthytter fra sør og vestkysten av Svalbard. En kildekritisk gjennomgang av disse dateringene viser at de russiske dendrodateringene knytter seg utelukkende til bygningsrester. Flere av husene har dateringer som fra 1500, 1600 og 1700-tallet fra en og samme fangsthytte. En gjennomgang av bygningsmaterialets karakter viser at de eldste dateringene stammer fra prøver fra drivtømmer, gamle skipsplanker og /eller annet gjenbrukt materiale (Hultgreen 2000). Det sier seg selv at drivtømmer og gjenbrukt skipstømmer ikke egner seg til å datere de ulike fangststasjonenes bruksfase. En kontrollprøve av 14C-dateringer fra gjenstandsmateriale fra noen av russernes eldste fangsthytter viser da også at gjenstandsinventaret fra hytter som er dendrokronologisk datert til 1500-tallet mest sannsynlig representerer 1700- og 1800-tallet (Hultgreen 2000). Dette indikerer at det er *ingen* korrespondanse mellom bygningsmaterialets alder og det tidspunkt hyttene var i bruk. I dag kan vi derfor være rimelig sikre på at russerne starta opp overvintringsfangsten på Svalbard en god del seinere enn det de russiske arkeologene hevder.

Hva var årsaken til at russiske fangstmenn som tradisjonelt fangstet på Novaja Zemlja og Petsjora dro den lange veien til Svalbard?

Ser vi nærmere på årsaken til at russiske fangstfolk begynte å dra på fangst til Svalbard tidlig på 1700-tallet fremfor å drive fangst i egne nærområder som eksempelvis Novaja Zemlja; trer en kjent historisk skikkelse frem i lyset. Det er rimelig å se oppstarten av den russiske fangsten på Svalbard i forbindelse med tsar Peter den Stores initiativ for å opprette et russisk hvalfangstkompani som skulle delta i den profitable vest-europeisk hvalfangsten utenfor Svalbard. Kompaniet fikk monopol på ishavsfangsten fra 1703/1704 og overskuddet av handelen med ishavsprodukter skulle brukes til å subsidiere hvalfangsten. I kildene ser det nærmest ut som om Peter den Store lokket og tvang de russiske fangstmennene til å dra til Svalbard fremfor Novaja Zemlja. Russerne lyktes ikke med hvalfangsten av flere grunner, imidlertid så de raskt muligheten av å drive en profitabel overvintringsfangst på Svalbard basert på pelsdyr, hvalross og kvitfisk slik de hadde drevet på Novaja Zemlja i et par århundrer allerede.

Den russiske overvintringsfangstens utvikling over tid

Når det gjelder omfanget av den russiske fangsten viser skriftlige kilder at denne var beskjeden *før* 1770. Sjelden forlot mer enn 2 – 5 skip Arkhangelsk eller andre byer langs Kvitsjøen årlig for å reise til Svalbard. I oppstarten var det de *sørligste* områdene av Svalbard, særlig *Isfjorden, Bellsund og Edgeøya*, som tiltrakk seg russiske fangstfolk. At disse var de mest ettertrakta områdene for russerne i etableringsfasen fremgår også i skriftlige kilder fra Russland.

Etter 1770 finner vi både i arkeologisk og skriftlig materiale tydelige indikasjoner på at den russiske ishavsfangsten på Svalbard er i kraftig ekspansjon. I det arkeologiske materiale ser vi at en ny type fangststasjoner dukker opp. Dette er hovedstasjoner av større dimensjoner enn vi tidligere kjenner. Hyttene er store og ofte sammenbygget og kan være opptil 150 m². Kulturlagene er tykke og gjenstandsinventaret er usedvanlig rikt, i tillegg anlegges det store møddinger i tilknytning til husene. Slike stasjoner ble plassert i de beste fangstområdene i Isfjorden

og på Edgeøya: Eksempler på denne type stasjoner er Russekeila, Trygghamna, Habenichtbukta, Ekrollhamna (utgravd) og Ebeltofthamna (ikke utgravd). I mange tilfeller er disse store stasjonene plassert oppå eldre og mindre fangststasjoner (Russekeila og Trygghamna). Dette tyder på at de store stasjonene ble etablert av fangstlag som tidligere har fangsta på de samme stedene. At stasjonene av denne store typen ble bygd av kapitalsterke utredere fremgår etter mitt syn av størrelsen på anleggene og det store antallet fangstmenn de hadde plass til. Skriftlige kilder viser at det dreide seg først og fremst om kjøpmenn fra Arkhangelsk, dessuten gammeltroendeklostret i Kem-distriktet (Daniila-klosteret), som utgjorde selve kontinuiteten i den russiske ishavsfangsten på Svalbard.

Den kraftige ekspansjonen later til å stå i sammenheng med at monopolordninga innenfor ishavsfangsten ble opphevet i 1768, noe som skapte økt interesse for Svalbard-fangsten blant kjøpmennene i Arkhangelsk. Hvor lenge denne ekspansjonen varte er vanskelig å si, men etter 1803 kom et kraftig prisfall på ishavsprodukter i Russland. Dette kan ha medvirket til at utover mot 1820 gikk den russiske fangsten på Svalbard kraftig tilbake. I 1830-årene hører vi fortsatt sporadisk om russiske fangstskuter som sendes til Svalbard, men oftest omtales Svalbardferdene i retrospektivt perspektiv i kildene. Etter 1840 finner vi ingen opplysninger om at det sendes russiske fangstskuter til Svalbard med unntak av de *siste* to fangstekspedisjonene som ble sendt til Svalbard fra Kvitsjø-området i 1851. Begge disse fangstekspedisjonene, den ene i Raudfjorden og den andre i Bellsund, endte i tragedie, død og forlis. Dette faktum, samt et generelt forfall i den russiske ishavsnæringen, gjorde at etter 1852 avsluttet russerne sin fangst på Svalbard for godt. Ingen kjøpmenn eller klostre var lenger interessert i å utruste fangstekspedisjoner til Svalbard.

Mot slutten av 1700-tallet samt på 1800-tallet er det tydelig at de nordligste områdene på Svalbard tas i bruk og blir mer attraktive fangstområder for russerne enn områdene lenger sør. Kort sagt er det en sterk tendens til at fangsten forskyves fra sør til nord. Bildet er ikke entydig ettersom også de sørligste områdene er sporadisk i bruk. Sjøl om

dette bildet ikke er entydig er det likevel dekning for å hevde at den russiske overvintringsfangsten bredte seg stadig nordover mot slutten av 1700-tallet. Nyetableringen i nordlige områder av Svalbard kan ha sammenheng med at antallet fangstekspedisjoner til Svalbard steg kraftig mot slutten av 1700-tallet. Det kom nye og flere aktører med i fangsten. Fangstområdene lenger sør kan ha blitt oppfattet som okkupert av fangstmenn med lengre tradisjoner på Svalbard. Dermed ble de nye aktørene henvist til å benytte områder lenger nord. En annen forklaring er at hvalrossen hadde vært utsatt for overbeskatning i de sørligere områdene og at det var i de nordlige uberørte områdene at sjansene for å gjøre store fangster var størst.

Figur 7 Kart over lokaliteter knyttet til russisk fangst. Kilde: Askeladden.

Kulturminner

Eksempler på representative kulturminner med høy verneverdi er:

Hovedstasjoner fra 1700 – 1750: Trygghamna 2, Palffyodden, Ymerbukta og Russekeila 1 tilhører russernes eldste fase på Spitsbergen (basert på daterbare funn og skriftlige kilder)

Bistasjoner fra 1700 – 1750: Reveelva, Worcesterpynten, Wilkinsbukta (daterbare funn)

Av store stasjoner som etableres rundt 1770 er: Russekeila, Ekrollhamna, Habenichtbukta, Trygghamna (daterbare funn etc.). Jeg tror også at den ikke utgravde Ebeltofthamna tilhører denne kategori.

Stasjoner nord for Isfjorden trolig yngre enn 1760.

Isfjorden, Bellsund, Hornsund og Edgeøya viktige områder i etableringsfasen 1700 – 1760.

Hovedstasjoner lokalisert ytterkyst – indre fjordstrøk. Bistasjoner lokalisert primært lenger inn i fjordene.

Bistasjoner: små hytter bygd i drivtømmer har ikke graver ellers kors (trenger ikke lete)

Hovedstasjoner: Finnes i tre typer. A) en stor hytte. B) flere hytter på samme sted. C) En sammenhengende bygningsmasse – stor hytte med mange sammenbygde rom opptil 150 m².

Hovedstasjonene skal ha graver og kors – finner du det ene må du lete ekstra etter det andre, for det finnes.

2.4 Norsk overvintringsfangst (ca. 1800 – i dag) av Marit Anne Hauan

Den første norske overvintring skjedde i 1795-96. Handelshuset Buck i Hammerfest utrustet en ekspedisjon med 15 menn. Fire russere var med for å lære nordmennene opp, aktiviteten fulgte nok russisk mønster. Ikke før i 1822 har vi sikre kilder om nye ekspedisjoner. Også denne gangen var det menn fra Hammerfest; 16 stykker overvintret i Ebeltofthamna i Krossfjorden. Nytt fangstlag overtok i 1823 og samme sesong overvintret et fangstlag på Bjørnøya. Fram til 1892 er det i alt 21

overvintringer derav 14 frivillige (Lønø 1972:65). I denne første fasen av overvintringshistorien var hvalross det vesentlige byttet, sammen med pelsdyr og sel. Det var fra slutten av 1890-tallet og fram til midten av 1900-tallet at overvintringsfangsten hadde sin storhetstid.

Fra den spede starten og fram til evakueringa av alle beboere på Svalbard i 1941 var det overvintringer hvert eneste år. Nesten 400 personer drev slik fangst i disse 43 årene, med til sammen over 1000 overvintringer.

Fra 1924 og fram til krigen utgjorde verdien av denne fangsten 1,6 millioner kroner, mens verdien av selfangsten i samme periode var på vel 41 millioner. Overvintringsfangsten hadde altså verken stor betydning økonomisk eller som arena for sysselsetting. Likevel har denne næringsaktiviteten, som kan bli karakterisert som en bagatellmessig affære, tiltrukket seg oppmerksomhet som kan sies å være omvendt proporsjonal med dens økonomiske betydning. Overvintrerne trer fram som nasjonale helteskikkelser i polarhistoriene, de er tydelige og artikulerte personer, mange kjenner til storjegeren Hilmar Nøis, isbjørnkongen Henry Rudi, første kvinne som fangstmann Wanný Woldstad, gentleman Arthur Oxaas og storlygeren Georg Bjørnnes. I løpet av de første tiårene bygde man ikke bare hytter og satte opp fangstredskap, man utviklet også geografisk avgrensede fangstfelt i Svalbard arkipelet. På 1930-tallet var øygruppa inndelt i 45 fangstfelt basert på fangstfolkene egne driftserfaringer.⁴ Fangstfolkene overholdt bare de grensene som var bekvemme og praktiske for dem. Noen ganger gjorde de seg nytte av et halvt terreng, andre ganger kunne et fangstlag drifte store geografiske områder.

Inntil 1910 var fangstvirksomheten konsentrert til de sørlige, vestlige og østlige deler av øyriket. Etter 1920 økte aktiviteten også i nord (Isachsen 1910, Rossnes 1993).

⁴ Fiskeriforsker Thor Iversen lagde allerede i 1930 et kart over området som viste grensene mellom fangstterrengene, samt hvilke ressurser som var tilgjengelig eller dominerte feltene. Han tegnet også inn hytter og definerte ”antall mann passende på feltet”.

Bare et fåtall gjorde overvintringsfangst til sitt hovedyrke. Nesten 60 % overvintret kun et år (Rossnes 1993:27). Så få som 14 menn drev på med fangst mer enn 10 vintre. Disse 14 hadde det til felles at de holdt seg til fangstfelt med variert ressursgrunnlag, og de valgte gjerne et fast geografisk område som sitt revir. Om lag 20 kvinner deltok på overvintringsfangst og to barn ble født i fangsthytter.

Av de 14 mennene som var overvintrere gjennom hele sitt yrkesliv kom seks fra Tromsø, én fra Ullsfjord, én fra Lofoten, én fra Andøy, én fra Målselv, to fra Hillesøy, én fra Sverige og én fra Tyskland. Fordelingen mellom Tromsø, Tromsøs omland, Nord-Norge og andre land gir et rimelig godt bilde av geografien ved rekrutteringen til overvintringsfangsten. I perioden 1925 til 1941 var det overvintrere fra syv ulike nasjoner: russere, svensker, tyskere, tsjekkere, én ester og én italiener, foruten nordmenn.

I perioden 1895 til 1941 døde 19 mennesker av skjorbuk, ca. 5 % av overvintrerne. Det siste kjente tilfellet av sykdommen er fra 1926.

Egentlig var det få og små begrensninger i fangstfolks virksomhet, ingen landområder ble fredet eller gjort til naturreservat. Selv etter 1925 og innføringen av lover og forskrifter kan øyriket karakteriseres som en særskilt type virkelighet, isolert fra fastlandets holdninger og normer, fra forventninger og plikter, og kanskje også rettigheter. Spor etter norsk fangst finner man langs kysten av hele Svalbard, der det var mulig å fangste og bo, men mer spredt på østsida.

Periodisering

Den norske overvintringsfangstens relative korte historie 1795-2011 kan deles inn i flere perioder og tidsavsnitt. Jeg velger å fokusere på tre faser:

Periode	Fangstform
1795-1890	Utprøving av fangstvirksomhet – fokus på hvalross + andre arter
1890- 1941	Pelsdyrperioden – profesjonaliseringsperioden
1941- 2011	Kombinasjonsfangst/-sports og/eller opplevelses fangst

I den første perioden var det meget sporadisk overvintringsaktivitet. Sporene etter russisk fangst ga norske overvintre tilgang til kunnskap og erfaringer – gjenbruksdimensjon tydelig. Fangst på sjøpattedyr viktigst.

I andre periode er det oppblomstring av nærings- og gruvevirksomhet og noen overvintre benyttet bygninger fra næringsvirksomhet til fangsthytte og var vaktpersonell for bedrifter. Nye områder ble tatt i bruk – særlig 1920-1941 da fangstaktiviteten var på topp (Ny-London, Magdalenefjorden, Hamburgbukta etc.).

I tredje periode har det også vært meget sporadisk fangstvirksomhet. Men perioden har flere nye hyttebygninger og en spennende variasjon av livskarrierer og års besøkende. Det er mulig å gjøre samtidsdokumentasjonsprosjekter for den siste perioden.

Figur 8 Kart over norske fangsthytter (stående eller ruin, ikke tuftene). Kilde: Askeladden.

Kulturminner

Fysiske spor

Overvintringskulturen har et sett av spor etter sin virksomhet. Det er for det første de fysiske spor i naturen: hytter, feller, støer, vinsjeanlegg, kjøttstativ med mer. Overvintringskulturen er meget godt ivarett av kulturminnemyndighetene på Svalbard. Hytter fra alle tre perioder er restaurerte og holdes i god stand. Det nivå Sysselemannen i dag har på dette arbeidet er godt.

Hytter

Sallyhamn, Bjørnehamn/Sydgattet, Fredheim og Hyttevika er alle steder og miljøer som er godt vedlikeholdt og har stor fortellerkraft.

Samtidsminner

Dagens fangstvirksomhet bør inngå i kulturminnetenkning da den etterlater seg nye og ekspressive uttrykk for sin tid. Kapp Wijk står i ei særstilling som kulturminne da den har hatt lang, kontinuerlig bruk i nåtid, og bærer ei lang fortidshistorie med kjente skikkelser som Arthur Oxaas knyttet til seg. Fredheim har ei lignende lang historie fra 1900-tallet til i dag, men har endret driftsform fra overvintring til tjenestehytte.

Ruiner

Ebeltoftamna er et kulturminneområde som bærer i seg spor etter mange virksomheter og deri norsk overvintring fra 1822 i form av ruiner. Til havna er det knyttet rike fortellinger.

Litteratur/dagbøker

Den tekstlige og visuelle kulturarven etter overvintringsfangsten er rik og variert. Overvintre har etterlatt seg en mengde dagbøker hvorav mange befinner seg på offentlige institusjoner som Norsk polarinstitutt, Polarmuseet med flere. Disse er en rik kilde til fortelling om natur, naturressurser, klima og fysiske forhold. I dagbøkene finnes innimellom spennende små tegninger og illustrasjoner av landskap med fangstmans egne stedsnavn og betegnelser knyttet til. Dette beriker fortellingen om Svalbard og gir den et folkelig kulturelt nivå. I tillegg kommer alle de fangstmansbiografiene som er

utgitt i løpet av 1900 tallet. For mange av disse må man ha i mente at de er ført i penn av andre enn hovedpersonen selv om dette holdes skjult av forlag/utgiver.

Dette rike skriftlige materialet har vært gjenstand for forskning fra flere fag: litteratur, historie, folkloristikk og etnologi. Overvintringens totalhistorie er ikke skrevet.

Fotografier

Både museer og andre offentlige institusjoner eier foto som kan visualisere de siste 100 års overvintringshistorie.

Immaterielle kulturminner

Med immateriell menes i denne sammenheng de minner som ikke er festet til papir, foto eller film og som heller ikke er synlig i naturen. Folks fortellinger er den immaterielle minnebank der man også kan regne med å bli kjent med folkelige sanger og dikt, samt fortellinger om egne erfaringer, møter med andre og fortid. Her er det særlig tredje fangstperiode som kan utforskes.

Etiske vurderinger

For mange av de fysiske kulturminnene etter overvintringsfangsten er det et vesentlig aspekt at minner fra andre perioder og andre kulturers virksomhet ligger i samme eller tilstøtende kulturlag/kulturfelt. Man kan lese hvalfangsthistorie, overvintringshistorie og ekspedisjonsliv i et og samme spor. Dette beriker kulturminnene, men skaper i visse tilfeller utfordringer av etisk art. Hvordan forvalter man graver i og rundt hustuffer, spekkovner og teltplasser? Hvordan ivaretar man andre kulturers og samfunns graver med menneskelige levninger? Følges forvaltningene av de humane levningene av et sett av normer som tar høyde for menneskenes bakgrunn og trosretning?

2.5 Forsknings- og ekspedisjonshistorie (ca. 1800 – i dag) av Thor Bjørn Arlov

De berømte polarekspedisjonene til Andréé, Wellman, Amundsen og Nobile er spennende elementer i Svalbards historie. De har gitt opphav til en rik internasjonal litteratur, og også etterlatt seg kulturminner som er blant de mest besøkte på øygruppen. Disse spektakulære ekspedisjonene er imidlertid lite representative for den møysommelige og mangfoldige virksomheten som gjennom århundrene har utvidet vår kunnskap om Arktis og lagt grunnlaget for moderne samfunn på Svalbard. Når vi snakker om kulturarven knyttet til forskningsferder og ekspedisjoner, må vi altså gripe både dypere og bredere i historien.

Den historiske konteksten

Historien om geografisk utforskning, vitenskapelig virksomhet og ekspedisjoner av ulike slag strekker seg fra oppdagelsen av Svalbard og frem til våre dager. Det er altså ikke snakk om én bestemt epoke i Svalbards historie, men om en menneskelig aktivitet som har foregått gjennom hele perioden fra 1596 til i dag. Det kan til og med argumenteres for at tiden *før* Barentsz' dokumenterte oppdagelse av Bjørnøya og Spitsbergen i juni 1596 er en viktig del av konteksten for de kulturminnene virksomheten har etterlatt seg. Tolkningen av levninger etter tidlig russisk nærvær på øygruppen er et eksempel på det. Med hensyn til fysiske kulturminner er likevel tiden etter ca. 1850 viktigst.

Ekspedisjoner på Svalbard gjennom tidene har hatt ulike begrunnelser. De kan ha vært motivert ut fra ønsker om å gjøre geografiske oppdagelser, legge grunnlag for økonomisk virksomhet, markere nasjonale eller politiske interesser, skaffe personlig prestisje og så videre. Kunnskap om og forståelse av denne historiske konteksten er viktig både for tolkningen av selve kulturminnene og for å vurdere verneverdi og forvaltningstiltak. Vi snakker om en mangfoldig kategori som omfatter alt fra målrettede vitenskapelige reiser via ressursletting

til mer sportspregede ekspedisjoner. Gråsonene er dessuten betydelige; mange av ekspedisjonene har elementer av så vel seriøs forskning som kommersiell virksomhet og rekordforsøk.

Det gir for så vidt mening å se forsknings- og ekspedisjonshistorie som én kategori for å unngå vanskelige avgrensninger på grunnlag av formål og motivasjon. Samtidig må vi være oppmerksomme på at denne virksomheten ofte er uløselig forbundet med andre deler av Svalbards historie – fangst, bergverksdrift, reiseliv eller for den saks skyld politikk og samfunnsutvikling. De samme kulturminnene, både fysiske og immaterielle, kan gjerne knyttes til flere ulike kategorier. Det kan kanskje skape noen forvaltningsmessige utfordringer, men er i det store og hele en berikelse for opplevelsen av kulturminnene.

Det er karakteristisk for forsknings- og ekspedisjonsvirksomheten at den er sporadisk, eller i hvert fall sesongbasert, og at den gjerne innebærer reise eller forflytning. Noen ekspedisjoner har vært enkeltstående begivenheter på Svalbard innenfor et relativt kort tidsrom, kanskje noen uker. Andre har strukket seg over lengre tid, typisk ett år, eller inngått i et flerårig program. Det vi kan oppfatte som mer permanent forskningsvirksomhet, fortrinnsvis i tilknytning til vitenskapelige stasjoner eller infrastruktur, er et nokså nytt fenomen – hovedsakelig fra tiden etter ca. 1970, med noen unntak. Selv denne mer stedbundne aktiviteten kan ha elementer av ekspedisjon eller reise ved seg. Dette utgjør en viktig kontekst for forståelsen av kulturminnene.

Et annet karaktertrekk er at virksomheten er og alltid har vært internasjonal, som så mye av Svalbards historie. Ikke bare har mange forskjellige nasjoner gjennomført egne ekspedisjoner, men mange har vært resultat av flernasjonale samarbeidsprosjekter. Dette gir et spennende inntak til tolkningen av kulturminnene og åpner for en rekke komparative perspektiver. For norske forvaltningsmyndigheter innebærer det også et ansvar for å ta vare på en internasjonal kulturarv.

Periodisering

Svalbards historie kan periodiseres på ulikt vis, men om vi tar utgangspunkt i økonomisk virksomhet, går det et hovedskille omkring 1900. Før hundreårsskiftet var høsting av biologiske ressurser hovedsaken, mens i det 20. århundre dreide det meste seg om å utnytte mineralske ressurser. Den “biologiske” epoken kan deles i ulike faser basert på hvilke former for fangst og hvilke aktører som var dominerende. Den “industrielle” epoken kan på samme måte periodiseres mer detaljert ut fra produksjonsformer og hvilke ressurser det har vært interesse for. Uansett hvordan vi periodiserer er det ingen sekvensiell utvikling; de ulike fasene overlapper og flyter i hverandre. Særlig i det 21. århundre er den økonomiske virksomheten blitt mangfoldig.

Ekspedisjoner med ulikt formål har funnet sted i alle hovedfaser av historien. Hvis vi forenkler kan vi foreta en kronologisk inndeling med noen hovedtrekk.

Fase	Forsknings- og ekspedisjonsvirksomhet
1596–1750:	Geografisk utforskning og kartlegging av Svalbard
1750–1850:	Svalbard som base for utforskning av polhavet og nordpolfremstøt; kartlegging og inventering; vitenskapelige forsøk
1850–1900:	Svalbard som forskningsobjekt (geologi, geofysikk, biologi); vitenskapelige stasjoner med overvintring; turist- og amatør ekspedisjoner; spektakulære nordpolfremstøt med skip og luftfartøy
1900–1920:	Geologisk og topografisk kartlegging; prospektering og okkupasjon av grunn; årvisse systematiske, vitenskapelige ekspedisjoner
1920–1945:	Vitenskapelige ekspedisjoner over store deler av Svalbard; nordpolfremstøt fra Ny-Ålesund
1945–2012:	Årlige vitenskapelige ekspedisjoner; etablering av forskningsstasjoner og infrastruktur; “big science” (ESRO, EISCAT osv.); petroleumsleting

Historiske kilder

I forsknings- og ekspedisjonshistorien utgjør uten tvil historien den største delen av kulturarven. Den kunnskapen og de forestillingene virksomheten har skapt, representerer på mange måter de viktigste levningene. I stor grad materialiserer de seg i form av litteratur, arkiver, illustrasjoner, kartmateriale og så videre. Kulturminner av denne typen danner en viktig kontekst for forståelsen av fysiske kulturminner og historien omkring dem, men utløser ikke i utgangspunktet noe behov for forvaltningstiltak fra Sysselmannens side. Derimot vil Svalbard museum, for eksempel, ha åpenbare

Figur 9 Kart lokaliteter knyttet til ekspedisjoner. Kilde: Askeladden april 2012.

interesser i og et musealt ansvar for å ivareta slike kulturminner. Bilder, historiske kart og andre former for dokumentasjon som finnes i biblioteker, museer og arkiver utgjør dessuten nødvendig referansemateriale for forvaltningen av fysiske kulturminner.

En type kilder kan likevel tenkes å utløse behov for forvaltningstiltak. Det dreier seg om lokaliteter der

det har foregått forsknings- eller ekspedisjonsvirksomhet i fortiden, men der det ikke lenger finnes fysiske levninger. Et eksempel kunne være Andrée-ekspedisjonens leir på Kvitøya. Det knapt finnes originale artefakter igjen, men lokaliteten i seg selv er utvilsomt et kulturminne, et kulturhistorisk viktig sted. Det finnes flere lokaliteter på Svalbard som enten har samme karakter eller som vil bli slik etter hvert som de fysiske kultursporene blir borte. Det er dreier seg om forestillinger og ideer som knytter seg til historiske begivenheter på en geografisk lokalitet, ikke til fysiske gjenstander eller artefakter.

Kulturminner

Ved første øyekast er det et nokså begrenset antall faste kulturminner fra forsknings- og ekspedisjonsvirksomheten, i hvert fall om vi tenker på bygninger og annen infrastruktur som omfattes av automatisk vern. Materielle spor etter vitenskapelige installasjoner som Kapp Thorsden, Polhem i Mosselbukta, gradmålingsekspedisjonens stasjoner i Gåshamna og Sorgfjorden, de geofysiske stasjonene på Nordenskiöldtoppen, Kvadehuken og i Ebeltofthamna er eksempler på slike. Det finnes flere hytter og hytterester over hele øygruppen som kan knyttes helt eller delvis til vitenskapelige ekspedisjoner. Mange av disse har dessuten historisk forbindelse til annen virksomhet som fangst, mineralletting eller aktivitet under andre verdenskrig. Noen har hatt flere av disse bruksformene.

Det er imidlertid grunn til å tro at det er en underregistrering av faste kulturminner knyttet til forskning og ekspedisjoner. Én ting er at det knapt har vært gjort arbeid på nyere kulturminner, det vil si yngre enn 1945. Den vedtaksfredete stasjonen i Kinnvika er et unntak her, men det er ikke samlet inn systematisk kunnskap om forskningsinfrastruktur som er kommet til i etterkrigstiden. Med den korte omløpstiden slike installasjoner har i moderne forskning, risikerer vi både at de fysiske kulturminnene forsvinner eller blir endret og at vi får store kunnskapshull. Et eksempel kan være radomene på Rabben i Ny-Ålesund, som ble reist i forbindelse med Kongsfjorden telemetristasjon 1967–1974. Dette

ESRO-anlegget var av stor betydning både for Ny-Ålesunds utvikling og Svalbards politiske historie, i tillegg til den viktige rollen det har i forskningshistorien. Radomfundamentene står igjen og er gjenbrukt – til nyere forskningsvirksomhet. De er ikke fredet, men har verneverdi.

Et annet forhold er at det i liten grad har vært lett etter faste kulturminner fra forskningsvirksomhet og ekspedisjoner utenom bosetningene og de mest kjente lokalitetene. Det meste av registreringen har, av naturlige årsaker, foregått langs kysten. Dermed har en for eksempel gått glipp av trigonometriske varder som er reist gjennom en periode på over 150 år og som kan fortelle mye om pionérfasen i den topografiske kartleggingen. Det er selvsagt et krevende historisk forskningsarbeid å knytte slike varder til konkrete ekspedisjoner, men de har stor kulturhistorisk verdi i seg selv.

Ekspedisjonsvirksomheten har i seg selv en *modus operandi* som gjør at den etterlater seg få faste kulturminner, men det er all grunn til å tro at det finnes rester etter midlertidige leirer, observatorier og depoter som ennå ikke er oppdaget eller registrert. De fleste minnesmerker i form av plaketter, minnesteiner og skilt er trolig registrert, mens inskripsjoner og lignende antakelig finnes i hopetall uten at vi kjenner til dem i dag. Nye funn vil raskt utløse behov for forvaltningstiltak i form av nærmere undersøkelse og eventuelt vern.

Når det gjelder løse kulturminner er situasjonen enda mer uoversiktlig. Igjen er det en konsekvens av forskningen og ekspedisjonenes midlertidige natur at brukbare gjenstander eller utstyr normalt ikke ble etterlatt på Svalbard, men brakt med tilbake til fastlandet. Det som faktisk ble etterlatt, er kanskje tatt av andre og gjenbrukt – til nyttige formål eller som suvenirer. Vi må anta at det gjenstandsmaterialet som har havnet i det kulturhistoriske magasinet eller i Svalbard Museums samlinger, bare utgjør en liten brøkdel. I mange tilfeller er det dessuten vanskelig eller helt umulig å knytte gjenstander til konkrete ekspedisjoner. Det gjelder selv i så "kompakte" og relativt godt undersøkte kulturmiljøer som Virgohamna og Ny-Ålesund.

2.6 Mineralutvinning⁵ (ca. 1900 til i dag)

Den industrielle virksomheten på Svalbard er knyttet til mineralutvinning. Helt fra 1600-tallet var det kjent at det fantes kull her, og kull er det eneste mineralet som noensinne er tatt ut med fortjeneste på Svalbard. Det er imidlertid drevet prospektering og satt i gang prøvedrift for utvinning av en rekke andre mineraler: Fosforitt, gull, jern, zink, bly, kobber, gips, asbest og marmor.

Mineralutvinningen tok utgangspunkt i den geologiske kartleggingen av Svalbard som fant sted på 1800-tallet. Allerede i 1872 tok den svenske polarforskeren A.E. Nordenskiöld initiativet til etablering av en norsk koloni for utvinning av det fosforholdige mineralet koprolitt. Eksperimentet ble imidlertid skrinlagt før noen utvinning hadde startet (ved Svenskhuset, Kapp Thordsen).

En rekke nesten parallelle hendelser førte til at etableringsaktiviteten nærmest eksploderte rundt år 1900. Flere små norske selskaper okkuperte land og satte i gang prøvedrift på utvinning av kull. Ganske snart viste det seg at de manglet kapital og allerede i 1904 og -05 kom engelsk og amerikansk kapital inn.

Fram til første verdenskrig utviklet det seg nesten en "klondykestemning" med prospektering, okkupasjoner, anleggsvirksomhet og prøvedrift. Svalbard var ingenmannsland, "terra nullius" på denne tiden og dette førte til tider til kaotiske forhold når det gjaldt okkupasjoner. Med de økonomiske mulighetene man da så, ble dette uholdbart i lengden. Løsningen ble til slutt at Norge fikk suvereniteten gjennom Svalbardtraktaten i 1920. Suverenitetsovertakelsen fant sted i 1925.

Den industrielle virksomheten var, spesielt i starten, men også senere, preget av drømmen om rask fortjeneste. Dette førte til en overoptimistisk etableringsvirksomhet på et grunnlag som for oss i dag ser meget tynt ut. Ofte endte det hele med prøvedrift noen få år og deretter nedleggelse. Etter

⁵ Teksten er delvis hentet fra *Cruisehåndbok for Svalbard* på nett og bearbeidet av Syssemmannen.

den norske suverenitetsovertakelsen i 1925 ble aktiviteten noe redusert og etter hvert konsentrert til de større anleggene. Alle selskapene arbeidet tungt, men de hadde en oppblomstring rett før og etter annen verdenskrig da kullbehovet var stort i Norge og Europa.

Kulturminner

Kulturminnene etter mineralutvinningen ligger i de største fjordene på vestkysten av Spitsbergen og på Bjørnøya. Det er i dag i alt 18 anlegg med mer eller mindre betydelige rester etter gruvedrift. I tillegg kommer anleggene i de av dagens bosetninger som fortsatt har kulldrift (Barentsburg, Longyearbyen og Sveagruva).

Det er godt bevarte teknisk-industrielle kulturminner fra hele 1900-tallet. De største anleggene skriver seg fra tida etter 2. verdenskrig, men med spor tilbake til mellomkrigstida

Figur 10 Kart over gruver og bergverkslokalteter. Kilde: Askeladden.

Verneverdi og forvaltningstiltak

Svalbard har hele tiden vært en arena for å hente ut råmaterialer, enten biologiske eller geologiske

ressurser. Transporten til og fra Svalbard har vært lang og krevende, sesongene korte og hektiske. Demonterings- og transportkostnader ble store i forhold til de verdiene gjensatt utstyr representerte. Mange av prosjektene har hatt eller har resultert i dårlig økonomi. Dette har medvirket til at anlegg og mye utstyr er forlatt på stedet, i noen tilfeller til og med uten å være brukt. At kulturminnene i ettertid gjerne har vært lite besøkt, har bidratt til at de er godt bevart og det styrker autenticiteten.

Den industrielle virksomheten har etterlatt seg anlegg av anselige dimensjoner. Det krever betydelig innsats å ta vare på slike kulturminner. Etter hvert som anleggene går ut av bruk må det tas stilling til hva som skal bevares som kulturminner og hva som må eller kan ryddes vekk av miljømessige grunner. Mange av de tekniske kulturminnene kan oppleves som avfall og rot. I noen tilfeller inneholder de miljøgifter, eller de utgjør en fare for dyr og mennesker. Forskrifter og faglige tradisjoner avspeiler forskjellige holdninger til å fjerne eller verne kulturminner som ut fra andre miljøvurderinger er avfall, men som på Svalbard er fredete kulturminner. I arbeidet med slike problemer ligger det spesielle utfordringer og muligheter for en samlet miljøvernforvaltning.

Det er flere områder som peker seg ut som verneverdige kulturmiljøer med mange verneverdige bygninger og anlegg fra etter 1946 hvor det er få automatisk fredete kulturminner, slik som i Pyramiden, Barentsburg, Grumant, Colesbay og Sveagruva, men også i Longyearbyen. Flere av disse eies av Trust Arktikugol og det kreves derfor et nært samarbeid for å ivareta dem.

Figur 11 Deler av daganlegget ved Gruve 6 som er vedtaksfredet. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2012 (privat).

Sysselemanden har utarbeidet tre planer som gjelder gruvemiljøene; *Teknisk-industrielle kulturminner i Longyearbyen med omegn – Verneverdi og forvaltning* (Knudsen og Tokle Yri 2010) og *Helhetlig plan for miljøtiltak i Gruveområdet i Ny-Ålesund (Kings Bay)*, en plan for opprydding, bevaring og restaurering av gruveområdet i Ny-Ålesund (Bjerck 1999) og forvaltningsplan for Ny-Ålesund (Hoem og Paulsen 2008).

2.7 2. Verdenskrig⁶ (1941 – 1945)

Svalbard har sin egen krigshistorie. Øygruppa ble aldri okkupert av tyskerne. Frem til sommeren 1941 gikk tilværelsen for dem som bodde der, omtrent som tidligere. Da besluttet den norske regjeringen i London og de allierte styrkene at

⁶ Teksten er delvis hentet fra Cruiseshåndbok for Svalbard på nett og bearbeidet av Sysselemanden.

Svalbard skulle evakueres og at utvunnet kull skulle brennes slik at det ikke kom tyskerne til gode. I månedsskiftet august/september ble nordmennene evakuert til England og russerne til Arkhangelsk.

I de påfølgende årene etablerte tyskerne automatiske og bemannede værstasjoner rundt om på Svalbard. I 1942 reetablerte de allierte seg med en liten styrke i Isfjorderområdet, operasjon "Fritham". Båtene styrken kom med, "Isbjørn" og "Selis", ble senket i Isfjorden og mange, deriblant lederen for operasjonen, Einar Sverdrup, omkom. Resten av styrken satte seg fast i Barentsburg. Som følge av dette sendte tyskerne i 1943 sine store slagskip "Tirpitz" og "Scharnhorst" til Svalbard. Fra disse skipene ble Barentsburg, Grumant og Longyearbyen skutt i brann. Senere ble også Sveagruba og det meste av bebyggelsen langs Van Mijenfjorden ødelagt av en tysk ubåt.

Etter dette forløp krigen rolig på Svalbard. En liten norsk garnison var fortsatt etablert i Isfjorderområdet. Garnisonen tok i bruk eksisterende hus og hytter, men satte også opp noen egne hytter, en av dem er Fritham innerst i Todalen. Tyskerne flyttet sine værstasjoner lenger vekk for å få ha dem i fred.

Kulturminner

Det finnes flere spor etter de tyske værstasjonene. Da tyskerne evakuerte Svalbard i 1945 ble det meste brent med unntak av én stasjon som bare ble etterlatt, Haudegen på Nordaustlandet. Station Haudegen ble oppført i 1944. Plasseringen var, som for alle de tyske værstasjonene, bevisst valgt for å komme lengst mulig unna alliert aktivitet. Mannskapet bestod av 11 mann utstyrt for å kunne tilbringe 18 måneder i isolasjon på stasjonen. Mannskapet på stasjonen ble ikke hentet før ut i september 1945, flere måneder etter at krigen var over. Haudegen ble forlatt uten ødeleggelse og med en mengde utstyr liggende igjen på stasjonen (Selinger 2001). Hovedbygningen og et uthus står fremdeles. Inne i bygningene og i området rundt ligger store mengder med løse gjenstander fra den tiden stasjonen var i bruk. På toppen av bergryggen over stasjonen ligger også restene av en nødradiostasjon, og i området rundt fire depoter og to varder.

For øvrig består kulturminnene som knytter seg til annen verdenskrig av avbrente bygningsfundamenter i Longyearbyen, kanonstillinger, kanoner, den norske kommandoplassen på Skjæringa og rester av tyske Junkerfly, der ett fly ved Kapp Borthen er best bevart. Den første flyplassen (eller retter landingsstripa) i Longyearbyen ble etablert i Adventdalen av tyskerne.

Figur 12 Kommandoplassen fra 2. verdenskrig ovenfor Skjæringa. Foto: Siri Hoem, SMS, 2007.

Figur 13 "Her bor trollet, men han var ikke hjemme i dag, for vi hadde ringt på forhånd og sagt at vi kom," sitat Halvor 3 ½ år. Kommandostillingen ble satt i stand av Sysselemannen i 2007 og er et populært turmål, spesielt for barna. Det er spennende, og litt skummelt, å ta seg inn. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2012 (privat).

Verneverdi og forvaltningstiltak

Ettersom Haudegen er den eneste værstasjonen med stående bygninger er det viktig å sikre denne. De mange løse gjenstandene rundt bygningene gjør lokaliteten ekstra sårbar for ferdtsel. I 2010 ble det derfor innført et ferdselsforbud i et mindre område rundt huset. Lokaliteten kan fortsatt oppleves, selv om det ikke er mulig å gå rundt eller inn i selve huset. Det er behov for omfattende vedlikehold av bygningen.

Det er behov for bedre kartlegging av mange av værstasjonene. De fleste stasjonene hadde flere leire og depoter. Ikke alle er kartlagte og detaljregistrerte. Det er dessuten behov for å avklare hvorvidt det fortsatt ligger eksplosiver på enkelte av lokalitetene som kan være en fare for folk og dyr. Dette må skje i nært samarbeid med politiet.

Kanonen fra Kapp Heer har siden 1989 stått på Hotellneset i Longyearbyen. Kanonen ble høsten 2011 fraktet tilbake til Kapp Heer hvor den skal settes i stand av Trust Artikulog og settes tilbake på sin opprinnelige plass hvor den blir en viktig del av formidlingen til historien rundt Barentsburg. Trusten har tatt ansvaret for vedlikeholdet, som skal skje etter godkjenning fra Riksantikvaren og med oppfølgin av Sysselemannen.

Den norske kommandoplassen på Skjæringa ble satt i stand av Sysselemannen i 2007. Kulturminnet var sammenskviset og er sårbart for nye skader på grunn av vannansamling/is og jordsig. Etter istandsetting har kommandoplassen stort potensial for formidling. Kommandoplassen må ha årlig tilsyn. Se Figur 12 og Figur 13.

2.8 Samfunnsbygging og offentlig virksomhet⁷

Postverket var den første offentlige etaten som etablerte seg på Svalbard med posthus i Advent Bay i 1897, 28 år før Norge hadde suvereniteten. "Posthuset" var underlagt Hammerfest postkontor. I 1911 fulgte Televerket med etableringen av Spitsbergen Radio på Finneset i Grønfjorden. I dag ligger den eldste bevarte telegrafstasjonen i Ny-Ålesund. Etter 1925 foregikk en forsiktig utbygging av de statlige etatene Bergmesteren og Sysselemannen som var nødvendig for suverenitetsutøvelsen. Senere kom kirke, skole og sykehus (Det første sykehuset tilhørte gruveselskapet og prest og lærer var ansatt av

⁷ Teksten er delvis hentet fra nettsidene til Cruisehåndbok for Svalbard og Svalbard museum og bearbeidet av Sysselemannen.

selskapet).

De statlige etatene etablerte seg stort sett i Longyearbyen. Byen ble satt i brann under annen verdenskrig og Sysselmannsboligen gikk tapt. Senere er sykehuset revet. Nytt Statens hus (Bergmesterboligen), et ferdighus fra Sverige, ble satt opp i 1945. Også det lille posthuset i Gamle Longyearbyen er automatisk fredet. Øvrige kulturminner som er knyttet til offentlig virksomhet er, med noen få unntak, bygget etter 1945.

I 1933 startet Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser oppføringen av fyrlykter slik at utskipningssesongen for kull kunne forlenges. Dette var en pionerinnsats. Lyktene ble delvis ødelagt under krigen, men allerede sommeren 1946 startet arbeidet med gjenreising og videre utbygning. Fyrlyktene vedlikeholdes i dag av Norsk Polarinstitutt.

Et viktig skille i Svalbards historie er åpningen av den nye flyplassen i 1975. Med flyene kom ferskvarer, aviser, fjernsynsprogrammer på videobånd, slekt og venner – men også influensa, byråkrater og stortingsrepresentanter. Kanskje var flyplassen det viktigste elementet i moderniseringsprosessen.

Fra midten av 1970-tallet skiftet gradvis Longyearbyen karakter fra gruvelir til familiesamfunn. Det ble statens politikk å "normalisere" lokalsamfunnet. I 1976 overtok staten skolen som Store Norske hadde drevet, og bygde den ut med videregående. I 1981 ble sykehuset statlig. Virksomheter som Posten, Televerket og Sysselmannen utvidet kraftig. I 1981 ble Longyearbyen knyttet til det norske telenettet via satellitt, og et par år senere kom direkte fjernsyn. På slutten av 1980-tallet var det igjen krise for kulldrifta. Longyearbyen måtte få flere bein å stå på. Det ble satt i gang et omfattende arbeid for å utvikle nye og lønnsomme næringer, særlig knyttet til turisme, handel og service. Ansvaret for infrastruktur og bydrift ble skilt ut av Store Norske i et eget selskap, Svalbard Samfunnsdrift AS. I løpet av 1990-tallet tok Longyearbyen steget fullt ut og ble et moderne og variert familiesamfunn. Det har i dag et velferds-

og tjenestetilbud som langt overgår det vi finner i bygder av samme størrelse på fastlandet. I 2002 ble det innført lokaldemokrati med etablering av Longyearbyen lokalstyre.

Kulturminner

Ettersom bosetningene Longyearbyen, Sveagruva og Barentsburg ble bombet under krigen, er det få bevarte bygninger fra tiden før 1942 her (Sverdrupbyen var bevart, men ble satt i brann i forbindelse med en brannøvelse på 1980-tallet). Også Grumant ble satt i brann. Gjenreisningen i disse fire bosetningene skjedde imidlertid svært raskt. Etter svalbardmiljøloven er bygninger og anlegg som er reist før 1946 automatisk fredet. Det betyr at de bygninger og anlegg som ble gjenreist det første året etter krigen kommer i denne kategorien. Store Norske Spitsbergen Kullkompani startet gjenoppbygging og opprydding i 1945 både i Longyearbyen og Sveagruva. Londonregjeringa hadde bestilt et hus i Sverige som skulle fraktes til Svalbard så snart krigen var slutt for å gi husrom og arbeidsrom for de statlige virksomhetene på Svalbard, Sysselmannen, Bergmesteren, telegrafbestyreren og presten. Huset var ferdig i Göteborg i juli 1945 og var under tak i Longyearbyen i løpet av høsten

Russerne kom i gang i Barentsburg, mens aktiviteten i Grumant, Coles Bay og Pyramiden var liten før 1946-47. Alle de russiske anleggene har betydelige kulturminner fra tida etter 2. verdenskrig, men nøyere registrering vil nok også avdekke flere fredete kulturminner enn de vi kjenner.

Kings Bay Kull Compani kom i gang igjen i Ny-Ålesund fra 1946. Der var krigsskadene relativt små og stedet har den største tetthet av fredete bygninger på Svalbard. Etter krigen ble dette samfunnet rammet av flere alvorlige ulykker. Den siste gruveulykka i 1962 satte en stopp for gruve drifta. Ulykka førte til regjeringskrise og "opprydding" etter virksomheten. Gjennom de siste 50 år har stedet utviklet seg til et arktisk forskningsentrum.

Verneverdi og forvaltningstiltak

Mange av anleggene, bygningene og miljøene som ble bygd senere i etterkrigstida er viktige kulturminner i dag selv om de ikke er automatisk fredet, noe det er tatt hensyn til blant annet i arealplanene.

Det er behov for en strategi for vern av kulturminner som er yngre enn 1945 og dermed ikke fredete. I arealplan for Longyearbyen og Ny-Ålesund er en rekke kulturminner og kulturmiljøer yngre enn 1945 regulert til bevaring, slik som Huset, Haugen og Nybyen. I Telenors verneplan for bygninger og installasjoner er parabolantenna på Isfjord radio bygd i 1979, utpekt som verneverdig⁸.

Figur 14 Huset har en sentral plass i livet i Longyearbyen, til tross for sin perifere plassering i dag. Bygningen har høy verneverdi og eksteriøret er regulert til kulturminneområde i arealplan for Longyearbyen I bakgrunnen sees Nybyen. Foto: Lars Erik Alfheim, 2013 (privat).

⁸ *Historiske linjer. Verneplan for Telenors bygninger og installasjoner.* Norsk Telemuseum, Telenor AS 1998, side 84.

3 Katalog – områdene med beskrivelse av kulturminnene

3.1 Område 1 Nordvest-Spitsbergen

Områdebeskrivelse

Området utgjør det nordvestre hjørnet av Spitsbergen, se Figur 1. I sør går grensen for området mellom Kongsfjorden og Krossfjorden. Store deler av kyststrekningen i området er oppdelt av brefronter. Ved inngangen til Woodfjorden ligger imidlertid Reinsdyrflya, som er en av de større strandslettene på Svalbard. Med unntak av Woodfjorden er fjordene i området ikke av de dypeste. Kyststrekningen i nordvest har preg av skjærgård med små fjorder og øyer. Innlandet er ufremkommelig med spisse fjell og breer. Klima og isforhold er av de beste på Svalbard med tanke på framkommelighet med båt. Området har derfor vært mye benyttet i fangstsammenheng opp gjennom tidene.

At området ligger langt nord har gjort det attraktivt for turister og området er et hovedmål for mange cruiseskip. Det er dessuten et naturskjønt område med stor tetthet av interessante kulturminner. Kulturminnene er utsatt for mer ferdsel og fare for slitasje enn andre steder på Spitsbergen.

Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark ble opprettet ved kongelige resolusjon av 1. juni 1973.

Kulturminner

Nordvestre del av Spitsbergen var det neste området Barentsz oppdaget etter Bjørnøya. Området er ett av hovedområdene for 1600-tallets hvalfangst. Det er det området med flest

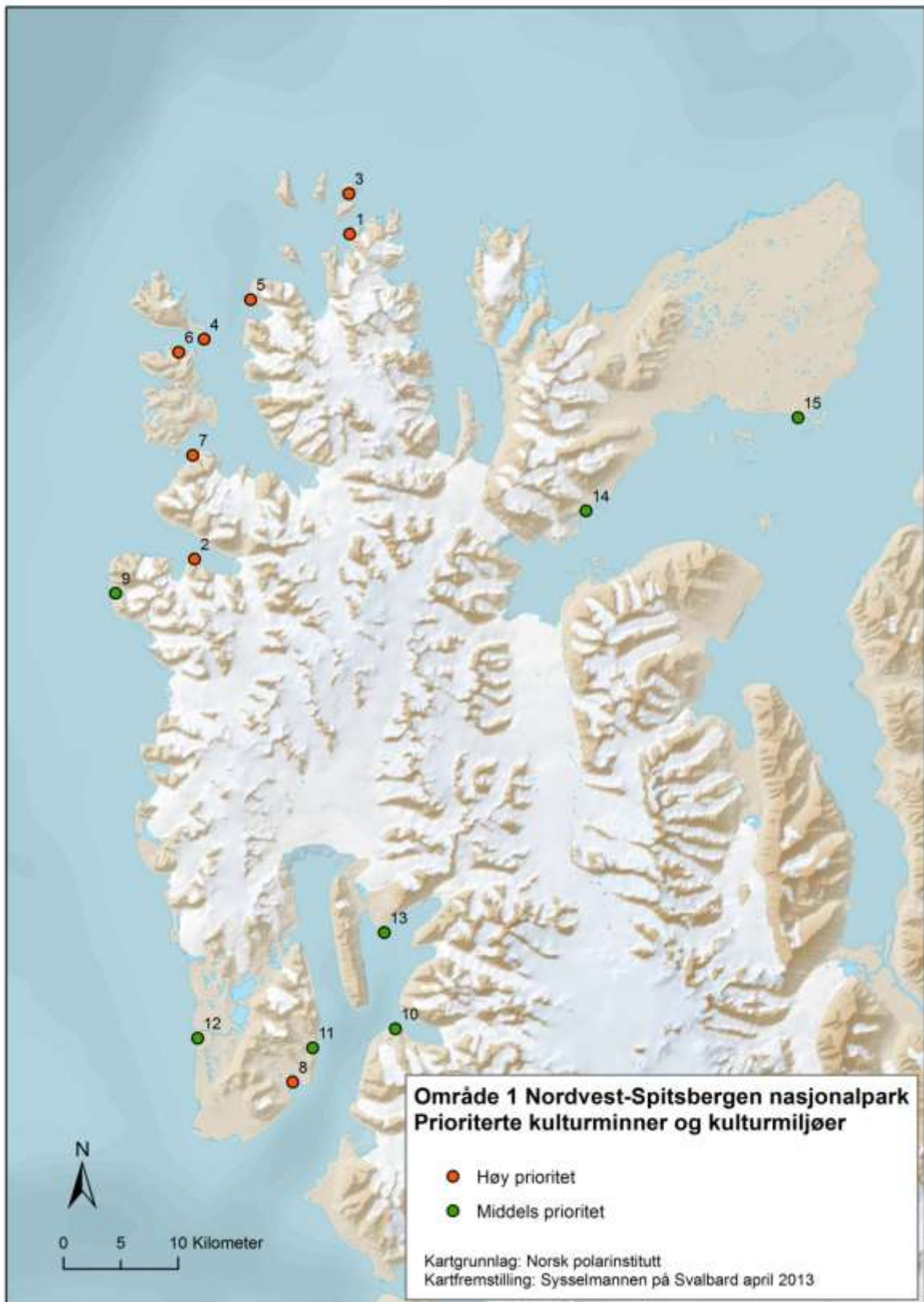
registrerte kulturminner knyttet til denne fangsten. Rundt Smeerenburgfjorden ligger store anlegg i nærheten av hverandre. Både hvalfangststasjonene og gravfeltene er større enn andre steder på Svalbard. Det var nederlenderne som var enerådende i området, selv om danske og norske hvalfangere midlertidig fikk etablere landstasjoner i et begrenset omfang. Mange lokaliteter er mye besøkt og det er fare for skader på grunn av slitasje flere steder og en økt ferdsel vil kunne bidra til dette.

Russiske og norske fangstfolk har overvintret og brukt området mye og etterlatt seg et betydelig antall kulturminner. De russiske fangstlokalitetene ligger imidlertid mer spredt her enn lengre sør og området ble trolig tatt i bruk relativt seint. Den norske fangsten kom i gang for alvor vinteren 1906/07 og noe senere i Krossfjorden (1911/12). Det ble drevet overvintringsfangst fram til krigen.

Ut over fangsten har det vært liten virksomhet i området. Andrée og Wellman har imidlertid gjort Virgohamna berømt som utgangspunkt for sine forsøk på å nå Nordpolen. Mye utstyr fra ekspedisjonene finnes fortsatt på stedet (Roll 1994).

Prioriterte kulturminner i området

- 1 [Sallyhamna og Svenskegattet](#)
- 2 [Gravneset](#)
- 3 [Ytre Norskøya](#)
- 4 [Smeerenburg](#)
- 5 [Likneset](#)
- 6 [Virgohamna](#)
- 7 [Bjørnhamna med bistasjoner](#)
- 8 [Ebeltofthamna](#)
- 9 [Hamburgbukta](#)
- 10 [Camp Zoe](#) (eller Camp Zöe)
- 11 [Haugenhytta](#)
- 12 [Laksebu](#)
- 13 [Lloyds hotell](#)
- 14 [Texas Bar](#)
- 15 [Worsleybukta](#)

Figur 15 Prioriterte kulturminner og -miljøer i område 1.

Nr 1 Sallyhamna og Svenskegattet

 	Type	Kulturmiljø med hvalfangststasjon, russisk og norsk fangst
	Eier	Hytta i Sallyhamna er eid av Arnoldus Schytte Blix
	Bruker	
	Askeladdenid.	93660, 93673, 93726, 93740, 93779, 140200, 140201
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	To stående hytter Sallyhamna og Svenskegattet, russetufter, spekkovner, gammel veg, tufter, graver, lemfeller
	Prioritet	Høy
	 <p>Figur 17 Hytta i Sallyhamna. Foto: Jørn Bohlmann, SMS 2009.</p> <p>Figur 18 Den norske fangsthytta i Svenskegattet. I forkant av bildet og bak fotografen ligger restene av en russisk fangststasjon. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011</p>	

Figur 16 Én av russetuftene ligger helt ute på kanten, mot sjøen. Den har vært en del av Sysselmannens overvåkingsprogram fra 1999. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

Strekningen fra Sallyhamna til Svenskegattet er et kulturmiljø der det med innbyrdes gangavstand finnes kulturminner fra de fleste hovedepokene i Svalbards historie.

Ved den skjermede havna i Sallyhamna er det en hvalfangststasjon med spekkovner, hus-/telttufter og til og med en lten vegstump fra 16-1700-tallet. I to av ovnsfundamentene som ligger vest for hytta i Sallyhamna finnes det sekundære graver, trolig fra

hvalfangsttida. Fangsthytta i Sallyhamna ble oppført av Waldemar Kræmer i 1937. Han overvintret her sammen med Sally Larsen til evakueringen i 1941. Hytta benyttes i dag som tjenestehytte for Sysselmannen.

Ved Svenskegattet er det en russisk fangststasjon med to mindre hustufter og omkringliggende kulturlag. Like ved er det ei norsk fangsthytte (stående ruin). Hovedstasjonen Svenskegattet ble bygd av Georg Bjørnes for Hagerup/Jensens ekspedisjon i 1920. Den ble revet igjen i 1921 av

samme ekspedisjon og flyttet til Wijdefjorden (Trios dagbok og Bjørnes dagbok). Når den er oppbygd på nytt vites ikke, men Arthur Oxaas skal ha reparert den i 1924. Svenskgattet ble forlatt etter oppføringen av ny hovedstasjon i Sallyhamna i 1937.

Dokumentasjon

Overvåkingsystem over erosjon ble montert på en av spekkovnene i Sallyhamna og på russetuftene ved Svenskgattet i 1998 (Bjerck 1999).

Hyttene i Svenskgattet og i Sallyhamna ble dokumentert med tegninger og foto av Sysselmannen i 2009 (Bohlmann og Surlykke Fink).

Tegning Sallyhamna Ovn A Reymert, P.K./Nævestad, D. 1985

Tegning Sallyhamna Ovn A PKR/DN 1985 tegning, mål 1:50

Tegning Sallyhamna Ovn B Heldberg, Bjørn 1985

Tegning Sallyhamna Ovn B B.H. 1985 tegning, mål 1:50

Tegning Sallyhamna Ovn B 1985 plantegning, mål 1:50

Tegning Sallyhamna Ovn C Nævestad, Dag 1985

Tegning Sallyhamna Ovn D Nævestad, Dag 1985

Tegning Sallyhamna Ovn D D.N. 1985 tegning, mål 1:50

Tegning Sallyhamna Spekkovner 1985
Oversiktskart

Tegning Svenskgattet Russisk fangststasjon
Olsen, G.A./Bjerck, H.B.1999 Rentegnet av G. Olsen

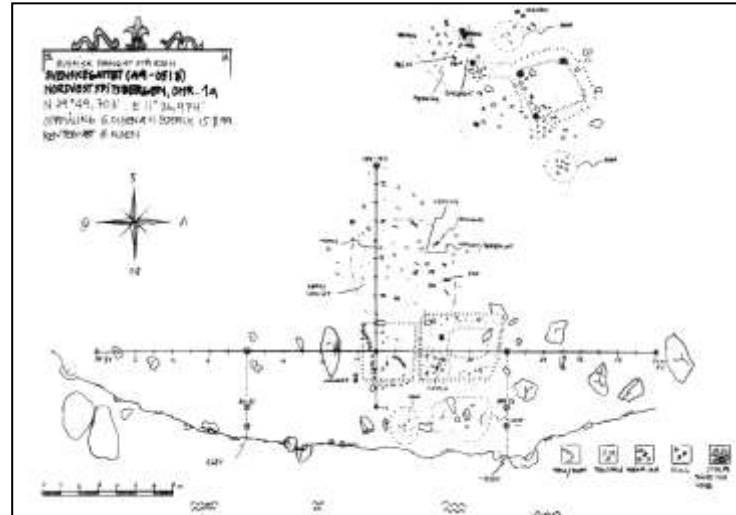
Tilstand

Hytta i Sallyhamna er i god stand. Hytta ved Svenskgattet er en stående ruin som har tak og vegger, men veggen mot øst er glissen og hytta mangler papp (tilstandsrapport 2011 fra tokt).

Den doble spekkovnen i Sallyhamna (på nordsida) og den russiske stasjonen ved Svenskgattet er truet av stranderosjon. Sallyhamna er mye besøkt og utsatt for slitasje.

Verne vurdering

Fangsthyttene vurderes å ha høy historisk verdi og er viktige fysiske levninger knyttet til norsk overvintringsfangst. Sammen med sporene etter hvalfangst og russisk fangst, utgjør disse et kulturmiljø med stor tidsdybde.

Figur 19 Plantegning russetuftene ved Svenskgattet, miljøovervåkingsystemet fra 1999 (Bjerck 1999:33).

Kilder⁹

Askeladden

Bjerck, Hein B. (1999): *Overvåking av kulturmiljø på Svalbard*. Sysselmannens rapportserie nr. 3/1999.

Bohlmann, Jörn og Jakob Surlykke Fink (2009)

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

Reymert, Per Kyrre og Thor B. Arlov (2002). *Feltrapport Nordvest-Spitsbergen juli 2002*. Rapport i Sysselmannens arkiv.

Rossnes 1993:123-125

Tilstandsrapporter, blant annet fra 2011

Toktrapporter, blant annet fra 2011 og 2012

⁹Under kilder knyttet til hvert objekt, gjengis kilder som det ofte referes til kun med forfatter og årstall. Den fulle referansen gjenfinnes i kilder bakerst i katalogen.

Nr 2 Gravneset, Magdalenefjorden

Type	Kulturmiljø med hvalfangststasjon og gravfelt
Eier	Staten
Bruker	
Askeladdenid.	93582, 93603, 93604, 140193 – 140199
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
Omfatter	Gravfelt, tre–fem spekkovner, mulige tufter
Prioritet	Høy

Figur 20 Gravneset. Viser gravfeltet og noen av spekkovnene. Vegetasjonen er slitt bort på grunn av mye tråkk. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2011.

Figur 21 Spekkovnene, inngjerdet for å hindre ytterligere skader. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2011.

Beskrivelse

Ved Gravneset, innerst i Magdalenefjorden er det god havn og et storslagent landskap. I "Trinity Harbour", som det også kalles, finnes fire spekkovner og ett av de tre store gravfeltene fra hvalfangstperioden. Feltet skriver seg fra hvalfangst på 1600- og 1700-tallet og rommer i underkant av 130 graver. Historiske kilder sier at engleenderne hadde en stasjon på Gravneset som de kalte "Trinity Harbour". Stasjonen ble nedlagt rundt 1623. Den gode havna har trolig vært viktig i hele hvalfangstperiode, også ette at landstasjonene var forlatt.

Dette er det mest besøkte stedet på Svalbard utenfor bosettingene, og har vært mål for turister helt siden 1800-tallet. Allerede i 1932 sier

Bergmester Mercolli i et intervju med Aftenposten at "turistene har herjet forferdelig i gravfeltet" og at de i 1930 måtte begrave en hel del bein som lå slengt utover. Gravfeltet er skadet av ferdsel og ble gjerdet inn i 1996 (det året var det mer enn 19000 turister i land her). Det inngjerdede området ble utvidet i 2002 på grunn av slitasje fra ferdsel. Samtidig ble det montert skilt og gitt ut en kortfattet brosjyre (Prestvold 2001). Det har siden utviklet seg tendenser til stidannelser langs kjettinggjerdet.

Det er også registrert fire tufter på sørsiden av havna. Alderen på disse er ukjent, men de er trolig knyttet til hvalfangsten på 1600 og 1700-tallet.

Syslemannens tjenestehytte ligger på sørsiden av bukta. Denne er ikke fredet.

Tilstand

Området innenfor gjerdet er i ferd med å gro sakte til. Deler av gravfeltet, spesielt den delen som vender mot vest, er svært sårbart hvor trekister og skjeletter ligger eksponert i sanden. Gjerdet synes å virke etter sin hensikt, da det er lite ny slitasje innenfor gjerdet. Det er fare for at dyr setter seg fast i kjettinggjerdet, derfor legges det ned hver høst og settes opp igjen om våren.

Verne vurdering

Kulturmiljø med svært høy verneverdi.

Dokumentasjon

Miljøovervåkningssystem ble etablert i 1998 (Bjerck 1999), men er ikke videreført fram til i dag.

Tegning Gravneset Felttegning Guttormsen, H. 1985 Mål 1:500

Tegning Gravneset Gravfelt ukjent tegner 1985 Mål 1:500

Tegning Gravneset Gravfelt ukjent tegner 1985 Mål 1:500

Tegning Gravneset Målepunkt 2 ukjent tegner 1985 Mål 1:500

Tegning Gravneset Spekkovner 1985, Samme kart i flere utgaver/formater

Tegning Gravneset Tegnet oversiktskart, 1985 Mål 1:500

Tegning Gravneset Utsnitt av gravfelt Olsen, G.A. 1999

Tegning Gravodden Oversiktskart, graver Helberg, B.H./Nævestad, D. 1985 Mål 1:500

Tegning Gravodden Prinsippskisse over graver Olsen, Geir A. 1997 Mål 1: 250

Tegning Trinityhamna Område med tufter, strukturer og kulturlag Bjerck, Hein 1999

Figur 22 Planskisse Trinityhamna/Gravneset.

Kilder

Askeladden

Bjerck, Hein B. (1999).

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Prestvold, Kristin (2001): *Smeerenburg. Gravneset. Europas første "oljeeventyr"*.

Reymert, Per Kyrre og Thor B. Arlov (2002).
Feltrapport Nordvest-Spitsbergen juli 2002.
Rapport i Sysselmannens arkiv.

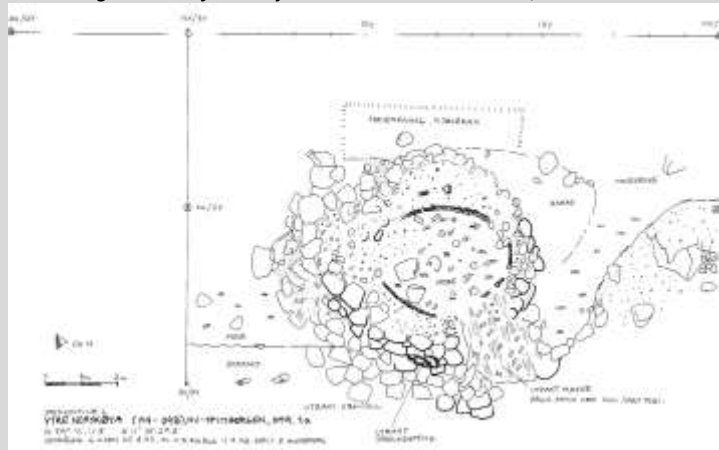
Nr 3 Ytre Norskøya

Type	Kulturmiljø med hvalfangststasjon og gravfelt
Eier	Staten
Bruker	
Askeladdenid.	93676, 93680
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark Ferdselforbud (siden 2010)
Omfatter	Gravfelt, åtte spekkovner, tufter
Prioritet	Høy

Figur 23 En av spekkovnene på Ytre Norskøya. Den ligger ned mot stranda og er utsatt for erosjon. Foto: Kristin Prestvold, 2001.

Figur 24 Plantegning av samme spekkovn som over (Bjerck 1999:29)

Beskrivelse

Ytre Norskøya er en av Nordvestøyane og ligger i det området som britene allerede på 1600-tallet døpte Fair Haven. Navnet er betegnende i den forstand at øyene og sundene tilbyr både le og gode seilings- og ankringsforhold – rent bortsett fra at det er en del grunner i farvannene. Dette var et kjerneområde for hvalfangsten på 1600-tallet, og Ytre Norskøya var godt egnet for en landstasjon med sin relativt brede strand på sørsiden. De øvrige øyene er nokså bratte og har langt vanskeligere landingsforhold. Dette er et område

som også er blitt hyppig besøkt av ekspedisjoner gjennom årene, og det finnes flere historiske beskrivelser, for eksempel Phipps' fra 1773 (Reymert og Arlov 2002:12).

Kulturmiljøet knyttet til hvalfangsten ligger på sørsiden av øya, ut mot Norskøysundet. Det består av en stor nederlandsk hvalfangststasjon fra 1600-tallet. Her er fire enkeltovner, tre dobbeltovner og en mulig trippelovn. Det er flere tufter både på oversiden og i vest. Inntil stasjonen er det et stort gravfelt med ca. 165 graver. Om lag 60 av gravene ble undersøkt under Smeerenburg-prosjektet i

1981 og viktig informasjon ble skaffet gjennom undersøkelser av beinrestene.

Tilstand

Kulturmiljøet er erosjonsutsatt. I 1988 var nesten alle ovnene noe utrast mot stranda.

Verne vurdering

Kulturmiljø med svært høy verneverdi.

Dokumentasjon

Ytre Norskøya er blant de lokalitetene som har vært miljøovervåket (Bjerck 1999). Overvåkings-system ble montert i 1997, men er ikke videreført.

En grav som var i ferd med å rase ut i sjøen ble undersøkt av Sysselmannens arkeologer i 2002. Materialet er i dag i magasinet på Svalbard museum.

Tegning Ytre Norskøya Del av gravfelt Bjerck, H.B 1998 Rentegnet av E. Andreassen

Tegning Ytre Norskøya Kvalfangstasjon med gravplass Helberg, Bjørn 1992 Oversiktskart

Tegning Ytre Norskøya Nedre del av øvre gravfelt Bjerck, H. 1998

Tegning Ytre Norskøya Spekkovnr nr 6 Olsen, G.A./Bjerck, H.B. 1997/98 Mål 1:50

Tegning Ytre Norskøya Spekkovner Jensen, L.V./Jørgensen, R. 1990 Ovn 9, ovn 10

Tegning Ytre Norskøya Spekkovner, ovn 1, ovn 2, ovn 3 Jensen, L.V./Jørgensen, R. 1993

Tegning Ytre Norskøya Spekkovner, ovn 4, ovn 5, ovn 6 Jensen, L.V./Jørgensen, R.1992

Tegning Ytre Norskøya Spekkovner, ovn 7 og ovn 8 Jensen, L.V./Jørgensen, R. 1991

Kilder

Aeco - Svalbard site guidelines

Askeladden

Bjerck, Hein B. (1999)

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Reymert, Per Kyrre og Thor B. Arlov (2002). *Feltrapport Nordvest-Spitsbergen juli 2002*. Rapport i Sysselmannens arkiv.

Nr 4 Smeerenburg

	Type	Kulturmiljø med hvalfangststasjon
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93814
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Syv spekkovner, 19 tufter (101 graver ikke med i det skraverte området)
Prioritet	Høy	
		

Figur 25 En av de svært skadete spekkovnene ved Smeerenburg. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2011.

Beskrivelse

Smeerenburg var nederlenderenes viktigste hvalfangststasjon. I 1928 ble det registrert åtte spekkovner (i dag er kun syv bevart; seks doble ovner og en enkel), 19 hustufter og 101 graver¹⁰. Bak en av ovnene, som sannsynligvis tilhørte et dansk selskap, ble det funnet et natursteinsplatå. Dette er antagelig rester etter festningen som står nevnt i overvintrings dagboka fra 1633-34. Mange av kulturminnene ble undersøkt av nederlandske arkeologer under ledelse av L. Hacquebord i 1979 – 1981 og gjenstandene fra utgravningene befinner seg på Svalbard museum.

Det er utarbeidet informasjonshefte om Smeerenburg (Prestvold 2001) og Sysselemannen har satt opp skilt på lokaliteten.

Lokaliteten er mye besøkt av turister.

AECO har utarbeidet steds spesifikke guidelines for lokaliteten (Svalbard site guidelines)

Tilstand

Spekkovnene forfaller for hvert år på grunn av naturlig erosjon. På grunn av stort besøk, får

¹⁰ Nederlandske utgravninger og oppmålinger i 1979, 1980 og 1981 under ledelse av L. Hacquebord (1988). Totalt er det her utgravd to spekkovner, 7 hustufter og 7 graver.

vegetasjonen liten sjanse til å reetablere seg. Spekkovnen lengst nord står i fare for å forsvinne på grunn av stranderosjon.

Restene av hustuftene er vanskelig å erkjenne og er derfor sårbare for tråkk.

Verne vurdering

Selv om mange av kulturminnene er undersøkt av arkeologer, har kulturmiljøet svært høy verneverdi.

Dokumentasjon

Miljøovervåkingssystem ble satt ut av Sysselemannen i 1999 ved en av spekkovnene (Bjerck 1999). Dette arbeidet er ikke videreført, men tilstanden vurderes kontinuerlig.

Tegning Smeerenburg Ovn 1 vest, profil nord-syd sett fra øst Albrethsen/Keller 1980

Tegning Smeerenburg Sjakt løpende nord-syd gjennom ovn nr 1 vest og tvers over Smeerenburgodden Albrethsen/Keller/Nævestad 1980 Består av 2 kartblad i A3-format

Tegning Smeerenburg Spekkovner Bjerck, H.B/Olsen, G.A. 1998

Tegning Smeerenburg Spekkovner Bjerck, H./Olsen, G.A.1999 Mål

Tegning Smeerenburg Spekkovn nr 1 vest, situasjon
10 Albrethsen/Keller Mål 1:20, uttegnet etter
luftfoto

Kilder

Aeco - Svalbard site guidelines

Askeladden

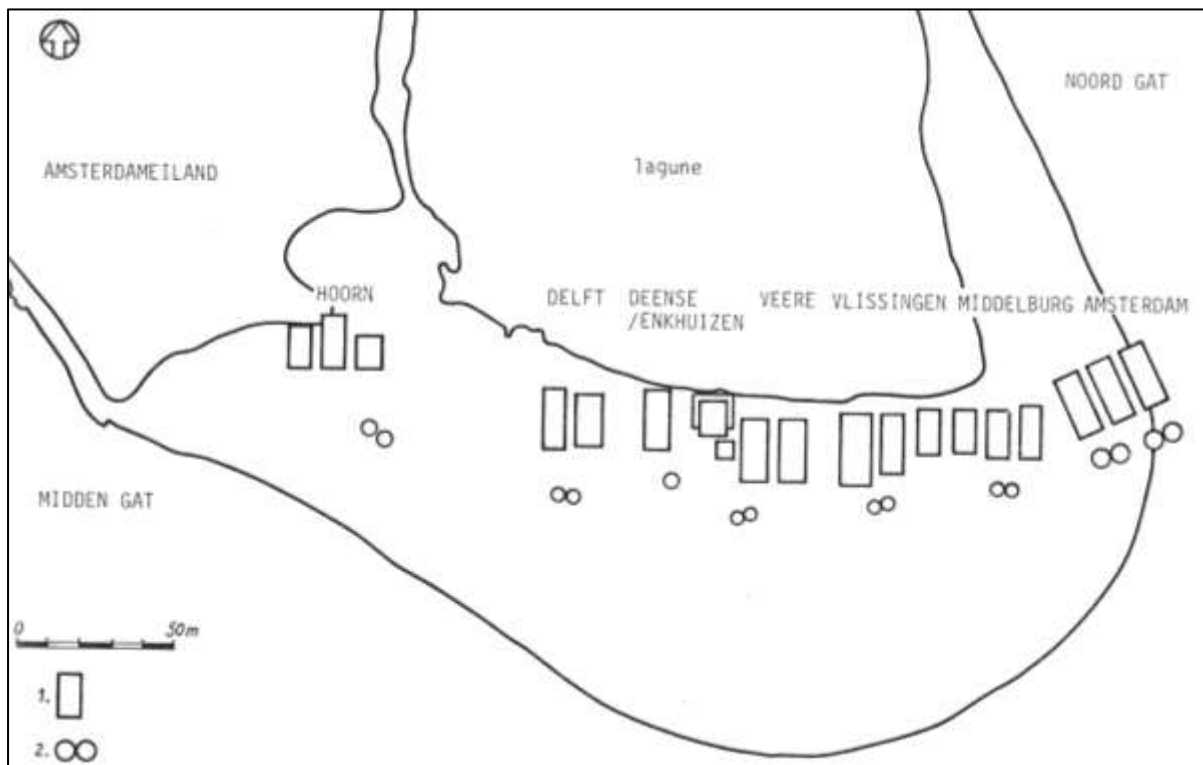
Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hacquebord, Laouwrens og Wim Vroom (1988)

Keller, Christian (1980): *Innberetning om
utgravning på Smeerenburg, Amstederdamøya,
Svalbard 5/8-23/8 1980*. Upublisert rapport i
Tromsø museuns arkiv, arkeologisk avd.

Prestvold, Kristin (2001): *Smeerenburg. Gravneset.
Europas første "oljeeventyr"*.

Reymert, Per Kyrre og Thor B. Arlov (2002).
Feltrapport Nordvest-Spitsbergen juli 2002.
Rapport i Sysselmannens arkiv.

Figur 26 Smeerenburg. Plantegning hustufter (1) og spekkovner (2). Gjengitt med tillatelse fra Prof. L. Hacquebord, Arctic Centre, Universitetet i Groningen, Nederland (Hacquebord og Wroom 1988:125).

Nr 5 Likneset

Type	Gravfelt
Eier	Staten
Bruker	
Askeladdenid.	93705
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark Ferdselforbud (2010)
Omfatter	Gravfelt, lemfeller
Prioritet	Høy

Figur 27 Gravfeltet på Likneset ligger langs en bratt skrent mot sjøen.
Foto: Irene Skauen Sandodden, 2011.

Figur 28 Mange av gravene på Likneset er i ferd med å rase, eller har rast, ut i sjøen. Foto: Kirsti Høgvard, SMS 2003.

Beskrivelse

Likneset er det største gravfeltet på Svalbard. Det er totalt registrert 225 graver (i 1999 var flere rast ut og 211 igjen). Gravrøysene er høye og tydelige i landskapet.

Gravplassen stammer fra hvalfangstperioden og har trolig vært i bruk fra tidlig på 1600-tallet og langt inn på 1700-tallet. De store gravfeltene har trolig sammenheng med at skutene samlet seg i gode havner for samlet retur etter endt sesong, og gravleggingen ble trolig foretatt i forbindelse med dette.

Gravene er ovale steinrøysen på ca. 2,5 x 2 m. De er orientert noe ulikt, både Ø-V og N-S, og det later til

å være systematiske forskjeller innenfor gravfeltet. Flere av gravene har rester av trekors i N- eller V-enden. I tilknytning til gravene finnes også løse korsdeler, flere fint utformede korsarmer hvor det også er spor etter utskjæring. I området finnes også spredte krittpepestilker og keramikkskår (Bjerck 1999: 36).

Tilstand

Arkeologiske undersøkelser i 1985, 1986, 1989 og 1990 viste at gravene er svært godt bevart. Både menneskerester, klær, tepper, puter og kister har holdt seg godt, og understreker den store verdien gravfeltet har som historisk kilde (Bjerck 1999:36).

Kanten av gravfeltet mot sjøen i vest er en raskant der det er forsvunnet en del graver og flere kan komme til å rase ut. Foreløpige resultater av miljøovervåkinga etablert 1998, tyder på at farten på erosjonen er liten (Bjerck 1999).

Ingen større endringer i tilstand påvist de siste årene (2011).

Som en oppfølging av Maltakonvensjonen og plikten til å etablere arkeologiske reservater ble det i 2010 innført ferdselsforbud i området nærmest kulturminnene.

Verne vurdering

Som det største gravfeltet på Svalbard har det høy verneverdi.

Dokumentasjon

Lokaliteten var en del av miljøovervåkingsprosjektet (Bjerck 1999:36-37).

Tegning Likneset Feltoppmåling av gravene på Likneset Guttormsen, H. 1985

Tegning Likneset Feltoppmåling av gravene på Likneset Nævestad, Dag 1985 Mål 1:250

Tegning Likneset Grav 212, 213 topp kistelokk, 1989 Mål 1:20

Tegning Likneset Grav 216 Guttormsen, H. 1985

Tegning Likneset Grav 219 Likneset Grav 221 og grav 223, 1989

Tegning Likneset Grav 222 Guttormsen, H. 1985

Tegning Likneset Oversiktskart (*flere utgaver/størrelser*) Guttormsen, H.

Tegning Likneset Oversiktskart (*flere utgaver/størrelser*) Guttormsen, H.

Tegning Likneset Utsnitt av gravfelt Bjerck, H.B. 1998 Rentegnet av E. Andreassen

Kilder

Askeladden

Bjerck, Hein B. (1999)

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Nr 6 Virgohamna

Type	Kulturmiljø med hvalfangststasjon, ekspedisjonslokalteter og overvintring (engelsk)
Eier	Staten
Bruker	
Askeladdenid.	93667, 93823, 140180, 140181, 140185 – 140192
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark Ferdselsregulering (2000)
Omfatter	Spekkovner, tufter, ruiner, rester av hangar, rester av ballonghus, graver, gjenstander
Prioritet	Høy

Figur 29 Virgohamna. Fra Wellmanns base med jernflis i forkant av bildet og tomme fat i bakgrunnen. Foto: Sveinung Bertnes Råheim, SMS 2012.

Figur 30 Pikes hus i Virgohamna, bygd for overvintring i 1888. I forkant en nummerert stein som er en del av tilretteleggingen. Tallet viser til nummer på kartet på skiltet. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2011.

Beskrivelse

Virgohamna har en mangfoldig historie fra hvalfangst til ekspedisjoner. Her er spekkovner, graver, tuft etter Arnold Pikes hus fra overvintringen i 1888 (den første turisten som overvintret) og rester etter to meget kjente og eventyrlige forsøk på å nå Nordpolen. Fra 1896 og

1897 er det spor etter Salomon Andrées ekspedisjon med ballong. Det er rester etter ballonghus og gassproduksjonsanlegg. Det er reist ei minnestøtte over ekspedisjonen. Walter Wellmanns ekspedisjon med luftskip (1906, -07 og -09) har etterlatt rester av luftskipshangar, bolighus, gassproduksjonsanlegg og luftskip.

Området er mye besøkt og utsatt for slitasje. Det er mange løse gjenstander som er viktige for helheten. Det ble i 2000 vedtatt områdefredning og ferdselsregulering. Informasjonsheftet "Virgohamna. I lufta mot Nordpolen" gir rettleiding på hvor besøkende skal gå, og ikke gå, for ikke å skade kulturminnene der. Adgangsbegrensningen gjør at alle som vil gå i land i Virgohamna må melde fra om dette til Sysselmannen, og på den måten vil kulturminnevernet ha oversikt over hvem som går i land, samtidig med at en kan sette vilkår.

Området er tilrettelagt med skilt og stier, og det er utarbeidet to ulike hefter som omhandler kulturmiljøet (Bjerck og Johannesen 1999; Sysselmannen 2000). Ferdsele er regulert utenom sårbare områder.

Forskrift om områdefredning og ferdselsregulering av 3. mai 2000 regulerer turisttrafikken i området. Alle turistfølger må ha godkjent tillatelse fra Sysselmannen for å besøke lokaliteten.

Tilstand

Miljøovervåkningssystem (ferdselsslitasje) ble etablert 1998. Den omfatter en nøye oppfølging av ferdselsforbud og overvåkning (Bjerck 1999). Erfaringene er viktige i forbindelse med mulig videreføring av ordningen til andre kulturmiljøer. Systemet er ikke videreført de siste årene.

De fleste besøkende ser ut til å respektere ferdselsreguleringen, men det ser ut til at ikke alle følger denne. Det er noe ny slitasje på vegetasjon utenom stiene. Det er tendens til økt bruk av de eldre stiene som ligger innenfor ferdselsforbudsområdet. Kartet i heftet, som alle besøkende får tildelt, skiltet og merkingen i området kan være vanskelig å forstå.

Verne vurdering

Stedet er knyttet til to kjente ekspedisjoner med mål å nå nordpolen med henholdsvis ballong og luftskip. Virgohamna representerer også hvalfangsten og tidlig turisme (Pikes hus). Disse unike hendelsene, stor tidsdybde og bredde i kulturminner gir området en svært høy verneverdi.

Dokumentasjon

Miljøovervåking (Bjerck 1999)
Virgohamn Fredningskart

Tegning Virgohamn Hvalfangstasjonen med spekkovnene Guttormsen, H. 1984

Tegning Virgohamn Utsnitt av Wellmans base
Bjerck, H.B. 1998

Kilder

Askeladden

Bjerck, Hein B. (1999)

Bjerck, Hein B. og Leif Johnny Johannesen (1999).
Virgohamna – I lufta mot Nordpolen. 36 s. Utgitt i norsk og engelsk utgave. Longyearbyen.

Capelotti, P.J. (1997)

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

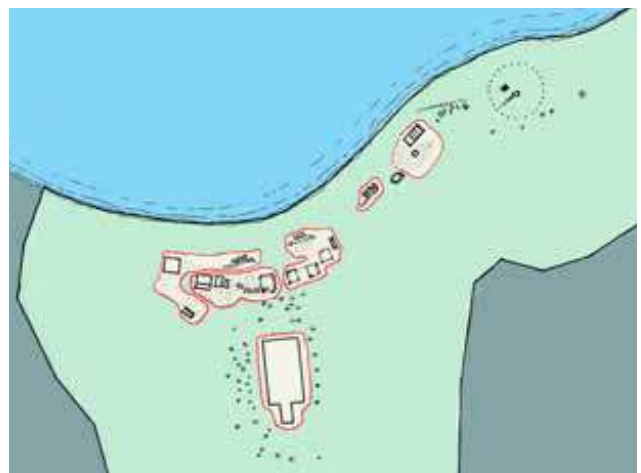
Lønø 1972:62

Miljøverndepartementet (2000). *Forskrift av 3. mai 2000 om områdefredning og ferdselsregulering av Virgohamna på Svalbard*.

Reymert, Per Kyrre og Thor B. Arlov (2002).
Feltrapport Nordvest-Spitsbergen juli 2002. Rapport i Sysselmannens arkiv.

Rossnes 1993: 116-122

Sysselmannen på Svalbard (2000): *Entrance regulations. Virgohamna*.

Figur 31 Illustrasjon fra Bjerck og Johannesen 1999:33.

Nr 7 Bjørnhamna med bistasjoner

Figur 32 Hovedstasjon med bistasjoner.

Figur 33 Hovedstasjonen i Bjørnhamna.

Figur 34 Bistasjonen i Hamburgbukta. Foto: Jørn Bohlmann 2009.

Type	Kulturmiljø med norsk fangst (hovedstasjon med bistasjoner)
Eier	Staten
Bruker	Staten (hovedhytta i Bjørnhamna)
Askeladdenid.	93634, 93591, 93600, 93742, 125044, 125041
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a, Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
Omfatter	Syv stående hytter, båter, båtstø, tufter, lemfeller
Prioritet	Høy

Figur 35 Bjørnhamna. Foto: Siri Hoem, 2007.

Figur 36 Bistasjonen i Magdalenfjorden. Foto: Jørn Bohlmann, 2009.

Figur 37 Bistasjonen i Hamiltonbukta. Foto: Jørn Holmann, 2009.

Beskrivelse

Dette kulturmiljøet består av en norsk fangststasjon med tilhørende bistasjoner. Den første fangsthytta i Bjørnhamna ble satt opp av August Olafsson i 1912, mens dagens hytte trolig er oppført av Georg Bjørnnes i 1925. Den ligger usedvanlig fint til i det smale Sørgattet med lun lagune som båthavn, og et nettverk av syv bistasjoner (Hamburgbukta, Magdalenefjordens nordside, Smeerenburgfjorden, Danskøya mot Sørgattet, Kobberfjorden, Kvedfjordbukta og Ræderfjellet). I tillegg skal det ha ligget en hytte i Trinityhavna og i Rekvedbukta som ikke er gjenfunnet (Rossnes 1993:120).

Tilstand

Hovedstasjonen er usedvanlig komplett med flere uthus, gangspill for båtopptrekk og annet utstyr. Dette er en av de få fangststasjonene hvor den gamle innredningen i bolighuset også er godt bevart. Hovedstasjonen ble satt i stand 1994 og 1995 som tjenestehytte for Sysselmannen. Gangen og oppholdsrommet ble ikke endret, men sekundære rom fikk nye kjøyer og et nytt soverom ble innredet 1995. Hytta i Bjørnhamna er i ganske god stand (2012), men malingen inne flekker av (dette er en av få fangststasjoner som har malte vegger innvendig, men der er ikke kjent når den ble malt første gang). Overflatebehandlingen bør undersøkes med formål å tidsbestemme den og om nødvendig konservere innvendig overflatebehandling.

Flere av bistasjonene er i dårlig forfatning og den i Hamburgbukta ligger i ruiner.

Verne vurdering

Bjørnhamna er en godt bevart fangststasjon, noe som gir den en høy verneverdi. Det høyprioriterte kulturmiljøet illustrerer ett komplett fangstfelt og gir et svært godt bilde av hvordan fangsten har foregått.

Dokumentasjon

I 1984 målte Tromsø museum ved Nils Mjaaland opp Bjørnhamna og de syv bistasjonene.

Hyttene i Bjørnhamna, Kobberfjord, Sverdrupfjellet, Hamburgbukta, Kvedfjordbukta og

Ræderfjellet ble dokumentert med tegninger og foto av Sysselmannen i 2009 i dokumentasjonsprosjektet (Bohlmann og Surlykke Fink).

Tegning Bjørnhamna Ombygg av forrødsrom/lager årstall ukjent ukjent tegner Mål 1:20

Tegning Bjørnhamna Bjørnhamna fangststasjon, rapport 84/89 Mjaaland, Nils 1984/89

Kilder

Askeladden

Bohlmann, Jörn og Jakob Surlykke Fink (2009)

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Hoem, Siri (2007). *Befaringsrapport 2007. Bjørnhamna med bistasjoner – forslag til tiltak.* Saksnr 200700665-1

Hoem, Siri (2007). *Befaringsrapport 2007. Bjørnhamna – tilstandsvurdering med forslag til istandsetting.* Saksnr. 200700665-3

Hoem (2008). *Rapport istandsetting 2008. Bjørnhamna, Sørgattet – utbedring av råteskader.* Saksnr 200700665-6

Mjaaland, Nils 1984 – planskisse Bjørnhamna
Rossnes, Gustav (1993): 116-122

Reymert, Per Kyrre og Thor B. Arlov (2002).
Feltrapport Nordvest-Spitsbergen juli 2002.
Rapport i Sysselmannens arkiv.

Rossnes 1993:116-122

Figur 38 Situasjonsplan Bjørnhamna av Nils Mjaaland 1984.

Nr 8 Ebeltofthamna

Figur 39 Mer enn 300 år gammel takstein på hvalfangstlokaliteten. Slike kulturminner tåler lite tråkk før de skades. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Type	Kulturmiljø med hvalfangststasjon, russisk og norsk fangst, gravfelt, forskning
Eier	Staten
Bruker	
Askeladdenid.	93567, 93569, 93572 – 93574, 124900, 139998, 140001, 140013, 140018, 140023
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark Ferdelsforbud på sørsiden (2010)
Omfatter	Spekkovn, russetufter, tufter, graver og gravfelt, stående fangsthytter, ruiner
Prioritet	Høy

Figur 40 Russetufter og noen graver ligger langs strandryggen mot bukta, på sørsiden av bukta. Trolig var det i dette området en av de første norske overvintringer fant sted i 1920-år. Kulturminnene er utsatt for stranderosjon. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

På den lange, lave strandarmen i sør, mellom fjorden og hamna, ligger en spekkovn og ei hustuft fra hvalfangsttida. Ovnene er store og høye og kan ha vært dobbelt med rampe. Tufta som ligger nær ved er lang og den er full av knuste buede teglstein.

Oppe på den to meter høye brinken på nordsiden av munningen ligger gravplassen med 21 graver. Noen av gravene var i ferd med å rase ut og ble derfor gravd ut av arkeologer som nødvgraving. Gravplassen ligger vakkert til, med utsikt i alle retninger og litt unna selve hvalstasjonen.

Der strandarmen møter land i sør er det en fem-seks meter høy brink. Litt inne på den ligger et annet gravfelt med 11-12 graver og fundamentene av to russekors. Noen få hundre meter unna, på

sørsiden av havna, ligger tre store tufter tett sammen. De har den frodige vegetasjonen som tyder på lang bosetning, trolig i flere faser, trolig russisk virksomhet på 1700-tallet.

Vegetasjonsdekket på disse tuftene er nesten helt urørt. Etter skriftlige kilder var det her noen av de første norske overvintringer på Svalbard fant sted. Det var i 1820-årene og i nært samarbeid med pomorene.

På nordsiden av munningen ligger det noen tufter, noen bygningsrester, en hvelvet robåt og andre spor av virksomhet. Én, kanskje to, tufter er etter bygninger knyttet til den tyske geofysiske stasjonen i 1912–14, bygget i 1910-11 og ledet av Alfred Wegener. I oktober 1914 ble den ødelagt av en engelsk krysser.

En annen tuft kan være fra en norsk fangsthytte som lå her på 1920- og 1930-tallet. I området er også en mødding/avfalls plass og restene av en båthytte/hvelvet båt som er benyttet som tak på en mindre hytte. Over hele området ligger løse gjenstander som tre- og plankebiter, rustne hermetikkbokser, spiker og flasker. Dette er spor som viser kontinuiteten i bruk av området.

Her er også rester etter en hytte som Norsk polarinstitutt satte opp på 1960- eller 1970-tallet under kartleggingsarbeid.

Stedet er hyppig besøkt av turister. I området har det også vært en baseleir flere år på rad. Kulturminnene i området er sårbare og utsatt for slitasje forårsaket av ferdsel. De løse gjenstandene, som kan tilskrives forskjellige former for aktivitet opp gjennom årene, er utsatt for suvenirsampling.

Som en oppfølging av Maltakonvensjonen og plikten til å etablere arkeologiske reservater ble det i 2010 innført ferdselsforbud i området på sørsiden av bukta.

Tilstand

Gravfeltet på sørsiden av lagunen er skadet av erosjon. Flere graver har rast ut i sjøen og mange står i fare for å rase ut. Bein ligger eksponert i dagen i flere av gravene både på flaten og i raskanten (2011).

Verne vurdering

Kulturmiljø med stor tidsdybde, med kulturminner knyttet til mange nasjoner gir det en høy verneverdi.

Dokumentasjon

Tegning Ebeltoftthavna Grav 1 Thommesen, Toini 1990 PC-tegning

Tegning Ebeltoftthavna Grav 1 Thommesen, Toini 1990 Utkast/skisse

Tegning Ebeltoftthavna Grav 2 Thommesen, Toini 1990

Tegning Ebeltoftthavna Grav 2 Thommesen, Toini 1990 Utkast/skisse

Plantegning Ebeltoftthamna, Krossfjorden Svalbard, 2004 Engelske kvalfangststasjon

Tuft med spekkovn 1:50

Plantegning Ebeltoftthamna, Krossfjorden Svalbard 2004 Felt C 1:100 (russiske tufter)

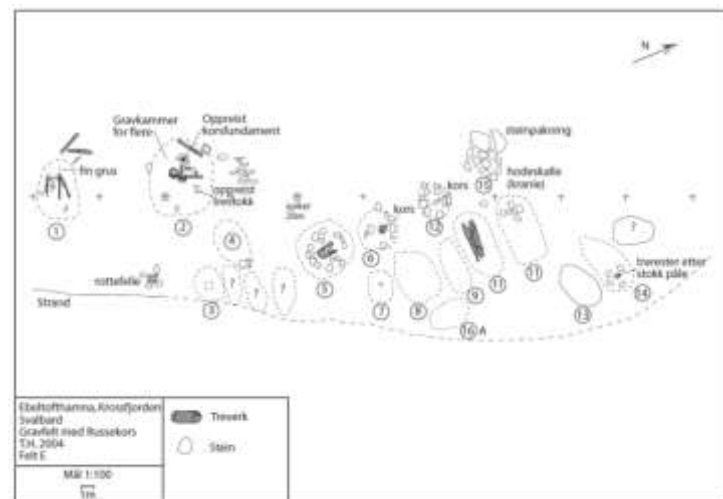
Plantegning Ebeltoftthamna, Krossfjorden Svalbard 2004 Felt B (gravene) 1:50

Plantegning Ebeltoftthamna, Krossfjorden Svalbard 2004 Felt D, norske tufter? 1:50

Plantegning Dobbeltovn Ebeltoftthamna (Krossfjorden, Svalbard), trolig 2004, 1:50

Plantegning Ebeltoftthamna, Krossfjorden Svalbard Tuftområdet A (vest) 2004 1:100

Plantegning Ebeltoftthamna, Krossfjorden Svalbard Gravfelt med Russekors T.H. 2004 Felt E 1:100

Figur 41 En av plantegningene fra Ebeltoftthamna fra 2004.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Hultgreen (2000)

PD Dr Cornelia Lüdecke m.fl (2006): *Field Report 2006, The lost Deutsche Expedition 1912 (Schroeder-Stranz Expedition)*, PD Dr. Cornelia Lüdecke.

Miljøverndepartementet (2010)

Rossnes 1993:113-115

Nr 9 Hamburgbukta

	Type	Kulturmiljø med russisk og norsk fangst, graver
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93591, 93595-93598, 93578, 93579, 133086
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Russetuft, graver, rester etter hytte (bistasjon)
Prioritet	Middels	
		
	<p>Figur 42 En av gravene. Kisten presses opp. Foto: Feltinspektørene SMS 2012.</p>	
		
	<p>Figur 43 Tuft. Foto: Feltinspektørene SMS 2012.</p>	

Beskrivelse

Russetuft, graver og en av bistasjonene til Bjørnhamna ligger nær hverandre. Det er en usedvanlig fin beliggenhet ved lagune, lunt, men med kontakt mot havet.

Dokumentasjon

Restene etter hytta i Hamburgbukta ble dokumentert med tegninger og foto av Sysselemannen i 2009 (Bohlmann og Surlykke Fink). Den er bistasjon til Bjørnhamna og inngår i kulturmiljø nr. 7

Tilstand

Den norske hytta ligger som nevnt i ruiner.

Vernevrdering

Kulturmiljø med stor tidsdybde.

Dokumentasjon

Tegning Hamburgerbukta Grav, russekors, hvalrosskranie m.m. Nævestad, Dag 1985

Kilder

Askeladden

Bohlmann, Jörn og Jakob Surlykke Fink (2009)

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

Reymert, Per Kyrre og Thor B. Arlov (2002). *Feltrapport Nordvest-Spitsbergen juli 2002*. Rapport i Sysselemannens arkiv.

Rossnes 1993:116-122

Sysselemannen på Svalbard, feltinspektørrapport 2012.

Nr 10 Camp Zoe (Camp Zoë)

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	Velferden i Ny-Ålesund
	Askeladdenid.	122465
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Stående hytte Camp Zoe
	Prioritet	Middels
		

Figur 44 Camp Zoe. Feltinspektørene SMS 2012.

Beskrivelse

Ved munningen av Tinayrebukta i Krossfjorden ligger Camp Zoe (også kalt Camp Sue). Hytta ble oppført i 1911 av Henry Rudi på oppdrag fra Ernest Mansfield. Fangsthytta ble, i følge Oxaas, oppkalt etter Mansfields datter Zoë. Sesongen 1911-12 overvintret Henry Rudi i Ebeltofthamna og brukte den nybygde hytta på andre siden av fjorden som bistasjon. Fangstmannen var utredet av Northern Exploration Company (NEC) og var i realiteten vaktmannskap for NECs okkupasjoner i området. For denne jobben fikk han 50 kroner pr. måned samt halvparten av fangsten. I årene fram mot NECs konkurs i 1929 og til de ble oppkjøpt av den norske stat i 1932 var fangstfolk jevnlig vaktmannskap for NECs annekser både i Ebeltofthamna og i London. I alle disse årene ble Camp Zoe brukt som bistasjon.

Tilstand

Hytta er i dag i god stand. Den benyttes og vedlikeholdes av velferden i Ny-Ålesund.

Verne vurdering

Fangsthytta vurderes å ha høy historisk verdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Kings Bay AS (2000, revidert 2012). *Hytter som disponeres av Velferden i Ny-Ålesund*. Rapport i Sysselemannens arkiv.

Hoel 1966. Vol. I:430

Rossnes 1993:110-112

Sysselemannen på Svalbard, rapport feltinspektørene 2012

Nr 11 Haugenhytta

Type	Fangsthytte, norsk
Eier	Staten
Bruker	Velferden i Ny-Ålesund
Askeladdenid.	93565
Vern	Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
Omfatter	Stående hytte, Haugenhytta
Prioritet	Middels

Figur 45 Haugenhytta. Foto: Elin M. Lien, SMS 2010.

Figur 46 Interiør Haugenhytta. Foto: Elin M. Lien, SMS 2010.

Beskrivelse

I følge rapport fra Kings Bay as skal dette opprinnelig ha vært en container som fungerte som bolig om bord på overfarten oppover. En annen teori er at den har vært egnebu om bord på båten, slik at redskapen kunne repareres innendørs. Det var vanlig på 40 – 60 ft kuttere. Den kan også ha vært styrehuset på en båt.

Hytta vedlikeholdes og disponeres i dag av velferden i Ny-Ålesund og ble restaurert i 2000.

Tilstand

Vernevrdering

Hytta er ikke fredet etter svalbardmiljøloven men den er et interessant eksempel på den

variasjonsbreidden en finner blant hyttene på Svalbard og et eksempel fra etter 1946. Gjennom dagens bruk er det fornuftig å bevare den for ettertiden.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Kings Bay AS (2000, revidert 2012). *Hytter som disponeres av Velferden i Ny-Ålesund*. Rapport i Sysselmannens arkiv.

Sysselmannen på Svalbard, blant annet rapport fra feltinspektørene 2010.

Nr 12 Laksebu (Laxebu eller Kapp Mitra)

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	Velferden i Ny-Ålesund
	Askeladdenid.	93563
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Stående hytte Laksebu
Prioritet	Middels	
		

Figur 47 Laksebu. Foto: Feltinspektørene SMS 2012.

Beskrivelse

Laksebu (også kalt Laxebu eller Kapp Mitra) er oppført ved Disetelva, nord for Kapp Mitra. Hytta er oppført mellom 1921 og 1930 av Thor Iversen eller av Peder Pedersen Ulsfjording. Hytta har vært benyttet som bistasjon og til laksefiske (sjørøye).

Har vært vedlikeholdt av røyeforskere med assistanse av Sysselemanden og disponeres og vedlikeholdes i dag av velferden i Ny-Ålesund.

Tilstand

Hytta er satt i stand av Sysselemanden i 2012.

Verne vurdering

Fangsthytta har høy historisk verdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Kings Bay AS (2000, revidert 2012). *Hytter som disponeres av Velferden i Ny-Ålesund*. Rapport i Sysselemandens arkiv.

Rossnes 1993:113-11

Sysselemanden på Svalbard, rapport fra feltinspektørene 2012.

Nr 13 Lloyds hotell

	Type	Fangsthytte, norsk og turisme
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93564
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Stående hytte Lloyds hotell
Prioritet	Middels	

Figur 48 Lloyds hotell. Foto: feltinspektørene, SMS, 2012.

Beskrivelse

Innerst inne i Möllerfjorden, som er den østre av Krossfjordens to fjordarmer, ligger ei lita knall-oransje hytte som på folkemunne kalles Lloyds hotell. Hytta var opprinnelig kledd i svart papp etter tradisjonell byggeskikk på Svalbard. Et bilde tatt av Adolf Hoel i 1928 viser den opprinnelige hytta på plassen. Dette betyr at hytta ble oppført før 1928 og farget oransje etter denne tid. Det er mulig at hytta ble bygd så tidlig som i årene mellom 1912 og 1914. I 1912 hadde flere forskjellige tyske interesser en stor ekspedisjon i Krossfjorden og foretok flere okkupasjoner i fjorden. Rederiet Hamburg Amerikalinie eller Norddeutscher Lloyd var en av interessentene, og selskapet okkuperte området hvor Lloyds hotell ligger.

Interiøret i hytta forteller om cruisetrafikken i området og om landstigninger i over hundre år. Dette gjør hytta til et av de få kulturminnene på Svalbard med klar og nær tilknytning til turismens historie på øygruppa. Innvendig er hyttas vegger dekket av graffiti og skilt som forteller om båtanløp og besøk opp gjennom årene. Flere av skiltene på veggene er fra mellomkrigstida, fra en tid da Europa var i dramatisk endring og på randen av krig. Likevel tok folk seg tid til å dra på cruiseferie i nordlige farvann.

I 2003 måtte Sysselemannen foreta en storstilt opprydding inne i hytta og i nærområdet. Området rundt hytta bar tydelig preg av cruisebåtanløpene gjennom lengre tid. Det ble fjernet utallige varder, mange bålplasser og mye søppel og skrot i nærområdet. Paller og annet skrap som lå stablet ved hyttas yttervegger og inne i hytta ble brent. Mat og annet avfall som hadde samlet seg her over flere år, ble fjernet.

Hytta har vært vedlikeholdt av det tyske rederiet, som tar turister hit hver sommer.

Tilstand

Verne vurdering

Hytta er bygd som fangsthytte, men de mange besøk av turister har satt sine spor og bidratt til at hytta er blitt et vitnesbyrd om turisttrafikken i området. Den lange historien knyttet til turismen gjør kulturminnet unikt.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:110-112

Sysselemannen på Svalbard, rapport feltinspektørene 2012

Nr 14 Texas bar

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93291
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Stående hytte "Texas bar"
Prioritet	Middels	
		

Figur 49 Hytta Texas bar. Foto:Irene Skauen Sandodden, 2011.

Beskrivelse

Hytta "Texas bar" skal ha fått navnet etter staten Texas i USA (når hytta fikk sitt navn, er ukjent). Hytta ble bygd av Hilmar Nøis og Martin Pettersen Nøis i 1927. Hytta ble satt i stand av Sysselmannen i 2002/2003.

Tilstand

Hytta er i god stand og brukes jevnlig. Det er noen spor og slitasje på vegetasjonsdekket i området fra sommerleirer. Hytta er hyppig besøkt av bjørn, som flere ganger har skadet den.

Verne vurdering

Fangsthytta har høy historisk verdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Rossnes 1993:130-132

Nr 15 Worsleybukta ("Villa Oxford" i Worsleyhamna)

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93355
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordvest-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Stående hytte "Villa Oxford"
Prioritet	Middels	
		
<p>Figur 50 Hytta "Villa Oxford" i Worsleybukta. Foto: Trond Espen Haug, SMS 2012.</p>		

Beskrivelse

Hytta i Worsleyhamna, også kalt "Villa Oxford", ble oppført i 1924 av Hilmar Nøis. Han skal ha bygd hytta av en flymaskinkasse som ble etterlatt av Mr. Binney i 1924. Binney var medlem av en engelsk forsknings- og kartleggingsekspedisjon som gjennomførte flyfotografering på Svalbard. Ekspedisjonen var den første i sitt slag på øygruppa. Worsleyhamna var baseleir for ekspedisjonen.

Har vært vedlikeholdt av forskere.

Tilstand

Hytta er i god stand (2012).

Vernevrdering

Lokaliteten har høy historisk verdi både som fangsthytte og ikke minst tilknytningen til Binneys ekspedisjon.

Dokumentasjon

Tegning Worsleyhamna Bistasjon Devold, Ellen M. 1999

Tegning Worsleyhamna Snitt A-A Devold, Ellen M. 1999

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2007). *Rapport istandsetting 2007 Worsleyhamna, Villa Oxford –sikring av tak*. Saksnr 200700868-2.

Rossnes 1993:130-132

Toktrapper

3.2 Område 2 Forlandet nasjonalpark (Prins Karls Forland)

Områdebeskrivelse

Området består av den lange smale øya Prins Karls Forland vest for Spitsbergen. Øya er nesten delt i to av den lange, lave Forlandssletta. Sør og nord for den ligger områder med spisse fjell. Langs hele vestsiden løper en bred strandslette, mens strandlinjen på østsiden, mot Forlandssundet, brytes opp av brefronter. Sjøgang/vind gjør at det ofte er vanskelig å komme i land på vestsiden av øya, noe som også har vanskeliggjort ilandstigning i forbindelse med tokt.

Forlandet ligger geografisk sentralt for all trafikk nordover langs kysten av Spitsbergen. Området har derfor vært besøkt fra hvalfangsttiden og fremover. I dag er det liten ferdsel på øya, men enkelte forskningsekspedisjoner har hatt noe aktivitet og fugleforskere holder til på nordspissen ved Fuglehuken (Roll 1994).

Forlandet nasjonalpark ble opprettet ved kongelige resolusjon av 1. juni og 11. oktober 1973.

Kulturminner

Kulturminnene på Forlandet knytter seg hovedsakelig til fangstvirksomhet, hvalfangst, russisk og norsk overvintringsfangst. Det er ikke påvist landstasjoner fra hvalfangsten, men i følge eldre kilder skal det ha vært spekkovner og tufter på nordvestsiden. Det er flere graver som trolig er fra hvalfangsttiden, blant annet det store gravfeltet på Fuglehuken. Det er tre områder med rester etter russisk fangst; Fuglehuken, Kinghamna og Richardlaguna. Norsk overvintringsfangst er drevet siden 1907 og framover til 1940. Her var noe

aktivitet i etterkrigstida, blant annet bygde Wilhelm Håkstad Inchholmhytta i 1947 (Hoem 2008). Øya med småøyene utenfor utgjorde gjerne ett fangstfelt. Øyene var viktige plasser for dunsanking.

Den skotske oseanografen og polarforskeren William Speirs Bruce begynte kartleggingen av Forlandet i 1906. Samtidig okkuperte han hele øya. Han oppførte flere hytter som senere ble benyttet av fangstmenn (blant annet "Brucehytta" på Dawespynten fra 1909. Denne ble i 2011 dokumentert nedfalt). Okkupasjonene ble i 1909 overført til The Scottish Spitsbergen Syndicate Ltd. Det ble aldri satt i gang noen gruvevirksomhet på Forlandet.

Hyttene på Forlandet har lenge vært ute av bruk uten å få noen ny funksjon i forbindelse med friluftsliv eller forskning. De har derfor ikke vært vedlikeholdt på lang tid og mange av dem er derfor i dårlig forfatning. Ti av hyttene ble dokumentert av Sysselemanden med tegninger i 2008; Fuglehuken, Horneflya, to hytter ved Langflya, Kenmore, Kap Sietoe, Kaldneset, Mc Vitiepynten, Nesungen og Incolmhytta (Planke og Wammen 2008).

Den russiske arkeologen V. Starkov har nevnt Forlandet som et interessant område blant annet for søk etter russiske båtdeler. Dette ble ikke mindre interessant etter at en gallionsfigur ble funnet der sommeren 2000 (Dahle, Bjerck og Prestvold 2000).

Sjøområdene, både på utsida og innsida av Forlandet har høyt potensial for vrak etter ulike forlis.

Prioriterte kulturminner i området

Ingen prioriterte.

Figur 51 Område 2 Forlandet nasjonalpark (Prins Karls Forland). Her er ingen prioriterte kulturminner.

3.3 Område 3 Sør-Spitsbergen nasjonalpark

Områdebeskrivelse

Innlandet i Sør-Spitsbergen nasjonalpark er fylt med store breer. På østkysten kommer brefrontene helt ned til Storfjorden. Dette området har vært lite brukt av mennesker. På vestkysten deles landskapet opp av noen få store brefronter som Torellbreen og Olsokbreen. Mellom disse strekker strandsletter seg vidt omkring. Langs disse er havneforholdene vanskelige med grunner. Rundt Sørkapp er det sterk strøm. Til tross for vanskelige havneforhold har store deler av vestkysten på Spitsbergen vært i bruk av fangstfolk opp gjennom tidene. Aktiviteten har likevel vært høyest i fjordene Hornsund og Bellsund (Roll 1994).

Kulturminner

To områder peker seg spesielt ut som rike på kulturminner. Områdene har kulturminner fra den eldste aktiviteten på Svalbard og til i dag:

1) Hornsund. Området har rester etter store anlegg fra hvalfangertiden, russisk og norsk overvintringsfangst. Dessuten rester etter en russisk forskningsstasjon fra 1899 som del av det svensk/russiske gradmålingsprosjektet.

2) Bellsund, Recherchefjorden og Van Keulenfjorden. Området har betydelige rester etter hvalfangst, noen mindre russetufter og et stort anlegg etter en russisk ekspedisjon 1764-66. Dessuten flere gruveanlegg fra forrige århundre, Svalbards eneste bevarte kvitfiskstasjon og et sommerhus.

Den tidlig vesteuropeiske hvalfangsten er primært

lokalisert til Bellsund og Hornsund.

Hele vestkysten av Sør-Spitsbergen har vært benyttet til russisk og norsk overvintringsfangst, selv på steder med dårlige havneforhold. Sørkapp og Hornsund var spesielt gode bjørnterrenger. Dunsanking har vært en viktig del av fangstfolkets næringsgrunnlag.

De bevarte anleggene med tilknytning til mineralutvinning ligger konsentrert i nordre del av området langs Bellsund og Recherchefjorden. Det finnes anlegg for utvinning av kull, jern og asbest. De fleste anleggene er etablert for prøveutvinning av mineralene, og dette resulterte ikke i ordinær drift. Northern Exploration Company Ltd er det dominerende selskapet. De anleggene som i dag er bevart stammer stort sett fra tiden etter første verdenskrig.

Syssemannen gjennomførte i 2010 dokumentasjon av seks hytter med tegninger og bilder (Klokkefjellshytta, Camp Scoresby i Dunderbukta, Fløystua i Ravlbukta, Kapp Klaveness, Kapp Berg og Kapp Borthen). Ingen av disse er av de prioriterte kulturminnene. Samtidig ble det prioriterte flyvraket ved Kapp Borthen fotografert.

Prioriterte kulturminner

16	Recherchefjorden
16	Giæverhuset
16	Calypsobyen
16	Lægerneset
16	Iron Camp
16	Camp Asbestos
17	Kjeftausa og Bamsebu
18	Kapp Borthen, flyvrak
19	Hyttvikka
20	Gnålodden
21	Høferpynten
22	Konstantinovka

Figur 52 Prioriterte kulturminner og -miljøer i område 3 Sør-Spitsbergen nasjonalpark.

Nr 16 Recherchefjorden fra Renardodden til Reinodden

	Type	Kulturmiljø med stor tidsdybde og ulik aktivitet. Fangst, mineralutvinning, ekspedisjonslokalitet og fritidsbygg.
	Eier	Staten og A/S Kulspids
	Bruker	Polske forskere (Calypsobyen)
	Askeladdenid.	93404, 93393, 93398, 124919, 93403, 93400, 93392, 93413, 93394, 93399, 93415, 93397, 93391, 93375, 93396, 93401, 93406, 93411, 93395, 138484, 93405, 93402, 138486, 93408, 93407, 138485
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Sør-Spitsbergen nasjonalpark Ferdselforbud (2010 på Lægerneset)
	Omfatter	Calypsobyen: Stående bygning, Camp Jakobsen/Standhuset/Michelsenhuset, Stående bygning – Blomlihytta – fangsthytte, Stående bygninger – NEC bygninger brukt i mineralutvinning. Gjenstander – mye utstyr på stranda, bane og vogner, flere båtvrak. Tomtodden: 16 hustufter – russiske Chicagov- ekspedisjonen Snatcherpynten: Stående bygning – Gæverhuset/Camp Smith - sommerhus bygd av konsul Johs. Giæver. Gjenstander – gruveutstyr på stranda fra NECs virksomhet. Graver – fangstmann. Tuft og gravfelt - hvalfangststasjon Lægerneset: Spekkovner, hustufter, utkikksposter Iron Mountain Camp: Stående bygninger, tufter Camp Asbestos: Tufter
Prioritet	Høy	

Beskrivelse

Recherchefjorden er svært rik på kulturminner og det er mulig å betrakte det som et sammenhengende kulturmiljø med stor tidsdybde og ulike typer virksomhet, som hvalfangst, forskning og mineralling.

Fjordnavnet er etter den franske Recherche-ekspedisjonen som i to uker sommeren 1838 oppholdt seg her. Før 1838 var Recherchefjorden kjent av hvalfangerne som *Schoonhaven* eller *Clean Bay*. I nesten to hundre år, fra begynnelsen av 1600-tallet til slutten av 1700-tallet, var fjorden en av de største samlingsplassene for hvalfangstflåten på Svalbard. Recherfjorden har høyt potensial for vrak under vann.

På østsiden av Recherchefjorden ligger

Lægerneset. Hvalfangststasjonen er en av de store stasjonene fra 1600-tallet. Stasjonen ble etablert av nederlenderne i 1612, men den ble senere overtatt av engelske hvalfangere som kalte plassen Edges Point. Rundt 1640 forlattes stasjonen. Dette er trolig stedet der den første (ufrivillige)

overvintringen på Svalbard fant sted i 1630-31 (Pelham). Her finnes spekkovner, tufter og utkikksposter. Det er også et gravfelt på en høyde bak stasjonen. Lokaliteten Lægerneset var tidligere en del av Sysselemannens miljøovervåkingsprosjekt (Bjerck 1999).

Figur 53 Lægerneset. Tufter og spekkovn. Foto: Hein B. Bjerck, SMS 1998.

Som en oppfølging av Maltakonvensjonen og plikten til å etablere arkeologiske reservater ble det i 2010 innført ferdselsforbud på lokaliteten Lægerneset (Miljøverndepartementet 2010).

Figur 54 Lægerneset. Kart utarbeidet av Arctic Centre of the University of Groningen, Netherlands. Gjengitt med tillatelse fra L. Hacquebord.

På Recherchefjordens vestside er det flere kulturminner. På **Tomtodden**, et stykke inne i fjorden, ligger restene etter den russiske Cicagov-ekspedisjonen i 1764-66. Dette var en ekspedisjon utrustet for å finne en nordlig passasje til Stillehavet mellom Grønland og Svalbard. Ambisjonen ble aldri oppfylt. Tomtodden ble brukt som base for ekspedisjonens to overvintringer. På stedet finnes det 16 hustuffer fra boliger, badstue og forrådshus og to fundament for russekors. Russiske arkeologer gravde ut ti hustuffer i 1979 og utgravingen ga et rikt kildemateriale.

Figur 56 De undersøkte tuftene på Tomtodden. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS, 2012.

Figur 55 Tomtodden. Foto: Kristin Prestvold, SMS.

På Snatcherpynten står **Camp Smith eller Giæverhuset**. Det ble satt opp av konsul Johs. Giæver fra Tromsø, antagelig som privat sommerhus. På samme plass ligger restene etter en hvalfangststasjon og et lite gravfelt. Ved stranda er det gruveutstyr fra Northern Exploration Company (NEC) Ltds virksomhet. NEC annekterte stedet i 1911.

Figur 57 Giæverhuset. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS, 2012.

Nordvest for Recherchefjorden ligger **Calypsobyen** bygd i 1918-19 og eid av Northern Exploration Company. Calypsobyen er ett av de største anleggene for kulldrift utenom dagens bosetninger. Langs fjordsystemet ble det drevet med prospektering og prøvedrift på alt fra kull og jern til asbest og sink. Northern Exploration Company Ltd (NEC) var selskapet som hadde mest aktivitet i området. Firmaet okkuperte alle interessante og potensielle landområder for mineralutvinning av alle slag.

Figur 58 Calypsobyen. Foto: Sveinung Bertnes Råheim, SMS 2012.

På Calypsostranda lå kullforekomstene ute i dagen. Driften ble kortvarig for kullforekomsten viste seg å

være liten og ikke særlig mektig. Driften ble derfor lagt ned allerede i 1920.

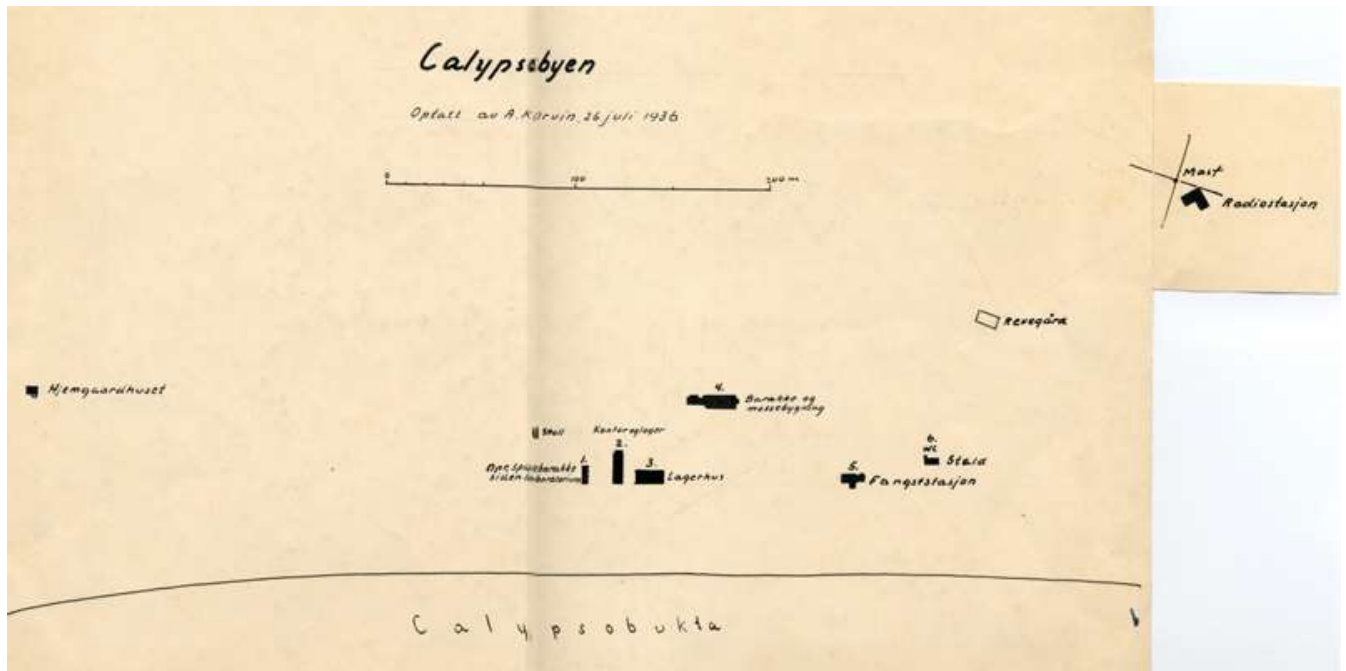
Anlegget besto totalt av åtte bygninger med ulik alder og funksjon, hvorav seks er bevart. En telegrafbygning ble oppført av NEC med stor mast som nå er brutt ned. Et monument over selskapets usvikelige optimisme. Telegrafen kom aldri i bruk.

I området ligger også Blomlihytta. Den ble oppført i 1918 av B. Jakobsen som fangsthytte. Hytta har i dag navnet etter fangstmannen Ole Blomli som overvintret i hytta i sesongene fra 1930 til evakueringen av Svalbard i 1941. Fra 1934 til 1940 var blant andre Anna Kiparioff Kræmer med Ole Blomli på fangst. Flere av sesongene hadde hun med sine barn.

Like sør for bygningene sto Camp Jakobsen, en laftet bygning reist for Chr. Michelsens bergverksekspedisjon i 1901. Bygningen er den eldste delen i anlegget og en av de aller eldste på Svalbard knyttet til mineralutvinning. Bygningen er et "claimhouse" med innskrifter.

På stranda ligger mye utstyr fra kulldrifta. Deriblant en jernbane med vogner og flere båtvrak, blant annet en stor lekter som dominerer området.

Figur 59 Slik sto bygningene da Orvin var der i juli 1936. Plasseringen er den samme i dag (Anders K. Orvin/Norsk Polarinstitutt).

Iron mountain Camp er ny blant de prioriterte kulturminnene i 2013 og sees som en del av kulturmiljøet Recherchefjorden. Denne ble anlagt av NEC rundt 1936.

Figur 60 Iron Mountain Camp Foto: Kolbein Dahle. SMS, 2001.

Det samme gjelder **Asbestosodden**, som også er ny som prioritert kulturminne. Her prøvde britene ved NEC å ta ut asbest rundt 1921. Bygningene er dårlig bevarte.

Figur 61 Ruinene etter en av bygningene på Camp Asbestos. Foto: Kolbein Dahle, SMS 2001.

Tilstand

Bygningene i Calypsobyen er i god stand og flere av dem er satt i stand av Sysselmannen de siste årene.

Lokaliteten på Lægerneset er utsatt for stranderosjon.

Giæverhuset er i dårlig stand og er støttet opp med pillarer/strekkvaijere.

De fleste av tuftene på Tomtodden er undersøkt av arkeologer, men fortsatt ser man restene av disse. Det som er igjen av tuftene er godt bevart.

Vernevrdering

Kulturminnene i Recherchefjorden har betydelig

opplevelses- og kildeverdi. Kulturminnene er et resultat av havneforholdene, dyrebestanden og mineralforekomster i området. De viser hvordan mennesker til ulike tider har utnyttet naturressursene i fangst og mineralutvinning.

Kulturminnene er et resultat av stor letevirkosomhet og prøvedrift etter mineralforekomster i ei tid med stor optimisme. Rester av utstyr har teknisk-industriell interesse. Bygningene er av ulike typer, blant annet NEC prefabrikkerte hytter. NEC hadde flere varianter av bygningstyper, og Calypsobyen er det eneste stedet hvor den langstrakte brakketyperen står godt.

Dokumentasjon

Thomas Overvaag Lie gjorde i 2007 en oppmåling av hytta i forbindelse med masteroppgave i arkitektur på Arkitekthøgskolen i Oslo (har ikke mottatt rapport) (se sak 200700639).

Tegning Lægerneset Evolusjonstruede spekkovner

Lægerneset Spekkovner Bjerck, H.B./Nordhammer, E. 1998 Rentegnet av E. Andreassen

Tegning Tomtodden Brinken, Chichagov-ekspedisjonen Oversiktstegning

Tegning Tomtodden Bygningskompleks, Chichagov-ekspedisjonen 1998 Oversiktstegning

Tegning Tomtodden Bygningskompleks, Chichagov-ekspedisjonen Bjerck, H.B./Nordhamna, E. 1998 Rentegnet av E. Andreassen

Tegning Tomtodden Bygningskompleks, Chichagov-ekspedisjonen Bjerck, H.B./Nordhamna, E. 1998 Rentegnet av E. Andreassen

Kilder

Arctic centre, University of Gröningen, Nederland (1998). *Report of an archaeological survey and mapping of two 17th century whaling stations in the Rechercheffjord. July 12-23, 1998. Arctic Centre, University of Groningen.*

Arctic centre, University of Gröningen, Nederland (2006). *LASHIPA, Lashipa 3, Archaeological expedition om Spitsbergen, August 7 - 24, 2006. Arctic Centre - University of Groningen.*

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Hoel 1966:456, 460, 461, 767-773.

Hoem, Siri (2005). *Rapport befaring 2005. Giæverhuset, Rechereffjorden. Registrering og sikring av ytterdør.* Saksnr 200500347-1.

Hoem, Siri (2008). *Rapport istandsetting 2008. Giæverhuset/Kapp Smith, Rechercheffjorden. Reparasjon av tak og utbedring av isbjørnskader.* Saksnr 200500347-1.

Hoem, Siri (2005). *Rapport istandsetting 2005. Calypsobyen, Bellsund – mindre reparasjonsarbeider.* Saksnr 200500612-1.

Hultgreen (2000)

Lejoneke, Per og Johan Rönny. Södertörns högskola (1998). *Svalbard. Marinarkeologisk rekognosering 1998 och 2000.*

Odner, Knut (1958). *Innberetning fra Knut Odner til professor Tegengren ang. den arkeologiske ekspedisjonen til Svalbard 1958.* Upublisert rapport i arkiv ved Tromsø museum, arkeologisk avdeling.

Tokle, Hilde Arna (2009). *Dokumentasjonsprogram for fredete hytter – 2010 – Calypsofeltet – rapport fra befaring 9.9.2009.* Saksnr 200900928-1.

Tokle Yri, Hilde (2010). *Blomlihytta, Calypsobyen – forslag til istandsetting.* Saksnr 201000500-2.

Tokle Yri, Hilde (2010). *Rapport 2010. Blomlihytta, Calypsobyen – Istandsetting.* Saksnr 201000500-4.

Miljøverndepartementet (2010): *Forskrift av 1. juni 1973, sist endret 19. november 2010 om opprettelse av fuglereservater og større naturvernområder på Svalbard.*

Rossnes 1993:45-54

Starkov (2005). *Arkeologisk institutt, Det russiske vitenskapsakademi, 26.august 2005, Rapport om arbeidet til Spitsbergenekspedisjonen fra arkeologisk institutt ved Det russiske vitenskapsakademi for 2005.*

Toktrapper

17 Kjeftausa/Bamsebu neset

Type	Kulturmiljø Kvitfiskstasjon
Eier	Staten, hytta Bamsebu eies av Sverre Gabrielsen, Vannvåg
Bruker	Sverre Gabrielsen, Vannvåg (hytta Bamsebu)
Askeladdenid.	93386. 132553
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a, Sør-Spitsbergen nasjonalpark
Omfatter	Stående hytte Bamsebu, båten Kjeftausa, kvitfiskbein
Prioritet	Høy

Figur 62 Bamsebu. Trolig Lemhus fra NECs virksomhet. Foto: Hilde Tokle Yri, SMS, juni 2010.

Figur 63 Båten/jordkjelleren "Kjeftausa" er i dårlig forfatning. Foto: Hilde Tokle Yri, SMS, juni 2010.

Beskrivelse

Ingvald Svendsen etablerte en kvitfiskstasjon her omkring 1930. Denne fangsten var en ren sommerfangst. Stasjonen er den eneste bevarte kvitfiskstasjonen på Svalbard, og den består av bolighus og to mindre uthus hvorav det ene er en hvelvet båt med torvuller rundt – kalt "Kjæftausa". Kjæftausa ble trolig brukt som proviantlager/jordkjeller. Hovedbygningen flyttet

Svendsen trolig fra Northern Explorations Camp-2 på vestsiden av Recherchefjorden. Det siste huset kalles "Skarpsyn", trolig en gammel hytte (Rossnes 1993:53). På stranden ligger tre båter og en del annet utstyr, samt store mengder kvitfiskbein. Det er anslått at disse stammer fra ca. 550 hval. Båtene og hvitfiskbeina er en sårbar del av kulturminnet.

Tilstand

Båten Kjeftausa er i dårlig forfatning.

Verne vurdering

Kulturminnet har stor kildeverdi særlig knyttet til sporene etter fangst og til de bevarte båtene.

Kilder

Arctic centre, University of Groningen, Nederland (1998): *Report of an archaeological survey and mapping of two 17th century whaling stations in*

the Recherche fjord. July 12-23, 1998. Arctic Centre, University of Groningen.

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:50-54

Toktrapporter

18 Kapp Borthen, flyvrak

	Type	Krigsminne
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93374
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a, Sør-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Flyvrak, tysk Junker 88
Prioritet	Høy	
		

Figur 64 Flyvraket på Kapp Borthen. Foto: Hilde Tokle Yri, SMS 2011.

Beskrivelse

Ved Kapp Borthen finnes vraket av et tysk fly, en Junker-88. Det hadde en kalkulert nødlanding i september 1942. Skadet av antiluftskyts, måtte flyet nødlande. Flyet ble sprengt av flygerne, men snute, hale og vinger ble lite skadet. Besetningen på fem – seks personer ble senere plukket opp av et tysk meteorologisk rekognoseringsfly.

Dokumentasjon

Flyet ble dokumentert med bilder i 2010 i forbindelse med Sysselemannens hyttedokumentasjon (Bohlmann og Surlykke Fink).

Tilstand

Vraket er snauplukket for løse deler. Tilstanden ellers er relativt god.

Verne vurdering

Vraket er et kulturminne med stor opplevelsesverdi (Presterud 1984). Det er et ettertraktet museumsobjekt.

Kilder

Askeladden

Bohlmann, Jörn og Jakob Surlykke Fink (2010)

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Presterud, Pål (1984): Flyvraket på Kapp Borthen, *Svalbardboka 1*, 1983-84

Toktrapper

19 Hyttevika

	Type	Fangst, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	Forskerne ved Hornsund forskningsstasjon
	Askeladdenid.	93363
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Sør-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Stående hytte "Hyttevika"
Prioritet	Høy	
		

Figur 65 Hyttevika. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.

Beskrivelse

Hovedstasjonen ble oppført i 1907. Den var mye benyttet som hovedstasjon fra 1920-årene og framover, blant annet av Henry Rudi. Hyttevika er blant annet kjent gjennom Wanny Wolstad, den første kvinne som var fangstmann på Svalbard. Det finnes fjernsynsoptak med den siste fangstmannen i Hyttevika, Fredrik Ruback.

Hyttevika vedlikeholdes av polakkene i Hornsund.

Hytta har vært hyppig besøkt av isbjørn og flere bjørner skutt her de siste årene, den siste i mars 2013.

Tilstand

Hytta er i relativt god stand, men fuktighet fra bakken gjør at den er utsatt for råte i gulv og nederste del av veggene. Taket har også en del råte (2012).

Verne vurdering

Stasjonen er nokså autentisk, har personallhistorisk

interesse og betydelig kildeverdi. Ettersom den er knyttet til en av få kvinnelige fangstmenn, har den også høy sosialhistorisk verdi.

Dokumentasjon

Tegning Hyttevika Plan, snitt og fasade mot vest
Rossnes, G./Løkken, G. 1990 Mål 1:50, detalj 1:5

Fjersynsoptak NRK med Fredrick Ruback

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Rossnes 1993:40-44

Tokle Yri, Hilde (2010). *Rapport 2010. Gnåloddan/Fuglefjellet – reparasjon etter bjørneskade. Hyttevika – utskiftning av ovn og drenggrøft*. Saksnr 201000641-3.

Toktrapporter

20 Gnålodden

	Type	Kulturmiljø norsk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	Forskere ved Hornsund forskningsstasjon
	Askeladdenid.	93362
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Sør-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Stående hytte Gnålodden
	Prioritet	Middels
		

Figur 66 Gnålodden. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.

Beskrivelse

Under fuglefjellet Gnålberget ligger en gammel fangsthytte, som ifølge Ole Blomli ble bygd av Kjellmo og Wallum. Hytta var, etter opplysninger fra kaptein Hermansen, i bra stand sommeren 1935, og inne i hytta lå proviant som tilhørte Anders Sæterdal fra Rana. Sæterdal var fangstmann på Svalbard i mange år og brukte hytta i Hyttevika, nord for Hornsunds munning, som hovedstasjon sammen med sin kjente partner Wanny Woldstad. Hytta på Gnålodden tjente som bistasjon.

I 1967-68 lå Fredrik Rubach og Odd Ivar Ruud i Isbjørnhamna og brukte hytta på Gnålodden som bistasjon. Året etter utvidet og ombygde Ruud hytta.

Hytta benyttes av forskere fra den polske forskningsstasjonen i Isbjørnhamna. I vika øst for Gnålodden ligger restene av en russisk fangststasjon og en grav.

AECO har utarbeidet stedspesifikke guidelines for lokaliteten.

Tilstand

Hytta er fuktig og er preget av tiltagende

råteskader i treverk mot bakken (tilstandsrapport 2012). Den har flere ganger vært skadet av isbjørn, senest i 2012.

Verne vurdering

Fangsthytta vurderes å ha høy historisk verdi. Ettersom den er knyttet til en av få kvinnelige fangstmenn, har den også høy sosialhistorisk verdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:40-44

Tokle Yri, Hilde (2010). *Rapport 2010. Gnålodden/Fuglefjellet – reparasjon etter bjørneskade. Hyttevika – utskiftning av ovn og drenggrøft*. Saksnr 201000641-3.

Toktrapper, tilstandsrapporter

Woldstad, W. (1956). *Første kvinne som fangstmann på Svalbard*. Johan Grundt Tanum Oslo.

21 Høferpynten (Høferpynten)

	Type	Kulturmiljø med hvalfangststasjoner og russisk fangststasjon
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93150, 93151, 93164 – 93168, 93170, 93174
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a, Sør-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Hustufter, spekkovner, graver
Prioritet	Middels	
		
<p>Figur 67 Ildstedet i hjørnet av en av de undersøkte tuftene etter russiske fangsthytter på Høferpynten. Foto: Laila Antonsen, SMS 2012.</p>		

Beskrivelse

Ved Høferpynten (også kalt Arkeologvika), langs vest i Hornsund, er det registrert og delvis utgravd flere hvalfangstanlegg hvor både hustufter, graver og spekkovner er bevart. Anlegget er trolig rester etter den engelske hvalfangsten da engelskmennene etter 1618 fikk overherredømme i området. Hvalfangstanleggene er sterkt utsatt for erosjon.

Her har arkeologer også gravd ut tufter etter en russisk fangststasjon og en grav. Rester av tuftene kan fortsatt sees i terrenget.

Tilstand

Mange av kulturminnene er undersøkt av arkeologer, men deler av konstruksjonene er fortsatt bevart (2012).

Verne vurdering

Selve om mange av kulturminnene er utgravd, ligger kulturminnene og lokalitetene her som vitne om ulike faser i Svalbards historie. Materialet fra undersøkelsene er sikret.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Hultgreen (2000)

Toktrapper

22 Konstantinovka, Gåshamna øst

	Type	Kulturmiljø med vitenskapelig forskningsstasjon og fangsthytte, norsk (hvalfangststasjon like ved)
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93173, 138657, 138482
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a, Sør-Spitsbergen nasjonalpark
	Omfatter	Stående hytte "Konstantinovka", tre tufter
Prioritet	Middels	
		
<p>Figur 68 Fangsthytta Konstantinovka i bakgrunnen og en av tuftene etter forskningsekspedisjonen i forgrunnen. Foto: Sveinung Bertnes Råheim, SMS 2011.</p>		

Beskrivelse

Konstantinovka er ei hytte som er oppført på restene etter den russisk-svenske gradmålestasjonen på sørsida av Hornsund. Gradmålingsstasjonen ble bygd av russerne i 1899. Det ble benyttet kun ett år til forskning. Stedet er oppkalt etter storthertug Konstantin Konstantinovich (1858-1915), president i det Russiske vitenskapsakademiet og i den svensk-russiske meridianekspedisjonen 1899-1902.

Laboratoriet ble på 1900-tallet ombygd til fangststasjon og benyttet som hovedstasjon. Våningshuset skal ha vært totalt nedrevet i 1935, mens observatoriet da ble benyttet som lager av fangstmennene (Rossnes 1993:32).

Anlegget består i dag av tufter etter tre store bygninger, hvor den største tufta har vært bolighuset. Fundamenter for måleinstrumenter viser at en av bygningene har vært observatorium. Materialmengde og dimensjoner har en helt annen karakter enn fangststasjonene og viser med all tydelighet at det var vesensforskjell mellom forskernes og fangstmennenes overvintringsutstyr. Det er uvisst når fangsthytta er oppført.

Like ved ligger også en hvalfangststasjon.

Tilstand

Tuftene etter gradmålingsstasjonen er fortsatt godt bevart. Deler av anlegget nærmest sjøen er utsatt for erosjon (2011 og 2012). Fangsthytta er i dårlig forfatning og deler av tak og vegger er borte.

Verne vurdering

Dette er restene etter russernes stasjon. Det svenske anlegget lå på Crozierpynten i Sorgfjorden (område 4). Foruten disse to stasjonene finnes det to andre store forskningsstasjoner fra 1800-tallet; Nordenskiölds Polhem i Mosselbukta (område 9) og Svenskhuset på Kapp Thorsen (område 7). Bare sistnevnte har bevarte, stående bygninger.

Kilder

Arctic centre, University of Groningen, Nederland (2004): *Report of the Archaeological Survey and Mapping of two 17th Century Whaling Stations on Gåshamna, Hornsund, Svalbard. August 16 - 29,*

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Lejoneke og Rönnby (1998 og 2000).

Rossnes 1993:36-38

Toktrapporter

3.4 Område 4 Nordaust-Svalbard naturreservat

Områdebeskrivelse

Området består av Nordaustlandet, Kvitøya, Kong Karls land og den nordøstlige kysten av Spitsbergen fra Sorgfjorden til Heleysundet samt en del mindre øyer. Det utgjør Svalbards nordøstre del med Rossøya som det nordligste punktet på Svalbard og Kræmerpynten på Kvitøya som det østligste. Store deler av området er dekket av breer. Isforholdene har alltid vært vanskelige og området har derfor vært relativt lite brukt.

Naturreservatet ble opprettet ved kongelig resolusjon av 1. juli og 11. oktober 1973.

Kulturminner

Sjøis og de store breene har gjort området til et av de mest utilgjengelige. Dog er isforholdene for tiden vesentlig lettere. Områdene i øst ble oppdaget tidlig på 1600-tallet. Hinlopenstretet er trolig oppkalt etter Thymen Jacobz Hinlopen, som i 1617 var leder i et nederlandsk handels- og hvalfangstselskap. Øst for Sorgfjorden kjenner vi ikke til kulturminner med tilknytning til 16- og 17-tallets hvalfangst. Det finnes noen kulturminner fra russisk overvintringsfangst med blant annet Svalbards best bevarte russekors. Den største gruppen med kulturminner er knyttet til norsk overvintringsfangst. Med noen unntak stammer de fleste fra 1920-1930 tallet. Forholdene har vært

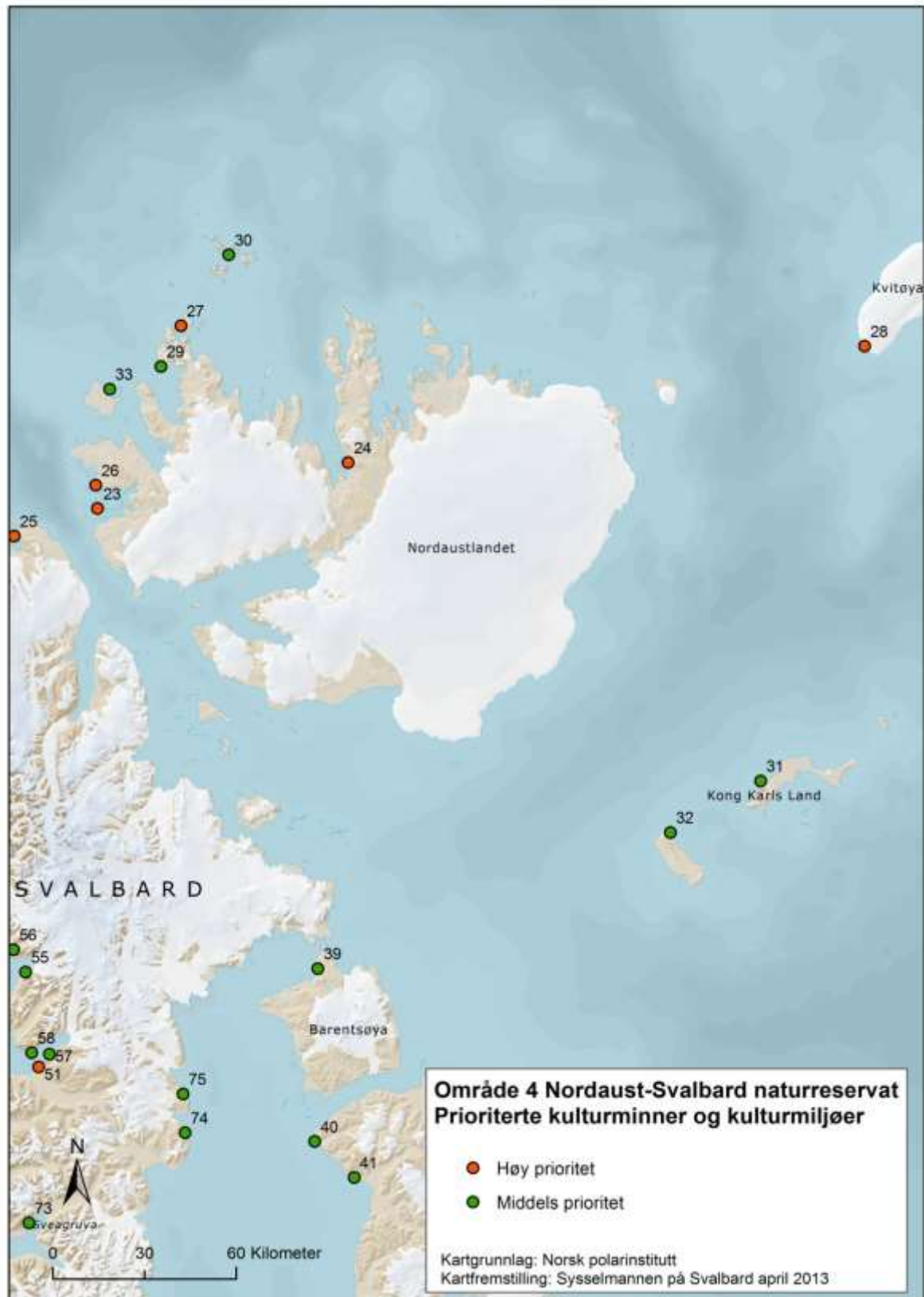
slik at de ofte bare har vært i bruk i noen få sesonger. På grunn av det ekstreme arktiske klimaet har området vært interessant i vitenskapelig sammenheng. Vitenskapelige ekspedisjoner har derfor etterlatt kulturminner i området. Disse dekker en periode fra 1899 til 1980. (eller til i dag?).

Nordaustlandet var inndelt i fem fangstterreng for norsk overvintringsfangst – Murchisonfjorden, Nordkapp, Rippfjorden, Kapp Leigh Smith og Palanderbukta. Avkastningen av fangsten i disse terrengene var variabel. Terrengene ble brukt i mindre grad enn de gode fangstterrengene på Spitsbergen. Isbjørn var det mest verdifulle fangstobjektet.

Prioriterte kulturminner i området

Under følger en beskrivelse av de prioriterte kulturminnene i området, se kart i figur 66.

- 23 [Murchinsonfjorden med Nordre Russøya og Krossøya](#)
- 24 [Station Haudegen](#)
- 25 [Sorgfjorden med Eolusneset og gradmålingsstasjonen på Crozierpynten](#)
- 26 [Kinnvika](#)
- 27 [Beverlysundet/Chermsideøya](#)
- 28 [Andréeneset, Kvitøya](#)
- 29 [Oxfordhuset, Depotodden](#)
- 30 [Hytta på Phippsøya](#)
- 31 [Kapp Koburg](#)
- 32 [Kapp Pettersen](#)
- 33 [Zakariassenhytta, Lågøya](#)

Figur 69 Prioriterte kulturminner og -miljøer i område 4 Nordaust-Svalbard naturreservat.

Nr 23 Murchinsonfjorden med blant annet Nordre Russøya og Krossøya

	Type	Kulturmiljø med russisk og norsk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93933, 92935 – 92937
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a, Nordaust-Svalbard naturreservat
	Omfatter	To stående russekors, tufter, graver
Prioritet	Høy	
		
Figur 70 Russekorset på Krossøya. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.		

Beskrivelse

Murchinsonfjorden ble benyttet av russiske fangstmenn og var mye besøkt av norske fangstskuter. Det har vært få norske overvintrere i området (Rossnes 1993:179).

På Nordre Russøya og Krossøya står de to eneste bevarte, nesten komplette russekorsene på Svalbard. På Nordre Russøya står korset i en særlig fin sammenheng på en høyde ut mot fjorden med en russetuft innenfor og et annet korsfundament med avbrukket kors på en høyde bortenfor. Pomorene satte opp slike kors for å få beskyttelse fra høyere makter, som seilingsmerker, for å bringe jaktlykke, som gravmarkeringer og som territorialmarkeringer.

På Søre Russøya er det tufter etter dansken Henry Ettes overvintring fra 1902-03. Dette var i følge Lønø 1991:120 "Norske fangstmenns overvintringer på Svalbard» den første overvintringen på Nordaustlandet.

Verneverdi

De to russekorsene er Svalbards eneste som er bevart stående i sin opprinnelige sammenheng. Anleggene inngår i et kulturmiljø sammen med flere andre interessante kulturminner i Murchinsonfjorden

Dokumentasjon

Kart Murchisonfjorden Simonsen, Per 1958

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Hultgreen (2000)

Lønø 1991:120

Rossnes 1993:179-180

Toktrapporter

Tromsø museum registreringer i 1958 og 1978

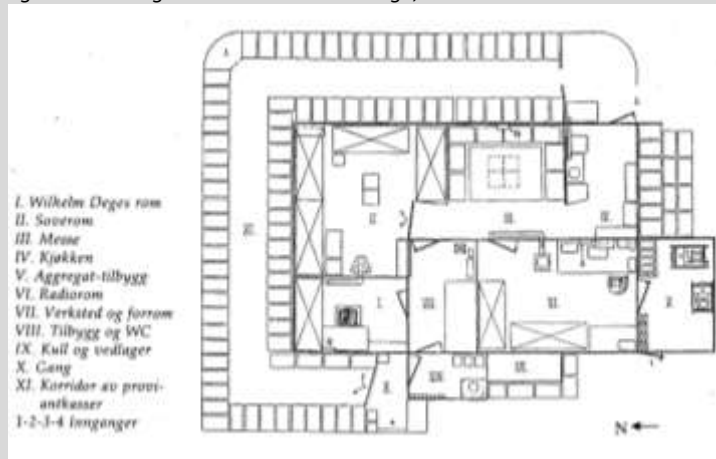
Nr 24 Station Haudegen, Rijpfjorden

Type	Kulturmiljø krigsminne, tysk værstasjon
Eier	Staten
Bruker	
Askeladdenid.	92764
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordaust-Svalbard naturreservat Ferdselforbud innført i 2010
Omfatter	Hovedhus, uthus, gjenstander
Prioritet	Høy

Figur 71 Haudegen. Foto: Morten Wedege, DN 2011.

Beskrivelse

Haudegen er en tysk meteorologisk stasjon fra andre verdenskrig. Tyskerne etablerte både automatiserte og bemannede værstasjoner på Svalbard. Anlegget ble oppført i september 1944 av de elleve mennene som skulle overvintre på stasjonen, under ledelse av Wilhelm Dege. Anlegget består av hovedhus, uthus og en nødradiostasjon plassert ca. 80 m unna i fjellet over hovedstasjonen. Bygningene er oppført av stenderverk kledd med porøse trefiberplater. Stasjonen ble forlatt uten ødeleggelse og med en

mengde utstyr da mannskapet ble hentet av en norsk ishavsskute i september 1945.

Som en oppfølging av Maltakonvensjonen og plikten til å etablere arkeologiske reservater ble det i 2010 innført ferdselforbud i området nærmest hytta og uthuset.

Tilstand

Det ble utført enkelt forfallsforsinkende vedlikehold i 2005. Likevel er hytta i svært dårlig stand. Den har råteskader, mangler takteking og undertaket er glissent (Tokle Yri 2011).

Verneverdi

Haudegen er den eneste av de tyske

meteorologiske stasjonene på Svalbard som har bevarte, stående bygninger. Miljøet har derfor meget stor kildeverdi og opplevelsesverdi. Anlegget er svært autentisk i den forstand at det ikke er endret gjennom istandsetting eller ombygging etter at tyskerne forlot det i 1945. Det er kun naturens slitasje og skader etter menneskers besøk som har bidratt til forfallet.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Hoem, Siri (2005). *Planlagt istandsetting 2005. Station Haudegen i Wordiebukta, Rijpfjorden. Sikring og enkle reparasjonsarbeider*. Saksnr 200500573-1.

Hoem, Siri (2005). *Rapport istandsetting 2005. Station Haudegen i Wordiebukta, Rijpfjorden*.

Sikring og enkle reparasjonsarbeider. Saksnr 200500573-5.

Miljøverndepartementet (2010)

Selinger, Franz (2001). *Von "Nanok" bis "Eismitte". Meteorologische unternehmungen in der Arktis 1940 – 1945*. Schriften des Deutschen Schiffahrtsmuseums. Band 53. Convent. Side 280-291.

Tokle Yri, Hilde (2011). *Befaringsrapport fra Station haudegen i Rijpfjorden, Nordaustlandet. 201100919-1 (se 200500573-1)*.

Nr 25 Sorgfjorden med Eolusneset og gradmålingsstasjonen på Crozierpynten (Heclahamna)

Type	Kulturmiljø med vitenskapelig ekspedisjon, gravfelt, norsk fangst og hvalfangsthistorie
Eier	Staten
Bruker	
Askeladdenid.	93131, 93132, 93136, 107409 og 13847
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a, Nordaust-Svalbard naturreservat
Omfatter	Tre tufter, flere spor etter ulike observatorier, stående fangsthytte, gravfelt, tradisjon, gjenstander
Prioritet	Høy

Figur 72 Gravfeltet på Eolusneset, sett mot sørøst og Sorgfjorden. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Figur 73 Den siste stående bygningen på Crozierpynten eller Heclahamna. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

I 1689 brøt det ut krig med sjøfartsnasjonene England og Holland på den ene siden og Frankrike på den andre. I 1693 fikk den franske kaptein Varenne i oppdrag å seile nordover til Svalbard og brenne og senke alle skuter som seilte under fiendens flagg; England, Holland og Hamburg. Fangsten skulle tas som krigsbytte. Fire franske fregatter dro til øygruppa og satte i gang et raid mot alle "fiendtlige" hvalfangere i farvannene der. Til slutt samlet 40 hollandske skuter seg til motangrep mot to av de franske fregattene i Sorgfjorden.

Slaget i Sorgfjorden varte i mange timer med sterk ildgivning fra begge sider. De hollandske skipene begynte så å rømme ut av fjorden ved å taue de vanskelige manøvrerbare skipene sine med sluppene. De kom seg forbi franskmennene som ikke klarte å stoppe dem siden deres slupper i kampens hete var blitt ødelagte. Franskmennene klarte likevel å fange 13 av de hollandske hvalfangstskutene. De franske fregattene seilte ut av Sorgfjorden med 11 hvalfangere som krigsbytte etter å ha brent to av skipene. Det er mulig at krigsbyttet ville vært større, hvis de to siste franske fregattene hadde vært der og hjulpet sine frender og landsmenn. I arkivene er det totale antallet

falne ikke nevnt, men det var ikke mange liv som gikk tapt; den ene av de franske fregattene rapporterte om to, om hollenderne står det intet. Til gjengjeldt rapporterte franskmennene at de hadde tatt all fangst fra hollenderne ved Svalbard denne sesongen, og at skipene som klarte å flykte returnerte hjem praktisk talt tomme. Dette er feil. Fra arkivene vet vi at 89 hollandske skip dro nordover på fangst dette året. Av disse ble 26 tatt og seks gikk ned i isen. Resten av flåten tok hjem 175 hvaler, et ganske betydelig fangstresultat. Det kan være spor fra dette slaget i Sorgfjorden.

På 1800- og 1900-tallet ble Sorgfjorden ofte besøkt av vitenskapelige ekspedisjoner. Av disse kan nevnes Parrys ekspedisjon i 1827, den svensk-russiske gradmålingsekspedisjonen i 1899-1900 og Schröder-Stranz-ekspedisjonen i 1912-13. Den svenske gradmålingsstasjonen fra 1899 har en stående bygning, men ligger ellers i ruin. Det er likevel en av 1800-tallets store forskningsstasjoner som er best bevart (Liljequist 1993).

Foranledningen var svenske og russiske ressurspersoner som gikk sammen og laget et stortilt forskningsprosjekt med utgangspunkt i spørsmålet om jordklodens eksakte form. Forskerne ville bevise hypotesen om at jorden er flattrykt ved polene. Svalbard ble valgt siden øygruppa utpekte seg som den beste lokaliteten til å drive undersøkelsene på. Prosjektet inkluderte en overvintring i Sorgfjorden vinteren 1899-1900. Ekspedisjonen var den svenske gradmålingsekspedisjonen (se beskrivelse av den russiske stasjonen ved Konstantinovska i område 3). Anlegget på Crozierpynten ble bekostet av den svenske stat. Forskerne Jäderin, Rubin, Westman, Fraenkel og doktor Torgersruud overvintret sammen med åtte mann vinteren 1899-1900. Mange av ekspedisjonsmedlemmene etterlot sine navn på plasser rundt omkring i området, spesielt på Nordaustlandet.

Da svenskene forlot stasjonen i 1900 begynte naturen straks sitt nedbrytende arbeid, og anlegget med alle bygninger ble langsomt lagt i ruiner. Men ett av husene står fremdeles delvis oppreist, selv om det trolig ikke er lenge før det faller helt sammen. Grunnen er at bygningen flere år etter gradmålingsekspedisjonens overvintring ble reparert og benyttet av Hagerup/Jensen-

ekspedisjonen, og igjen ble reparert i 1927 av brødrene Svendsen. Alle de andre bygningene har i dag falt sammen og ligger på bakken.

Ved innseilingen til Sorgfjorden ligger Eolusneset, og fra toppen av neset troner et kors. Korset ble reist av skipper C. Holmgren på skonnerten Eolus av Bergen som lå innesperret av is her i 1855. Ifølge innskriften på korset ble dette reist til minne om falne fangstfolk etter det kjente sjøslaget i 1693 inne i Sorgfjorden. Gravfeltet som ligger nedenfor korset, litt lenger ute på neset, skulle være vitnesbyrd om denne hendelsen. Men her foreligger det nok en feil. Parry, som besøkte Sorgfjorden og gravfeltet i 1827, gir en god beskrivelse av gravene og de innskrifningene som fremdeles var lesbare på korsene over gravene. Innskrifningene forteller at de 30 gravene ikke har tilknytning til sjøslaget, men tvert imot var, som så mange andre kystnære områder og strender langs Svalbards vest- og nordside, en kirkegård for de gamle hvalfangerne på 1600- og 1700-tallet. Miljøovervåking ble etablert på gravfeltet i år 2000 (Bjerck 1999). Er ikke videreført.

Fjorden ble også besøkt av norske fangstovervintre på 1900-tallet, men området var ikke mye brukt. I 1921 oppførte Hagerup/Jensen-ekspedisjonen en bistasjon på sletten nord for Eolusneset. Denne ble reparert i 1926 av Arthur Oxaas og brødrene Svendsen. Senere ble det sagt at den var ubrukelig.

Tilstand

På Crozierpynten er det et stående bygg som mangler tak, men har vegger. Øvrige bygninger ligger i ruiner.

Fangsthytta ved Eolusneset står der fremdeles, men er i dårlig forfatning. Gravfeltet på Eolusneset er i relativt god stand (2011).

Verne vurdering

Eolusneset på vestsiden av Sorgfjorden (område 9) og den svenske gradmålingsstasjonen på Crozierpynten på østsiden (område 4) danner et interessant kulturmiljø og har begge stor opplevelsese- og kildeverdi. Området er et verdifullt kulturmiljø der geografisk nærhet samler kulturminner med forskjellig opphav og funksjon.

Muligheten for marinarkeologiske funn inngår også i dette kulturmiljøet.

Dokumentasjon

Lokaliteten på Corzierpynten ble befart i 2011 i forbindelse med tokt i naturreservatene på Øst-Svalbard (Sandodden og Yri 2011), mens både denne og Eolusneset ble befart på rundtoktet samme år og flere av enkeltminnene målt inn med gps. Gravfeltet på Eolusneset er godt dokumentert.

Tegning Eolusneset Hvalfangstgravplass
oversiktskart Nævestad, D./Rossnes, G./ Alrethsen,
S.E. 1987 Mål

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Per Lejoneke og Johan Rönby (198 og 2000):
*Svalbard. Marinarkeologisk rekognosering 1998
och 2000.*

Liljequist, Gösta H. (1993). *High Latitudes.*
Västerås, side 343 pp

PD Dr Cornelia Lüdecke m.fl (2006): *Field Report
2006, The lost Deutsche Expedition 1912
(Schroeder-Stranz Expedition), PD Dr. Cornelia
Lüdecke.*

Rossnes 1993:144

Toktrapport blant annet 2011

Nr 26 Kinnvika, forskningsstasjon i Murchinsonfjorden

 	Type	Ekspedisjonslokalitet, bygningsanlegg
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	128192
	Vern	Vedtaksfredete kulturminner jf sml § 39 fjerde ledd, fredet i 2009 Nordaust-Svalbard naturreservat
	Omfatter	10 bygninger, løse gjenstander, veg
Prioritet	Høy	
	 <p>Figur 75 Hovedhuset. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.</p> <p>Figur 76 Vogntøy. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.</p>	
<p>Figur 74 Flybildet viser det fredete området.</p>		

Beskrivelse

Kinnvika ble etablert som en svensk/finsk/sveitsisk forskningsstasjon i det tredje polaråret 1957-1958, International Geophysical Year (IGY). Dette polaråret var det største forskningsarrangementet noensinne, og det er anslått at 60 000 vitenskapelige personell fra over 60 nasjoner var involvert.

Svenskene hadde en sentral rolle i den arktiske regionen, og det ble bestemt at deres bidrag skulle være en forskningsstasjon på Svalbard. Leder for stasjonen var Gösta H. Liljequist. Det vitenskapelige arbeidet knyttet seg til observasjoner av atmosfære, geomagnetisme, nordlys og kosmisk stråling. I alt ti hus ble reist i

løpet av en måneds tid, i august 1957 var stasjonen i drift. Oppføringen på stedet ble ledet av snekker Kalle Ericsson. Første året overvintret 13 mann, hvorav åtte svensker, tre finner og to sveitsere. Dette var meteorologer, ingeniører, en lege og en kokk. Vinteren 1958-59 var stasjonen bemannet med redusert program.

Kinnvika framstår som en liten forskningslandsby i det arktiske steinlandskapet. Anlegget består av ti bygninger og noe teknisk utstyr. Bygningene er prefabrikkerte elementer av tre.

Tilstand

Tilstanden er i hovedsak god. Hovedbygningen trenger grundige undersøkelser etter påvisning av

sopp og er i dag ikke beboelig på grunn av denne (2011). Av av hyttene fungerer som tjenestehytte for Sysselmannen.

Verne vurdering

Kulturmiljøet ble vedtaksfredet av Riksantikvaren i 2009. Formålet med fredningen er:

"... å bevare Kinnvika som eksempel på en arktisk forskningsstasjon fra IGY 1957-58. Fredningen skal ivareta de kulturhistoriske og vitenskapelige verdier knyttet til anlegget som helhet samt de arkitektoniske og opplevelsesmessige verdiene knyttet til bebyggelsen og dens virkning i landskapet.

Samlet utgjør kulturmiljøet viktig dokumentasjon av hvordan det vitenskapelige arbeidet og det praktiske livet på forskningsstasjonen foregikk. Fredningen skal sikre enkeltbygninger, tekniske installasjoner, gjenstander og utendørs spor etter virksomhet som er knyttet til den opprinnelige bruken av anlegget i IGY 1957-58 og påfølgende driftsår 1959.

Fredningen av bygningenes eksteriør skal sikre deres arkitektur og materialer. Det arkitektoniske uttrykk, detaljering og fasadeelementer som for eksempel opprinnelige vinduer og dører, materialbruk og overflater opprettholdes.

Formålet med fredningen av interiørene er å bevare opprinnelig rominndeling, bygningsdeler overflater, fast og løst inventar.

Formålet med fredningen av området rundt forskningsstasjonen er å bevare virkningen av kulturminnene i miljøet, og å sikre vitenskapelige interesser knyttet til utendørs installasjoner og objekter og deres innbyrdes sammenheng".

Fredningen skjedde på følgende grunnlag:

I siste halvdel av 1800-tallet ble Svalbard besøkt av nærmere tretti vitenskapelige ekspedisjoner, og svenske vitenskapsmenn førte an. Det første internasjonale polaråret (IPY) var i 1882-83, det andre i 1932-33. Fra IPY 1882-83 har vi bevart blant annet Svenskhuset i Isfjorden, som er automatisk fredet og istandsatt av Sysselmannen. Huset var opprinnelig fra 1872, men ble vesentlig ombygd i 1882 og tatt i bruk av svenske forskere som drev

meteorologiske og geomagnetiske observasjoner. Fra IPY 1932-33 er hytta på Nordenskiöldfjellet bevart, også denne automatisk fredet. Denne ble oppført av svenske forskere i forbindelse med meteorologiske observasjoner. Svensk forskningsaktivitet var sentral i alle polarårene, og i det tredje polaråret IGY 1957-58 ble Kinnvika etablert som den største satsningen så langt.

I det tredje polaråret ble det oppført to store, nye forskningsstasjoner: Kinnvika i nord og den polske stasjonen i Hornsund i sør. Dette er de siste store stasjonene som ble satt opp ute i villmarka. Etter dette ble forskningen på Svalbard i stor grad konsentrert til de etablerte bosetningene i Longyearbyen, Ny-Ålesund og Barentsburg. Hornsund er fortsatt i bruk, men har gjennomgått store endringer siden oppførelsen i 1957. For øvrig baseres forskningen i dag ofte på kortere opphold i felt, som tokt med båt eller med midlertidige teltleirer. Kinnvika er Svalbards eneste eksempel på en tilnærmet autentisk forskningsstasjon fra det tredje polaråret.

Forskningsstasjonen i Kinnvika er et interessant eksempel på den utstrakte svenske forskningsaktiviteten på Svalbard gjennom en periode på et flere hundre år. Den representerer en viktig og spennende epoke i Svalbards forskningshistorie og er ett av flere anlegg som har vesentlig betydning for Sveriges identitet som polarforskningsnasjon.

Kinnvikastasjonen er et svært viktig kulturmiljø som representerer ulike verdier knyttet til arktisk forskningshistorie. Dette er den største og best bevarte historiske forskningsstasjonen på Svalbard.

Dokumentasjon

Anlegget ble dokumentert i forbindelse med fredningen.

Bygningene er målt inn med håndholdt gps av Sysselmannen på Svalbard i forbindelse med tokt i 2011.

Kilder

Askeladden

Barr, Susan (2009). *Kinnvika, Nordaustlandet – vedtak om redning i medhold av sml § 39, 1. ledd*

pkt c. Brev fra Riksantikvaren til Nærings- og handelsdepartementet den 22.06.2009. Saknsr 2997991198.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Syssemmannen (2009). *Vedlegg til fredningssak i medhold av svalbardmiljøloven § 39 første ledd pkt. c. Januar 2009. Dokumentasjon av forskningsstasjonen i Kinnvika på Nordaustlandet, Svalbard.* Saknsr 2997991198.

Evenset, Anita og Guttorm N. Christensen (2011). *Undersøkelse av forurensningstilstand i Kinnvika,*

Nordaustlandet, Svalbard, 2011. Akvaplan-niva AS Rapport 5524-1.

Grønli, Ingrid (2011). *Nordaust-Svalbard, hovedhuset Kinnvika – analyserapport.* Brev fra Mycoteam as til Syssemmannen dok.nr. 201100828-2.

Hoem, Siri (2007). *Kinnvika – ovnsarbeid Syssemmannshytta, enkel tilstandsregistrering.* 200700874-1.

Toktrapper, bl.a. 2011, 2012

Nr 27 Beverlysundet/Chermsideøya

	Type	Kulturmiljø med ekspedisjonslokalteter og norsk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92939, 92940, 92944, 92945, 92762
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a, Nordaust-Svalbard naturreservat
	Omfatter	"Graffiti" i stein, stående hytter, tufter
Prioritet	Høy	
		
<p>Figur 77 Fredet "Tagging" på Chermsideøya. Foto: Hein B. Bjerck, SMS 1999.</p>		

Beskrivelse

På Chermsideøya er en rekke fartøynavn skrevet med stein på et grusdekt nes. De eldste navnene er fra 1898 og stammer fra deltakere på den svenske gradmålingsekspedisjonen som hadde tilhold på Crozierpynten i Sorgfjorden (Amundsen 1994). Det yngste elementet på lokaliteten er et hakekors fra 1939 (1937?), som i senere år både er rasert og restaurert.¹¹ Inskripsjonene ligger på vestsida av tangen lengst sør på øya, mot Beverlysundet, på en slett homogen flate av småstein og grus.

På Kapp Rubin lengre nordvest ligger restene av Sivertsen-ekspedisjonens hovedstasjon. Hytta ble oppført av Johan Fredrik Sivertsens ekspedisjon i 1908. De benyttet skøyta "Gjøa". Alle de tre deltakerne på ekspedisjonen døde under en dramatisk overvintring i 1908-09. Ekspedisjonens bistasjon lå på Chermsideøya øst for Beverlysundet og er i dag kun en tuft (Rossnes 1993:182). Hytta ble brukt som en av basene for leteaksjonen etter Nobile i 1928.

¹¹ Uten medvirkning eller godkjenning fra SMS. Hakekorset er dokumentert på bilder i SMS arkiv, samt bilde i Svalbardboka 4.

Tilstand

"Taggingen" med stein på Chermsideøya har flere ganger vært utsatt for hærverk og skader. Det kan være et problem å hindre at alle besøkende setter sine navnetrekk her.

Hyttene etter Sivertsen-ekspedisjonen ligger i ruiner.

Vernevrdering

Til sammen blir dette et meget spesielt kulturmiljø, kanskje mer som kuriositeter enn som viktig for forståelsen av Svalbards historie, samtidig er det et kulturmiljø fra de absolutte ytterområdene for menneskelig aktivitet.

Kilder

Askeladden

Amundsen, Birger (1994). *Svalbardboka*.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:181-184

Nr 28 Andréeneset, Kvitøya

	Type	Andrée-ekspedisjonens siste leir
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	107402, 134125
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordaust-Svalbard naturreservat
	Omfatter	Gjenstander og rester etter Andréés siste leir
Prioritet	Høy	
		
<p>Figur 78 Til venstre: Andremonumentet på Kvitøya. Ligger på neset, et stykke fra leiren hvor Andrée og de andre mistet livet. Foto: Sander Solnes, SMS, 2011. Til høyre: Restene etter Andréés leir. En sårbær lokalitet for ferdsele og tråkk. Foto: Per Kyrre Reymert, SMS, 2005.</p>		

Beskrivelse

Det mest kjente kulturminnet på Nordaust-Svalbard er Andrée-ekspedisjonens dødsleir på Andréeneset, lengst sørvest på Kvitøya. Her slo Salomon August Andrée, Knut Frænkel og Nils Strindberg leir 5. oktober 1897 etter en strabasiøs vandring i nesten 3 måneder sørover havisen etter havariet med ballongen Örnen. Havariet skjedde nord for Nordaustlandet den 14. juli 1897, på nesten 83° nord. I løpet av høsten omkom de tre i denne leiren på Kvitøya. Siste beretning i dagboka, som ble funnet i 1930 av mannskap fra ishavsskuta Brattvåg, er datert 17. oktober 1897. Viktige funn av gjenstander og notater fra stedet er senere sikret for ettertiden og ivarettatt på museer, først og fremst i Sverige¹².

Tilstand

Mange gjenstander er tatt inn til museer, men de som ligger igjen er sårbare for tråkk.

Verne vurdering

Lokalitet har stor forskningshistorisk og personalhistorisk verdi.

Kilder

Askeladden

Cruisehåndbok for Svalbard

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

¹² Cruisehåndbok for Svalbard.

Nr 29 Oxfordhuset, Depotodden

	Type	Kulturmiljø forskning og norsk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92956, 132231
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a, Nordaust-Svalbard naturreservat
	Omfatter	To stående hytter "Oxfordhuset"
	Prioritet	Middels
		

Figur 79 Oxfordhuset. Foto: Siri Hoem, SMS 2005.

Beskrivelse

"Oxfordhuset" på Depotodden i Brennevinsfjorden ble oppført av den engelske ekspedisjonen The Oxford University Arctic Expedition i 1935-36, under ledelse av A.R. Glem sommeren 1935. Den ble benyttet av ekspedisjonen om vinteren. De solgte denne til den norske stat i 1936 mot at ekspedisjonen fikk skyss med "Heimland" til Tromsø (Rossnes 1993:183). Lokalteten omfatter et hovedhus og et lite uthus til forskningsinstrumenter. Hytta er på 70 m².

Tilstand

Hovedhuset er i god stand. Kledning står delvis i jord. Noe never og stein på taket. Den lille forskningshytta mangler vindu, dør og noen bord i taket (Sandodden og Yri 2011).

Verne vurdering

Kulturmiljø med høy verneverdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Rossnes 1993:181-184

Sandodden, Irene og Hilde Tokle Yri (2011).

Kulturminnene i naturreservatene på Øst-Svalbard.
Syssemannens arkiv.

Nr 30 – 32 Merckoll hytter (Phippsøya, Kapp Koburg, Kapp Pettersen og nr 39 Heimland under område 5)

Type	Kulturmiljø hytter, norsk suverenitetshevdelse og norsk fangst
Eier	Staten
Bruker	Norsk Polarinstitutt (Kapp Koburg)
Askeladdenid.	92894, 92706, 92704
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordaust-Svalbard naturreservat
Omfatter	Tre (fire) stående hytter Phippsøya, Kapp Koburg og Kapp Pettersen (+Heimland)
Prioritet	Middels

Figur 80 "1936. Bygget av den norske stat" står det på veggen inne i Merckollhyttene. Her fra Kapp Pettersen. Foto: Per Kyrre Reymert, SMS 2007.

Figur 81 Hytta i Isflakbukta, Phippsøya. Foto: Hilde Tokle Yri, SMS 2011.

Figur 82 Kapp Koburg. Foto: Sander Solnes, SMS 2011.

Figur 83 Kapp Pettersen, Per Kyrre Reymert, SMS 2007.

Beskrivelse

Den norske stat bygde fire hytter for å markere norsk myndighet i området. Under bergmester Merckolls ekspedisjon til østområdene i 1936 ble hyttene satt opp til bruk som nødly og i fangst. Svalbards nordligste hytte, Isflakbukta på Phippsøya, er blant disse. To hytter ligger på Kong Karls land: Kapp Pettersen og Kapp Koburg. Den siste er Heimland på Barentsøya og er omtalt under område fem (se kulturminne nr 39).

Phippsøya, Kapp Koburg og Kapp Pettersen er tegnet av dr. Orvin ved Norges Svalbard- og Ishavsundersøkelser (Rossnes 1993: 183, 189).

Tilstand

De fire hyttene som ble satt opp under bergmester Merckolls ekspedisjon er i relativt god stand (Sandodden og Yri 2011).

Verne vurdering

Bygningene er bevaringsdyktig, og vedlikehold og istandsetting av disse vil etter Sysselmannens mening ikke gå for mye på bekostning av kunnskapsverdiene som bygningene representerer. Det er ønskelig å videreføre funksjonen som nødhytter. Hytta i Isflakbukta får som den nordligste hytta særlig høy verdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993: 181-184, 188-189

Sandodden, Irene og Hilde Tokle Yri (2011). *Kulturminnene i naturreservatene på Øst-Svalbard*. Sysselmannens arkiv.

Nr 33 Zakariassenhytta, Lågøya

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92942
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordaust-Svalbard naturreservat
	Omfatter	Stående hytte Zakariassenhytta
Prioritet	Middels	
		

Figur 84 Zakariassenhytta på Lågøya. Foto: Hilde Tokle Yri, SMS 2011.

Beskrivelse

Zakariassenhytta på Lågøya er bygd i 1908 av Sverdrup Zakariassen, men ble benyttet av Meyer Olsens ekspedisjon i 1923 – 24, men var da dårlig. Det ble gjenoppbygd av Karl J. Bengtssen i 1928 (Rossnes 1993:181).¹³

Tilstand

Hytta er i dårlig stand. Den har tak og vegger, men mangler dør og vindu. Det er noe never og stein på taket (Sandodden og Yri 2011).

Verne vurdering

Hytta har høy verneverdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:181-186

Sandodden, Irene og Hilde Tokle Yri (2011).
Kulturminnene i naturreservatene på Øst-Svalbard.
Sysselemannens arkiv.

¹³ Over døra står ei innskrift på kinesisk som kan leses slik: Wang4 Jing1 Xiao3 She3.

3.5 Område 5 Sørøst-Svalbard naturreservat

Områdebeskrivelse

Området består av Edgeøya og Barentsøya med en rekke småøyer. Fjellformasjonene på de store øyene er lave og avrundede. De mindre øyene er ofte helt flate. På østsiden av Spitsbergen er Golfstrømmen svekket og klimaet kaldere. Kalde strømmer fra polhavet kommer ned på østsiden av området.

Naturreservatet ble opprettet i 1973.

Kulturminner

Selv om området har vært rikt på fangstbare arter, har isen til alle tider skapt problemer for ferdselen i området. Edgeøya er antatt oppdaget i 1616 av Thomas Edge, mens Tusenøyane ble første gang nedtegnet på kart av Joris Carolus i 1614. Barentsøya ble imidlertid betraktet som en halvøy til Spitsbergen inntil 1858 da norske fangstfolk oppdaget de to sundene. Spor etter menneskelig aktivitet finnes derfor hovedsakelig langs Edgeøyas

vestside og på øyene i sør. Med noen få unntak knytter kulturminnene seg til fangstvirksomhet, fra 1600-tallet og fram til isbjørnen ble totalfredet i 1973. Svalbards best bevarte spekkovner og tufter fra hvalfangsten ligger på Delitschøya. Russerne hadde stor aktivitet i området knyttet til fangst og det finnes spor etter deres aktivitet både på Tusenøyane og langs Edgeøyas vestside. En av de mest legendariske norske fangststasjonene ligger på Halvmåneøya (Roll 1994).

Prioriterte kulturminner i området

Se kart Figur 85 og beskrivelse under.

- 34 [Ekrollhamna](#)
- 35 [Habenichtbukta](#)
- 36 [Øygruppe bestående av Zieglerøya, Delitschøya og Spekkholmen](#)
- 37 [Bjørneborg, Halvmåneøya](#)
- 38 [Langåra, Tusenøyane](#)
- 39 [Heimland](#)
- 40 [Kapp Lee](#)
- 41 [Diskobukta](#)
- 42 [Andréetangen](#)

Figur 85 Prioriterte kulturminner og -miljøer i område 5 Sørøst-Svalbard naturreservat.

Nr 34 Ekrollhamna

	Type	Kulturmiljø med russisk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92878
	Vern	Automatisk fredet etter sml § 39a Søraust-Svalbard naturreservat (1973)
	Omfatter	Åtte hustufter, korsfundamenter og graver
Prioritet	Høy	
		
<p>Figur 86 Ekrollhamna. Tufter etter russisk fangst ligger på begge sider av vika. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.</p>		

Beskrivelse

Ekrollhamna er et område med en trygg og god havn. Her ligger restene etter en av de største stasjonene for russisk overvintringsfangst på Svalbard. Fangststasjonen har åtte hustufter, korsfundamenter og to større fellesgraver. Stasjonen er undersøkt av den russiske arkeologen V. Starkov. Etter utgravningen i 1989 konkluderte han med at de husrestene vi i dag ser på overflaten i Ekrollhamna, hviler på eldre hus. De eldste husene skal ha vært mindre enn de yngste, noe Starkov tolker som et tegn på at vi her står overfor pomorenes etableringsfase på Svalbard.

Dokumentasjon

Alle enkeltminner ble målt med håndholdt gps inn i forbindelse med rundtoktet i 2012.

Tilstand

Selv om tuftene er undersøkte, er de fortsatt godt bevarte (2012).

Verne vurdering

Arkeologiske undersøkelser tyder på at vi her står overfor hus fra pomorenes etableringsfase på Svalbard. Kulturmiljøet har dermed særlig stor kildeverdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

Lejoneke og Rönby (1998 og 2000)

Toktrapport 2012

Nr 35 Habenichtbukta

	Type	Kulturmiljø med hvalfangststasjon og russetufter
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92847, 92846, 92859, 92845, 134728, 92865, 92862, 128776, 92864, 92860, 92867, 92851, 92875, 92855, 92857, 92870, 92838, 92843, 92848, 92850, 92863, 92861, 92853, 92858, 92868, 92844, 92849, 92854, 92866, 92869, 92852, 92856, 134727
	Vern	Automatisk fredet etter sml § 39a Søraust-Svalbard naturreservat (1973) Ferdselforbud (2010)
	Omfatter	Spekkovner, tufter, graver, russetufter
Prioritet	Høy	
		

Figur 87 Habenichtbukta. Tufter etter hvalfangst, russisk overvintring og spekkovner. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.

Beskrivelse

I Habenichtbukta ligger en stor hvalfangststasjon med godt bevarte spekkovner og tufter og en russisk fanstasjon. Anleggene ligger ved en smal og dyp bukt som gir god havn på en landstrekning der havneforholdene forøvrig er vanskelige. Det russiske anlegget ligger helt oppe i hvalfangststasjonen. Stasjonen ble beskrevet av Keilhau og Löwenigh i 1827. Keilhau har også tegning av en russisk fangststasjon som sannsynligvis er den i Habenichtbukta. Stasjonen var da i god stand. En del anlegg som er utgravd tidlig er etterlatt i noe skjemmende tilstand.

Som en oppfølging av Maltakonvensjonen og plikten til å etablere arkeologiske reservater ble det i 2010 innført ferdselforbud i området.

Tilstand

Miljøovervåking på lokaliteten ble etablert i 1998 (Bjerck 1999). Erosjonsproblemene er relativt små. Stranda består av store steiner og det er vegetasjon i raskanten.

Verne vurdering

Hvalfangststasjonen og russetuftene utgjør et høyprioritert kulturmiljø som inntil videre bør ligge urørt, også når det gjelder arkeologisk utgravning

Dokumentasjon

Tegning Habenichtbukta Spekkovner Bjerck, H.B./Rynningen, T. 1998 Rentegnet av E. Andreassen

Kilder

Askeladden

Bjerck 1999

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

Lejoneke og Rönby (1998 og 2000)

Miljøverndepartementet (2010)

Nr 36 Øygruppe bestående av Zieglerøya, Delitschøya og Spekkholmen

	Type	Kulturmiljø med flere hvalfangststasjoner
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	141291, 92710, 141306, 92889, 141295, 92801, 92716, 92802, 92701, 92883, 92888, 141294, 92700, 92724, 141288, 92699, 92881, 92886, 141292, 141305, 92711, 141307, 141290, 92885, 92717, 141276, 141283, 92879, 141282, 92709, 92714, 141278, 141296, 92708, 92800, 141301, 92723, 92713, 92887, 92884, 141277, 141287, 92722, 92809, 92719
	Vern	Automatisk fredet etter sml § 39a Søraust-Svalbard naturreservat (1973) Ferdselforbud (2010)
	Omfatter	Spekkovner, tufter, graver, slakteplass for hvalross, varder
Prioritet	Høy	
		

Figur 88 En trippel spekkovn på Spekkholmen. Foto: Siri Hoem, SMS 2008.

Beskrivelse

Kulturmiljøet på disse relativt små øyene består av flere mindre hvalfangstanlegg med Svalbards best bevarte spekkovner, blant annet en av Svalbards få trippelovner. Det er også betydelige bygningsrester og godt bevarte tufter og mange hvalrosskaller.

På Zieglerøya og Delitschøya har det vært norske fangsthytter (Rossnes 1993:161-162).

Som en oppfølging av Maltakonvensjonen og plikten til å etablere arkeologiske reservater ble det i 2010 innført ferdselforbud i området.

Tilstand

Det er ingen bevarte, stående bygninger. Tufter og anlegg framstår tydelig. I hovedsak lite spor av ferdself.

Verne vurdering

Kulturmiljøet har stor opplevelsese- og kildeverdi.

Dokumentasjon

Tromsø museum registreringer i 1980.

Tegning Delitschøya Hvalfangstanlegg A Nævestad, D./Rossnes, G./ Albrehtsen, S.E. 1987

Tegning Delitschøya Hvalfangstanlegg C Nævestad, D./Rossnes, G./ Albrehtsen, S.E. 1987

Tegning Delitschøya To dobbel spekkovner, Fig 1 Geir A. Stormbringer 2001 Mål 1:20

Tegning Delitschøya Dobbelt spekkovn m/tuft, Fig 2 Geir A. Stormbringer 2001 Mål 1:125

Tegning Delitschøya To enkle spekkovner, Fig 3 Geir A. Stormbringer 2001 Mål 1:100

Tegning Zieglerøya Dobbelt spekkovn og tufter, Fig 4 Geir A. Stormbringer 2001 Mål 1:20

Tegning Zieglerøya Tre tufter, Fig Geir A. Stormbringer 2001 Mål 1:75

Tegning Spekkholmen Trippel spekkovn m/tufter,
Fig 7 Geir A. Stormbringer 2001 Mål 1:20

Tegning Spekkholmen Trippel spekkovn, Fig 8 Geir
A. Stormbringer 2001 Mål 1:75

Tegning Zieglerøya Hvalfangstanlegg A Nævestad,
D./Rossnes, G./Albrehtsen, S.E. 1987

Tegning Zieglerøya Hvalfangstanlegg E Nævestad,
D./Rossnes, G./Albrehtsen, S.E.1987

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Miljøverndepartementet (2010)

Rossnes 1993:160-165

Nr 37 Bjørneborg, Halvmåneøya

	Type	Kulturmiljø norsk fangststasjon
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92795
	Vern	Automatisk fredet etter sml § 39a Søraust-Svalbard naturreservat (1973)
	Omfatter	Stående fangsthytte Bjørneborg, uthus, båt, selvskudd for isbjørn, gjenstander/redskaper
	Prioritet	Høy
		

Figur 89 Bjørneborg. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS, 2012.

Beskrivelse

Av de norske fangstanleggene står Bjørneborg på Halvmåneøya i en særstilling. Stasjonen har lang historie som norsk fangststasjon med tuft etter Karl Møllers ekspedisjon i 1898 som den eldste delen. Stasjonen er svært komplett når det gjelder utstyr, blant annet står selvskuddkasser plassert ute i terrenget. Hovedhytta ble trolig satt opp av Peder (Petter) Trondsens fangstlag i 1905 (1906?) og er påbygd i flere omganger, blant annet av Henry Rudi og Gunnar Knoph. Arbeidshuset hadde de med seg fra Rijpfjorden i 1936. I området er det et meget verdifullt tilfang av løse kulturminner som tidligere ble miljøovervåket¹⁴.

Som en oppfølging av Maltakonvensjonen og plikten til å etablere arkeologiske reservater ble det i 2010 innført ferdselsforbud på Halvmåneøya med unntak av hytta Bjørneborg og et lite område rundt hytta.

Dokumentasjon

Miljøovervåkingssystem var etablert her tidligere (Bjerck 1999), men arbeidet er ikke videreført.

Hytta, båt og uthus er dokumentert med tegninger og bilder av Sysselmannen i 2011 (Bohlmann og Hesthammer).

¹⁴ Rundturrappport 1996.

Tilstand

Hovedhytta er i bra stand, men har noen råteskader og lekkasjer. Nytt pipebeslag. Arbeidshuset er i bra stand, men både hytta og uthuset er skadet av isbjørn i 2011/2012 (2012).

Verne vurdering

Det er den stasjonen på Svalbard som best illustrerer utrustningen på en stasjon for isbjørnfangst fram til slutten på isbjørnfangsten. Siste sesong var vinteren 1969-70. Stasjonen har betydelig kildeverdi og illustrerer godt hvordan isbjørnfangsten foregikk, det er spor etter alle stadiene på stedet (Jacobsen).

Kilder

Askeladden

Bjerck 1999

Bohlmann, Jörn og Morten Hesthammer (2011). *Dokumentasjon av fangsthytter på Svalbard i fangstfelt 36 (Negerpynten)*. Sysselmannen på Svalbard / Miljøvernnavdeling.

Jacobsen, Bjørvik: *Halvmåneøya 1947*

Miljøverndepartementet (2010)

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:160-165

Sandodden, Irene og Hilde Tokle Yri (2011).
Kulturminnene i naturreservatene på Øst-Svalbard.

Toktrapper blant annet 1996, 2011, 2012

Tilstandsrapport 2012

Nr 38 Langåra, Tusenøyane

	Type	Kulturmiljø med russisk fangststasjon
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92767, 92761, 92778
	Vern	Automatisk fredet etter sml § 39a Søraust-Svalbard naturreservat (1973)
	Omfatter	To russetufter, seks fundament for russekors, graver, stier, gjenstander
	Prioritet	Høy
		

Figur 90 Russetufta på Langåra. Foto: Siri Hoem, SMS, 2008.

Beskrivelse

Langåra er en stor russisk fangststasjon, med to større hus, graver, seks store korsfundament, stier og en stor mengde etterlatenskaper som reflekterer ulike aktiviteter. Stor detaljrikdom i bygningsrestene. Her er rester etter kors.

I forvaltningsplan for Øst-Svalbard foreslås det å stenge ferdsel på Tusenøyane i sommerhalvåret av hensynet til dyre- og fuglelivet, noe som også vil kunne få en positiv effekt for kulturminnene på Langåra.

Verne vurdering

Kulturminnet har meget stor kildeverdi og opplevelsesverdi, men det er svært sårbart.

Dokumentasjon

Tromsø museum registrering i 1989.

Anlegget ble oppmålt og fotografert både fra helikopter og bakken i 1998.

Tegning Tusenøyene Langåra, russisk fangststasjon Bjerck. H./Rynning, T. 1998

Tegning Tusenøyene Langåra, tuft A og B, russisk fangststasjon Bjerck. H./Rynning, T. 1998

Tegning Tusenøyene Område med russetufter, Søndre Langåra Bjerck/Rynning og Rossnes/Løkken 1998/99 Mål 1:500

Tegning Tusenøyene Russetuft A, Langåra Rossnes, G./Løkken, G. 1999 Mål 1:50

Tegning Tusenøyene Russetuft A, Langåra Rossnes, G./Løkken, G. 1999 Mål 1:100

Tegning Tusenøyene Russetuft B, Langåra Rossnes, G./Løkken, G. 1999 Mål 1:50

Tegning Tusenøyene Russetuft B, Langåra Rossnes, G./Løkken, G. 1999 Mål 1:100

Kilder

Askeladden

Bjerck (1999)

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

Sysselemanden på Svalbard (1999): *Tusenøyane og Reinsdyrflye, Rapport - kulturminneregistrering 1999. Sysselemanden på Svalbard.*

Nr 39 Heimland (Steinbeisfjellet)

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92760
	Vern	Automatisk fredet kulturminne § 39a Søraust-Svalbard naturreservat (1973)
	Omfatter	Stående fangsthytte "Heimland"
Prioritet	Middels	
		

Figur 91 Heimland. Foto: Irene Skauen Sandodden. SMS, 2012.

Beskrivelse

Hytta "Heimland" på Frankenhavøya, Barentsøya, er den siste av fire Merckollhytter av samme type som Kapp Koburg (se område 4). Hytta og de tre andre tilsvarende hyttene kan sees som ett samlet kulturmiljø. Den ble ikke helt ferdigbygd etter dr. Orvins tegninger. Hytta har vært brukt av forskere.

Tilstand

Hytta har tak og vegger, men noe skader i gulv og mangler papp (Sandodden og Yri 2011). Tilstand ble vurdert av håndverkslaget høsten 2011 og hytta er satt i stand av håndverkslaget i 2011 og 2012. Det gjenstår tekking med takpapp.

Verne vurdering

De fire hyttene som ble satt opp under bergmester Merckolls ekspedisjon er i relativt god stand.

Bygningene er godt bevart og vedlikehold og istandsetting av disse vil etter Sysselmannens mening ikke gå for mye på bekostning av kunnskapsverdiene som bygningene representerer.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:175-176

Sandodden, Irene og Hilde Tokle Yri (2011).

Kulturminnene i naturreservatene på Øst-Svalbard.

Sysselmannens arkiv.

Nr 40 Kapp Lee, Dolerittneset

Type	Fangsthytte, norsk
Eier	Staten
Bruker	
Askeladdenid.	92748
Vern	Automatisk fredet etter sml § 39a Søraust-Svalbard naturreservat (1973)
Omfatter	Stående fangsthytte "Kapp Lee"
Prioritet	Middels

Figur 92 Åttekanthytte på Kapp Lee (eller Dolerittneset). Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.

Figur 93 Tufta etter ekspedisjonen i 1899-1902. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS, 2012.

Beskrivelse

Litt sør for Kapp Lee, ved Dolerittneset, finner vi ei av de merkeligste hyttene på Svalbard, ei åttekanta lemhytte som ble satt opp her i 1904 av mannskapet på jakten "Elina Kristine" ved skipper Fredrik M. Isaksen. Dette kan tidligere ha vært et ekspedisjonshus, det er i alle fall et prefabrikkert bygg.¹⁵ (Se Kjerpeseths innlegg i Svalbardposten nr. 36/2009.) Så langt er det ikke avklart om hytta

har vært brukt et annet sted før den kom til Kapp Lee via Tromsø. Denne typen åttekantet paviljong er kjent fra vitenskapelige ekspedisjoner i samme periode. På Grønland ble det i 1901 oppført tre oktagonale bygninger som depoter for Baldwin-Zieglerekspedisjonen. Disse husene ligner svært på Kapp Lee, men forholdet høyde/bredde på veggelementene ser ut til å være noe lavere, og takene er uten utstikk. Det er derfor tvilsomt om dette er nøyaktig samme type.

¹⁵ I følge Susan Barr 2012 (muntlig opplysning) satte Frederick Jacksons ekspedisjon på Frans Josef Land 1894-97 opp flere slike hytter.

I årene 1899-1902 ble stedet benyttet under den svensk-russiske gradmålingsekspedisjonens

kartleggingarbeid. Russerne oppførte en bygning for vinkelmålinger og astronomiske latitudebestemmelser (Rossnes 1993:171). Denne bygningen framstår i dag som en tydelig tuft, like nord for åttekanthytta.

Litt lengre ut på neset, dvs. mot sør finner vi både tuftene etter en russisk fangststasjon og flere graver.

Tilstand

Åttekanthytta er restaurert av Sysselmannen i 2009 (Hoem 2009). Den er i bra stand (Sandodden og Yri 2011; Tilstandsrapport 2011 og 2012).

Verne vurdering

Fangsthytta vurderes å ha høy historisk verdi

Dokumentasjon

Kapp Lee 8 kanthytta – skisse mål Dahle, Kolbein 1997 Mål 1:50

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Hoem, Siri (2009). *Rapport 2009. Kapp Lee, Edgeøya – istandsetting av råteskader*. 200900587-4.

Hoem, Siri (2009). *Rapport 2009. Kapp Lee, Edgeøya – forslag til istandsetting*. 200900587-2.

Hultgreen (2000)

Jasinski, Marek og Jan Chochorowski (1988). *Tromura, kulturhistorie nr 18*, Tromsø 1990

Kjerpeseth (2009). Innlegg i Svalbardposten nr 36/2009.

Rossnes:170-174

Sandodden, Irene og Hilde Tokle Yri (2011). *Kulturminnene i naturreservatene på Øst-Svalbard*. Sysselmannens arkiv.

Toktrapporter, blant annet fra 2011, 2012

Tilstandsrapporter, blant annet fra tokt 2011 og 2012

Nr 41 Diskobukta

	Type	Kulturmiljø med norskfangst og oljeleting
	Eier	Staten og Norsk polarinstitutt (Caltexhytta)
	Bruker	Norsk polarinstitutt (Caltexhytta)
	Askeladdenid.	132279
	Vern	Automatisk fredet etter sml § 39a Søraust-Svalbard naturreservat (1973)
	Omfatter	Stående fangsthytte "Villa Disco" og stående hytte fra norsk oljeboring "Caltexhytta"
	Prioritet	Middels
		

Figur 94 Hyttene i Diskobukta. Til venstre Caltexhytta og til høyre den gamle fangsthytta. Foto: Siri Hoem, SMS 2008.

Beskrivelse

I Diskobukta, ved Raddedalen ligger "Villa Disco", en fangsthytte oppført i 1929 av Georg Bjønnes og brødrene Alfred, Einar og Eldor Svendsen.

Like inntil ligger et nyere anlegg som tilhører Norsk polarinstitutt. Hytta er trolig satt opp av Caltex oljeboring i Raddedalen på 1970-tallet og er således ikke fredet.

Tilstand

Fangsthytta "Villa Disco" er automatisk fredet og har tak og vegger, men er i sterkt forfall (Sandodden og Yri 2011).

Den andre, ikke-fredete hytta (oljeboringshytta) hadde råteskader i tak og trolig noe i vegger, slik at Sysselemannen la ny takteking og reparerte taket i 2011. Sluttførte arbeider i 2012. Isbjørn skadet veggen sommeren 2012 (tilstandsrapport fra rundtoktet 2012), som ble reparert høsten 2012.

Verne vurdering

Fangsthytta vurderes å ha høy historisk verdi.

Det er få bevarte hytter og anlegg fra oljeletingen på Svalbard. Det gir Caltexhytta høy verneverdi.

Dokumentasjon

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Rossnes 1993:170-174

Sandodden, Irene og Hilde Tokle Yri (2011).

Kulturminnene i naturreservatene på Øst-Svalbard. Sysselemannens arkiv.

Toktrapporter, blant annet 2011, 2012

Tilstandsrapporter, blant annet 2011, 2012

Nr 42 Andréetangen

	Type	<i>Fangsthytte, norsk</i>
	Eier	<i>Staten</i>
	Askeladdenid.	<i>92720</i>
	Bruker	
	Vern	<i>Automatisk fredet etter sml § 39a (ikke hytta) Søraust-Svalbard naturreservat (1973)</i>
	Omfatter	<i>Stående fangsthytte</i>
Prioritet	<i>Middels</i>	
		

Figur 95 Hytta på Andréetangen. Foto: Siri Hoem, SMS, 2008.

Beskrivelse

Hytta på Andréetangen er oppført av blant andre Henry Rudi i 1946 og er dermed den nyeste i området og ikke i seg selv fredet. Det har imidlertid vært aktivitet på Kvalrossanden lenge, for her er spor etter Petter Trondsens ekspedisjon i 1904 og en liten slakteplass for hvalross.

Dokumentasjon

Hytta ble dokumentert med tegninger og bilder av Sysselemannen i 2011 (Bohlmann og Hesthammer).

Tilstand

Hytta er beboelig, men har en del fukt og mugg. Tilbygget har råteskader (Sandodden og Tokle Yri 2011).

Verne vurdering

Fangsthytta vurderes å ha høy historisk verdi.

Kilder

Askeladden

Bohlmann, J rn og Morten Hesthammer (2011). *Dokumentasjon av fangsthytter på Svalbard i fangstfelt 36 (Negerpynten)*. Sysselemannen på Svalbard / Miljøvern avdeling.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Sandodden, Irene og Hilde Tokle Yri (2011). *Kulturminnene i naturreservatene på  st-Svalbard*. Sysselemannens arkiv.

Tokrapporter, blant annet 2011, 2012

Tilstandsrapporter, blant annet 2011, 2012

3.6 Område 6 Kongsfjorden

Områdebeskrivelse

I nord omfatter området begge sider av Kongsfjorden. Området strekker seg sørover langs Forlandsundet til Daudmannsodden ved Isfjordens munning. Kyststrekningen består av flere store strandsletter avbrutt av brefronter. I Kongsfjorden er strandsletta smalere og i den andre fjorden i området, St. Jonsfjorden, går fjell, brefronter og morener helt ned til fjorden slik at det bare på enkelte steder har vært mulighet for menneskelig aktivitet. Langs kysten er farvannet urent, det er gode havner i fjordene.

Innlandet består av breer, spisse fjelltopper og nunatakker uten kjente kulturminner.

Området har en del fugle- og plantereservater, men for øvrig ingen større naturvernområder. I nord grenser området opp mot Nordvest-Spitsbergen Nasjonalpark (område 1). Krossfjorden i område 1 er en forgreining av Kongsfjorden og hører kulturelt sammen med denne. Avgrensingen av området er derfor noe uheldig sett fra kulturminnevernets side.

Ny-Ålesund fungerer i dag som forskningsstasjon med helårsaktivitet. For noen år siden ble det etablert en ny fangststasjon i Farmhamna av Hans Lund¹⁶ (Roll 1994).

Kulturminner

Kongsfjorden peker seg klart ut som det området med størst antall viktige kulturminner i område 6. Her utgjør Ny-Ålesund og Ny-London tyngepunktet med henholdsvis kullgruver og marmorbrudd. En del hytter knyttet til denne aktiviteten finnes andre steder i fjorden og i Krossfjorden (område 1). På strandsletten langs kysten i Forlandsundet er det funnet relativt få kulturminner. Selv om denne kyststrekningen var godt kjent blant hvalfangerne på 1600-tallet og det finnes en del hvalknokler i

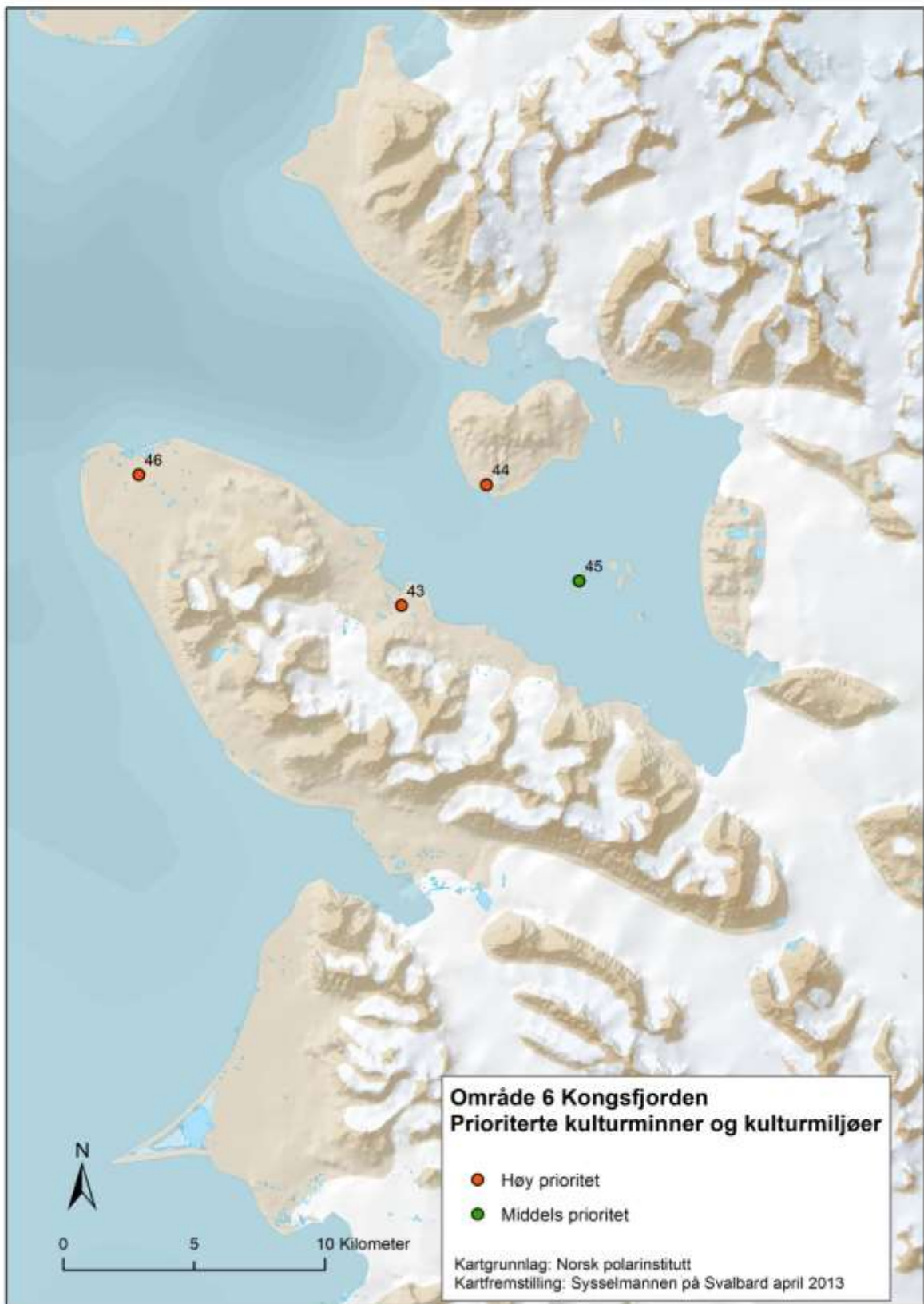
området, er det ikke registrert kulturminner med tilknytning til hvalfangst (unntaket kan være gravene som lå på Hollenderhaugen i Ny-Ålesund).

Prioriterte kulturminner i området

Se kart og beskrivelse under.

- 43 [Ny-Ålesund](#)
- 44 [Ny-London](#)
- 45 [Storholmen](#)
- 46 [Kvadehuken – Geopol \(ny\)](#)

¹⁶ Farmhamna er en av fem fangststasjoner som fortsatt er definert som fangststasjon for overvintrende fangstmenn på Svalbard.

Figur 96 Prioriterte kulturminner og -miljøer i område 6 Kongsfjorden.

Nr 43 Ny-Ålesund

	Type	Kulturmiljø med gruveby, ekspedisjonsminner og forskningsstasjon
	Eier	Kings Bay as
	Bruker	Kings Bay as
	Askeladdenid.	93523, 93557, 136822, 136823, 136828, 136829, 136830, 143854, 157361, 157396, 157402, 157403, 158295, 158308, 158310, 158315, 158317, 158321, 158322, 158479, 158480, 158481, 158482, 158483, 158485, 158486, 158491, 158500, 158506, 158507, 158512, 158514, 158529, 158535, 158551, 158595, 158599, 158602, 158604, 158607, 158615, 158618, 158624, 158626, 158627, 158629, 158630, 158631, 158632, 158635, 158637, 158658, 158661, 158669, 158670, 158674, 158690, 158692, 158693, 158695, 158698, 158702, 158706, 158708, 158711, 158726, 158727, 158729, 158752, 158757, 158761, 158765, 158769, 158772, 158818, 158820, 159596, 159598, 159599, 159600, 159705, 159708, 159711, 159716, 159724, 159727, 159729, 159731, 159734, 159737, 159739, 159743, 159745, 159746, 159756, 159759, 159761, 159762, 159763, 159764, 159768, 159769, 159772, 159776, 159779, 159781, 159782, 159784, 159785, 159790, 159793, 159795, 159796, 159798, 159799, 159801, 159802, 159804, 159806, 159807, 159820, 159823, 159826, 159827, 159828, 159829, 159830, 159834, 159835, 159836, 159837, 159839, 159840, 159841, 159842, 159845, 159850, 159858, 159861, 159862, 159870, 159871, 159872, 159874, 159875, 160027, 160098, 162174
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Regulert til vern i arealplan
	Omfatter	Bygninger, graver, tufter, gruver, luftskipmast, forskning
Prioritet	Høy	
		

Figur 97 Toget i Ny-Ålesund. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2012.

Beskrivelse

Ny-Ålesund er et kulturmiljø med tilknytning til gruvedrift med en dramatisk politisk historie, til vitenskapelige ekspedisjoner, og i senere tid til internasjonal forskning av mange slag. Ny-Ålesund er den største samlingen av fredete kulturminner som finnes på Svalbard med ca. 30 fredede bygninger (de fleste i aktiv bruk).

Kulturmiljøet består av bygningsmiljøet, industrielle kulturminner (kullgruvedrift), Roald Amundsens luftskipmast og hangartuft, kaier og kulturminner knyttet til forskning. Ny-Ålesund er den største av de norske bosetningene som ikke

brant under krigen. Til kulturmiljøet hører også flere hytter i Kongsfjorden med forskjellig historie. Det ble i 2008 utarbeidet en forvaltningsplan for bygningene (Hoem og Paulsen 2008).

Arealplan ble vedtatt 14. september 1998 og revidert i 2009. I forbindelse med arealplanen ble det gjennomført registrering av bygningene i byen. Det ble også vedtatt grenser for fredningsområdet omkring fredete kulturminner.

Etter gruveulykka i 1962 ble det slutt på gruvedrifta og området ble "ryddet". Området er et vitnemål om fortvilelse og frustrasjon, men også en meget

interessant ruinpark etter 45 år med gruvedrift. I 1999 ble det utarbeidet en "Helhetlig plan for miljøtiltak i gruveområdet i Ny-Ålesund" (Bjerck 1999). Kings Bay AS har i 2012 sluttført den fysiske opprydningen i samsvar med planen fra 1999 (Kylling 2012).

Dokumentasjon

I forbindelse med arbeidet med den helhetlige planen for miljøtiltak på slutten av 1990-tallet ble store deler av gruveområdet fotografert i detalj.

Det ble i 2008 utarbeidet forvaltningsplan for bygningene (Hoem og Paulsen 2008). I denne er den enkelte bygning beskrevet og fotografert.

Sysselmannen på Svalbard gjennomførte i 2012 en arkeologisk registrering i hele arealplanområdet (Sjøbakk 2012).

Tegning Telegrafbygningen, Ny-Ålesund
Måltakings-skisser Sysselmannen på Svalbard 1997
Mål 1:100

Tilstand

Bygninger vedlikeholdes i henhold til forvaltningsplanen.

En stor del av gruveområdet ble rasert i 1963 – 1965 etter Kings Bay ulykken. Det raserte området forteller også en historie. Fredete og ikke-fredete kulturminner ligger om hverandre. Den delen av det gamle anlegget ved Josephinegruva er godt bevart.

Verne vurdering

Kulturmiljøet har stor bruksverdi, opplevelsesverdi og kildeverdi.

Kilder

Arealplan for Ny-Ålesund 1998, revidert i 2009.

Askeladden

Bjerck, Hein B. (1999): *Helhetlig plan for miljøtiltak i gruveområdet i Ny-Ålesund*. Sysselmannens rapportserie nr. 2/1999.

Brennsund, Jan Petter (2012): *Tilstandsrapport damplokomotivet i Ny-Ålesund 2012*. Rapport utarbeidet for Kings Bay AS og Svalbards miljøvernfond.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Kings Bay AS (2000, revidert 2012). *Hytter som disponeres av Velferden i Ny-Ålesund*. Rapport i Sysselmannens arkiv.

Kylling, Andrine (2012). *Rydding av gruveområdet i Ny-Ålesund, status pr. september 2012*. Upublisert rapport fra Kings Bay AS i Sysselmannens arkiv.

Finseth, J. and Lothe A. (2011) "Bygging i strandsonen på Svalbard – Hva forteller fortidens kaier oss om fremtidens anlegg". Rapport SINTEF Byggforsk og Svalbard Miljøvernfond.

Hanoa, Rolf (1993). *Kings Bay Kull Comp. A/S 1917 – 1992. Fra gruvedrift til forskningsservice på Svalbard*. Schibsted. Oslo.

Hoem, Siri og Bodil Paulsen (2008). *Ny-Ålesund. Forvaltningsplan for de fredete bygningene i tettstedet*. Sysselmannen på Svalbard. Rapportserie nr 2/2008.

Haarbeg, P.K. og O.G. Øverdahl (1973). *Ny-Ålesund. Spitsbergen. Rapport fra befaring i tidsrommet 17.-24. august 1973*. Utført av firmaene Arne R. Reiersen og Arkiplan A/S, Trondheim.

Rossnes 1993: 107-109

Sjøbakk, Ingvild (2012). *Arkeologiske registreringer i Ny-Ålesund*. Sysselmannens arkiv.

Nr 44 Ny-London (Camp Mansfield)

	Type	Kulturmiljø med bygninger og anlegg knyttet til marmorbrudd, norsk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	Velferden i Ny-Ålesund (en av hyttene)
	Askeladdenid.	139927
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Stående bygninger, seks tufter, skinneganger, marmorbrudd
Prioritet	Høy	
		

Figur 98 Camp Mansfield i Ny-London. Foto: Siri Hoem, SMS, 2008.

Beskrivelse

På Blomstrandhalvøya etablerte Northern Exploration Company Ltd i 1911 et marmorbrudd. Forekomsten ble oppdaget i 1906 og ble da beskrevet som "ingenting mindre enn en øy av ren marmor". Driften ble avviklet i 1920. Anlegget ble overtatt av den norske stat i 1932. Så seint som i 1950-årene ble de fleste beboelseshusene flyttet til Ny-Ålesund.

Anlegget består i dag av to bolighus, seks tufter etter bygninger, traseer etter skinneganger, smie, verkstedbygning og maskinhall med dampkjeler, lokomobil og marmorbruddet. Anlegget er den ypperste representanten for "klondyke" på Svalbard. NEC ved Mansfield har etterlatt flere hytter i Kongsfjorden/Krossfjorden, som i dag er freda kulturminner som hører sammen med Ny-London i et kulturmiljø, blant annet Storholmen og Camp Zoe (Barr 1986; Barr m.fl. 2012). Husene var ferdighus fra England.

Noen av husene ble senere benyttet av fangstmenn. Blant annet overvintret P. Pedersen Ulsfjord med kona Hansina Hansen og hennes datter Hanna Hansen her 1929-1930 (Rossnes

1993:112). Hanna fødte en gutt her i 1930.

Ny-London var før 2. verdenskrig en viktig plass for forsøk med fiskeforedling på Svalbard, blant annet med tørking av klippfisk over en lengre sesong.

Det er to hytter som kan bebos. Den ene benyttes og vedlikeholdes av Velferden i Ny-Ålesund

Tilstand

Det er en del stidannelse og skader på vegetasjon som følge av ferdsel.

Verne vurdering

Kulturmiljøet har stor bruksverdi, opplevelsesverdi og kildeverdi. Det er den industrielle lokaliteten med mest bevart teknisk utstyr fra før første verdenskrig på Svalbard.

Dokumentasjon

Tegning Ny London Havnekran, oppmåling/rekonstruksjon, Løkken, Gisle/Nash, Kjeld 1990 Mål 1:50

Tegning Ny London Havnekran, oppriss Løkken, Gisle/Nash, Kjeld 1990 Mål 1:50

Tegning Ny London Havnekran, oppriss av mast
Løkken, Gisle/Nash, Kjeld 1990 Mål 1:50

Tegning Ny-London Detaljer 1:5 Løkken,
G./Rossnes, G. 1988

Tegning Ny-London Detaljer, vindu, taklist,
vindusskodde Løkken, G. 1988 Mål 1:5

Tegning Ny-London Fasader Rossnes, G./Løkken, G.
1988 Mål 1:50

Tegning Ny-London Oppmåling Nash, Kjeld/Løkken,
Gisle 1990 Mål 1:1000

Tegning Ny-London Oppmåling Jørgensen,
R./Jensen, L.V./Rossnes, G./Løkken, G. 1988 Mål
1:500

Tegning Ny-London Oversiktskart Jørgensen,
R./Jensen, L.V./Rossnes, G./Løkken, G. 1988 Mål
1:500

Tegning Ny-London Plan og snitt Rossnes,
G./Løkken, G. 1988 Mål 1:50

Kilder

Askeladden

Barr, Susan (1986): "Ernest Mansfield, drømmer,
svindler, gentleman og eventyrer." *Svalbardboka
1985-86*.

Barr, Susan Barr, David Newman, Greg Nesteroff
(2012). «*Gold or I'm a Dutchman*». *Ernest
Mansfield (1862-1924)*. Akademika forlag,
Trondheim.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Kings Bay AS (2000, revidert 2012). *Hytter som
disponeres av Velferden i Ny-Ålesund*. Rapport i
Sysseimannens arkiv.

Rossnes 1993:110-112

Sysseimannen på Svalbard: "Ny-London". *Myten
om Mansfield og marmorforekomsten på
Blomstrandhalvøya*. Hefte utgitt av Sysseimannen
på Svalbard.

Nr 45 Storholmen

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93518
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Fuglereservat
	Omfatter	Stående fangsthytte "Storholmen" eller "Camp Davis"
Prioritet	Middels	
		
<p>Figur 99 Hytta på Storholmen, før ferdigstilling av restaurering og håndverkerkurs. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS, 2011.</p>		

Beskrivelse

På Storholmen i Kongsfjorden er en av bygningene etter Ernest Mansfield, NEC fra 1911. Huset er av samme type som i Ny-London og det ble kalt Camp Davis. Mansfield bodde i perioder i huset, som ble overtatt av staten i 1932. Øya ble også kalt Gressholmen.

Hytta har i mange år vært disponert av velferden i Ny-Ålesund, men har fram til Sysselemannen igangsatt håndverkerkurs i 2010 i liten grad vært vedlikeholdt.

Fuglereservatet hindrer ferdsel i hekkesesongen.

Tilstand

Huset er restaurert i 2010 og 2011 i forbindelse med Sysselemannens kurs for håndverkere.

Verne vurdering

Kulturmiljøet har stor bruksverdi, opplevelsesverdi

og kildeverdi. Kulturminnet må sees i sammenheng med kulturmiljøet Ny-London.

Kilder

Askeladden

Barr, Susan, David Newman og Greg Nesteroff (2012). *Ernest Mansfield - Gold, or I'm a Dutchman!*

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Kings Bay AS (2000, revidert 2012). *Hytter som disponeres av Velferden i Ny-Ålesund*. Rapport i Sysselemannens arkiv.

Mattsson, Johan (2010). *Prøver fra hytte på Storholmen, Svalbard – analyse rapport*. Brev fra Mycoteam as til Sysselemannen. 200901093-5.

Moldal, Steinar (2010). *Samling og kurs for handverkarar. På Storholmen og i Ny-Ålesund august – september 2010*. 200901093-7.

Rossnes 1993:107-109

Nr 46 Kvadehuken med Geopol (ny)

	Type	Kulturmiljø med spor etter norsk vitenskapelig ekspedisjon, flyhistorie, oljeleting, norsk fangst
	Eier	Kings Bay as
	Bruker	Velferden i Ny-Ålesund (Geopol)
	Askeladdenid.	124906, 124967, 1252010 (ikke fredet)
	Vern	Store deler er ikke fredet Noen kulturminner er automatisk fredet etter svalbardmiljøloven § 39a
	Omfatter	Stående bygninger, rester av påbegynt flystripe, vegger, borehull
Prioritet	Høy	
		
<p>Figur 100 Flystripa på Kvadehuken. I bakgrunnen Geopolhytta. Foto: Hilde Tokle Yri, SMS, 2011</p>		

Beskrivelse

Kvadehuken er et kulturmiljø med stor tidsdybde. Det startet med den geofysiske stasjonen fra 1920–24, norsk fangst, videre hadde Norsk Polar Navigasjon as store planer om å etablere en transatlantisk flyplass på Kvadehuken. Her ble også gjort oljeleting på 1970-tallet. Kjøresporene og planeringen på Kvadehuken i forbindelse med Norsk Polar Navigasjons flyplassplaner på slutten av 1950-tallet er kulturminner som griper rett inn i Svalbards politiske og økonomiske historie.

Geopolhytta er en del av dette kulturmiljøet. Dette er en Moelevenbrakke satt opp i 1959 av Norsk Polar Navigasjon as i forbindelse med de geotekniske undersøkelsene under utredning om flyplass. Selskapet benyttet også hytta den påfølgende sommeren i forbindelse med oljeleting og fram til 1974. Hytta disponeres og vedlikeholdes av velferden i Ny-Ålesund.

Det er tragiske historier knyttet til den meteorologiske stasjonen på Kongsfjordneset. Stasjonen ble etablert i 1920. I februar 1922 dro besetningen på stasjonen, Møkleby og Simonsen, for å lete etter fangstmann Georg Nilsen i en liten robåt. Båten ble fanget av isen og de drev nordover. Etter 20 dagers kom de seg i land på Danskøya hvor de bygde seg en snøhule. De dør i

juni og blir funnet et år senere av mannskapet på "Fram". I 1922 er bemanningen redusert, men i 1923 bygges ny radiosender og høyere antenne, samt et nytt maskinhus og lagerrom. Trolig er det disse som fortsatt kan sees her. Hytta på Kongsfjordneset ble revet i 1924 og flyttet til Colesbukta. Peder Pedersen Ulsfjord skal ha bygd en ny hytte på samme tomt i 1928 (Rossnes 1993:108). Hytta disponeres i dag av velferden i Ny-Ålesund.

Mer om Norsk polarnavigasjons planer

"Einar Sverre Pedersen og Gunnar Sverre Pedersen, som begge hadde deltatt i ekspedisjoner til Grønland og Svalbard, og lenge båret på en drøm om å utnytte polarområdenes mange muligheter, ønsket opprinnelig å etablere en større flyplass på øygruppen. De var velkvalifiserte for å ta på seg et slikt oppdrag. Einar Sverre, sjefsnavigatør i SAS, var med på å bryte nye veier når det gjaldt polarnavigasjon i arktiske strøk, og han var en av pionerene bak flyselskapets utvikling av den transpolare flyruten mellom Europa, Nord-Amerika og Asia (Østen). Gunnar Sverre, oberstløytnant og sivilingeniør, var ansatt som distriktsingeniør i Forsvarets Byggetekniske Korps med ansvar for Midt-Norge, og hadde flyplassbygging (Ørland og Værnes) som spesialitet.

Det var likevel som privatpersoner de dro til Svalbard på sin første ekspedisjon i 1956. Ambisjonene var store, pågangsmotet likeså. De ville være med på å bygge landet, og det skulle skje med utgangspunkt i Svalbard, som Pedersen-brødrene mente hadde et kolossalt potensial i det fremtidige kommunikasjonsmønsteret. Einar Sverre var nemlig overbevist om at SASs polarruter bare var starten på en stadig økende lufttrafikk mellom øst og vest over Arktis. Derfor ønsket både han og broren å undersøke mulighetene for å bygge en sivil, internasjonal helårs flyplass på Svalbard. De mente dessuten at den norske stamruten burde få sitt endepunkt på øygruppen. Da kunne Svalbard omsider også bli et senter for turisttrafikk og forskning i Arktis. Begge brødrene ivret for dette og mente at det var nødvendig dersom landet ikke skulle gli over på utenlandske hender.

De første undersøkelsene med henblikk på å etablere flyplass ble foretatt i 1956. To år etter, høsten 1958, hadde brødrene foretatt såpass mange undersøkelser at selskapet Norsk Polar Navigasjon AS ble stiftet med en aksjekapital på kr 3000.-. Formålet var anlegg og drift av flyplass på Svalbard. Oljeleting var ennå ikke i tankene.

Fire mulige steder for en flyplass pekte seg ut, og i 1958 ble det fastslått at det beste stedet å anlegge den var på Kvadehuksletta på Brøggerhalvøya ikke langt fra Ny-Ålesund.

Far til brødrene Pedersen var professor Sverre Pedersen ved NTH. Han var internasjonalt kjent som ekspert i by- og regionalplanlegging. Han laget en plan og et prosjekt for et større internasjonalt forskningssenter kalt "Roald Amundsens Institutt for Polarteknologi" som var ment å ligge ved flyplassen.

Flyplassen ble det likevel ikke noe av. Den viktigste grunnen var at Pedersen-brødrenes prosjekt ble innhentet av storpolitikken. Riktig nok var Utenriksdepartementet med Halvard Lange først positiv, men de sovjetiske myndighetene protesterte mot planene. Den forsiktige støtten politikerne først hadde gitt ble erstattet av uvilje og motstand. Flyplassplanene ble derfor skrinlagt i 1959. Det skulle ta mer enn 15 år før flyplassen i

Longyearbyen ble en realitet. Først i 1975 ble den åpnet.

Dermed ikke sagt at Svalbard-drømmen var knust. Pedersen-brødrene kjente godt til at det i de nordlige deler av Russland, Canada og Alaska var gjort funn av både olje og gass, og på Svalbard hadde de på flere steder sett olje piple frem. Dette måtte undersøkes nærmere. Svalbardtraktaten og bergverksloven ble lest, og på den måten fant de ut at de kunne registrere utmål (enerett til å drive på geologiske ressurser) på geologiske indikasjoner.

Da ideen om å lete etter olje dukket opp, grep brødrene Pedersen i stedet tak i denne muligheten. Norsk Polar Navigasjon ble redskapet de brukte til dette formålet" (Børresen og Carstens 2012).

Tilstand

Geopolhytta er godt vedlikeholdt.

Verne vurdering

Kulturmiljø med stor opplevelsesverdi og kildeverdi. Historien til området vitner både om store planer om transatlantisk flyplass, storpolitikk og den kalde krigen, nyere oljeleting og de dramatiske personlige historiene knyttet til den vintenskapelige forskningsstasjonen på 1920-tallet.

Kilder

Børresen, Anne Kristine og Halfdan Carstens (2012?). *Med eventyret som drivkraft*. Artikkel publisert i Nettavisen for geomiljøet GEO365.no. http://www.geo365.no/olje_og_gass/medeventyryst/

Kings Bay AS (2000, revidert 2012). *Hytter som disponeres av Velferden i Ny-Ålesund*. Rapport i Sysselmannens arkiv.

Kjærnet, Torfinn (2006). *Befaringsrapport – Norsk Polar navigasjon AS sine petroleumsborehull Kvadehuken 1 og 2 på Brøggerhalvøya 4. august 2006*. Rapport fra Bergmesteren på Svalbard. 200600767-1.

Rossnes 1993:107-109

3.7 Område 7 Isfjorden

Områdebeskrivelse

Området består av landet langs Isfjorden med alle bifjordene. Fra nordvest: Trygghamna, Ymerbukta, Nordfjorden med Ekmannfjorden og Dicksonfjorden, Skansbukta, Billefjorden, Sassenfjorden med Tempelfjorden, Adventfjorden, Colesbukta og Grønfjorden. På nordsiden av Isfjorden deles landskapet opp av brefronter som kommer helt ned til fjorden. Sydsiden av fjorden har ingen brefronter, men bratte fjellskrenter som mange steder gjør det umulig å ferdes langs strandkanten.

I dag er Isfjorden sentrum for det meste av den næringsvirksomheten som drives på Svalbard. Innenfor området ligger de største, faste bosetningene med Longyearbyen og Barentsburg. Det er dessuten drift på Isfjord radio (hotell) og på Kapp Wijk regjerer fangstmann Harald A. Soleim. Isfjordområdet er det mest brukte området både når det gjelder næringsdrift og rekreasjon (Roll 1994).

På nordsiden av Isfjorden ble det i 2003 etablert nasjonalpark og Sassen-Bünsow Land nasjonalpark dekker deler av områdene i øst.

Kulturminner

Isfjorden er den største og videste av fjordene på Spitsbergen. Sidefjordene har til alle tider gitt gode havner. De ytre deler av fjordene ble benyttet av 1600-tallets hvalfangere. Russetufter finnes spredt rundt i store deler av området. Norske fangstfolk har drevet overvintringsfangst over hele området, men særlig aktivt i de innerste fjordene og på nordsiden av Isfjorden. Isfjorden har vært et hovedområde for kulldrift fra starten rundt 1900, men også andre mineraler har vært søkt utvunnet.

Den store aktiviteten opp gjennom alle år har etterlatt en mengde kulturminner.

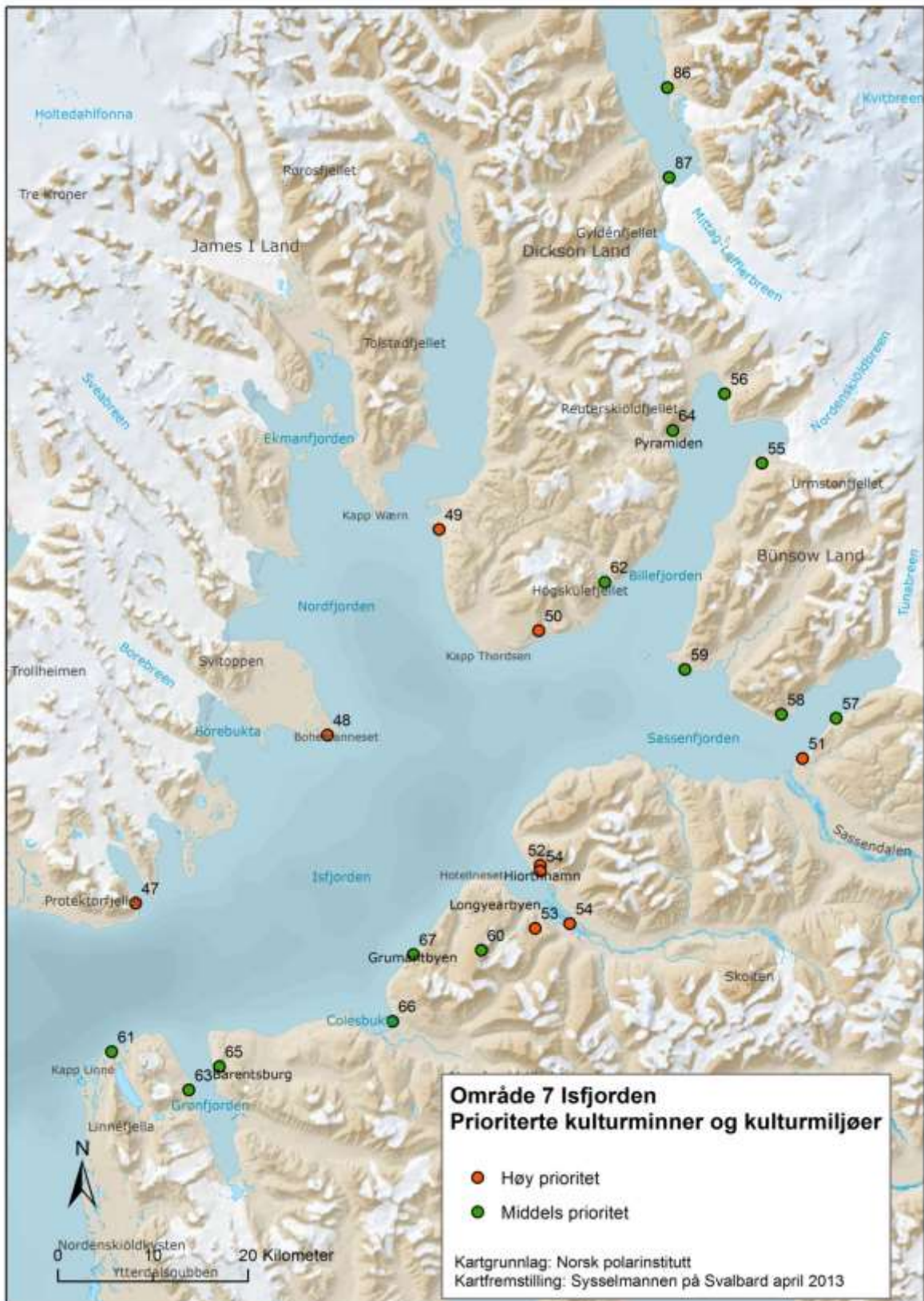
Området er preget av at de tre største bosetningene har ligget her med den industrielle aktiviteten knyttet til disse. Barentsburg og Longyearbyen ble brent under krigen. Pyramiden ble også fornyet i etterkrigstiden og ble nedlagt som gruveby så seint som i 1998. Også den tidligere russiske bosetningen Grumant ble satt i brann under krigen og både denne og Coles Bay oppbygd etter krigen. Det finnes derfor få fredete kulturminner innenfor bosetningene. En rekke anlegg både i Longyearbyen og de russiske gruvebyene er gått ut av bruk. Dette aktualiserer spørsmålet knyttet til vern.

Det er stor tetthet av kulturminner rundt Isfjorden, samtidig som det er et område med stor ferdsel.

Prioriterte kulturminner i området

Se kart og beskrivelse under.

- 47 [Trygghamna med Alkepynten](#)
- 48 [Bohemanneset](#)
- 49 [Kapp Wijk med bistasjoner](#)
- 50 [Svenskhuset](#)
- 51 [Fredheim](#)
- 52 [Hiorthhamn med ruinene av Advent City](#)
- 53 [Gruvemiljø i Longyearbyen](#)
- 54 [Flyvrak i Adventfjorden](#)
- 55 [Brucebyen](#)
- 56 [Skottehytta](#)
- 57 [Kapp Schoultz](#)
- 58 [Bjonahamna](#)
- 59 [Gipshukodden](#)
- 60 [Nordenskiöldhytta](#)
- 61 [Russekeila](#)
- 62 [Skansbukta](#)
- 63 [Kokerineset](#)
- 64 [Pyramiden](#)
- 65 [Barentsburg](#)
- 66 [Grumant](#)
- 67 [Colesbukta](#)

Figur 101 Prioriterte kulturminner og -miljøer i område 7 Isfjorden.

Nr 47 Trygghamna med Alkepynten

	Type	Kulturmiljø med hvalfangststasjon, russisk og norsk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93193, 93216, 93217, 93218, 93220, 93221, 93222, 93223, 93257, 139725, 139726, 140234, 140235, 140240, 140242, 151499
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordre Isfjorden nasjonalpark
	Omfatter	Spekkovner, utkikkspost, tufter, graver, fangsthytte
Prioritet	Høy	
		
<p>Figur 102 To graver i Trygghamna. Foto: Sysselmannen på Svalbard 2011.</p>		

Beskrivelse

Landskapet her er uvanlig frodig og vakkert på grunn av fuglefjellet i det karakteristiske Alkhornet. Kulturmiljøet er sammensatt av kulturminner med tilknytning til hvalfangst med rester etter en landstasjon, som består av en dobbelt spekkovn i Trygghamna og muligens en utkikkspost på Alkepynten. Kulturmiljøet har også tufter etter en av de største russiske fangststasjonene på Svalbard, flere graver, en eldre norsk fangsthytte i dårlig forfatning og en del andre kulturminner.

Restene etter den russiske fangststasjonen med flere russetufter er av samme type som i Russekeila. Arkeologiske funn knytter stedet til russisk overvintringsfangst på 1700-tallet. Det er tidligere vurdert å tilrettelegge det bedre for besøkende, noe som ikke er gjennomført.

Den norske hovedstasjonen ved Alkhornet ble oppført første gang i 1905 av Hans Jørgensen Furfjord og Daniel Nøis. Den siste hytta skal være oppført av Karl Eliassen, Tromsø og solgt til Hilmar Nøis i 1920 (Rossnes 1993:95).

Sysselmannen har en nyere tjenestehytte i området.

Tilstand

Den gamle fangsthytta er i dårlig forfatning.

Verne vurdering

Området er mye besøkt, det er sårbart og det har stor opplevelsesverdi og kildeverdi.

Dokumentasjon

Russetuftene var tidligere en del av miljøovervåkingsarbeidet (Bjerck 1999), men denne overvåkingen er ikke er videreført.

Tegning Alkepynten, russisk bjørnefelle, Carlsen, Camilla 1998 Mål 1:25

Tegning Alkepynten oversiktstegning Gamst, Torbein Kvil 1998

Tegning Alkepynten Tuft av 1905 Kvalø, Frode 1998 Mål 1:50

Tegning Trygghamna Hustuft?/kvalovn? (K10), 2 graver (K11) og moderne russisk teltplass Sundquist, Ø./Helberg, B. 1993

Tegning Trygghamna Russetuft (K7) og mulig spekkovn (K8) Sundquist, Ø./Helberg, B. 1993

Tegning Trygghamna Russetufter Sundquist, Ø./Helberg, B. 1993

Tegning Trygghamna Russisk fangststasjon – plantegning Oppmåling Sundquist, V.Ø./Helberg, B. og oppmåling v/Olsen, G.A./Bjerck, H.B. 1993/99
Rentegnet av E. Andreassen

Tegning Trygghamna Trygghamna, vest Kvalø, Frode 1998 Mål ca. 1:3000

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

Prestvold, Kristin (2003): *Isfjorden. En reise gjennom Svalbards natur- og kulturhistorie*. Side 14-17.

Rossnes 1993:95-97

Rossnes, Gustav (1998). *Isfjorden N - kulturminneregistreringer 1998*. Rapport i Sysselmannens arkiv.

Starkov, V (1982): *Feltarbeid på Spitsbergen i 1982*. Upublisert rapport i Tromsø museums arkiv.

Starkov, V (2009). *Sysselmannen på Svalbard v/Per Kyrre Reymert fra Vadim F. Starkov, leder for den arkeologiske ekspedisjonen til Russlands vitenskapsakademi (orientering om arkeologiske undersøkelser i 2009)*

Tromsø museum gjennomførte registreringer i 1993

Nr 48 Bohemanneset

Type	Kulturmiljø med graveminner og fangst
Eier	Trust Arktikugol
Bruker	
Askeladdenid.	93286, 93283
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a, Nordre Isfjorden nasjonalpark
Omfatter	Stående bygninger, gruver, grav, annekssjonsskilt, gjenstander
Prioritet	Høy

Figur 103 Bohemanneset. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Figur 104 Bruddsted fra den eldste kulldrifta på Svalbard. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

På Bohemanneset brøt ishavsskipper Søren Zachariassen i 1899 den første skipslasten, 600 hl med kull, for salg. Dette regnes som starten på den industrielle utnyttelsen av kullet. Året etter var han tilbake og okkuperte Bohemanneset på vegne av det nystiftede selskapet Kulkompaniet Isefjord Spitsbergen og satte opp et hus. Det skulle romme 16 mann.

Regulær drift av kullfeltet ble det først på 1920-tallet da Nederlandsche Spitsbergen Compagnie hadde overtatt okkupasjonene. De satte opp flere hus som ble revet i 1922 og flyttet til Barentsburg.

Eiendommen ble overtatt av Trust Arktikugol i juni 1932. Det russiske selskapet drev undersøkelser på feltet i 1953 og satte blant annet opp et skur kledd med svart papp som var kombinert lagerbygning og sovebrakke for arbeiderne. Hvis disse opplysningene stemmer (Hoel 1966:230), er en av de stående bygningene på Bohemanneset den eldste norske bygningen med tilknytning til mineralutvinning på Svalbard.

Rundt bygningene og mellom fjæra, bekken og de nærmeste dagbruddene, finner vi hustuffer, båtvrak, tømmer, treplanker, oljefat og alle de løse gjenstandene som virksomheten har lagt igjen. I landskapet omkring har gruveaktiviteten satt spor.

Det er mange dagbrudd og prøvesjakter, de fleste nede i fjæra, det finnes en brønn, ferskvannsdam, en innebygd borerigg, annekasjonsskilt for Trust Arktikugol, som eier området i dag, varder, seilingsmerker og en jernpåle med kløvet topp av den type "Isefjord" benyttet til sine annekasjonsgjerder.

Tilstand

Det står nå tre bygninger her. "Isefjord"-brakka fra 1900 er i god stand og ble vedlikeholdt av Sysselemanden senest i 2012. Ei nyere brakke er i dårlig forfatning. Et lite hus rett øst for brakka, er i rimelig stand.

Verne vurdering

Kulturmiljø knyttet til den eldste gruvedriften på Svalbard med stor opplevelsesverdi og kildeverdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Hoel, Adolf (1966). *Svalbards historie*. S. 230.

Kjærnet 1988

Kjærnet, Torfinn (2006). *Befaringsrapport – sikret syn på Bohemanneset, Isfjorden 4. august 2006*. Bergmesteren for Svalbard. 200600768-1.

Kulturminneplan for Svalbard 2000 – 2010: S. 59.

Prestvold, Kristin (2003): *Isfjorden. En reise gjennom Svalbards natur- og kulturhistorie*. Side 18-19.

Rossnes 1993:92-94

Rossnes, Gustav (1998). *Isfjorden N - kulturminneregisteringer 1998*. Rapport i Sysselemandens arkiv.

Nr 49 Kapp Wijk (med bistasjoner)

Figur 105 Hovedstasjonen på Kapp Wijk.

Type	Kulturmiljø med norsk og russisk fangst
Eier	Staten
Bruker	Fangstmann Harald A. Soleim
Askeladdenid.	93086, 93090, 93106
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordre Isfjorden nasjonalpark
Omfatter	Hovedstasjon med bistasjoner, russetufter
Prioritet	Høy

Figur 106 Den eldste hytta på Kapp Wijk. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Figur 107 Oxaas' hytte på Kapp Wijk, bygd i 1937. I bakgrunnen; den eldste hytta. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Figur 108 Harald A. Soleims fangsthytte på Kapp Wijk. Hytta er ikke fredet, men er en del av kulturmiljøet. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS, 2011.

Figur 109 Bistasjonen på Kapp Smith. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Figur 110 Bistasjonen Kapp Wærn. Foto: Tom Olav Trydal, SMS 2011.

Figur 111 Bistasjon Hagahytta. Foto: Siri Hoem, SMS 2005.

Figur 112 Bistasjon Skansbukta. Foto: Siri Hoem, SMS 2005.

Figur 113 Bistasjon Blomesletta. Foto: Sysselemanden på Svalbard 2011.

Figur 114 Bistasjon Småhuset i Dicksonfjorden. Foto: Siri Hoem, SMS 2005.

Figur 115 Soleims bistasjon ved Flinholmen, bygd rundt 1983/84. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

Kulturmiljøet består av et fangstområde med en norsk fangststasjon som fremdeles er i bruk med tilhørende bistasjoner. Bistasjonene vitner om fangstmannens utnyttelse av terrenget. Kapp Wijk er ett av stedene hvor det er mulig å bevare strukturen i hele fangstfeltet. Alle bistasjonene har ikke vært benyttet samtidig. For å vise strukturen i fangstfeltet er det derfor ikke nødvendig å bevare alle. Noen av hyttene brukes i dag av Harald A. Soleim og vedlikeholdes derfor av ham. Bistasjonene er Kapp Wærn, Kapp Smith, Tåkefjellhytta, Hagahytta, Skansbukta, Småhuset i Dicksonfjorden, Ekmanfjorden (ruin), Blomesletta (ruin). I tillegg kommer fire bistasjoner Soleim selv har oppført, blant annet innenfor Flinholmen (1983/84). Denne ble dokumentert i samarbeid med ham med bilder og gps-posisjon i 2011.

Kapp Wijk har tre generasjoner med fangsthytter, den eldste med jordvoller, sjøbu og dessuten en kasseformet felle for fangst av levende rev. To av hyttene er knyttet til den legendariske fangstmannen Arthur Oxaas. Den tredje er bygd av nåværende fangstmann Harald A. Soleim. Han har også bygd seg badstue.

Den eldste stående hytta på Kapp Wijk er bygd tidlig på 1900-tallet (ikke av Oxaas). Oxaas brukte hytta fram til 1937. Hytta ble i 1998 bygget inn i et slags vernebygg i fangsthyttestil (Dahle 1998).

Hytta fra 1937 er bygd av Oxaas og ble satt i stand av Syssemmannen i 2005 (Hoem 2005).

Rett i nærheten ligger restene av to russetufter som viser at dette har vært en god fangstplass i flere hundre år. Russetuftene var i ferd med å vaskes vekk av sjøen. Ved høyvann står vannet helt opp mot ytterveggene. Deler av kulturlagene var vasket vekk i og rundt begge tuftene og den ene tufta var nesten borte. Det ble derfor i 2001 – 2002 gjennomført en arkeologisk nødgravning av russetuftene nord for stasjonen (Wolley 2002). I dag sees kun rester igjen av disse (2011).

Tilstand

De to Oxaashyttene er i relativt god stand, men har noe fuktproblemer (2011).

Av de undersøkte russetuftene er det kun svake voller bevart.

Verne vurdering

Aktiv fangststasjon i et kulturmiljø med stor bruksverdi, opplevelsesverdi og kildeverdi. Stedet illustrerer godt utviklinga av fangsthyttene fra det svært enkle til det mer behagelige. Stedet har stor opplevelsesverdi med sin lange fangsttradisjon. At stasjonen fortsatt er i bruk som fangststasjon øker opplevelsesverdien.

Dokumentasjon

Tegning småhuset, Dicksonfjorden, bistasjon, Siri Hoem 2006 Mål 1:20

Plantegning Kapp Wijk Russetufter, plantegning, Fig 9, Richard Woolley 2001 Mål 1:20

Tegning Kapp Wijk Kapp Wijk Carlsen, Camilla 1998 Mål 1:4000

Tegning Kapp Wijk Russetuft I, SV-hjørnet Kvalø, Frode 1998 Mål 1:2

Tegning Kapp Wijk Tuft Carlsen, C./Gamst, T.K. 1998 Mål 1:50

Tegning Kapp Smith Kvalø, Frode 1998 Mål 1:2000

Plantegning Kapp Wijk Russetufter, Fig 2, Richard Woolley 2001 Mål 1:20

Plantegning Kapp Wijk Russetufter, Fig, 8 Richard Woolley 2001 Mål 1:20

Tegning Kapp Wijk Fangstasjon, 4b Rossnes, G./Løkken, G. 1987 Mål 1:20

Tegning Kapp Smith Russetuft Kvalø, Frode 1998

Tegning Kapp Wijk Fangstasjon, 4a Rossnes, G./Løkken, G. 1987 Mål 1:20

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000).

Dahle, Kolbein (1998). Istandsettingsrapporter SMS v/Kolbein Dahle, Gamlehytta Kapp Wijk og Skansbukta, sak 98/00697 - 2

Siri Hoem (2006). «Kapp Wijk, bevaring av en fredet fangstasjon», Fortidsminneforeningens årbok 2006.

Hoem, Siri (2005). Rapport befaringsplanlagt istandsetting 2005. Kapp Wijk, fangsthytta fra 1937. Omfattende istandsetting og utbedring av råteskader. 200500517-1.

Hoem, Siri (2005). *Rapport istandsetting 2005. Kapp Wijk, fangsthytta fra 1937. Omfattende istandsetting og utbedring av råteskader.* 200500517-4.

Hoem, Siri (2006). *Oppmåling og dokumentasjon 2006. Småhuset i Dicksonfjorden.* 200600811-1 (vedlegg)

Hultgreen (2000)

Prestvold, Kristin (2003): *Isfjorden. En reise gjennom Svalbards natur- og kulturhistorie.* Side 22-23.

Rossnes 1993:84-91

Rossnes, Gustav (1998). *Isfjorden N - kulturminneregistreringer 1998.* Rapport i Sysselemannens arkiv.

Toktrapper

Tilstandsrapporter

Woolley, Richard og Kristin Prestvold (2002). *Kapp Wijk russisk fangstasjon, Kulturminnenr. C8-005. Foreløpig rapport fra den arkeologiske undersøkelsen sesongen 2001, Richard Woolley, renskrevet av Kristin Prestvold.* Sak: 200100182, Sysselemannen på Svalbard.

Woolley, Richard og Kristin Prestvold (2003). *Den russiske fangststasjonen på Kapp Wijk. Kulturminnenr C8-005. Sluttrapport fra den arkeologiske undersøkelsen i 2001 og 2002 av Richard Woolley. Renskrivet og bearbeidet av Kristin Prestvold.* Sak 200100182. Sysselemannen på Svalbard.

Nr 50 Svenskhuset

Type	Kulturmiljø med vitenskapelig ekspedisjon og fangst
Eier	Staten
Bruker	
Askeladdenid.	93080, 115220, 128822, 139317
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordre Isfjorden nasjonalpark
Omfatter	Stående bygning, tufter, graver, rester av observatorier, skinnegang
Prioritet	Høy

Figur 116 Svenskhuset. Foto: Siri Hoem, SMS, 2007.

Figur 117 Fellesgraven ved Svenskhuset fra 1873. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

Svenskhuset er bygd i to faser. Det første huset ble satt opp av Nordenskiöld i 1872 for hans bergverkselskap "AB Isfjorden" med tanke på industriell utnyttelse av det fosforholdige mineralet kopolitt. Det var prefabrikkert i Göteborg. Det ble også satt opp en enkel plankebu ved siden av hovedhuset. Sommeren 1882 ble huset ombygd og vesentlig utvidet, i forbindelse med den svenske overvintringen under Det internasjonale polarår 1882–83. Ingeniør S.A.

Andrée, som selv deltok på overvintringen, sto for planleggingen av ombyggingen. Huset fikk et forrom/arbeidsrom og et vindfang/trapperom i fronten, og det ble bygd nye lagerskur, kullbu, badstue, smie og observatoriehytter i nærheten. I dag er Svenskhuset eneste stående bygning nedenfor fjellet. Oppe på fjellet bak huset sto også en observatoriehytte (denne sto i 2000) (Arlov og Reymert 2000; Barr 1984).¹⁷

¹⁷ Birger Amundsen: Svenskhuset ved Kapp Thordsen...

Svenskhuset er også skueplassen for en av de mest kjente og tragiske overvintringshistoriene der 17 norske sjøfolk på ufrivillig overvintring døde i 1872-73. Tidligere antok man at de døde av skjørbuk, men nyere forskning har vist at de trolig døde av blyforgiftning (Kjær m.fl. 2009). Like øst for huset ligger fellesgraven fra den ulykksalige overvintringen. Korset har vært reparert flere ganger og ble høsten 2012 tatt inn etter at den knakk. Foten av korset er så råttent at det ikke kan repareres, men vil bli erstattet med en kopi. Korset er levert til Svalbard museum. Inskripsjonen på originalkorset er i dag så godt som uleselig. Tuftene etter de to observatoriene og de andre konstruksjonene er synlige i terrenget, men er sterkt ødelagt.

I skråningen bak huset og opp til observasjonshytta på fjellet ligger restene av kabelen (kobbertråd isolert med bomullsgarn) som ble brukt til fjernavlesning av vindmåleren. Kabelen var lagt mellom plankebord som var spikret sammen, og med en slisse hølvet ut i det nederste bordet.

Ved bekken øst for huset står en liten bygning som minner om en melkerampe. Dette kan ha vært dynamitt- og krutthuset. Langs bekken, og nærmere stranden, finnes restene av to små bygninger som har inneholdt vitenskapelige instrumenter. Omkring 100 meter rett foran huset ligger fundamentet etter jordmagnetisme-observatoriet. Alle disse bygningene er fra 1882. Det siste ble gjenbrukt i det geofysiske år 1957.

I skrenten over landingsstedet ved sjøen finnes rester etter en trapp og/eller gelender – noe som må ha vært til god hjelp i løsmassene. Oppe på skrenten står et murt fundament, trolig for en løpestreng mellom land og skip på fjorden, brukt til å lande utstyr. Det har også stått et lagerskur på brinken. Herfra og helt opp til Svenskhuset gikk en enkel trallebane, som er laget ved å spikre flatjern på lekter. Banen er nå nedsunken i vegetasjonen og ødelagt flere steder; fuktigheten skaper vanskelige forhold med råte og telehiv og det er etablert et tråkk/sti langs med skinnegangen.

Tilstand

Terrenget er ustabil og fuktig, og det var store nye setningsskader i 1997. Disse setningene i grunnen

hadde også forårsaket taklekkasje. I 1998 og 2000 ble bygningen jekket opp i bakkant. Ny fundamentering ble satt på isolert tømmerståle, også terrenget omkring ble isolert for å dempe tining og jordsig. Taket ble tettet. Gamle råteskader i nordveggen ble reparert.¹⁸ Huset er i dag i god stand (2012).

Korset på fellesgraven var råttent og knakk 2011/2012. Det ble tatt inn høsten 2012. En kopi vil bli satt tilbake på graven, mens originalen er levert Svalbard museum.

Verne vurdering

Huset er det eneste av de store 1800-tallshusene som fremdeles står. Det er ett av de aller eldste husene på Svalbard. Huset og området rundt har stor opplevelsesverdi.

Området er mye besøkt og har stor opplevelsesverdi og kildeverdi.

Dokumentasjon

Tegning Kapp Thordsen Situasjonsplan, tuft Gamst, Torbein Kvil1998 Mål 1:500

Tegning Kapp Thordsen Svenskhuset 2000 - plantegning over arkeologiske registreringer ? 2000 Mål 1:100

Tegning Kapp Thordsen Tuft, Kapp Thordsen Gamst, Torbein Kvil 1998 Mål 1:25

Tegning Svenskhuset Restaurering av S.huset, fasade vest og syd Kulturvernlederen for Svalbard, Univ. i Tromsø 1982 Mål 1:50

Tegning Svenskhuset Restaurering av S.huset, fasade øst og nord Kulturvernlederen for Svalbard, Univ. i Tromsø 1982 Mål 1:50

Tegning Svenskhuset Restaurering av S.huset, loft og 1. etage Kulturvernlederen for Svalbard, Univ. i Tromsø 1982 Mål 1:50

Tegning Svenskhuset Restaurering av S.huset, snitt

Tegning Svenskhuset Restaurering av S.huset, snitt A-A, snitt B-B Kulturvernlederen for Svalbard, Univ. i Tromsø 1982 Mål 1:50

¹⁸ Rapport SMS sak 98/00702

Tegning Svenskhuset Restaurering av S.huset, snitt C-C, snitt D-D Kulturvernlederen for Svalbard, Univ. i Tromsø 1982 Mål 1:50

Kilder

Amundsen, Birger: *Svenskhuset ved Kapp Thordsen*

Askeladden

Arlov, Thor B. og Per Kyrre Reymert (2000). *Kulturminner, kulturmiljø, kulturlandskap*. Rapport.

Bakke, Petter (1982). *Restaurering av Svenskhuset - Nordenskiöldhuset, Kapp Thordsen, Svalbard*. Rapport utarbeidet av Arkitektkontoret Dalsbø & Østgaard A/S.

Barr, Susan (1983); «Nordenskiölds hus på Svalbard – «svenskehuset» reddet fra forfall. *Fortidsvern 1-1983*. Fortidsminneforeningen.

Barr, Susan (1984): "Rapport fra et år i Svenskhuset". *Svalbardboka 1983-84*.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2007). *Befaringsrapport. Svenskhuset, Kapp Thordsen i Isfjorden. Ettersjekk av fundamentet*. Saksnr 200700836-1.

Hultgreen, Tora (2008). *Rapport arkeologisk utgravning av fellesgrav (grav A), Svenskehuset, Kapp Thordsen, Svalbard 7. – 9. august 2009*. Upublisert rapport i Sysselemannens arkiv.

Kjær, Kjell-G., Ulf Aasebø og Tora Hultgreen (2009). "The Tragedy at Kapp Thordsen, Spitsbergen, 1872 – 1873 Could lead poisoning have been the cause" *Polar Record 46*: side 200-209. Cambridge University Press 2009.

Kjær, Kjell og Ulf Aasebø (2012). *Tragedien i Svenskhuset*. Orkana Akademisk.

Prestvold, Kristin (2003): *Isfjorden. En reise gjennom Svalbards natur- og kulturhistorie*. Side 24-25.

Rossnes 1993:84-91

Schreiner, Ole Jørgen (1992): *Svenskhuset. Feltrapport sommeren 1992*.

Sysselemannen på Svalbard (1998). Rapport SMS sak 98/00702.

Nr 51 Fredheim

	Type	Kulturmiljø med norsk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92971, 92972, 93036
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Sassen-Bünsow Land nasjonalpark
	Omfatter	Stående hytte "Villa Fredheim", "Gammelhytta" / "Danielbu" og nødhytta, flaggstang, tufter
Prioritet	Høy	
		

Figur 118 Fredheim i oktober 2012. Erosjonskanten er kommet truende nær tre av bygningene. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS, 2012.

Beskrivelse

Fredheim var hovedstasjon gjennom mange år for den legendariske fangstmannen Hilmar Nøis (1891-1974) og hans to koner. Først Ellen Dorthea Nøis (født Johansen), deretter Helfrid Johanna (født Nilssen, 1899-1996). Hilmar Nøis hadde i alt 38 overvintringer på Svalbard, første gang i 1909 og siste gang i 1963 (Johannesen 1997). Nøis bygde/benyttet i tillegg en rekke bistasjoner. Av disse er blant annet bistasjonen Gipshukodden bevart, det samme gjelder den svenske utmålskytta i Bjonahamna som ble kjøpt og brukt av Nøis.

Fredheim er en av de mest kjente norske fangststasjonene på Svalbard med to generasjoner fangsthytter. Den eldste er "Gammelhytta", ofte kalt "Danielbu", med russenever og jordvoller. Hytta er trolig oppført en gang mellom 1909 og 1911. Den nyeste hytta, "Villa Fredheim", ble påbegynt rundt 1924. Omtrent på samme tid ble det bygd et uthus som i dag fungerer som ulåst nødhytte. Huset er stort og komfortabelt med godt bevart interiør, men de fleste møblene er skiftet ut.

Med til anlegget hører også tuftene etter det som må ha vært et uthus/lager, trolig bygd av Nøis og vraket av hans to båter.

Tidligere lå det også en russetuft på brinken øst for hytta, men denne raste ut en gang på 1980-tallet. Fortsatt ligger det noen røde mursteiner ute på brinken som kan være fra ildstedet i hytta.

Tilstand

Fredheim er sterkt erosjonsutsatt. Det har siden 1990-tallet pågått en diskusjon om flytting eller sikring av hele anlegget. Det ble utarbeidet en ekspertvurdering av erosjonen med forslag til eventuelle tiltak for å sikre anlegget mot at det skulle rase ut. Løsningen ble vedtatt i 1999 for gjennomføring i 2000. Men etter hvert som de praktiske detaljene ble utredet, viste det seg at inngrepene for å skaffe brukbare masser til å forebygge med ville medføre så betydelig naturinngrep, sortering av 600 m³ elvegrus, at Sysselemannen i samråd med Riksantikvaren omgjorde vedtaket. En hendelse våren 1999 var også medvirkende til at beslutningen ble endret. Et isflak ble presset på land innenfor gammelhytta (Danielbua). Flaket som var omlag ett dekar stort

og inntil 80 cm tykt, knuste de to gamle båtene. Hendelsen la en ny dimensjon til erosjonsproblemet på Svalbard. Gammelhytta ble flyttet noen meter lengre inn i 2001 (Fredheim og Ulvan 2001). Området rundt huset og selve tufta ble undersøkt arkeologisk (Wooley 2002). I dag er kun deler av tomte der Gammelhytta sto bevart, resten er rast ut. Sysselmannen planlegger nå å flytte hele anlegget (Sandodden, Tokle og Solli 2013).

Dokumentasjon

Fredheim er blant de lokaliteter som har vært med i programmet for miljøovervåking (Bjerck 1999).

Det er laget et info-hefte som inngår i en serie av hefter utgitt av Sysselmannen på Svalbard (Johannesen 1997).

Sysselmannen dokumenterte bygningene i 2012 (Bohlmann og Hesthammer).

Fredheim, Sassen. Oppmåling av den eldste bygningen av Tromsø museum 1987

Tegning Fredheim Erosjonssikring Sysselmannen på Svalbard 1999 Mål 1:25

Tegning Fredheim Prinsippskisse og koordineringssystem for miljøovervåking Olsen, G.A. 1997 Mål 1:200

Verne vurdering

Fredheim har høy verneverdi, både som eksempel på norsk fangst og med sin tilknytning til den kjente fangstmannen Hilmar Nøis. Det er et populært utfartsmål fra Longyearbyen, noe som også gir stedet ekstra stor opplevelsesverdi. Sysselmannen åpner husene noen helger hver vår for publikum.

Kilder

Askeladden

Bjerck, Hein B. (1999). *Erosjonsforebygning - Fredheim*. Riksantikvaren. Longyearbyen, Sysselmannen på Svalbard.

Bohlmann, Jörn og Morten Hesthammer (2012): *Dokumentasjon av fangsthytter på Svalbard I*

fangstfelt 12 og 28; Fredheim og Austfjordneset. Sysselmannen på Svalbard / Miljøvernavdeling.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Dyrvik, Alado 2010: "A study of geohazards in Fredheim, Sassendalen, Central Spitsbergen. AG-210 The Quaternary History of Svalbard November 2010. UNIS.

Finseth, Jomar, Evangeline Sessford og Anne Hormes (2012): *Erosjonssikring av Fredheim, Visualiseringsprosjekt*. SINTEF rapport.

Flyen, A. C. (2009). "Coastal erosion - a threat to the cultural heritage of Svalbard?" *Polar Research in Tromsø*. J. Holmén. Oslo, Norwegian Institute for Cultural Heritage Research: 13-14.

Flyen, Anne-Cathrine (2010): *Svalbard – kulturminner og stranderosjon. Foreløpig rapport 12.02.2010*. NIKU oppdragsrapport 86/2009.

Flyen, Anne-Cathrine (2010): *Svalbard – kulturminner og stranderosjon*. NIKU oppdragsrapport 32/2010.

Fredheim, Karl og Eirik Ulvan (2001): *Flytting av Danielbua. Prosjektoppgave i bygningvern for Karl Fredheim og Eirik Ulvan*. Høskolen i Sør-trøndelag. Vididereutdanning i bygningsvern.

Hoem, Siri (2005). *Rapport 2005. Fredheim i Sassen. Nye vinduer i Danielbu og ny ovn i hovedhuset*. Saksnr 200500326-1.

Hoem, Siri (2005). *Rapport 2005. Fredheim i Sassen. Hovedhuset – ny takpapp på del av tak, reparasjon pipe*. Saksnr 200500541-1

Hultgreen (2000)

Johannesen, Leif Johnny (1997): *Villa Fredheim. Hilmar Nøis' fangststasjon og hjem*. 24 s. Utgitt i norsk og engelsk utgave. Longyearbyen.

Rossnes 1993:75-78

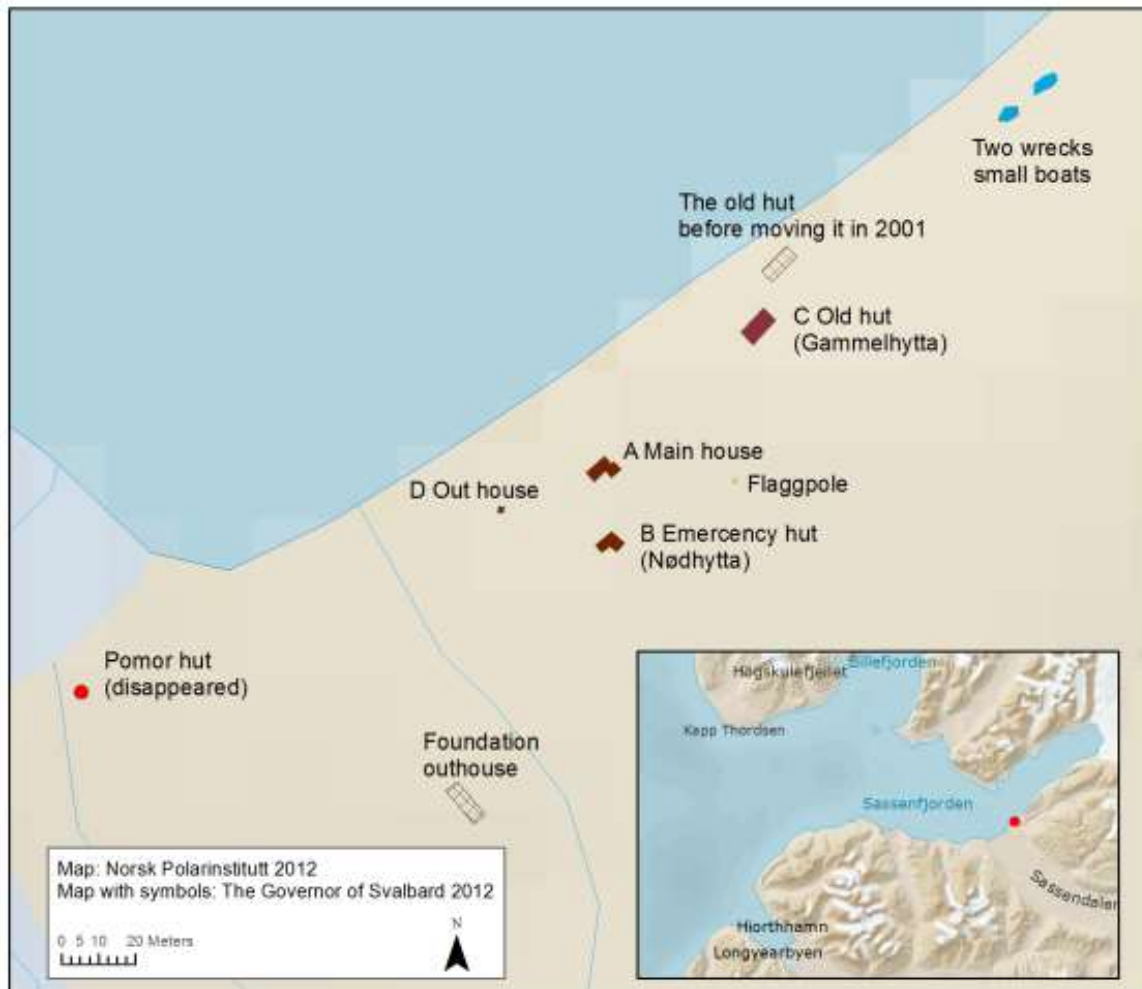
Sandodden, Tokle Yri og Solli 2013.

Sysselmannen på Svalbard (2000). *Fredheim*. 200001333-1. Notat som planlegger erosjonssikring av Fredheim.

Tangen, Håkon og Joar Aspenes Justad (2011), *A Survey on Coastal Erosion in Central Spitsbergen, Svalbard*.

Richard Woolley, bearbejdet og renskrevet av Kristin Prestvold. *Sysseimannen* arkiv.

Wooley, Richard og Kristin Prestvold (2001). *Flytting og restaurering av Danielbua, Fredheim, Sassenfjorden, Svalbard, Kulturminne nr C9-077. Rapport fra den arkeologiske undersøkelsen av*

Figur 119 Kart over kulturminnene rundt Fredheim. Irene Skauen Sandodden, Sysseimannen på Svalbard 2012.

Nr 52 Hiorthhamn med Advent City

	Type	Kulturmiljø med to gruvebyer Advent City og Hiorthhamn
	Eier	Elin Horn, Johan Jacob Horn, Elin Horn Galtung, Kari Horn Tønjum, Henning Horn med flere
	Bruker	Flere
	Askeladdenid.	93034, 93035, 93040, 93041, 124992, 146668, 158446, 158447, 158448, 159443, 159451
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Plan for tekniske kulturminner (2010) Regulert til kulturminneområde i arealplan for Longyearbyen
	Omfatter	Stående bygninger, ruiner, tufter, taubane, gruver, skinnegang
	Prioritet	Høy
		

Figur 120 Sneheim. Foto: Siri Hoem, 2008.

Beskrivelse

Kullgruvedrifta på nordsida av Adventfjorden startet i Advent City i 1905. Kullet hadde dårlig kvalitet og drifta ble snart innstilt. I 1917 flyttet Fredrik Hiorth, De Norske Kulfelter Spitsbergen, deler av anlegget lengre inn i fjorden til det som ble Hiorthhamn.¹⁹ Anlegget består av to deler: "Byen" nede ved fjorden og anlegget i forbindelse med gruveinnslaget oppe i fjellsida, "Sneheim".²⁰ Taubanens endepunkt på lastekaia er godt bevart og reparert på 1990-tallet. Dette er det eneste av denne typen lasteanlegg med tilhørende taubane som er bevart på Svalbard.

Etter Ny-Ålesund er det Hiorthhamn som har den største ansamlingen av fredede stående bygninger på Svalbard.

Hiorthhamn er traktateiendom og eies i dag av familien Horn v. Johan Horn, Bergen. Noen av de

fredete bygningene er solgt videre til nyere eiere som fritidshus, mens andre leies ut/har festekontrakter. Mange av bygningene i Hiorthhamn brukes som fritidshus av Longyearbyens befolkning. Dette har medført en del endringer i eksteriøret på enkelte hus. Noen av bygningene er i sterkt forfalt.

Anlegget inngår i Plan for teknisk-industrielle kulturminner i Longyearbyen med omegn. I 1999 ble det laget forprosjekt til en verne- og vedlikeholdsplan som ble iverksatt i 2000.

I 1997 ble det utgitt et informasjonshefte om Hiorthhamn og Advent City (Johannesen 1997).

Tilstand

Sommeren 1992 ble det foretatt enkle reparasjoner og lagt nytt tak på tømmerbygningen (messa) oppe ved gruveinnslaget i fjellsida.

Sysselemannen har i samarbeid med eierne satt i stand flere av hyttene i Hiorthhamn på 1990- og 2000-tallet.

¹⁹ Fra 1938 har det offisielle navnet for Hiorthhamn vært Moskushamn. Det var her det ble satt ut moskus i 1929.

²⁰ Også kalt "Ørneredet" av folk i Longyearbyen.

Det er ingen bevarte, stående bygninger i Advent City.

Fundamentet på Sneheim ble satt i stand for noen år siden.

Verne vurdering

I plan for teknisk-industrielle kulturminner i Longyearbyen og omegn fra 2010 er det pekt ut særlig viktige enkeltelementer fra gruvedriften og utarbeidet en tiltaksplan som følges opp av Store Norske Spitsbergen Kullkompani, Bydrift og Sysselmannen. Det holdes møter to ganger i året. I arealplanen for Longyearbyen fra 2009 er de to gruvestedene avsatt til kulturminneområder med egne bestemmelser.

Dokumentasjon

I 1994-95 ble Hiorthamn målt opp og gjennomfotografert av arkitekt Gisle Løkken.

Deler av anlegget er også med i overvåkingsprogrammet (Bjerck 199).

Svalbard Samfunnsdrift engasjerte i 2004 – 2005 en arkeolog til å kartfeste de automatisk fredete kulturminnene (Ramberg 2004 og 2005). Sysselmannen på Svalbard har i 2012 slutført denne registreringen med beskrivelse, foto og innlasting i Askeladden (Foosnæs 2012).

Tegning Hiorthamn Detaljer i 4kvm, lagt ut i.h.t. skisse og koordinatsystem i forbindelse med miljøovervåkning Olsen, G.A. 1997

Tegning Hiorthamn Hus A (lager/verksted/smie), fasade mot NV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus A (lager/verksted/smie), fasade mot NØ Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus A (lager/verksted/smie), fasade mot SV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus A (lager/verksted/smie), fasade mot SØ Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus A (lager/verksted/smie), plan Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus A (lager/verksted/smie), situasjonsplan Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:200

Tegning Hiorthamn Hus A (lager/verksted/smie), snitt Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus B (Telegraf/lager), fasade mot NØ Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus B (Telegraf/lager), fasade mot SV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus B (Telegraf/lager), plan Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus B (Telegraf/lager), fasader/snitt Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus C, detaljer av standard vindu Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:5

Tegning Hiorthamn Hus C, fasade mot NV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus C, fasade mot NØ Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus C, fasade mot SV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus C, fasade mot SØ Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus C, plan Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus D (sykestua), plan og fasader Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus E, fasade mot NV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus E, fasade mot NØ Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus E, fasade mot SV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus E, fasade mot SØ Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus E, plan Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus F, fasade mot NV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus F, fasade mot NØ Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus F, fasade mot SV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus F, fasade mot SØ Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus F, plan Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus G, fasade mot NV og fasade mot SØ Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus G, fasade mot NØ og fasade mot SV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus G, planer Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus H, plan og fasader Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus I (Taubanesentral), fasade mot NV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus I (Taubanesentral), fasade mot NØ, SV Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus I (Taubanesentral), plan Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus J (smia), plan og fasader Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus K (sagbruket), fasade mot nord-vest og sør-øst Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus K (sagbruket), fasade mot sør-vest og nord-øst Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tening Hiorthamn Hus K (sagbruket), fundamentplan Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus K (sagbruket), plan Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus K (sagbruket), plan fundament Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1: 100

Tegning Hiorthamn Hus K (sagbruket), situasjonsplan Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus M, fasader (mot nord-øst og sør-vest) Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus M, plan Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:50

Tegning Hiorthamn Hus M, plan og fasader (mot nord-vest og sør-øst) Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus N, fasade mot nord-vest) Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:50

Tegning Hiorthamn Hus N, fasader (mot nord-vest og sør-øst) Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus N, plan Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. Mål 1:50

Tegning Hiorthamn Hus N, plan og fasader (mot sør-vest og nord-øst) Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus Q ("Ørneredet"), fasader Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus Q ("Ørneredet"), plan Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus Q, fasade Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus R ("Ørneredet"), fasade mot nord-øst Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus R ("Ørneredet"), plan Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Hus R ("Ørneredet"), snitt og fasader Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Område S (kullager), situasjonsplan Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:250

Tegning Hiorthamn Område S (kullager), situasjonsplan Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:250

Tegning Hiorthamn Område S (kullager), taubanemaster Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Oppmåling, Hiorthamn, situasjonsplan Nash, Kjeld/Løkken, Gisle 1994 Mål 1:2000

Tegning Hiorthamn Prinsippskisse & koordinatsystem for miljøov. Olsen, Geir 1997 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Prinsippskisse og koordineringssystem for miljøovervåking Olsen, G.A. 1997 Mål 1:100

Tegning Hiorthamn Revidert situasjonsplan Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T.1995 Mål 1:2000

Tegning Hiorthamn Revidert situasjonsplan Løkken, G./Nash, K.1995 Mål 1:2000

Tegning Hiorthamn Sagbruket, situasjonsplan Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:250

Tegning Hiorthamn Smie, taubanesentral, kulltipp Bjerck, H.B./Olsen, G.A. 1999 Rentegnet av G. Olsen

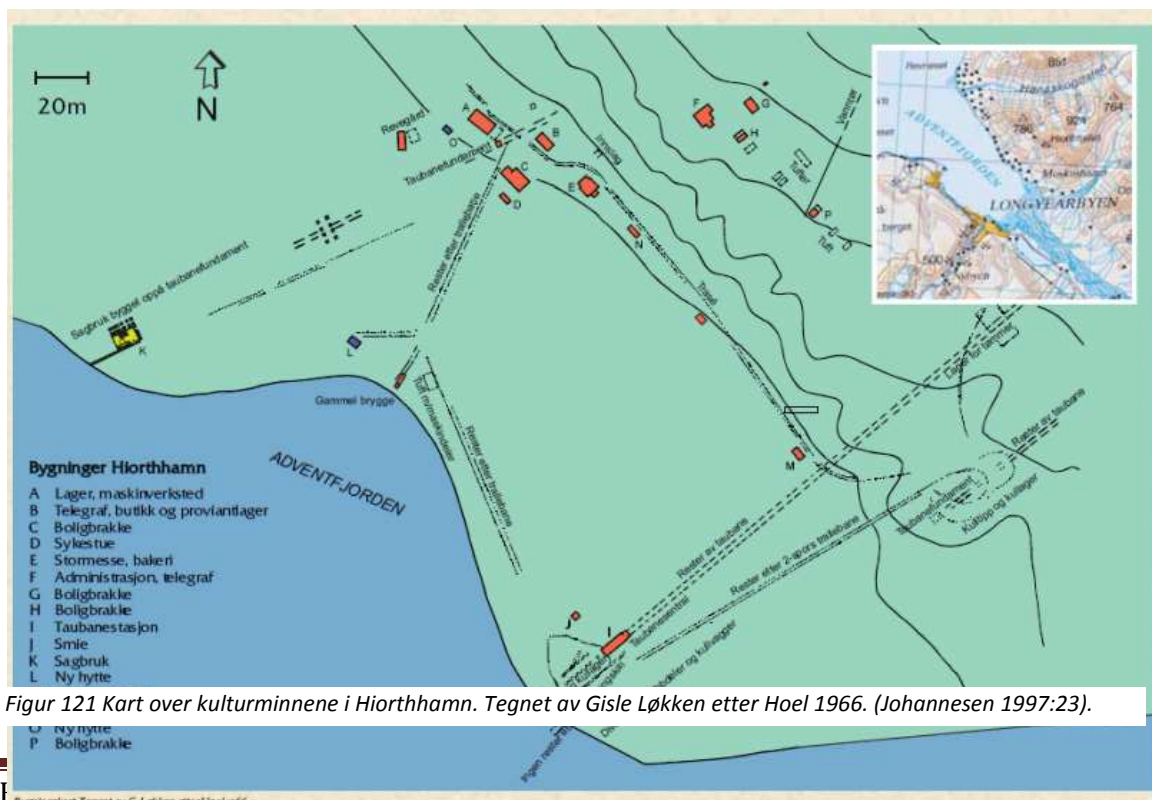
Tegning Hiorthamn Stormessa - fig. 2, plan over sjaktene Mål 1:20

Tegning Hiorthamn Stormessa - fig. 3, sjakt II, profilene Mål 1:10

Tegning Hiorthamn Ørneredet, situasjonsplan Eikrem, B./Galaaen, B.M./Nordgaard, T. 1995 Mål 1:250 Tegning Hiorthamn Løkken, G./Nash, K. 1994

Kilder

Arealplan for Longyearbyen (2009)

Figur 121 Kart over kulturminnene i Hiorthhamn. Tegnet av Gisle Løkken etter Hoel 1966. (Johannesen 1997:23).

Askeladden

Avango, Dag med flere (2004): *Industrial Heritage in the Arctic: Research and Training in Svalbard, August 2004*.

Bjerck 1999

Brugmans, Peter J. (2010). *Befaring Hiorthhamn Svalbard 24.06.2010*. Bergmesteren for Svalbard. 201201130-1.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Flyen, Anne-Cathrine og Johan Matsson (2011). *Råtekontroll av taubanebukker på Hiorthhamn, Svalbard*. NIKU Oppdragsrapport 141/2011.

Foosnæs, Kristin (2012). *Arkeologiske registreringer i Longyearbyen 2012*. Sysselmannens arkiv.

Hoem, Siri (2005). *Hiorthhamn, hytte benevnt M i Sysselmannens informasjonshefte*. Sak. 200500625-1.

Hoem, Siri (2005). *Rapport istandsetting 2005. Direktørboligen (F) Hiorthhamn – takteking*. 200500405-1.

Hoem, Siri (2008). *Planlagt istandsetting 2008. Hiorthhamn, boligbrakke C. Utbedring av fundament og råteskader*. Sak 200800523-3.

Hoem, Siri (2008). *Rapport istandsetting 2008-09. Hiorthhamn, boligbrakke C. utbedring av fundament og råteskader*. Sak 200800523-7.

Hoem, Siri (2008). *Tilstandsrapport 2008. Sneheim, Hiortfjellgrua*. 200800865

Johannesen, Leif Johnny (1997): *Hiorthhamn – Kulldrift under vanskelige forhold*. 24 s. Utgitt i norsk og engelsk utgave. Longyearbyen.

Longyearbyen lokalstyre. Arealplan for Longyearbyen fra 2009 og ulike delplaner.

Rossnes 1993:72-74

Tokle Yri, Hilde (2010). *Rapport. Bygning A Maskinhus og B telegraf, Hiorthhamn*. 20100625-5.

Nr 53 Longyearbyen gruveby

Type	Kulturmiljø med gruveby
Eier	Store Norske Spitsbergen Kullkompani as
Bruker	SNSK, Longyearbyen lokalstyre, Statsbygg, private
Askeladdenid.	87889, 93033, 93043, 93044, 124722, 136713, 136714, 136715, 136716, 136717, 136718, 136719, 136720, 136721, 136722, 13672, 136724, 136815, 136816, 136817, 136818, 136819, 136821, 137436, 139515, 143573, 156682, 158449, 158450, 158451, 158452, 158453, 158454, 158455, 158456, 158463, 158464, 158465, 158467, 158468, 158469, 158484, 158513, 158517, 158536, 158542, 158555, 158571, 158574, 158576, 158584, 158585, 158594, 158601, 158619, 158622, 158633, 158657, 158665, 158782, 158886, 158943, 158944, 158945, 158947, 158948, 158950, 158952, 158954, 158959, 158965, 158974, 158975, 158986, 158987, 158997, 159009, 159014, 159015, 159017, 159034, 159037, 159054, 159096, 159120, 159167, 159185, 159191, 159195, 159197, 159233, 159234, 159235, 159237, 159238, 159239, 159240, 159241, 159242, 159243, 159244, 159492, 159493, 159512, 159915, 159917, 159924, 159931, 159933, 159936, 160006, 160184, 160185, 160299, 162111
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Plan for tekniske kulturminner (2010) Regulert til kulturminneområder i arealplan (2009) og ulike delplaner for Longyearbyen
Omfatter	Bygninger, taubane, kaier, gruver, kraftstasjon, gravplasser, tufter, krigsminner, flyplasser, vegger, vannforsyning, maskineri og så videre
Prioritet	Høy

Figur 122 Gruve 1a (Amerikanergruva). Foto: Arve Kjersheim, SMS 1992.

Figur 123 Transporten under istandsetting. Ett av de få automatisk fredete bygningene i Longyearbyen. Foto: Siri Hoem 2007.

Beskrivelse

Kulturmiljøet omfatter gruvebyen Longyearbyen fra den spede starten i 1905, der gruveselskapet styrte alt og fram til dagens moderne gruveby med lokaldemokrati. Det er bevart rester av kullgruveanlegg fra amerikanertiden (1905) og framover, men det meste stammer fra tiden etter annen verdenskrig. Daganlegg og transport-systemet (taubanebukker, strammestasjoner, vinkelstasjoner) etter nedlagt gruvedrift preger hele kulturmiljøet i Longyearbyen med Hotellneset og Adventdalen. Etterkrigstaubaneanlegget med vinkelstasjonen ble vedtaksfredet i 2003.

Tilstand

Verne vurdering

Gruveanleggene og mange av de verneverdige bygningene i byen har stor opplevelsesverdi og er avgjørende for Longyearbyens identitet og for stedet som kulturmiljø.

Automatisk fredete, stående bygninger er:

- Ahlmannkåken, Gamle Longyearbyen
- Mellageret, Gamle Longyearbyen (1945)
- Det gamle posthuset, Gamle Longyearbyen
- Bakeriet, Gamle Longyearbyen
- Den gamle kraftstasjonen, Sjøområdet
- Transporten, Sjøområdet
- Lager, Sjøområdet
- Den gamle arresten, Skjæringa
- Bergmesterboligen, Skjæringa (1945)
- Arbeidermesse vest i Sverdrupbyen
- Trafo (Sverdrupbyen)
- Lager, Sverdrupbyen
- Liten brakke, Sverdrupbyen
- Snekkerverksted, Nybyen (1945)
- Lenhovdabrakka, Hotellneset (1945)
- Dankebrakka, Hotellneset (1945)
- Pettersenhytta, Vestpynten

Arealplanen for Longyearbyen ivaretar også kulturminneinteresser i bosetningen (2009).

I plan for teknisk-industrielle kulturminner i Longyearbyen og omegn fra 2010 er det pekt ut særlig viktige enkeltelementer fra gruvedriften og utarbeidet en tiltaksplan som følges opp av Store Norske Spitsbergen Kullkompani, Bydrift og

Sysselemanden (Knudsen og Yri 2010). Det holdes møter to ganger i året. I arealplanen for Longyearbyen er fredete kulturminner og verneverdige kulturmiljøer avsatt til vern med egne bestemmelser.

Dokumentasjon

Svalbard Samfunnsdrift engasjerte i 2004 – 2005 en arkeolog til å kartfeste de automatisk fredete kulturminnene (Ramberg 2004 og 2005).

Sysselemanden på Svalbard har i 2012 sluttført denne registreringen med beskrivelse, foto og innlasting i Askeladden (Foosnæs 2012).

Tegning Longyearbyen Bukk 23, GR 1B Siri Hoem 2006 Mål 1:50

Tegning Longyearbyen Transportlagret, fasade vest Siri Hoem 2005 Mål 1:50

Tegning Longyearbyen Transportlagret, fasade sør Siri Hoem 2005 Mål 1:50

Tegning Longyearbyen Transportlagret, plan Siri Hoem 2005 Mål 1:50

Tegning Longyearbyen Transportlagret, fasade nord Siri Hoem 2005 Mål 1:50

Tegning Longyearbyen Taubanebukker, tre typer SNSK 1925 Mål ----

Tegning Funken, Longyearbyen Skisseprosjekt A3 Arkitektkontor 1998

Tegning Gruve 1d, Longyearbyen Gruve 1d etter SNSK kart stemplet 1956 Devold, Ellen 1998

Tegning Kanonstilling III Longyearbyen Eriksen, Elisabeth 1993

Tegning Kanonstillinger, skisse over kanonst. Longyearbyen Longyearbyen Welde, H 1944

Kart Longyearbyen Kart over Longyearbyen fra 1940 – 45 Mål 1:8000

Tegning Sysselemandsgården, Longyearbyen Sysselemandsbolig Sverdrup, Einar/Dahl, Erling 1933 Mål 1:100

Tegning Sysselmannsgården, Longyearbyen
Sysselmannsboligen, situasjonsplan, 1. etasje HFO
1951 Mål 1:200

Tegning Sysselmannsgården, Longyearbyen
Sysselmannsgården Slaatto, Eindride 1949 Mål
1:50

Tegning Sysselmannsgården, Longyearbyen
Sysselmannsgården, perspektiv Slaatto, Eindride
1951

Tegning Sysselmannsgården, Longyearbyen
Sysselmannsgården, plantegning 1. etasje Slaatto,
Eindride 1949

Kilder

Askeladden

Avango, Dag med flere (2004): *Industrial Heritage in the Arctic: Research and Training in Svalbard, August 2004*.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Finseth, J. and Lothe A. (2011) "Bygging i strandsonen på Svalbard – Hva forteller fortidens kaier oss om fremtidens anlegg". Rapport SINTEF Byggforsk og Svalbard Miljøvernfond.

Flyen, Anne-Cathrine (2012). *Taubanebukker i Longyearbyen - feltundersøkelse sommer 2012*. NIKU.

Flyen, Anne-Cathrine og Johan Mattsson (2010). *Håndtering av råteskader i kulturminner på Svalbard. Skadeårsaker og løsningsmetoder*. Rapport NIKU - bygningsavdelingen/Mycoteam nr 177/2010.

Flyen, Anne-Cathrine og Johan Mattsson (2010). *Råtekontroll av taubanebukker og taubanestasjon på Hiorthamn*. NIKU Oppdragsrapport 244/2010.

Foosnæs, Kristin (2012). *Arkeologiske registreringer i Longyearbyen 2012*. Sysselmannens arkiv.

Knudsen, Ester og Hilde Tokle Yri (2010): *Teknisk-industrielle kulturminner i Longyearbyen og omegn*.

Verneverdi og forvaltning. Sysselmannen på Svalbard. Rapportserie nr. 1/2010.

Løkken, Gisle (1988). *Kulturminner i Longyearbyen*. 2. utgave, Svalbard museum 1992.

Hoem, Siri (2007). *Rapport istandsetting 2007. Kommandoplass 2. verdenskrig, Longyearbyen. Sikring og enkel restaurering*. 200700875-2.

Hoem, Siri (2007). *Rapport istandsetting 2007. Gruve 2B, Longyearbyen. Istandsetting av fundament til taubanebukk*. 200700810.

Hoem, Siri (2007). *Rapport istandsetting 2007. "Transporten", Longyearbyen. Reparsjon av råteskader i konstruksjonen*. 200500370-27.

Holm, Kari (2006). *Longyearbyen – Svalbard. Historsk isk Veivis*.

Kvalø, Frode og Dag Nævestad (2012): *Longyearbyen havn; rapport og uttalelse fra arkeologisk registrering av sjøbunnen i Adventfjorden, i forbindelse med planer om etablering av nye kaiaeraler*. Rapport utarbeidet av Norsk Maritimt museum for Bydrift.

Rossnes 1993:72-74

Svalbard Samfunnsdrift (2004). *Rapport etter registrering av kulturminner i Longyearbyen sommeren 2004*. Sysselmannens arkiv 200401138-4.

Aanderaa, Mikkel, Synnøve Haga og Hanne Osdal (red.) (2006). *Gruvebyen gjennom hundre år*. Jubileumsmagasin utgitt av Longyearbyen lokalstyre.

Aasgaard, Gunnar (1948): *Inspeksjoner og befaringer på Svalbard 1945*. Rapport for Svalbard Bergmesterembete datert 17. mars 1948.

Nr 54 Tyske flyvrak i Adventdalen og Hiorthhamn

Type	Kulturmiljø krigsminner
Eier	Elin Horn m.fl. og Store Norske Spitsbergen Kullkompani as
Bruker	
Askeladdenid.	136725, 139540, 158576
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Vern i arealplan for Longyearbyen
Omfatter	Tre tyske flyvrak fra 2. verdenskrig
Prioritet	Middels

Figur 124 Flyvrak Avdentdalen. Foto: Ingvild Sjøbakk, SMS 2012.

Figur 125 Flyvrak Hiorthhamn. Mange av delene er tatt inn gjennom årene. Foto: Ingvild Sjøbakk, SMS 2012.

Beskrivelse

Miljøet består av tre ulike tyske flyvrak som har styrtet i nærheten av Adventfjorden. Ett er flyvraket skal ligge på bunnen av Adventfjorden (er ikke gjenfunnet og har ikke id-nr i Askeladden). Vraket sank uskadet og antas å være i god stand, men det kan etter hvert ha kommet ned i bunnslammet. Vraket har stor historisk kildeverdi, men bør lokaliseres og måles inn for at det ikke

skal bli borte for godt. Norsk maritimt museum søkte med dykkere etter flyvraket sommeren 2012, men det ligger trolig på svært grunt vann ved utløpet av elva i Adventdalen og er trolig tildekt av sedimenter.

Det er også rester av tyske fly ved den gamle flystripa i Adventdalen og i Hiorthhamn. Vraket ved flyplassen er minst skadet.

Tilstand

Mange av vrakdelene fra flyet i Hiorthhamn er

samlet opp av hytteeierene gjennom årene. Flere av disse ligger nå lagret i en egen container hos Sysseimannen. Det må antas at også deler av flyvraket i Adventdalen er samlet inn som souvenirer opp igjennom årene.

Vernevrdering

Vrakene har høy verneverdi, som sjeldne spor fra 2. verdenskrig. Det kan imidlertid vurderes om alle flyvrakene skal ha like høy prioritering. Flytypen er god representert i ulike flymuseum rundt om i verden.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Foosnæs, Kristin (2012). *Arkeologiske registreringer i Longyearbyen 2012*. Sysseimannens arkiv.

Nr 55 Brucebyen

Type	Kulturmiljø med bygninger og graveminner
Eier	Staten
Bruker	Longyearbyen Røde kors (brakke 3)
Askeladdenid.	93064, 133852, 141517, 141525, 141530, 141535, 141537, 141538, 141540, 141541, 141542, 141548, 141549, 141551, 141554, 141556
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Sassen-Bünsow Land nasjonalpark
Omfatter	Tre stående bygninger, branntomt, skinnegang, togvogner, boretårn, røyser
Prioritet	Middels

Figur 126 Tre av hyttene i Brucebyen. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Figur 127 Boretårn. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2011.

Beskrivelse

Brucebyen, opprinnelig Bruce Camp, har navn etter William Speirs Bruce (1861-1921), skotsk oseanograf og polarforsker. Han kom til Svalbard første gang i 1898 som forsker om bord på fyrst Albert av Monacos "Princesse Alice". Han var igjen på Svalbard i 1899. Neste gang var i 1906 da han fikk støtte til utforskning av Prins Karls forland. Han fikk bygd ei hytte der, Brucehytta. Skottehytta i Petuniabukta ble trolig bygd på samme tid eller i

1909. I 1909 ble The Scottish Spitsbergen Syndicate Ltd. (SSS) dannet.

Før første verdenskrig okkuperte syndikatet store områder på Svalbard. Under krigen hadde de ingen aktivitet her, men i 1919 ble The Scottish Spitsbergen Syndicate Ltd. reorganisert og gjenopptok aktiviteten, særlig i området mellom Billefjorden og Tempelforden - Bünsow land - men også på Forlandet og på østkysten av Spitsbergen.

Det året ble Brucebyen, som besto av fire brakker, ett uthus og mye utstyr, bygd.

To av hyttene har i mange år vært benyttet av henholdsvis Longyearbyen Røde Kors og Trust Artikugol (brakke en).

Tilstand

Én av hyttene, kalt "Russehytta" (brakke en), brant ned etter at noen britiske elever lagret varm aske i en kasse som tok fyr i 2010. En rekonstruksjon av hytta er satt opp av Sysselmannen i 2012-2013. Bakgrunnen for gjenoppbyggingen var å rekonstruere bygningsmiljøet og skåne den andre svært autentiske hytta, «Forskerhytta», fra bruk og slitasje.

En av hyttene brukes av Sysselmannen som tjenestehytte. Den ble mye endret før fredningen inntrådte i 1992.

Verne vurdering

Området har stor bruksverdi, opplevelsesverdi og kildeverdi.

Dokumentasjon

Tegning Brucebyen Brakke 3 Dahle, Kolbein 1999 Mål 1:50

Tegning Brucebyen branntomt brakke 1 (Russerhytta) plantegning, Irene Skauen Sandodden 2012 Mål 1:50

Kilder

Askeladden

Arlov, Thor B. og Per Kyrre Reymert (2001). *Svalbard – en ferd i fortidens farvann*. Tapir Akademisk forlag. Trondheim. Side 40-47.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2005). *Rapport istandsetting 2005. Brucebyen, Billefjorden – diverse istandsetting av flere hytter*. 200500658-1.

Hoem, Siri (2007). *Rapport istandsetting 2007. Brucebyen, Billefjorden – diverse istandsetting*. 200500658-2.

Prestvold, Kristin (2003): *Isfjorden. En reise gjennom Svalbards natur- og kulturhistorie*. Side 30-21

Rossnes 1993:79-81

Sysselmannen på Svalbard: *Tilstandsrapport for 93061-1, Brucebyen anlegg for mineralletting, Billefjorden*.

Toktrapper

Nr 56 Skottehytta

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	Longyearbyen jeger- og fiskerforening
	Askeladdenid.	93100
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Stående hytte "Skottehytta"
Prioritet	Middels	
		

Figur 128 Skottehytta. Foto: Guri Tveito, SMS, 2011.

Tilstand

Beskrivelse

Skottehytta i Petuniabukta ble trolig satt opp av The Scottish Spitsbergen Syndicate Ltd. ca 1909. På 1950 og -60 tallet ble hytta benyttet av Cambridge Geological Expeditions og har siden 1980-tallet vært base for blant andre polske forskere. Hytta disponeres og vedlikeholdes i dag av Longyearbyen jeger- og fiskerforening.

Verne vurdering

Hytta har høy historisk verdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Nr 57 Kapp Schoultz, Tempelfjorden

	Type	Kulturmiljø med hytter og anlegg knyttet til utvinning av gips
	Eier	Staten
	Bruker	Longyearbyen jeger- og fiskerforening (en av hyttene)
	Askeladdenid.	93058, 139316
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Sassen-Bünsow Land nasjonalpark
	Omfatter	Stående bygninger, skinnegang, taubane, utstyr
		
<p><i>Figur 129 Ett av husene på Kapp Schoultz, knyttet til forsøk på utvinning av gips i 1930-åra. Foto: Lisen Roll, SMS 1991.</i></p>		

Beskrivelse

Forsøksdrift for utvinning av gips ble etablert her av Jacob Kjøde i 1930-årene. I dag står to bygninger på stedet, en betongbygning datert 1937 (med innskrift) og ei trehytte, nå helt ombygd. Det er dessuten skinnegang, rester etter taubane og en del tekniske utstyr. Den eldste hytta disponeres og vedlikeholdes i dag av Longyearbyen jeger- og fiskerforening.

Tilstand

Verne vurdering

Betonghytta vurderes å ha høy historisk verdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Nr 58 Bjonehamna, Tempelfjorden

Type	Fangsthytte, norsk
Eier	Staten
Bruker	To-takteren
Askeladdenid.	93053
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Sassen-Bünsow Land nasjonalpark
Omfatter	Stående fangsthytte
Prioritet	Middels

Figur 130 Bjonehamna, hytta fra 1920. Foto:Irene Skauen Sandodden, SMS, 2011.

Beskrivelse

Hytte oppført i 1920 av AB Spetsbergens Svenska Kolfält i Bjonehamna. I 1923 fikk Hilmar Nøis huset som takk for transporthjelp. Han brukte det som bistasjon og spekkbu. Den lille bygningen skiller seg klart fra fangsthyttene med større takhøyde og mer gjennomført materialbruk. Hytta disponeres og vedlikeholdes av To-takteren.

Tilstand

Verne vurdering

Hytta har høy historisk verdi

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:79-81

Nr 59 Gipshukodden

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93082
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a, Sassen-Bünsow Land nasjonalpark
	Omfatter	Stående fangsthytte
	Prioritet	
		

Figur 131 Hytta på Gipshukodden. Foto: Siri Hoem, SMS, 2008.

Beskrivelse

Gipshukodden er en liten bistasjon som er bevart relativt intakt utvendig og innvendig. Den er oppført i 1927 (1925?) av Hilmar Nøis. En senere tilføyd "veranda" ble revet i 1999.

Tilstand

I noe dårlig forfatning.

Verne vurdering

Fangsthytta har høy historisk verdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Prestvold, Kristin (2003): *Isfjorden. En reise gjennom Svalbards natur- og kulturhistorie*. Side 32-33.

Rossnes 1993:79-81

Nr 60 Nordenskiöldhytta

	Type	Hytte, forskning
	Eier	Staten
	Bruker	Longyearbyen Røde kors
	Askeladdenid.	122500
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Stående hytte
Prioritet	Middels	
		

Figur 132 Nordenskiöldhytta. Foto: Eirik Ulven, SMS 2011.

Beskrivelse

Hytta på Nordenskiöldtoppen ble oppført av svenske forskere i 1932 for bruk til meteorologiske observasjoner gjennom det andre polaråret 1932-33. Hytta er kledd med sinkplater utvendig og innvendig.

Tilstand

I relativt bra stand.

Verne vurdering

Hytta har høy historisk verdi og representerer forskning i mellomkrigstida.

Dokumentasjon

Tegning Hytte på Nordenskiöldtoppen, Kolbein Dahle Kolbein 2000, Mål 1:50

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:72-74

Nr 61 Russekeila

	Type	Kulturmiljø med russisk og norsk fangst, graver, krigsminner
	Eier	Staten
	Bruker	Longyearbyen jeger- og fiskerforening (fredet hytte) Trust Arktikugol (ikke-fredet hytte)
	Askeladdenid.	93444, 9329, 93231, 93232, 122501
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Festningen geotopvernområde
	Omfatter	En stående fangsthytte, to nyere hytter, tufter, graver, rester etter russekors
Prioritet	Middels	
		
	<p>Figur 134 Russetufta i forgrunnen, bak denne fangsthytte og lengst bak i bildet russernes hytte fra 1980-tallet. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.</p>	
		
	<p>Figur 133 Den gamle fangsthytta i Russekeila. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.</p>	
		
	<p>Figur 135 Russetuft, kanskje den russiske fangstmannen Ivan Starostins hytte. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS, 2011.</p>	

Beskrivelse

Russekeila består av et stort tuftekompleks med russiske tufter, gravplass for russiske fangstmenn og fundament for russekors. Et hus som ble bygd av Lewin i 1914 og solgt til staten i 1933 er også bevart. Fangsthytta brukes og vedlikeholdes i dag av Longyearbyen jeger- og fiskerforening.

Russetufta og det russiske gravfeltet ble undersøkt av nordiske arkeologer på 1950-tallet (Simonsen 1957). Det er senere undersøkt av russiske arkeologer ledet av V. Starkov. Kulturmiljøet er godt beskrevet (Arlov og Reymert 2001; Rossnes 1993; Hoel 1966).

To hytter i området er oppført etter 1946, nemlig en polsk forskningshytte fra 1978 og en russisk hytte fra 1980-tallet. Disse er ikke vurdert til å ha verneverdi.

Tilstand

Fangsthytta er i god stand (kun vurdert utvendig, Sandodden 2011).

Tuftene er tydelige i terrenget, tiltross for at flere av dem er undersøkte av arkeologer. Det utgravde gravfeltet er ikke lengre lett å se.

Verne vurdering

Kulturmiljø med stor bruksverdi, opplevelsesverdi og kildeverdi

Dokumentasjon

Tegning Russekeila Det eldste hus C Simosen, P. 1953

Tegning Russekeila Hus B Mål 1:20

Tegning Russekeila Hus C, centrale del Mål 1:20

Tegning Russekeila Hus C, NV-delen Mål 1:20

Tegning Russekeila Hus C, NØ-delen

Tegning Russekeila Hus C, SV-delen Mål 1:20

Tegning Russekeila Hus C, SØ-delen Mål 1:20

Tegning Russekeila Mødding Provsakt A, profil I – II

Tegning Russekeila Mødding Provsakt C, profil III – IV

Tegning Russekeila Mødding, detaljkart Müller-Wille, Michael 1960

Tegning Russekeila Oppmåling av Russekeila Simonsen, P. 1953

Tegning Russekeila Oversiktskart Sundquist, Ø./Helberg, B. 1993

Tegning Russekeila Oversiktskart Simonsen, P. 1955

Tegning Russekeila Russisk gravplass 1 1950

Tegning Russekeila Russisk gravplass 2 1960

Kilder

Arctic centre, University of Gröningen, Nederland (2007): *LASHIPA, Lashipa 4, Archaeological expedition on Svalbard, August 2 - 25, 2007. Arctic Centre - University og Groningen*

Arlov, Thor B. og Reymert, Per Kyrre 2001: *Svalbard – en ferd i fortidens farvann*. Trondheim 2001, side 124 – 129.

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoel, Adolf: *Svalbard. Svalbards historie 1596 – 1965*. Oslo 1966, side 54 – 57.

Hultgreen (2000)

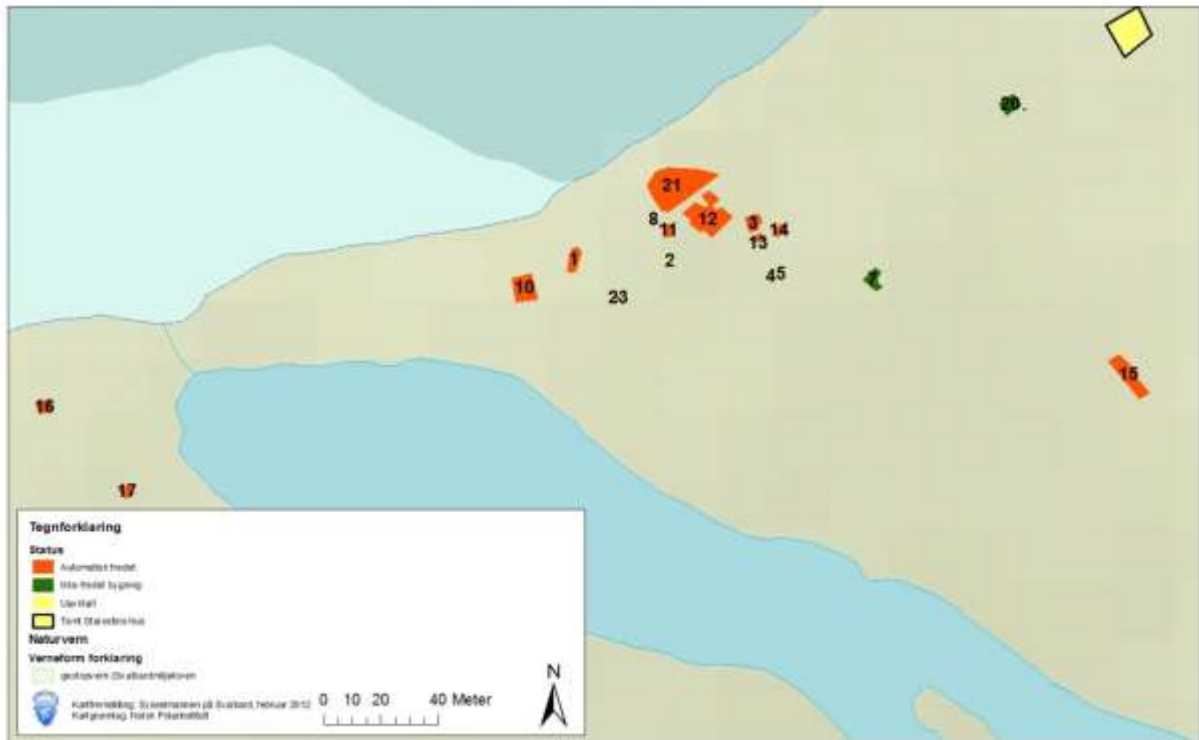
Prestvold, Kristin (2003): *Isfjorden. En reise gjennom Svalbards natur- og kulturhistorie*. Side 12-13.

Rossnes 1993:63–65

Sandodden, Irene Skauen (2011). *Rapport fra befaring i Russekeila i forbindelse med planer om å bygge opp en rekonstruksjon av Starostins hus*. Ikke ferdigstilt rapport i Sysselmannens arkiv 201100535-6.

Simonsen, Povl (1957). "Fra den første arkeologiske Svalbardekspedisjons arbeid". *Polarboken Oslo 1957*

Upubliserte rapporter fra Povl Simonsens undersøkelser på 1950-tallet.

Figur 136 Kart utarbeidet av Irene Skauen Sandodden ut fra flybilde og gamle rapporter/skisser, samt innmålinger i felt, SMS 2011.

Hva	Status
1 Tuft, norsk fangst fra 1903	Automatisk fredet
2 Hesteskoformet steinsetning	Uavklart
3 Hytte (jeger- og fisk)	Automatisk fredet
4 Russekors (nytt) med røys	Ikke fredet
5 Røys	Uavklart
7 Hytte, polsk fra 1978	Ikke fredet
8 Stolpehull, trolig russisk kors	Automatisk fredet
9 Stolpehull, trolig russisk kors	Automatisk fredet
10 Tuft	Automatisk fredet
11 Tuft (ikke lengre synlig?)	Automatisk fredet
12 Tuft, russisk fangststasjon	Automatisk fredet
13 Tuft (ikke lengre synlig?)	Automatisk fredet
14 Tuft (ikke lengre synlig?)	Automatisk fredet
15 Gravfelt (utgravd)	Automatisk fredet
16 Tuft	Automatisk fredet
17 Tuft etter hus fra 1911	Automatisk fredet
20 Hytte, russisk fra 1980-tallet	Ikke fredet
21 Mødding fra den russiske fangststasjonen	Automatisk fredet
23 Røys med menneskebein, trolig senere anlagt samling av bein fra graver	Automatisk fredet

Nr 62 Skansbukta

	Type	Kulturmiljø industriminne og norsk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	Longyearbyen jeger- og fiskerforening (hytta på nordsida)
	Askeladdenid.	93050, 93066 – 93071, 139727
	Vern	Automatisk fredete kulturminne jf sml § 39 a, Nordre Isfjorden nasjonalpark
	Omfatter	To stående fangsthytter, grav, tufter, ruiner, gipsbrudd, båtvrak
Prioritet	Middels	
		

Figur 137 Skinnegang foran gipsgruva i Skansbukta. Foto: Morten Wedege, DN 2011.

Beskrivelse

På sørvestsiden av Skansbukta ligger en liten fangsthytte som ifølge Rossnes (1993: 87) trolig ble oppført av Oxaas og Pedersen i 1923 som bistasjon. Ca. 4-500 m fra denne ligger en tuft etter en hytte med to rom. Dette er trolig restene etter hytta som Peder Nilsen Furfjord benyttet ved overvintringen i 1902 – 03 ved Kapp Wijk-lagunen og flyttet til Skansbukta i forbindelse med overvintringen i 1904-05. Kona til Peder Nilsen Furfjord, Hansine Nilsen Furfjord, døde i løpet av denne vinteren og ligger gravlagt i området. Korset på graven står fortsatt med en inskripsjon som nå er vanskelig å tyde.

På nordøstsiden av bukta, under Skansen, ligger gipsbruddet som ble etablert av Dalen Portland Cementfabrik i 1918. Her står en hytte, som ble oppført av samme firma, tufter etter flere bygninger, rester av taubanelegget de planla å sette opp, jernbanesviller, en flaggstang og vraket

av en båt. Hytta disponeres og vedlikeholdes i dag av Longyearbyen jeger- og fiskerforening.

Tilstand

Verne vurdering

Kulturmiljø med stor bruksverdi, opplevelsesverdi og kildeverdi.

Dokumentasjon

Tegning Skansbukta, bistasjon, Siri Hoem 2006, målestokk 1:20.

Kilder

Askeladden
Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2006). *Oppmåling og dokumentasjon 2006. Skansbukta, Billefjorden.*

Prestvold, Kristin (2003): *Isfjorden. En reise gjennom Svalbards natur- og kulturhistorie.* Side

26-29.

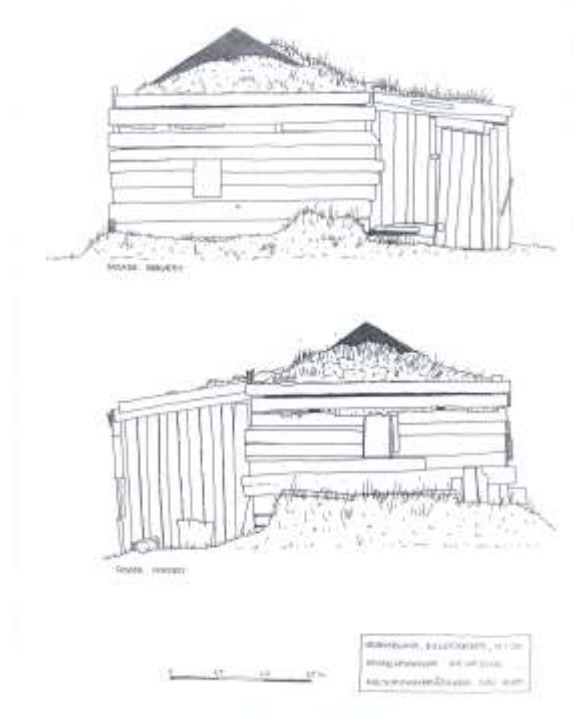
AS-4A

Rossnes 1993:84-91

Rossnes, Gustav (1998). *Isfjorden N - kulturminneregisteringer 1998*. Rapport i Sysselmannens arkiv.

Figur 138 Korset på graven til Hansine Nilsen Furfjord, som døde her vinteren 1904-05 da hun var med mannen på fangst. Foto: Morten Wedege, DN 2011.

Figur 139 Oppmåling og dokumentasjon 2006. Skansbukta, Billefjorden (Hoem 2006).

Nr 63 Kokerineset (Kokerihamna)

	Type	Kulturmiljø med hvalfangststasjon og russisk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	162544, 162545, 162546, 162547
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Hvalfangststasjon, russetufter, gamle, graver, hamn
	Prioritet	Middels
		

Figur 140 Fra utgravningene på Kokerineset. Foto: Sander Solnes, SMS.

Beskrivelse

Kokerihamna på vestsiden av Grønfjorden, sør for utløpet av Vasstakelva som kommer fra Stemmevatn, har sitt navn fra hvalfangsten tidlig på 1900-tallet. Kokerineset var fra gammelt av den beste ankerplassen i Grønfjorden og ble markert med anker på gamle kart fra Svalbard, som på kartet av Gerard van Keulen 1707-1714 (LASHIPA 2005:9).

Her lå blant annet det flytende kokeriet "Hecla" i 1909 og Søren Zakariassen lå her med "Petrellen" i 1901 for å hermetisere ishavsrøye. Hvalkokeriene fra 1900-tallet har neppe etterlatt seg noe på land, men Zakariassen hadde en liten bygning her (Heclahamn) (denne skal ha stått i ca. 20 år før den ble stjålet).

Nede på standa er det funnet en dobbelt spekkovn, som trolig stammer fra engelsk hvalfangst på 1600-1700-tallet. I 1630 måtte engelske hvalfangere overvintre da de mistet båten hjem. De benyttet trolig stasjonen om høsten, mens de samlet mat for overvintring. I følge "English State Owners of February 7, 1654", hadde London Company minst to doble spekkovner på Kokerineset. I følge tyske hvalfangere lå stasjonen i ruiner i 1721 (LASHIPA 2005:9; LASHIPA 2007:12). Om gravene er fra hvalfangstida eller seinere er uklart.

Fra den russiske overvintringsfangsten på 1700-tallet er det to-fem tufter som har gressbevokste voller og ligger frem på kanten av terrassen.

På den neste terrassen mot vest ligger åtte eller ni graver og noe som kan være fundament for et russekors. Noen av gravene er synlige med kistebord, andre sees som steiner i overflaten. Om gravene er etter den første hvalfangsttida eller fra russiske overvintre, er ikke kjent.

I året 1824-1924 og året etter overvintret en norsk ekspedisjon fra Hammerfest, utrustet av engelskmannen Crown. De bodde i norske og russiske hytter, kanskje i Kokerihamna.

Her er også tufter etter en gamle, som trolig har vært benyttet i forbindelse med norsk fangst.

Flere av kulturminnene er arkeologisk undersøkte av Lashipa under ledelse av L. Haquebord og V. Starkov i 2006 – 2008 og gjenstandene fra utgravningen er levert Svalbard museum.

Tilstand

Deler av anlegget er utgravd i 2006 – 2008 (LASHIPA 2005, 2007 og 2008).

Verne vurdering

Anlegget har en stor tidsdybde og representerer de

fleste fasene i Svalbards historie. Den har derfor høy verneverdi.

Kilder

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

LASHIPA 2005, 2007, 2008

Starkov, V. (2007): *Arkeologisk institutt ved Det russiske vitenskapsakademi (RVA), Ekspedisjon til Spitsbergen. Rapport om arbeidet på øygruppen Spitsbergen 2007.*

Nr 64 Pyramiden

Type	Kulturmiljø med gruveby
Eier	Trust Arktikugol
Bruker	Trust Arktikugol
Askeladdenid.	125124
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a (de fleste kulturminnene er ikke fredet)
Omfatter	Gruver, bygninger, kaier, veger, gravplass
Prioritet	Høy

Figur 141 Fremst ligger boligblokka "London", deretter hotell "Tulipan" og bak denne "Galehuset". Mange av bygningene i Pyramiden hadde egne navn på folkemunne. De tre nevnte bygningene var henholdsvis hybelhus for menn, hotell og hus for familier. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2011 (privat).

Figur 142 Det eneste "finskehuset" (av totalt ti) som fortsatt er bevart. Trolig oppført på 1950-tallet. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2011 (privat).

Beskrivelse

Det 935 m høye fjellet Pyramiden fikk sitt navn allerede på 1800-tallet og har senere gitt navn til gruvebyen. Det var en svensk ekspedisjon under ledelse av Bertil Högbom som i 1910 først gjorde krav på Pyramiden og kartla kullforekomstene her. Rettighetene ble overført til Aktiebolaget Isefjorden-Belsund og Svenska Stenkolsaktiebolaget Spetsbergen. De geologiske forholdene i Pyramiden viste seg imidlertid snart å være vanskelige. Svenskene fortsatte i flere år

framover med prøveundersøkelser i Pyramiden, men valgte å satse på produksjon i Sveagruva. I 1926 eller 1927 solgte svenskene Pyramiden til det sovjetiske gruveselskapet Russkij Grumant (eller Anglo-Russkij Grumant). I 1931 kjøpte det nyetablerte Trust Arktikugol anlegget. Selskapet kom i gang med en viss oppbygging av Pyramiden før 2. verdenskrig, men omfanget av driften var liten. I realiteten var det kun snakk om undersøkelsesdrift i disse årene. I 1941 ble Pyramiden evakuert på lik linje med alle

bosetningene på Svalbard. Tilbake stod bolighus, badstue, messe, tekniske installasjoner, kaianlegg, transportstoll og gruveganger. Pyramiden ble, i motsetning til de andre gruvebyene, ikke bombet eller satt i brann under krigen.

Pyramiden var det siste anlegget som ble startet igjen etter siste verdenskrig. I 1947 begynte en ordentlig kartlegging av forekomstene i fjellet, og i 1948 ble gruvedriften startet opp på nytt. Gruve ble satt i full drift først i 1956.

Pyramiden avspeiler det sovjetiske samfunnets sosiale ambisjoner gjennom svømmehall, kulturhus, påkostet både med flott indre og ytre arkitektur. Den sovjetiske filosofien var tuftet på samhold og kollektivismen. Dette stemte overens med den arktiske ånd som vektla fellesskapet.

Det ble satset på egen produksjon av melk, kjøtt, egg og grønnsaker. Det ble bygd et stort og flott drivhus i 1985. Fra 1980-tallet økte kvinneandelen og antall barn i Pyramiden. Foruten svømmehall og kulturhus, ble det gjort mye for at folk skulle trives i gruvesamfunnet. Det var barnehage, skole, bibliotek med over 50 000 titler, kinoforestillinger hver dag og museum.

I Pyramiden ble det produsert ca. 9 millioner tonn kull mellom 1955 og 1998. Av dette gikk om lag én million tonn til eget forbruk i kraftstasjonen. Resten ble skipet ut fra Svalbard. De flere meter tykke kullagene i Pyramiden er brutt opp av tallrike forkastninger, noe som fordyret og kompliserte driften. Kulldriften ble derfor lagt ned i 1998, og bosetningen ble fraflyttet.

Pyramiden representerer et unikt historisk "dokument". Byen fremstår som et helhetlig sted som forteller om både gruvedrift og dagligliv. Trehusbebyggelsen er stort sett fra 1940- og 1950-årene, mens hovedtyngden av murhus skriver seg fra 1970-tallet og senere. Murblokkene og restene av gruveanlegget, med flere bygninger og konstruksjoner fra før 1960, setter i dag sitt preg på Pyramiden. Bebyggelsen viser tydelige arkitektoniske og kunstneriske trekk fra Sovjetunionen. Den er en av de vakreste på Svalbard med sine klare arkitektoniske og håndverksmessige kvaliteter og med sin fantastiske

beliggenhet. I dag er Pyramiden en viktig turistattraksjon.

Kulturminnene er ikke innarbeidet i Askeladden (med unntak av gravplassen).

I dag satser Trust Artikugol på turisme (hotell Tulipan ble gjenåpnet for overnatting i mars 2013) og de ønsker å legge til rette for forskning (det er i april 2013 varslet oppstart for arealplan for Pyramiden).

Tilstand

Sysselmannen har i samarbeid med Trust Arktikugol sikret flere av bygningene i 2011 og 2012.

Verne vurdering

Pyramiden, med bygninger, anlegg og sporene fra selve gruvedriften, framstår som et helhetlig kulturmiljø med svært høy verneverdi.

Hovedmassen av bygningene og gruveanlegget er ikke fredet, mens deler av anlegget er fra før 1946 og dermed automatisk fredet (hva som er bevart fra tiden før 1946, er ikke kartlagt ennå).

Gravplassen er automatisk fredet (id. 125124). Det er i dag, så vidt vi er kjent med, ingen stående bygninger fra før 1946²¹.

Dokumentasjon

I forbindelse med utviklingen av gruvedriften i 1998 gjennomførte Sysselmannen en registrering av bygninger og anlegg (Dahle, Bjerck og Devold 1998).

Det er utarbeidet et kart der bygninger er nummererte, liste med hva bygningene har vært brukt som (trolig i 1998).

Det er utarbeidet et kart der bygninger er nummererte og hvilke bygninger som bør bevares (trolig i 1998).

Kilder

Askeladden

Andreassen, Elin, Hein B. Bjerck og Bjørnar Olsen (2010). *Persistent Memories. Pyramiden – a Soviet*

²¹ Den siste kjente bygningen som var eldre enn 1946 ble revet i 2005.

mining town in the High Arctic. Tapir forlag. Trondheim.

Bjerck, Hein (1998). *Status/redegjørelse for SMS oppfølging av avviklingen av kulldriften i Pyramiden*. Internt notat hos Sysselmannen på Svalbard 98/00523, a. 511.6.

Capelotti, P.J. (ukjent år). *The Deserted Coal Mining Village of Pyramiden, Svalbard, as Archaeological Laboratory*. Artikkel (ukjent utgivelsessted). Division of Social and Behavioral Sciences.

Dahle, Kolbein, Hein Bjerck, Ellen M. Devold og Magny Eggestad (1998). *Registreringer i Pyramiden 12. – 14. mai 1998*. Rapport i Sysselmannens arkiv, sak 9800523-3.

Dahle, Kolbein (ukjent år). *Pyramiden*. Internt notat hos Sysselmannen på Svalbard som bygger på registreringer utført våren 1998, befarung 28. juni 2000 og 11. oktober 2001.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Eggestad, Magny og Ellen M. Devold (1998). *Avvikling av Pyramiden. Møter og befarung 12. – 14. mai 1998*. Internt notat hos Sysselmannen på Svalbard. Sak. 98/00523–4,511.6.

Eide, Marius Berge (2012). *Use of buildings in Pyramiden: a former USSR Arctic mining town*. Oppgave på kurset SH-201-The History of Svalbard ved Universitetssenteret på Svalbard.

Finseth, J. and Lothe A. (2011) "*Bygging i strandsonen på Svalbard – Hva forteller fortidens kaier oss om fremtidens anlegg*". Rapport SINTEF Byggeforsk og Svalbard Miljøvernfond.

Flyen, Anne-Cathrine (2003). *Pyraminden- status på kulturminnesiden*. Notat hos Sysselmannen på Svalbard.

Gnilorybov, N-A- *Kullgruvene på Spitsbergen*.

Nordbye, Pernille Skar. *Kunsthistorie om Pyramiden*. Bacheloroppgave om Pyramiden.

Ree, Tor Ole (2011): *Pyramiden. Der drømmene blomstret*.

Reymert, Per Kyrre (2007). *Pyramiden. 1910 – 1998. Per Kyrre Reymert, SMS, tur til Pyramiden 28.05.2007*. Notat hos Sysselmannen på Svalbard.

Rossnes 1993:82-83

St.melding nr. 40 (1985-86). Svalbard. Side 16, 39.

St.melding nr. 9 (1999-2000). Svalbard. Side 20.

Sysselmannen på Svalbard (1998). *Nedlegging av Pyramiden – oppsummering/status ved utgangen av 1998*. Internt notat hos Sysselmannen på Svalbard. Sak 98/00523. a.511.2.

Sysselmannen på Svalbard (1998). *Trust Arktikugols planer i forbindelse med avvikling av kulldriften i Pyramiden*. Brev fra Sysselmannen på Svalbard til Trust Arktikugol datert 18. mai 1998. Sak 98/99523-5.

Sysselmannen på Svalbard (1998). *Vedrørede nedleggelse av gruvebyen Pyramiden*. Brev fra Sysselmannen på Svalbard til Trust Arktikugol datert 1. juli 1998. Sak 98/99523-9.

Guri, Tveito(2011). *Pyramiden – rapport fra befarung 7. mai 2011*. Sysselmannens arkiv.

Yri, Hilde Tokle (2011). *Organisering av Prosjekt Pyramiden 2011*. Internt notat i Sysselmannens arkiv. Sak 201100434.

Aasgaard, Gunnar (1948): *Inspeksjoner og befaringer på Svalbard 1945*. Rapport for Svalbard Bergmesterembete datert 17. mars 1948.

Nr 65 Barentsburg

Type	Kulturmiljøet gruvebyen Barentsburg, hvalfangststasjon og krigsminner
Eier	Trust Arktikugol og Store Norske Spitsbergen Kullkompani as
Bruker	Trust Arktikugol
Askeladdenid.	99836, 99839, 99840, 99843, 99864, 99866, 99867, 99869, 99881, 99885, 99900, 99903, 99907, 99908, 99909, 99910, 99913, 99914, 99916, 99919, 99920, 99921, 99922, 99925, 99930, 99931, 99932, 99933, 99934, 99935, 104375, 105717, 105722, 105723, 105725, 115222, 124716, 132294, 147339
Vern	Automatisk fredet etter sml § 39a (kun en stående bygning) Arealplan
Omfatter	Gruver, kai, bygninger, veger, gravplass, norsk hvalfangststasjon
Prioritet	Middels

Figur 143 Gruvebyen Barentsburg. Foto: Hilde Tokle Yri SMS, 2009.

Figur 144 Interiør i messa i Barentsburg. Foto: Siri Hoem, SMS 2009.

Beskrivelse

Omfatter gruvebyen Barentsburg fra Kapp Heer og helt sørover til Finneset. Barentsburg ble beskutt og satt i brann av tyskerne under 2. verdenskrig, så det er få bevarte bygninger og hele anlegg fra før

krigen. Gruva er fortsatt i drift og her er fortsatt et familiesamfunn.

Allerede tidlig på 1900-tallet ble området rundt Barentsburg okkupert av forskjellige selskaper og interessenter med tanke på kullutvinning. I 1916

åpnet det russiske selskapet A/S De Russiske Kulfelter Green Harbour en gruve i Gladdalen. I løpet av de følgende årene ble gruveanlegget gradvis utbygd til å anta ganske store dimensjoner sett med samtidens målestokk.

I 1920 ble anlegget solgt til det nyopprettede nederlandske selskapet Nederlandsche Spitsbergen Compagnie (NESPICO). Gruveanlegget ble døpt Barentsburg etter den nederlandske sjøfarer Willem Barentsz som oppdaget Svalbard. Under det hollandske regimet ble Barentsburg bygd opp til å bli det mest påkostede gruveanlegget på Spitsbergen. Boligene for funksjonærene, så vel som for arbeiderne, var meget gode og hadde ingen motstykker i andre gruvesamfunn på 1920-tallets Spitsbergen. På grunn av pengemangel ble virksomheten innstilt i 1926.

De neste årene klarte NESPICO å stille nok kapital til rådighet til å holde et vaktmannskap i gruvebyen. Forsøk på å reise ny driftskapital var forgjeves, og i 1932 ble alle eiendommer og rettigheter solgt til Trust Arktikugol. Russerne utvidet gruvebyen og anleggene betraktelig, og i 1935 var gruvene og infrastrukturen ferdig etablert.

Barentsburg ble skutt i brann og omtrent utslettet av det tyske slagskipet Tirpitz i 1943. Etter krigen ble byen gjenstand for et kraftig gjenoppbyggingsarbeid. Det store kullageret, som ligger sentralt i Barentsburg, er ett av de få gjenværende restene fra NESPICO-perioden. Det er trolig Svalbards største, automatisk fredete kulturminne. Dette anlegget samt stormessa, som også er dagens messe i Barentsburg, er de eneste bygningene/større konstruksjonene fra før krigen (foruten gruvene).

Etter krigen begynte det møysommelige arbeidet med å bygge opp igjen gruvebyen. Gamle og nye gruver ble åpnet. På begynnelsen av 1950-tallet var gjenoppbyggingen av Barentsburg ferdig, og produksjonen lå nesten på samme nivå som før krigen. Produksjonen økte utover på 1960- og 1970-tallet.

I gruvebyen ble det bygd kulturhus og idrettshall. Det ble satsset på egen produksjon av grønnsaker, melk, kjøtt og egg.

Fram til 1970 bestod det meste av bebyggelsen i Barentsburg av enkle laftede bygninger av tre i to etasjer. På 1970- og 1980-tallet ble boligmassen oppgradert til boligblokker oppført i mur. I dag har Barentsburg et karakteristisk russisk preg med regulerte boligblokker og gateløp. De siste to årene er flere bygninger oppgradert/satt i stand (blant annet hotellet) og noen bygninger er revet.

Tilstand

Verne vurdering

Stedet gjenspeiler historien til det tidligere Sovjetsamveldet. Det er få bevarte konstruksjoner fra tiden før krigen, som således er automatisk fredete. Mange av de ikke-fredete bygningene har stor verneverdi, og den russiske bosetningen med gruveanlegget framstår som et sammenhengende kulturmiljø med stor verneverdi.

Innenfor arelplanområdet ligger følgende automatisk fredete kulturminner (lista er trolig ikke utfyllende, Finneset er ikke tatt med), (Anne-Cathrine Flyen 2004):

Sentrum

- Kullager/-bingen midt i sentrum, fortsatt i bruk
- Stormessa er den eneste automatisk fredete bygningen i Barentsburg
- Mulige rester av kaianlegg fra rundt 1912 og frem til krigen
- Mulige rester etter de mange mannskapsbrakkene og andre bygninger bygget i den nederlandske perioden rundt 1921
- Mulige rester etter en telefonlinje som gikk fra Finneset til Kapp Heer, og som ble trukket i 1920

Heerodden

- Kirkegården
- Tuft, trolig etter en hytte fra Zakariassens første kullbryting i 1899/1900 (Scröderhytta)
- Kanonen fra Sleipner, 2. verdenskrig
- Mulige rester etter dagbrudd og daganlegg etter det russisk/tyske

selskapet A/S De Russiske Kullfelter Green Harbour

- Mulige rester etter en telefonlinje som gikk fra Finneset til Kapp Heer, og som ble trukket i 1920

Gladdalen

- Mulig tuft/ruin etter hytte satt opp i 1912 (vakthytte for den norske gruvedriften) av det norske Interessent selskapet Stavanger Spitsebergen Ekspedisjonen
- Mulige tufter/ruiner etter flere hus satt opp i 1917/1918 av det tyske selskapet A/S De Russiske Kullfeleter green Harbour
- Mulige rester etter en skinnebane som gikk ned til kaia
- Mulige rester etter selve gruveanlegget

Dokumentasjon

Arkeologiske registreringer fra Heerodden til Grumant i 2000 (Stormbringer, Woolley og Normann 2000).

Sysselmannen gjennomførte i 2005-2006 arkeologiske registreringer i Barentsburg (Ramberg 2005).

Tegning Barentsburg Barentsburg, Grønfjorden – kartkopi Mål 1:25000

Kart Green Harbour 1900

Tegning Barentsburg Kartkopier av russisk kart - 6 A3-blad Mål 1:10000

Kilder

Arctic centre, University of Groningen, Nederland (2005). *LASHIPA, Lashipa 2, Archaeological expedition on Svalbard, August 8 - 20, 2005. Arctic Centre - University og Groningen.*

Arealplan for Barentsburg, vedtatt 2004

Askeladden

Avango, Dag (2005). *Gruvindustriella lämningar på östra sidan av Grønfjorden, Svalbard.* Rapport etter feltarbeid i forbindelse med avhandling ved Skolan för arkitektur- och samhällbyggnad, Kungliga

Tekniska Högskolan, Stockholm. Sysselmannens arkiv.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Finseth, J. and Lothe A. (2011) "*Bygging i strandsonen på Svalbard – Hva forteller fortidens kaier oss om fremtidens anlegg*". Rapport SINTEF Byggforsk og Svalbard Miljøvernfond.

Flyen, Anne-Cathrine (2004). *Arealplan for Barentsburg.* Internt notat Sysselmannen sak 0400196.

Hoel, A. (1966). *Svalbard II.*

Hoem, Siri (2009). *Rapport befarung 12.08.2009 Barentsburg – bevaringsverdige bygninger.* Sysselmannens arkiv journalnr. 200900765-2.

Isachsen, G (1913). "Green harbour". *Det norske geografiske Selskabs Aarbok, xxiv*, 192-13, side 151-162.

Kjærnet, Torfinn (2001). *Rapport fra befarung til gamle gruveåpninger i Barentsburg 25. oktober 2001.* Bergmesteren for Svalbard. Sysselmannens arkiv 200101061-1.

Ramberg, Bjørn (2005). *Rapport fra innmåling av kulturminner i Barentsburg, del av arealplan. 9. juli – 11. august 2005.* Sysselmannens arkiv.

Reymert, Per Kyrre (2004). *Bygninger i Barentsburg før A/S de Russiske Kullfelter Green Harbour satte opp hus i Gladdalen 1917.* Notat til Anne-Cathrine Flyen, SMS.

Rossnes 1993:66-67, 68-71

Stormbringer, G.A. , R. Woolley og K. Normann (2000). *Arkeologiske registreringer fra Heerodden til Grumant, 2000, Komplette versjon, 24.juli - 17. august.* Sysselmannens arkiv.

Aasgaard, Gunnar (1948): *Inspeksjoner og befaringer på Svalbard 1945.* Rapport for Svalbard Bergmesterembete datert 17. mars 1948.

Nr 66 og 67 Grumant og Colesbukta

	Type	Kulturmiljø med gruvebyene Grumant og Colesbukta
	Eier	Trust Arktikuogol og staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92969, 92974, 92976, 92982, 92984, 92985, 92987, 92988, 92990, 92992, 92993, 92995, 92998, 93000, 93001, 93003, 93005, 93006, 93008, 93009, 93011, 93013, 93014, 93016, 93019, 93021, 93022, 93024, 93027, 93030, 93032, 93177, 124916, 147339, 151075
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a (de fleste stående bygningene er ikke fredet)
	Omfatter	Gruver, bygninger, ruiner, tufter, jernbane, to gravplasser, kaianlegg
Prioritet	Middels	
		
<p>Figur 145 Grumant. Foto: Siri Hoem, SMS, 2008.</p>		
		
	<p>Figur 146 Fra bebyggelsen i Colesbukta. Foto: Hilde Tokle Yri, SMS, 2010.</p>	

Beskrivelse

Kulturmiljøet består av gruvebyene Grumant og Colesbukta, som egentlig bør sees som ett, samlet kulturmiljø. Grumant ble satt i brann av russerne under 2. verdenskrig, slik at stående bygninger i stor grad er oppført etter 1947. Colesbukta ble etablert som utskipningssted etter 2. verdenskrig for kullet fra Grumant. Både i Grumant og i Colesbukta er det automatisk fredete gravplasser. I

Colesbukta ligger hytta Russanovhuset. I kulturmiljøet ligger også tufter etter eldre norsk og russisk fangst.

Mellom Grumant og Colesbukta ble det etablert en jernbanelinje for å frakte kullet fra Grumant til utskipingshavna i Colesbukta. Jernbanelinja med sin karakteristiske treoverbygning er godt synlig fra fjorden og dessuten tilgjengelig for fotturister.

I miljøet ligger noen eldre bygninger og arkeologiske kulturminner som er automatisk fredete; Rusanovhuset er oppført i 1913 av bergingeniør Rudolf L. Samilovitsj for selskapet handelshuset Grumant A.G. Agafeloff & Co (Rossnes 1993:70).

I Colesbukta ligger også en gamle fra 1873 bygd av Ole Barth Tollefsens ekspedisjon og benyttet til røkeri. Den ble kalt "Barthe minde" (Rossnes 1993:69-70). Dette kan være gammen som ble registrert i 2011 og er avbildet i Orvins dagbok fra 1921.

I gruveområdet, nær munningen til Hollendearlelva, ligger også en fangsthytte som ble oppført av Daniel Nøis i 1909. Den ble solgt til direktør John L. Gibson i The Arctic Cial Company i mai 1910 (Rossnes 1993:70).

Verne vurdering

De to stedene Grumant og Colesbukta er nær knyttet til hverandre og kan kanskje sees som ett sammenhengende kulturmiljø med stor opplevelsesverdi og kildeverdi. Jernbanelinja, som knytter de to stedene sammen, har særlig høy verneverdi.

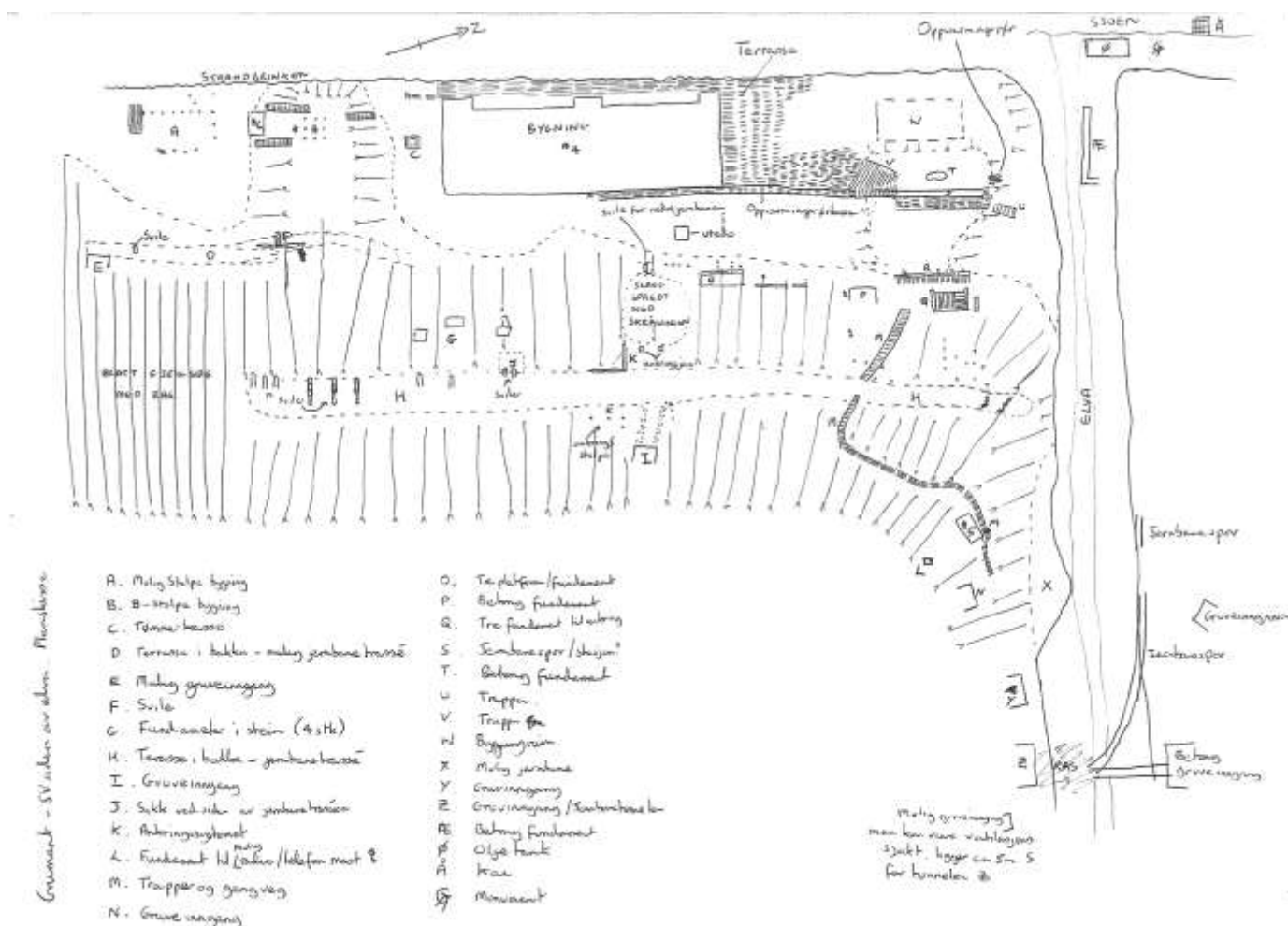
Dokumentasjon

Arkeologiske registreringer fra Heerodden til Grumant i 2000 (Stormbringer, Woolley og Normann 2000)

Plantegninger Grumant Geir Stormbringer 2000.

Kilder

Arctic centre, University of Gröningen, Nederland (2007): LASHIPA, *Lashipa 4, Archaeological expedition on Svalbard, August 2 - 25, 2007. Arctic*

Figur 147 Grumant, vest for elva. Tegning av Geir Stormbringer, Sysselemanden på Svalbard 2000.

Centre - University og Groningen.

Arctic centre, University of Groningen, Nederland
(2010): *LASHIPA, Lashipa 9, Archaeological expedition on Spitsbergen, 31 July - 15 august 2010. Arctic Centre - University og Groningen.*

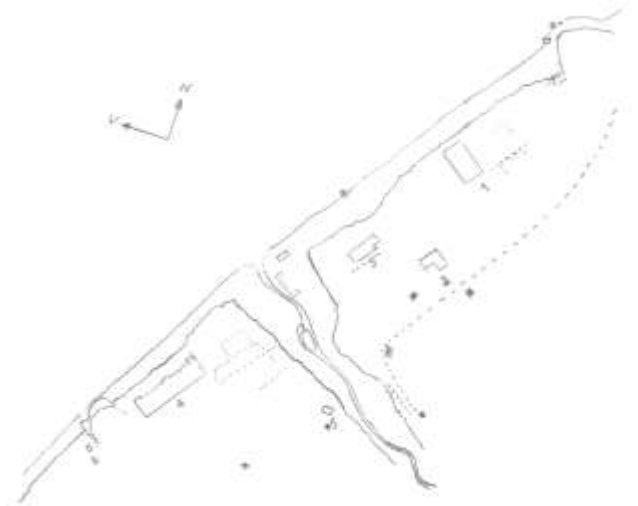
Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Finseth, J. and Lothe A. (2011) "*Bygging i strandsonen på Svalbard – Hva forteller fortidens kaier oss om fremtidens anlegg*". Rapport SINTEF Byggforsk og Svalbard Miljøvernfond.

Rossnes 1993:68-71

Stormbringer, G.A. , R. Woolley og K. Normann (2000). *Arkeologiske registreringer fra Heerodden til Grumant, 2000, Komplet versjon, 24.juli - 17. august.* Sysselmannens arkiv.
Aasgaard, Gunnar (1948): *Inspeksjoner og befaringer på Svalbard 1945.* Rapport for Svalbard Bergmesterembete datert 17. mars 1948.

Figur 148 Grumant, oppmåling/skisse (Stormbringer 2000).

3.8 Område nr 8 Nordenskiöld Land - Østkysten

Områdebeskrivelse

Området omfatter hele Nordenskiöld Land med unntak av en smal stripe mot Isfjorden (område 7), Nathorst Land og deler av Spitsbergen østkyst. Mot vest består området av en stor strandslette. Van Mijenfjorden trenger seg dypt inn i området og deler det nesten i to. Mot sør grenser området opp til Sør-Spitsbergen nasjonalpark. Grenselinjen for området er trukket midt i Bellsund og Van Keulenfjorden og medfører at det kulturelt enhetlige området Bellsund med sidefjorder Van Mijenfjorden, Recherchefjorden og Van Keulenfjorden er delt på to forskjellige områder.

Det indre av Nordenskiöld Land er delt opp av store elvedaler som gjør det mulig å ferdes over land til Van Mijenfjorden og Agardhbukta på østkysten. Det indre av Nathorst Land er dekket av breer og østkystens søndre del er delt opp av brefronter og er vanskelig tilgjengelig.

I dag er indre deler av Nordenskiöld Land det området som er mest benyttet av fastboende og turister til rekreasjon, særlig i vintersesongen. Hovedløypa mellom Longyearbyen, Sveagruva og Barentsburg går gjennom området (Roll 1994).

Gruvesamfunnet Sveagruva har helårlig aktivitet,

selv om ingen bor fast her. På Akseløya har fangstmannen Louis Nielsen (kalt Hiawatha) bygd fangststasjon og hatt tilhold i mange år.

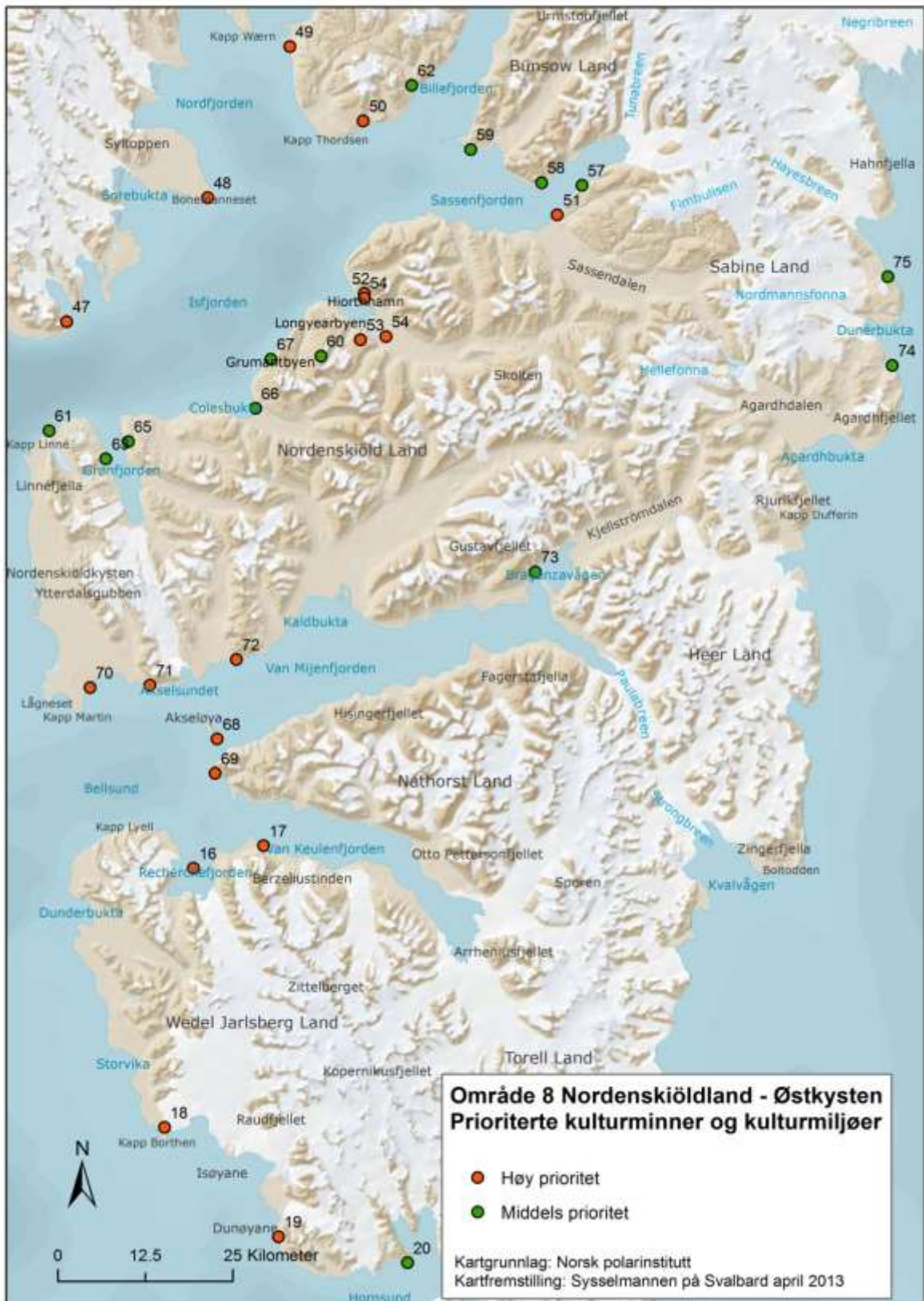
Kulturminner

Bellsundområdet har vært mye brukt både under 1600-tallets hvalfangst og senere av russerne og nordmenn på overvintringsfangst. Nordsiden av Bellsund og Van Mijenfjorden har viktige anlegg for mineralutvinning. Deler av østkysten, nord og sør for Agardhbukta, har vært benyttet av norske fangstfolk på overvintring.

Det har vært gjennomført (russiske) arkeologiske utgravninger av en rekke russiske fangststasjoner i område 8. Hovedmålet for disse har vært å påvise russisk fangst før Barentsz' tid.

Prioriterte kulturminner i området

- 68 [Russeltvedtodden, Akseløya](#)
- 69 [Midterhuken](#)
- 70 [Slettneset, Van Muydenbukta](#)
- 71 [Vårsolbukt](#), Camp Bell
- 71 [Vårsolbukt, Camp Millar](#)
- 72 [Camp Morton](#)
- 73 [Sveagruva](#)
- 74 [Dunér](#)
- 75 [Mohnbukta](#)

Figur 149 Prioriterte kulturminner og -miljøer i område 8 Nordenskiöldland - Østkysten.

Nr 68 Russeltvedtoden, Akseløya

	Type	Kulturmiljø med russisk og norsk fangst opp til i dag og ekspedisjonsminner
	Eier	Staten
	Bruker	Fangstmann Louis Nielsen
	Askeladdenid.	122499, 169824, 169826, 169827
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Tre stående fangsthytter, russetufter, graver og ekspedisjonsminner
	Prioritet	Høy
		
<p>Figur 150 Fundamentet i forgrunnen ble trolig benyttet av Nils Russeltvedt til hans måleapperater. I bagrunnen ligger fangststasjonen. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.</p>		

Beskrivelse

Kulturmiljøet omfatter en norsk fangststasjon, russetufter, graver og ekspedisjonsminner.

Navnet på odden stammer fra den norske meteorologen Nils Russeltvedt, som overvintret her sammen med Hagerup i 1902–03, i forbindelse med Kristian Birkelands Aurora Borealis-ekspedisjon²². Det er ingen fysiske kulturminner igjen etter ekspedisjonen bortsett fra et murt instrumentfundament på høyden nord for hytta. Disse bidrar til å øke anleggets historiske verdi.

Hageruphuset er den eldste bevarte norske fangsthytta på Spitsbergen,²³ reist i 1898 av Johan Hagerup, Tromsø. I 1909 ble den solgt til Tromsø Fiskeriforening. Den ble benyttet av Birkelands ekspedisjon i 1902-03 og igjen av Hagerup 1904-05 og 1906-07. Det ble utført meteorologiske observasjoner her i alle årene (Rossnes 1993:51). Hytta er tekket med russenever på vegger og tak, og har kraftige tørrsteinsmurer helt opp til taket.

²² Nordlyseksedisjon.

²³ Ei eldre tømmerhytte fra 1822 finnes på Bjørnøya.

Gjennom årene hadde huset forfalt slik at det i 1992 bare var tufta med tilliggende steinmurer og deler av reisverket bevart. Huset ble fullstendig restaurert eller gjenoppbygd i 1993 og er det eneste bevarte steinhuset på Svalbard²⁴.

Omkring 1990 satte fangstmann Louis Nielsen (Hiawatha) opp en ny fangsthytte som har vært hovedstasjon fram til i dag (2012). Han er i ferd med å avvikle sin fangstvirksomhet.

Tilstand

Hageruphytta er i relativt god stand (2012).

Verne vurdering

Anlegget må sees i sammenheng med den bevarte bistasjonen i Midterhukhamna fra samme ekspedisjon. Her er både den eldste bevarte norske fangsthytta på Spitsbergen og spor etter de vitenskapelige undersøkelsene, noe som gir området særlig høy verneverdi. De andre kulturminnene og den nyere fangststasjonen til

²⁴ Det er kjent to-tre av tilsvarende type og datering som i dag ligger i ruin, Kapp Hammerfest, Svenskøya, på Russeholmane, Tusenøyane og i Franklindalen på Nordaustlandet

Louis Nielsen gir stedet tidsdybde. At fangststasjonen er i aktiv bruk gir den en ekstra opplevelsesverdi.

Kilder

Arctic centre, University of Groningen, Nederland (2006): *LASHIPA, Lashipa 3, Archaeological expedition om Spitsbergen, August 7 - 24, 2006. Arctic Centre - University og Groningen.*

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

Rossnes 1993:50-54

Starkov, V. (2010): *Rapport om arbeidet som feltekspedisjonen fra Institutt for arkeologi ved Russlands Vitenskapsakademi utførte i 2010. Ved ekspedisjonsleder V.F. Starkov.*

Sysselemanden på Svalbard, blant annet tilstandsrapport 2012

Nr 69 Midterhuken

	Type	Kulturmiljø med hvalfangststasjon og norsk fangsthytte
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93381, 93382, 93387
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Ferdseisforbud (2010)
	Omfatter	Stående fangsthytte, spekkovner, tufter, gravfelt, utkikksposter
	Prioritet	Høy
		

Figur 151 Hytta på Midterhuken. Foto: Siri Hoem, SMS 2008.

Beskrivelse

I Midterhukhamna er det en større hvalfangststasjon fra 1600-tallet med tufter, spekkovner, utkikksposter og gravfelt. Hvalfangstanlegget er målt opp og undersøkt av nederlandske forskere ved Louwrens Hacquebord sommeren 1999.

Midt inne i anlegget ligger den norske bistasjonen til Hagerup fra 1898 - den eldste bevarte bistasjonen på Svalbard.

Som en oppfølging av Maltakonvensjonen og plikten til å etablere arkeologiske reservater ble det i 2010 innført ferdselsforbud i området.

Tilstand

Bistasjonen ble satt i stand sommeren 2000.

Verne vurdering

Midterhuken er et kulturmiljø i et usedvanlig vakkert landskap. Det har stor kulturhistorisk kildeverdi.

Dokumentasjon

Tegning Midterhuken Bistasjon Hagerup ukjent årstall og ukjent tegner

Oppmålt og dokumentert av Arctic Centre of the University of Groningen, Nederland I 1999

Kilder

Arctic centre, University of Groningen, Nederland (1999): *Report of the Archaeological Survey and Mapping of three 17th Century Whaling Stations on Midterhuken, Bellsund, Svalbard. July 24 - August 8, 1999. Arctisch Centrum Rijksuniversiteit Groningen.*

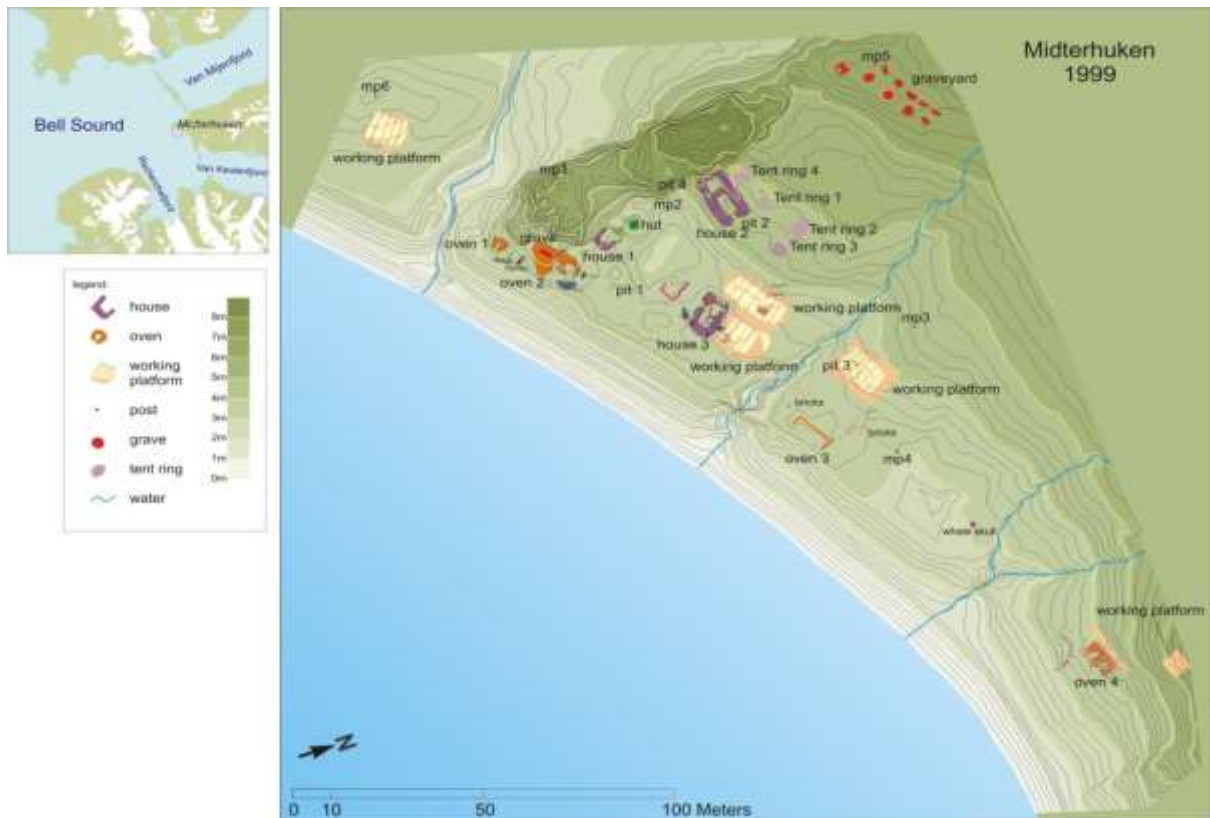
Arctic centre, University of Groningen, Nederland (2006): *LASHIPA, Lashipa 3, Archaeological expedition on Spitsbergen, August 7 - 24, 2006. Arctic Centre - University of Groningen.*

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Odner (1958)

Rossnes 1993:50-54

Figur 152 Midterhuken. Kart utarbeidet av Arctic Centre of the University of Groningen Netherlands i 1999. Gjengitt med tillatelse fra L. Hacquebord.

Nr 70 Slettneset, Van Muydenbukta

	Type	<i>Fangst, russisk</i>
	Eier	<i>Staten</i>
	Bruker	
	Askeladdenid.	<i>93461</i>
	Vern	<i>Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordenskiöld Land nasjonalpark</i>
	Omfatter	<i>Russetuft</i>
Prioritet	<i>Høy</i>	
		

Figur 153 Russekors på Slettneset. Foto: Hein B. Bjerck, SMS 1997.

Beskrivelse

Lokaliteten er valgt ut som representant for de eldste russetuftene. En av tuftene er dendrokronologidatert²⁵ til 1580 av russerne. Dette er ei av de tuftene som den russiske arkeologen V. Starkov mener beviser at russerne var på Svalbard før Willem Barentsz.

Hultgreen (2000)

På anlegget ligger to russetufter og fundamentet til to russekors. Tuftene er utgravd av Starkov.

Tilstand

De to russetuftene er delvis utgravd av Starkov.

Verne vurdering

Kulturminnet har meget stor historisk kildeverdi, som en av de eldste, kjente russiske fangststasjonene.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

²⁵ Dendrokronologi: En dateringsmetode hvor man teller årringene i treet og sammenligner med andre tidsserier for å bestemme eksakt tidspunkt for når treet ble felt.

Nr 71 Vårsolbukta

 	Type	Kulturmiljø med tre hytter
	Eier	Staten
	Bruker	Longyearbyen jeger- og fiskeforening (Camp Millar vest)
	Askeladdenid.	93448, 93449
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordenskiöld Land nasjonalpark
	Omfatter	Tre stående hytter, "Camp Bell" og to på "Camp Millar", gruveutstyr, skinnegang, kullvogner
Prioritet	Høy	
	 <p><i>Figur 155 Den ene av hyttene på Camp Millar disponeres i dag av Longyearbyen jeger- og fiskerforening. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.</i></p> <p><i>Figur 156 Camp Bell (tidligere flyttet fra der den sto i flomålet). Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.</i></p>	

Figur 154 Gruvevogn og skjerp ved Camp Millar. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.

Beskrivelse

Kulturmiljøet består av tre hus med tilknytning til Northern Exploration Company Ltd. Camp Bell, der Ernest Mansfield overvintret 1908-9, og to hus kalt Camp Millar, etablert 1910 for å utvinne gull. Dette representerer en annen type mineralutvinning enn kullgruvedrift. De tre bygningene er forskjellige. Camp Bell er i laftet plank med paneling, bygningene på Camp Millar er identiske med bygningene i Ny-London, den ene med de som står

der, den andre med de som har stått i Ny-London, men som i dag er flyttet til Ny-Ålesund. Det er bevart gruvevogner og gruveinngang.

Bygningen øst i Vårsolbukta ble satt i stand blant annet i 1994/95. Arbeidet ble utført etter antikvariske retningslinjer, men slik at huset kan brukes som tjenestehytte. Den andre, Camp Millar, disponeres av Longyearbyen jeger- og fiskeforening

(LJFF). Den ble i hovedsak renoverert i løpet av 1992-94. Det meste av arbeidet er gjennomført av foreningens medlemmer. Eksteriøret er bra bevart, vinduene er kopier av de originale. Oppholdsrom og kjøkken er betydelig fornyet. Camp Bell ble flyttet vekk fra landkallen til sikker plass og satt i stand sommeren 1999²⁶.

Med til kulturmiljøet hører også spor etter mineralletingen med blant annet gruvesjakter, skinnegang, vogner og tufter etter noen bygninger.

I området ligger en del revefeller, trolig etter nyere fangst.

Tilstand

De tre hyttene er i god stand (2012).

Camp Bell er tidligere flyttet fra stranda og et godt stykke inn på land. Tufta etter hytta på Camp Bell før flytting er fortsatt bevart på landkallen ved sjøen (Sysselmannen 2012).

Verne vurdering

Kulturmiljø med høy historisk verdi.

Dokumentasjon

Tegning Camp Bell Etter mål tatt av Strøm og Velve Dahle, Kolbein 1998 Mål 1:50

Tegning Camp Bell Innredning - tilbygg – avdeling av rom Dahle, Kolbein 1999 Mål 1:50

Tegning Camp Bell Innredning stua Dahle, Kolbein 1999 Mål 1:20

Tegning Camp Millar Skisseoppmåling Rossnes, G./Løkken, G. 1988 Mål 1:2500

Kilder

Askeladden

Barr, Susan, David Newman og Greg Nesteroff (2012). *Ernest Mansfield - Gold, or I'm a Dutchman!*

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2005). Rapport istandsetting 2005. Camp Millar i Vårsolbukta. Montering av vinduslemmer og tetting ved raft. 200500305-3.

Lejoneke, Per og Johan Rönnby (1998 og 2000).

Rossnes 1993:58-62

Sysselmannen på Svalbard (1998). Rapport SMS sak 98/01064.

Sysselmannen, tokrapporter og tilstandsrapporter blant annet fra 2012

²⁶ Rapport SMS sak 98/01064

Nr 72 Camp Morton

Type	Kulturmiljø med hytte, gruveutstyr og båtvrak
Eier	Staten
Bruker	To-takteren (Clara Ville)
Askeladdenid.	93439, 93442
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Nordenskiöld Land nasjonalpark
Omfatter	To stående hytter Michelsenhuset og Clara Ville, to store tufter etter brakker, gruveutstyr og båtvrak
Prioritet	Høy

Figur 157 Michelsenhuset. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.

Figur 158 Clara Ville. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.

Beskrivelse

I 1901 sikret kjøpmannen Ivar Stenehjem seg støtte til et par ekspedisjoner til Spitsbergen fra skipsreder Christian Michelsen i Bergen, som senere ble Norges første statsminister i 1905. Det ble satt opp en stor tømmerbygning, "Michelsenhuset", ved Camp Morton, under Kolfjellet. Samme ekspedisjon satte også opp den eldste bygningen i Calypsobyen. Dette er av de aller eldste bygningene med tilknytning til mineralutvinning på Svalbard, bare bygningen på Bohemanneset er eldre enn disse to.

Syndikatet som var forløperen for Northern Exploration Company Ltd. (NEC), hadde åtte mann på overvintring på Camp Morton i 1906/07. De kalte stedet Camp Mansfield. Da ble det sannsynligvis oppført nytt hus, "Clara Ville". I 1918 oppførte NEC to store arbeiderbrakk. I dag er bare Michelsenhuset og Clara Ville, foruten en del gruveutstyr som dampmaskin, skinnegang, gruvevogn bevart.

Clara Ville, disponeres og vedlikeholdes av skuterklubben "To-takteren".

Nede i bekken ligger vraket av en klinkbygd båt, trolig fra mellomkrigstida.

Tilstand

Det ble gjennomført forfallsforsinkende tiltak på Michelsenhuset blant annet i 2000. Huset har en del råteskader utvendig (ikke kontrollert innvendig i 2012, for døra gikk ikke opp).

Verne vurdering

Kulturmiljøet har nasjonal historisk interesse gjennom Michelsens engasjement og det har betydelig opplevelsesverdi og bruksverdi.

Dokumentasjon

Tegning Michelsenhuset, Camp Morton, Dahle, Kolbein 1999 Mål 1:100

Kilder

Arctic centre, University of Groningen, Nederland

(2006): *LASHIPA, Lashipa 3, Archaeological expedition on Spitsbergen, August 7 - 24, 2006.* Arctic Centre - University og Groningen.

Askeladden

Barr, Susan, David Newman og Greg Nesteroff (2012). *Ernest Mansfield - Gold, or I'm a Dutchman!*

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:58-62

Sysselemannens toktraffporter og tilstandsrapporter, blant annet fra 2012

Nr 73 Sveagruva

	Type	Kulturmiljø med gruveby
	Eier	Store Norske Spitsbergen Kullkompani as
	Bruker	Store Norske Spitsbergen Kullkompani as
	Askeladdenid.	144344, 159020, 159021
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a (den eldste delen) Arealplan for Sveagruva
	Omfatter	Gruver, bygninger, kai
Prioritet	Middels	
		
<p>Figur 159 Saloonen i Sveagruva er fortsatt en viktig møteplass. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.</p>		

Beskrivelse

I Sveagruva er det betydelige rester etter den svenske virksomheten fra 1917-25, samt noen fredete kulturminner fra Store Norske Spitsbergen Kullkompanis virksomhet i 1930-årene og fra 1954. Sveagruva ble satt i brann under 2. verdenskrig. Ingen bygninger ble bevart, med unntak av transformatorårnet. Flere bygninger ble reist like etter krigen, i 1945 (såkalte Lenhovbrakker, kjøpt inn fra Sverige).

De fredete kulturminnene er regulert til kulturminneområde i arealplan for Sveagruva fra 2012.

SINTEF undersøkte i 2011 den gamle kaia (Finseth og Lothe 2011).

Tilstand

Verne vurdering

Kulturmiljø med gruveanlegg fra 1917 og fram til dagens moderne gruvedrift. Følgende bygninger er automatisk fredete:

- Bakeriet/vinboden
- Sykehuset/saloonen
- Lagerbygning for proviant
- Transformatorårnet

I tillegg er de eldste delene av gruveanlegget og tufter etter bygninger oppført før 1946 automatisk fredet. Flere bygninger er oppført i 1946 og har verneverdi, slik som legeboligen/gymsalen, butikken, fjøset/verkstedet/skytebane og arbeidermessa.

Dokumentasjon

Ramberg, Bjørn. Arkeologisk registrering i forbindelse med arealplan.

Kilder

Askeladden

Avango, Dag (1999 - 2000). *Industriminnen från den svenska driftsperioden vid Sveagruvan 1917 - 1925*, Dag Avango, Avdelningen för Teknik- och Vetenskapshistoria, Enheten för Industriminnesforskning, Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm.

Rapport i Sysselmannens arkiv.

Avango, Dag (2005). *Sveagruvan. Svensk gruvhandling mellan industri, diplomati och geovetenskap 1910 - 1934*. Jernkontorets Bergshistoriska skriftserie 44.

Arealplan for Sveagruva (2012)

Finseth, J. and Lothe A. (2011) "*Bygging i strandsonen på Svalbard – Hva forteller fortidens kaier oss om fremtidens anlegg*". Rapport SINTEF Byggforsk og Svalbard Miljøvernfond.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Ramberg, Bjørn. Arkeologisk registrering i Sveagruva i forbindelse med arealplan (ikke funnet tittel og år).

Rossnes 1993:55-57

Aasgaard, Gunnar (1948): *Inspeksjoner og befaringer på Svalbard 1945*. Rapport for Svalbard Bergmesterembete datert 17. mars 1948.

Nr 74 Dunér

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92896
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Stående fangsthytte
	Prioritet	Middels
		

Figur 160 Dunérhytta. Foto: Rune Jensen, SMS 2012.

Beskrivelse

Hytta ved Dunérbukta er en hovedstasjon oppført i 1928 av Georg Bjørnnes. Hytta disponeres og vedlikeholdes i dag av To-takeren.

Tilstand

Hytta ble satt i stand i 2010 og gravd grøft på baksiden for drenering.

God tilstand utvendig. Fuktproblemer på baksiden (2012).

Verne vurdering

Fangsthytta har høy historisk verdi.

Dokumentasjon

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2007). *Rapport 2007. Dunér, Østkysten – forslag istandsetting*. 200701068-1.

Hoem, Siri (2009). *Rapport 2009. Dunérhytta, Østkysten – istandsetting av råte- og fundamentskader*. 200701068-4.

Rossnes 1993:151-153

Nr 75 Mohnbukta

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	Longyearbyen jeger- og fiskerforening
	Askeladdenid.	92897
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Stående fangsthytte
Prioritet	Middels	
		

Figur 161 Hytta i Mohnbukta. Døra skadet (ble forsøkt reparert på toktet i 2012). Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2012.

Dokumentasjon

Beskrivelse

Mohnbukta er bistasjon til Dunér, oppført av Bjørnnes i 1928 og solgt til Nils Nøis i 1930. Hytta disponeres og vedlikeholdes av Longyearbyen jeger- og fiskerforening.

Tilstand

Middels/god tilstand (2012).

Verne vurdering

Fangsthytta har høy historisk verdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:151-153

3.9 Område nr 9 Wijdefjorden – Ny-Friesland

Områdebeskrivelse

Området består av Andrée Land og Ny-Friesland inntil grensen mot Nordaust-Svalbard naturreservat. Mot sør grenser området nesten ned mot Isfjordens fjordarmer. Kyststrekningen består av østsiden av Woodfjorden, begge sider av Wijdefjorden, Verlegenuken og vestsiden av Sorgfjorden. Den dype Wijdefjorden deler området nesten i to. Fra bunnen av fjorden er det kort vei over land til Isfjordområdet. Denne overgangen har vært benyttet av fangstfolk tidligere og benyttes i dag av snøskuterkjørere. Kyststrekningen har relativt få brefronter, men bunnen av Wijdefjorden, Austfjorden, dekkes av den store Mittag-Lefflerbreen. I det indre av Ny-Friesland finnes Svalbards høyeste fjelltopper; Newtontoppen og Perriertoppen, på over 1700 m.o.h. De nordre delene av dette innlandet er dekket av den store Åsgårdfonna. Også det indre av Andrée Land har topper på over 1000 m.o.h. Ferdsele er dermed henvist til å følge fjordarmene (Roll 1994).

I Mushamna etablerte fangstmannen Kjell Reidar

Hovelsrud en ny fangststasjon i 1987, som de siste årene har fungert som tjenestehytte.

Kulturminner

Kulturminnene i området viser at det har vært brukt hovedsakelig til pelsdyrfangst av først russere og senere nordmenn. Det er ikke registrert spor etter europeisk hvalfangstaktivitet i område 9. I området står de eneste tre russiske fangsthyttene, Svalbards eldste bygninger. Årsaken til at disse fortsatt står er trolig blant annet at område sent ble tatt i bruk av russerne.

Prioriterte kulturminner i området

Se kart i Figur 162 og beskrivelse under.

76	Rekvik
77	Dirksodden
78	Elvetangen
79	Polhem, Mosselbukta
80	Gråhuken
81	Elvetangen
82	Krosspynten
83	Laksevåg
84	Villa Møen
85	Austfjordnes
86	Austbottenhytta
87	Overgangshytta

Figur 162 Prioriterte kulturminner og -miljøer i område 9 Wijdefjorden – Ny-Friesland.

Nr 76 Rekvika

Type	Kulturmiljø russisk og norsk fangst
Eier	Staten
Bruker	
Askeladdenid.	93146, 93147
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
Omfatter	Stående russisk fangsthytte, graver, gjenstander
Prioritet	Høy

Figur 163 Den russiske fangsthytta i Rekvika. Gjenbrukt av norske fangstmenn og noe omygd. Bildet er tatt før restaureringen i 1993. Foto: Lisen Roll, SMS 1991.

Figur 164 Rekvika. Foto: Elisabeth Trones Jørve, SMS 2011.

Beskrivelse

Litt sørvest for Verlegenuken, i Rekvika, ligger en russisk fangststasjon med en stående bygning. Ei norsk fangsthytte ligger inne i det russiske anlegget.

Anlegget ble betydelig restaurert i 1993. Like ved ligger russetufter fra et eldre anlegg.

Av alle de russiske fangststasjonene på Svalbard er det bare to anlegg som har stående bygninger, Rekvika og Dirksodden (på Elvetangen er det rester av flere omfar). Dette er sannsynligvis en av Svalbards eldste stående bygning. Russehytta er

målt opp av Gisle Løkken og Gustav Rossnes i 1988. Det ligger graver et stykke sørøst for hyttene.

Tilstand

I dårlig forfatning. Svært fuktig inne i den norske delen av hytta. Den eldste, russiske delen mangler fortsatt tak, og gulvet er råttent (2011).

Verne vurdering

Anlegget har stor opplevelsese- og kildeverdi.

Dokumentasjon

Flere tegninger (i plan og profil) fra undersøkelser i Rekvika i 1989 av Lars Vig Jensen, Toini, R. Jørgensen og Bjørn Helberg

Tegning Rekvika Russehytte, fasade mot vest
Rossnes, G./Løkken, G. 1988 Mål 1:50

Tegning Rekvika Russehytte,
konstruksjonsprinsipper Løkken, Gisle 1988 Nov,
vegg/vindu

Tegning Rekvika Russehytte,
konstruksjonsprinsipper Løkken, Gisle 1988
Beitski, tak/vegg, sleppvegg

Tegning Rekvika Russehytte, plan Rossnes,
G./Løkken, G. 1988 Mål 1:50

Tegning Rekvika Russehytte, rekonstruksjon I
Rossnes, G./Løkken, G. 1988

Tegning Rekvika Russehytte, rekonstruksjon II
Rossnes, G./Løkken, G. 1988

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

Rossnes 1993:141-145

Toktrapport og tilstandsrapporter, blant annet fra
tokt 2011

Nr 77 Dirksodden

	Type	Kulturmiljø russisk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93122, 93123
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Stående russisk fangsthytte, tufter og graver
Prioritet	Høy	
		
<p>Figur 165 Dirksodden. Russierhytte, ombygd av norske fangstmenn. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.</p>		

Beskrivelse

Den andre russehytta med den tømrede delen bevart, ligger på Dirksodden inne i Wijdefjorden. Hytta har senere vært brukt av norske fangstfolk, blant annet satt i stand av Oxaas i 1921 for Hagerup-/Jenseneksedisjonen, av Eldor Svendsen 1927-28. De bygde forrom med inngang i den delen som har sleppveggskonstruksjon. Hytta ligger inntil tufta av enda et russisk anlegg. Det er også graver i nærheten.²⁷

Under rundturen i 1995 ble det oppdaget at taket og bislaget var borte, men delene lå i området. Skaden må ha skjedd mellom 1991 og 1995. Sommeren 1999 ble det øverste omfar av veggen reparert, taket ble lagt på igjen og bislaget satt på plass.²⁸

Tilstand

Dårlig forfatning. Ganske fuktig inne i hytta (2011).

Verne vurdering

Hytta er den best bevarte russiske fangsthytta på

Svalbard og har derfor høy verneverdi.

Dokumentasjon

Tegning Dirksodden Russehytte - plan og fasader
Rossnes, G./Løkken, G. 1988 Mål 1:50

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

Rossnes 1993:141-145

Svalbardboka 1985-86 s. 126.

Syslemannen på Svalbard (1999). Rapport SMS sak 99/00166

Tokrapporter og tilstandsrapporter, blant annet fra 2011

²⁷ Svalbardboka 1985-86 s. 126.

²⁸ Rapport SMS sak 99/00166

Nr 78 Elvetangen (sør)

	Type	Russisk og norsk fangst
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93126, 93127
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Ruin av russisk fangsthytte med norsk fangsthytte ("Villa Rave") bygd opp i ruinen
Prioritet	Høy	
		

Figur 166 Elvetangen. Norsk fangsthytte bygd inntil restene av en russisk laftet hytte. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

Russehytta, eller restene av denne, ved Elvetangen ligger på vestsida av Wijdefjorden. Også her er en norsk fangsthytte bygget inne i anlegget, oppført av Claus Andersens ekspedisjon i 1912 og kalt "Ravehytta" eller "Villa Rave". Den tømrede delen av russehytta er bevart i flere omfars høyde. Anlegget har ikke vært gjenstand for tiltak, verken restaurering eller vedlikehold. Av tre delvis bevarte laftede russehytter, er dette den mest autentiske. De tre hyttene ligger ikke langt fra hverandre og danner til sammen et kulturmiljø.

Tilstand

Verne vurdering

Mest autentisk av de tre best bevarte russehyttene og har derfor høy verneverdi.

Dokumentasjon

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

Rossnes 1993:133-136

Tromsø museum, registeringsrapport fra 1986 som dekker Wijdefjordens ytre deler, dvs fra Elvetangen til Gråhukken og fra Mosselbukta til Verlegenuken (kjenner ikke tittel og forfatter, se Tromura nr. 30).

Nr 79 Polhem, Mosselbukta

	Type	Kulturmiljø ekspedisjonslokalitet
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93139, 93148
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Ruiner, tufter, veg, graver, observatorier, ankringsplass
Prioritet	Høy	
		
<p>Figur 167 En av bygningene på Polhem med grunnmur murt av stein. I forgrunnen ligger en veg. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.</p>		

Beskrivelse

I 1872 planla den finsksvenske polarforskeren Adolf E. Nordenskiöld en ekspedisjon med sleder mot Nordpolen. Han bygde sin base i Mosselbukta. Dette var et prefabrikkert hus av samme type som Svenskhuset på Kapp Thorsden.

Formålet med ekspedisjonen til Nordenskiöld var også å foreta meteorologiske og magnetiske observasjoner. Førte rein ble tatt med som trektdyr, men disse forsvant under en snøstorm. De måtte derfor gjøre om sine planer og dro sleder til Sjuøyane og Nordaustlandets innlandsis.

Foruten hovedbygningen besto anlegget av tre observatorier, et magnethus og en badstu, som var et flyttet russehus fra nordøststiden av Mossellagunen.

Som de norske fangstskutene som lå i område den høsten, ble også Nordenskiölds ekspedisjon overrasket av tidlig is og to forsyningskip som skulle reist ned ble liggende fast i isen. Til sammen overvintret 66 mann og en kvinne på stasjonen, det ble derfor tre ganger så mange personer som måtte overvintre enn planlagt. Adolf Andersson Svan fra "Gladan", et av forsyningskipene, døde under overvintringen og ligger begravet et stykke

fra Polhem. Det siste huset blåste ned i 1993. Mange av fangsthytter i området rundt er bygd av materialer fra Polhem. Det ligger en norsk fangststasjon i gangavstand (Polheim).

Flere av kulturminnene, spesielt ruinene, er sårbare for tråkk.

Tilstand

Alle husene er nå ruiner og tufter. Noe spor etter ferdsel i form av slitasje på vegetasjon (tokrapport 2012).

Verne vurdering

Ruinene etter Nordenskiölds base har meget stor kildeverdi og er en naturlig del av et kulturmiljø sammen med de øvrige minnene etter Nordenskiölds virksomhet på Svalbard.

Dokumentasjon

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:141-145

Stormbringer, Geir (2005). *Rapport Arkeologiske registreringer Svalbard 2004*. Rapport i

Syssemmannen arkiv.

Toktrapper, blant annet 2011 og 2012

Nr 80 Gråhuken

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93365
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Stående hytte "Gråhuken" eller "Kap Hvile"
	Prioritet	Middels
		
	Figur 168 Gråhuken. Foto: Sveinung Bertnes Råheim, SMS 2012.	

Beskrivelse

Gråhuken ble kalt Castlins Point av Fotherby i 1614 og ble under samme navn senere kartlagt og beskrevet av Edge på The Muscovy Companys kart fra 1625. Hollenderne hadde sine egne navn på neset og kalte det vekselvis for Gruwen hoeck (kartografen Doncker 1655), Swarte hoeck (1662), Dorren hoeck (kartografen Blaeu 1662) og Grawen hoeck eller Flacke point (Valk og Schenk 1662, Gerard Van Keulen 1689). Selve hytta på Gråhuken ble oppført av Hilmar Nøis' ekspedisjon i 1928 som hovedstasjon, og ble kalt "Kap Hvile". Flere kjente personligheter i Svalbards historie har overvintret på Gråhuken, men den personen som kanskje mange forbinder med plassen, er østerriske Christiane Ritter²⁹.

Hytta er i dag tjenestehytte for Sysselmannen.

Tilstand

Hytta er i god stand.

Verne vurdering

Hytta har stor kilderverdi og opplevelsesverdi, og er knyttet til ulike personhistorier. Den har høy verneverdi.

Dokumentasjon

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Ritter, Christiane. *Kvinne i polarnatten*.

Rossnes 1993:130-132

²⁹ Christiane Ritter "Kvinne i polarnatten".

Tromsø museum, registeringsrapport fra 1986 som dekker Wijdefjordens ytre deler, dvs fra Elvetangen til Gråhuken og fra Mosselbukta til

Verlegenuken (kjenner ikke tittel og forfatter, se Tromura nr. 30).

Nr 81 Elvetangen (nord)

	Type	Kulturmiljø fangst, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93125
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Stående fangsthytte, grav
Prioritet	Middels	
		

Figur 169 Elvetangen (nord). Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Dokumentasjon

Beskrivelse

Elvetangen er ei hytte oppført av A/S Svalbard Kullgruber i 1918 på nordsiden av Elvetangen. Den ble utbedret og vedlikeholdt frem til 2010 av A. Midttømme som bistasjon.

Like sør for hytta ligger en grav som ble målt inn med gps på tokt i 2011 (det er uvisst om graven rommer et menneske eller en hund).

Tilstand

Verne vurdering

Hytta har høy historisk verdi.

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Tromsø museum, registeringsrapport fra 1986 som dekker Wijdefjordens ytre deler, dvs fra Elvetangen til Gråhuken og fra Mosselbukta til Verlegenuken (kjenner ikke tittel og forfatter, se Tromsø nr. 30).

Nr 82 Krosspynten

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93115
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Wijdefjorden nasjonalpark
	Omfatter	Stående fangsthytte, grav
Prioritet	Middels	
		

Figur 170 Krosspynten. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

På Krosspynten oppførte Anton Eilertsen i 1910 en hovedstasjon for reder Claus Andersen, Tromsø. Bygningen lå inntil en russetuft. Eilertsen døde av skjørbuk i 1912 og ligger begravd like ved hytta. Ny hytte ble bygd etter brann av Hilmar Nøis og August Stenersen i 1922 (Rossnes 1993:134).

Tilstand

Hytta er i god stand.

Verne vurdering

Fangsthytta har høy historisk verdi.

Dokumentasjon

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2005). *Rapport istandsetting 2005. Krosspynten, Wijdefjorden. Istandsetting av ytterdør, vinduer, pipe og papp.* 200500482-1.

Rossnes 1993:133-136

Toktrapper, blant annet 2011

Nr 83 Laksevåg

	Type	<i>Fangsthytte, norsk</i>
	Eier	<i>Staten</i>
	Bruker	
	Askeladdenid.	<i>93124</i>
	Vern	<i>Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a</i>
	Omfatter	<i>Stående fangsthytte</i>
	Prioritet	<i>Middels</i>
		

Figur 171 Laksevåg. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

Laksevåg i Vassfarbukta, nord for Dirksbukta er en bistasjon til Polheim. Den ble oppført av Arthur Oxaas og Vainö Johansson for Hagerup/Jensen-ekspedisjonen i 1921. I 1926 ble pappen først tatt av, men hytta ble senere reparert da brødrene Svendsen og Oxaas ikke kom fram til Nordaustlandet (Rossnes 1993:143).

Tilstand

Satt i stand av Sysselemannen 2012.

Verne vurdering

Fangsthytta har høy historisk verdi.

Dokumentasjon

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2007). *Rapport istandsetting 2007. Laksevåg, Wijdefjorden. Ny pipegjennomføring med mer.* 200700872-2.

Rossnes 1993:141-145

Nr 84 Villa Møen

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93121
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a
	Omfatter	Stående fangsthytte "Villa Møen"
	Prioritet	Middels
		
	<p>Figur 172 Villa Møen. Isbjørn har skadet døra og brut seg inn i hytta (han hadde visst likt madrassen, for den lå delvis spist utenfor). Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.</p>	

Beskrivelse

Villa Møen var en hovedstasjon, like sør for Dei tri isfjella. Den ble oppført i 1921 av Hagerup-/Jensenekspedisjone. Georg Bjørnnes bygde ny hytte i 1927, da den gamle var nesten ødelagt (Rossnes 1993:135). E. Nøis skal ha hevdet eiendomsrett til hytta.

Tilstand

Satt i stand av Sysselmannen i 2012.

Verne vurdering

Høy verneverdi og har bruksverdi som nødhytte.

Dokumentasjon

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993:137-140

Nr 85 Austfjordnes

Type	Kulturmiljø russisk og norsk fangst
Eier	Staten
Bruker	
Askeladdenid.	93109, 93113
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Wijdefjorden nasjonalpark
Omfatter	Stående fangsthytt "Villa Austnes", tufter
Prioritet	Middels

Figur 173 Hovedhytta på Austfjordnes. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Figur 174 Tufter etter den eldste, norske fangststasjon, bygd inntil/i tuftene etter en eldre russisk fangsthytte. I bakgrunnen: Dagens fangststasjon, som ligger på nordsida av lagunen. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

Austfjordnes er definert som en av fem aktive fangstområder på Svalbard, men har siden våren 2011 stått tom. Den første hytta ble bygd i 1921 av Hagerup og Jensen inntil ei russehytte på sørsiden av lagunen. I 1931 reiv Georg Bjørnnes det gamle anlegget, brukte brukbare materialer i ei ny hytte på nordsiden av lagunen og resten til brensel (Rossnes 1993:138). Hytta er seinere utvidet med soverom og verksted.

Øst for lagunen, oppå kanten av brinken, ligger tuftene etter en annen russisk fangststasjon.

Tilstand

Hytta er godt vedlikeholdt og det er i 2012 gjort en del mindre vedlikehold på den.

Verne vurdering

En fangststasjon med stor tidsdybde og flere ulike faser, fra russisk fangst og opp til moderne norsk fangst. Det at Austfjordnes er ett av fem fangstfelt

som fortsatt er i bruk, øker opplevelsesverdien og bruksverdien.

Dokumentasjon

Hytta ble dokumentert av Sysselmannens dokumentasjonsteam i 2012 (Bohlmann og Hesthammer).

Tegning Austfjordneset Hytta årstall ukjent

Tegning Austfjordneset Hytta - fasade aust og sør årstall ukjent Mål 1:50

Tegning Austfjordneset Hytta - fasade nord og vest årstall ukjent Mål 1:50

Tegning Austfjordneset Hytta II

Kilder

Askeladden

Bohlmann, Jörn og Morten Hesthammer (2012): *Dokumentasjon av fangsthytter på Svalbard I fangstfelt 12 og 28; Fredheim og Austfjordneset*. Sysselmannen på Svalbard / Miljøvernnavdeling

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000) Mål: 1:50

Hultgreen (2000)

Rossnes 1993: 137-140

Toktrapper, blant annet fra 2011 og 2012

Tilstandsrapporter

Nr 86 Austbottenhytta

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	93099
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Wijdefjorden nasjonalpark
	Omfatter	Stående fangsthytte, bistasjon
Prioritet	Middels	
		

Figur 175 Austbottenhytta. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

Austbottenhytta ble oppført av Georg Bjørnnes i 1927 som en bistasjon. Hytta ligger like innenfor vraket av "Melvik" som forliste i 1923. Inne i hytta skal det være inskripsjoner (med blyant) på et veggbord av Bjørnnes og av Hilmar Nøis/Hans Lund (Rossnes 1993:138).

Tilstand

Hytta er i god stand.

Verne vurdering

Fangsthytta har høy historisk verdi.

Dokumentasjon

Hytta ble dokumentert av Sysselemannens dokumentasjonsteam i 2012 (Bohmann og Hesthammer).

Kilder

Askeladden

Bohmann, Jörn og Morten Hesthammer (2012): *Dokumentasjon av fangsthytter på Svalbard I fangstfelt 12 og 28; Fredheim og Austfjordneset*. Sysselemannen på Svalbard / Miljøvernavdeling.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993: 137-140

Tokt rapporter, blant annet fra 2011 og 2012

Nr 87 Overgangshytta

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	To-takteren
	Askeladdenid.	93101
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Wijdefjorden nasjonalpark
	Omfatter	Stående norsk fangsthytte, bistasjon
Prioritet	Middels	
		
<p>Figur 176 Overgangshytta. Foto: Mona Helgeland, Sysselemannen på Svalbard 1997.</p>		

Beskrivelse

Overgangshytta bygde Georg Bjørnnes i bunnen av Austfjorden i 1933, som bistasjon til Austfjordnes. Hytta disponeres og vedlikeholdes i dag av skuterforeningen To-takteren.

Tilstand

Verne vurdering

Fangsthytta har høy historisk verdi

Dokumentasjon

Tegninger Overgangshytta, Austfjorden Plan, snitt

og fasade mot øst – detaljer Rossnes, G./Løkken, G. 1990 Mål 1:50, detaljer 1:5

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Rossnes 1993: 137-140

Toktrapper, blant annet 2011

3.10 Område 10 Hopen og Bjørnøya

Områdebeskrivelse

Området består av øyene Hopen og Bjørnøya. Hopen ligger sørøst for Edgeøya og er ei langstrakt klippeøy på 46 km², med fjell på 150 til 370 meter. Det finnes ikke vann (innsjøer) eller elver på øya. Hele øya er statsgrunn.

Bjørnøya ligger sør for Spitsbergen, omtrent halvveis til Tromsø. Øya måler ca. 20 km fra nord til sør, er ca. 15 km på det bredeste, og har et areal på 178 km². Landskapet kan deles i et sørlig fjellområde (1/3 av øyas landareal) og et nordlig lavlandsområde (2/3). Rundt hele øya er det bratte skrenter ned mot havet og bare enkelte steder er det mulig å gå i land. På begge øyene er det helårsbemannede værvarslingsstasjoner.

Bjørnøya ble opprettet som naturreservat i 2002 og Hopen i 2003. Det er utarbeidet forvaltningsplaner for øyene fra henholdsvis 2005 og 2006.

Kulturminner

Bjørnøya

Borgere fra flere nasjoner har siden oppdagelsen av Bjørnøya og Spitsbergen i 1596 reist til Bjørnøya for å utnytte naturressursene eller gjøre arbeid i vitenskapelig øyemed. Det har imidlertid aldri vært selvstendige samfunn der. Rester av anlegg og andre spor etter menneskelig virksomhet ligger spredt på øya, for det meste langs kysten.

Allerede i 1604, før hvalfangsten kom i gang på Spitsbergen, var den første engelske ekspedisjonen under ledelse av Stephen Bennet på Bjørnøya og fanget hvalross. I løpet av få år ble hvalrossen nærmest utryddet på øya. Øya var lite besøkt inntil russerne etablerte fangststasjoner der.

Okkupasjoner med tanke på mineralutvinning startet tidlig på Bjørnøya. Så tidlig som i 1898 annekterte tyskeren Theodor Lerner (også kalt "Tåkefyrsten") flere områder. Ved Tunheim var det

norsk kulldrift i perioden 1916 - 25 og i et område nord for Antarcticfjellet var det i perioden 1925 - 30 prøvedrift på blyglans.

I 1923 bygde staten en værvarslingsstasjon på Tunheim. Denne ble ødelagt av engelskmennene i 1941 og i 1947 ble stasjonen flyttet til Herwighamna. Senere er det bygd en ny hovedbygning på værstasjonen, men den gamle stasjonen har vært benyttet som museum.

Hopen

Hopen ble oppdaget i 1613, men har vært lite benyttet av hvalfangere. På Koefoedodden er det registrert en spekkovn i nærheten av en slakteplass for hvalross. Dette tyder på at det var noe aktivitet her en gang på 1600-1700-tallet.

Øya Hopen var et eget norsk fangstfelt og var regnet som et godt bjørneterreng, som også hadde godt med rev og sjøfugl. I 1908 ble det bygget tre hytter på øya: Nilsebu ved stasjonen, Rudihytta/Sørhytta på Koefoedodden og Russehytta/Nordhytta ved Hermansenskarret midt på øya. Dette var den første norske fangstovervintringen på Hopen.

I 1923 ble det bygget en hytte med uthus nord på øya, ved Braastadskaret. Dette skjedde i forbindelse med den andre norske fangstovervintringen på Hopen (August Hansens overvintring i 1923-24). I forbindelse med boringen på Lyngfjellet i 1973 ble disse bygningene revet og en ny hytte, Beisarstua/Beisarhytta, ble satt opp på samme sted. Helt inntil den nye hytta står reisverket etter uthuset fra 1923.

Thor Iversens varder på Iversenfjellet, Werenskioldfjellet og Kollerfjellet ble bygget av fiskerikonsulent Thor Iversen i forbindelse med oppmåling og innsamling av plante- og steinprøver på øya i 1924.

Over hele øya finnes en mange gamle revefeller og selvkuddkasser for isbjørn. Det er spesielt mange selvkuddkasser langs østkysten og på slettene.

Kort etter okkupasjonen av Norge i 1940 opprettet

tyskerne sin egen værtjeneste. På Hopen var det etablert en bemannet værstasjon i Storstadhuset i perioden 1943-45. Storstadhuset fra 1934 sto i Husdalen, der dagens norske stasjon ligger, og ble brukt av værvarslinga til 1948 da det brant ned. I Hugosøkket på Kollerfjellets østside finnes rester etter en tilfluktsleir knyttet til den tyske værtjenesten under krigen.

En av de mest dramatiske hendelsene knyttet til Hopen er forliset av det sovjetiske skipet Dekabrist. Skipet ble torpedert og sank ved Hopen i november 1942. Overlevende fra forliset kom seg i land på Livbåtstranda og brukte senere hyttene i Hermansensskaret og Husdalen, til de tre overlevende ble hentet sommeren og høsten 1943. Det er i dag få gjenstander å se etter denne hendelsen. Ved stasjonen ble det i 1987 reist en minnebauta på stedet der en del av levningene fra strandingsstedet ble begravd.

Den meteorologiske stasjonen ligger på den sørøstlige sida av øya, omtrent sju kilometer fra sørspissen. Stasjonen er underlagt og administreres av Meteorologisk institutt, Værvarslinga for Nord-Norge. Stasjonen ble opprettet i 1947 og har vært i drift siden.

Prioriterte kulturminner i området

- 88 [Tunheim, Bjørnøya](#)
- 89 [Hammerfesthuset og Tobiesenhuset, Bjørnøya](#)
- 90 [St. Sebastian, Bjørnøya](#)
- 91 [Nordhamna /Kvalrossfjæra, Bjørnøya](#)
- 92 [Kvalrossbukta, Bjørnøya](#)
- 93 [Thor Iversens værder, Hopen](#)
- 94 [Sørhytta på Koefoedodden, Hopen](#)
- 95 [Nilsebu, Hopen](#)
- 96 [Russehytta, Hopen](#)

Figur 177 Prioriterte kulturminner og -miljøer i område 10 Bjørnøya.

Figur 178 Prioriterte kulturminner og -miljøer i område 10 Hopen.

Type	Kulturmiljø gruveanlegg og meteorologisk stasjon
Eier	Bjørnøen AS
Bruker	Velferden ved Bjørnøya meteorologiske stasjon (sprengstofflageret)
Askeladdenid.	92952, 125197
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Bjørnøya Naturreservat (2002), forvaltningsplan (2005)
Omfatter	Ruiner, gruver, jernbane, graver
Prioritet	Høy

Figur 179 Bygningene på Tunheim er i dårlig forfatning. Foto: Halvard Pedersen, SMS 2011.

Figur 180 Lokomotivet er også merket av tidens tand. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

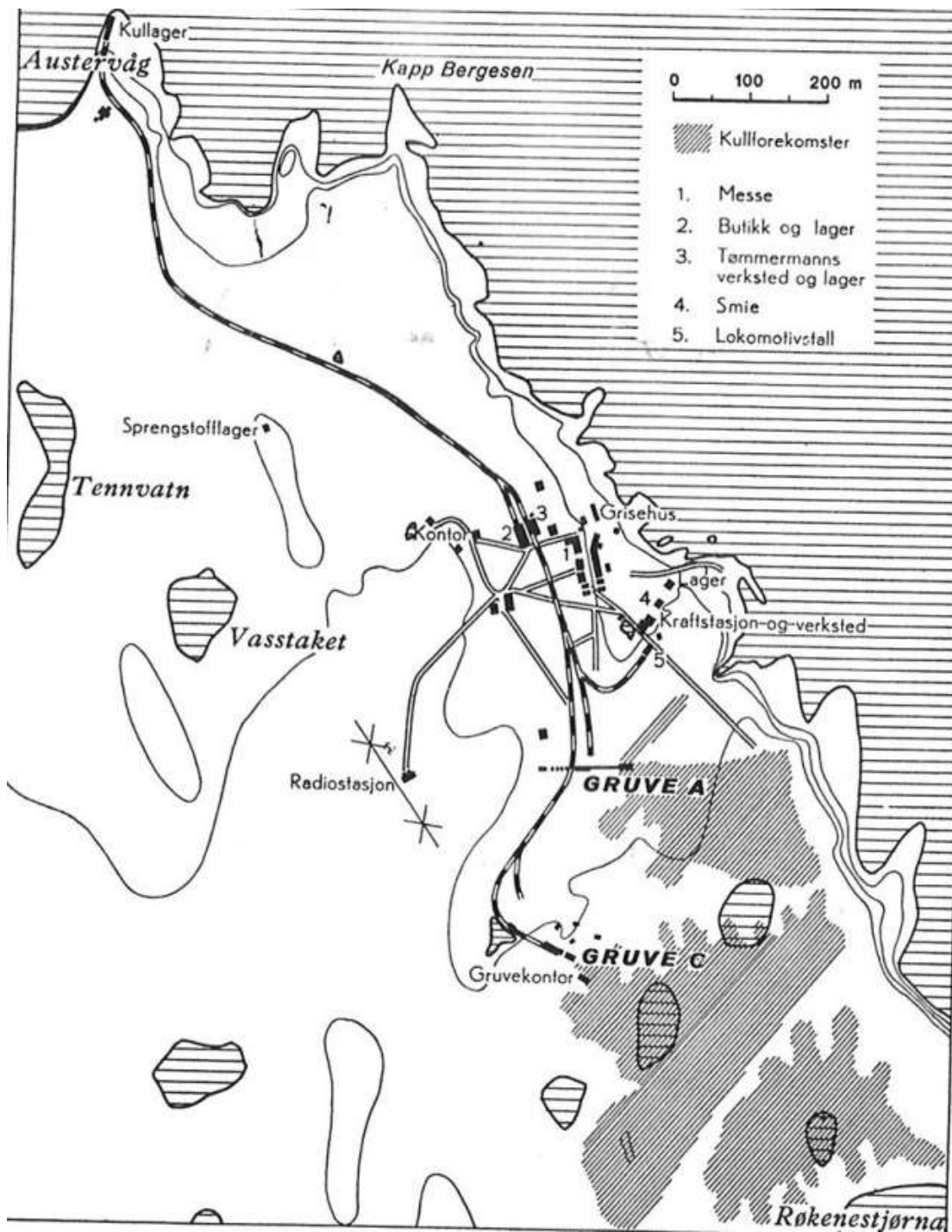
Beskrivelse

Anleggsvirksomhet og utvinning av kull startet på Tunheim i 1916. Bjørnøen A/S ble stiftet i 1918 og i 1925 ble driften nedlagt. Fullt utviklet hadde Tunheim flere gruveinnganger med daganlegg, skeideverk, jernbaneforbindelse mellom gruva og utskipningshavnen i Austervåg og en rekke boligbrakker, messe, kontor, verkstedbygninger, kraftstasjon, svinefjøs og hestestall (hesten skal ha blitt foret med kjøtt). I 1919 ble det oppført telegrafstasjon på Tunheim. På det meste

overvintret 182 personer på Tunheim (året 1920/21). Anlegget ble beskyttet flere ganger under krigen.

Tilstand

I dag ligger anlegget som en svær ruin. Det står to rustne lokomotiver her og forøvrig finnes gruvevogner, tufter og delvis stående bygninger. Den eneste bygningen som holdes i stand er sprengstofflageret, som brukes som hytte av besetningen på værstasjonen (tokt 2011).

Figur 181 Kart over daganlegget Tunheim av Bjørn E. Arnesen, NPI (Hoel 1966:1397)

Verne vurdering

Anlegget er et eksempel på at også norske selskaper gjorde overoptimistiske etableringer og det har stor historisk kildeverdi.

Dokumentasjon

Anlegget ble grundig dokumentert i 1997. Det ble tatt en billedserie, fra bakke/helikopter under befaringen i 1997.

Tunheim, Bjørnøya Plan over bebyggelsen på Tunheim, 1920

Kilder

Arctic centre, University of Groningen, Nederland (2008): *LASHIPA, Lashipa 5, Archaeological*

expedition on Svalbard, 27 July - 17 august 2008.
Arctic Centre - University og Groningen

Askeladden

Barr, Susan og Hallvard Strøm (2004): Natur og historie. *Ottar. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø museum – Universitetsmuseet nr 253 – 2004.* Side 4-12.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Scheie, Ove og Sissel Aarvik (2005): *Forvaltningsplan for Bjørnøya 2005 – 2010.* Syssele mannen på Svalbard.

Toktraporter, blant annet 2011

Nr 89 Hammerfesthuset (og Tobiesenhuset), Bjørnøya

Type	Fangsthytte, norsk
Eier	Bjørnøen AS
Bruker	Velferden på Bjørnøya meteorologiske stasjon
Askeladdenid.	92966
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Bjørnøya Naturresevat (2002), forvaltningsplan (2005)
Omfatter	Stående hytte "Hammerfesthuset" og "Tobiesenhuset"
Prioritet	Høy

Figur 182 Hammerfesthuset til venstre. Rester av Tobiesenhuset er bevart til høyre. Viser stokker som ble skiftet ut i 2010. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2011.

Figur 183 Bygg nummer to fra høyre er Hammerfesthuset, til venstre for dette er restene av Tobiesenhuset, mens tilbygget lengst til venstre er et nyere skur. Foto: Irene Skauen Sandodden, 2011..

Beskrivelse

Hammerfesthytta er den eldste bevarte norske fangsthytta på Svalbard, en tømmerbygning oppført i 1822. Det er den eneste som representerer den første fasen i norsk fangst da ekspedisjonene var store og hvalross var det mest interessante. Hammerfesthytta er den eldste bevarte norske fangsthytta på Svalbard.

Vinteren 1823-24 ble hytta benyttet til overvintring

av ni mann. Initiativtakerne bak ekspedisjonen var kjøpmennene Akermann og Aagaard fra Hammerfest, som var hovedsete for den tidlige ishavsfangsten.

Sesongen 1824-25 overvintret åtte mann i hytta. De oppførte et pakkhus, som senere er revet. Fangsten var god med 677 hvalross, hvorav over 70 ble stukket på én dag, tre isbjørn, noe rev, dun, egg og alker. Kosten ble supplert med skjørbuksurt, og ingen ble syke. Hytta ble brukt noen få sesonger,

men sto deretter tom før Sivert Tobiesen fra Tromsø overvintret med seks mann i 1865. De satte opp et hus inntil Hammerfesthytta, kalt Tobiesenhuset. Av dette er kun en kort, høy del bevart. Fangsten var dårlig, med kun én hvalross, så de brukte noe av tida til å knytte fiskegarn og lage barneleker av tre. I tillegg utførte Tobiesen meteorologiske observasjoner.

Hammerfesthytta har ett stort rom, åstak og fri høyde under mønet. Hytta er laftet og mer solid enn de pappklede skurene som senere fangstmenn bygde. De midterste stakkene er merket I-VIII. Dette tyder på at hytta ble forhøyet med fire omfar da den ble flyttet til Bjørnøya. Kanskje har det lavere huset en historie på fastlandet. Opprinnelig sto husene uten panel, men bilde fra 1925 viser at de er kledd.

Etter krigen ble Hammerfesthytta en kort periode brukt som grisehus da den permanente radio- og meteorologiske stasjonen ble etablert like ved. Griseholdet var en hard påkjenning for trekonstruksjonen. Det svært fuktige klimaet, med tåke og saltholdig sjøsprøyt, har også gjort sitt for å bryte ned tømmeret.

I senere tid har Hammerfesthytta vært brukt som velferdshus for de ansatte på stasjonen. Gammelt interiør og ovnsplassen er fjernet, men ved hjelp av fantasien kan man forestille seg nærværet til de første norske overvintrende fangstmenn på Svalbard. Tobiesenhuset brukes som lager.

Tilstand

I 1981 utførte Kulturvernet for Svalbard en istandsetting der bunnsviller, gulv og tak ble fornyet. Huset ble restaurert av Velferden på Bjørnøya 1990-98 med tilskudd over kulturminnebudsjettet. Sysselmannen istandsatte bygningen på nytt i 2010, blant annet med utskifting av råtne stokker. Husene er i god stand (tokt 2011).

Verne vurdering

Representerer den første fasen i norsk fangst, er i godt stand og har således svært høy verneverdi.

Hammerfesthytta er det eldste bevarte eksemplet på ei norsk fangsthytte på Svalbard, og med sine laftete vegger skiller den seg fra de enklere skurene som ble oppført av norske fangstmenn på begynnelsen av 1900-tallet. Sammen med Tobiesenhuset utgjør den en historisk helhet som illustrerer den tidligste norske overvintrings-fangsten på Svalbard. Bygningene har svært høy kulturhistorisk verdi, herunder unik historisk kildeverdi.

Dokumentasjon

Kilder

Askeladden

Barr, Susan (1984): «Tømmerhus på Bjørnøya, «Hammerfesthytta» bevart». *Fortidsvern 4-1981*.

Barr, Susan og Hallvard Strøm (2004): Natur og historie. *Ottar. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø museum – Universitetsmuseet nr 253 – 2004*. Side 4-12.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2008). *Tilstandsregistrering 2008. Hammerfesthuset og Tobiesenhuset, Bjørnøya*. 200800860-1.

Hoem, Siri (2009). *Rapport 2009. Hammerfesthytta, Bjørnøya – forslag til istandsetting*. 200800860-4.

Nunes, Maria (2009). *Hammerfesthytta på Bjørnøya – analyserapport*. Rapport i brev fra Mycoteam as til sysselmannen. 200800860-5.

Scheie, Ove og Sissel Aarvik (2005): *Forvaltningsplan for Bjørnøya 2005 – 2010*. Sysselmannen på Svalbard.

Toktappporter, blant annet frå 2011

Tilstandsrapporter

Tromsø musem (1977): Rapport Bjørnøya, Hammerfesthuset, Herwighamna (ukjent tittel, se Tromura nr 30).

Nr 90 St. Sebastian, Bjørnøya

Type	Kulturmiljø russisk fangst og graver
Eier	Bjørnøen AS
Bruker	
Askeladdenid.	92949, 116432
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 Bjørnøya Naturreservat (2002), forvaltningsplan (2005)
Omfatter	Tufter, korsfundamenter russekors, graver
Prioritet	Høy

Figur 184 En av gravene på St. Sebastian (feilaktig navn). På briken til høyre i bildet ble det i 2011 funnet rester etter en hittil ukjent grav (syntes i erosjonskanten). Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Figur 185 Rester av russiske tufter og russekors ved St. Sebastian. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

Her ligger en godt bevart russisk fangststasjon. Ved fangststasjonen ligger også graver. En av gravene er markert med et norsk kors og er gjerdet inn med kjetting (bilde fra 1924 viser at den allerede da var inngjerdet). En hittil ukjent grav ble påvist på toktet i 2011. Denne ligger i erosjonskråningen og er delvis skadet og står i stor fare for å rase helt ut.

Tilstand

Lokaliteten er truet av erosjon. Flere graver er i ferd med å rase ut. Lokaliteten har vært

miljøovervåket og fortsatt måles erosjon på Sysselemannens tokt.

Verne vurdering

Den har stor kildeverdi som russisk kulturminne på Bjørnøya.

Dokumentasjon

Lokaliteten er en del av miljøovervåkingsprosjektet (Bjerck 1999). Fortsatt følges erosjonen nøye med målinger de årene Sysselemannen kommer i land på tokt.

Kilder

Askeladden

Barr, Susan og Hallvard Strøm (2004): Natur og historie. *Ottar. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø museum – Universitetsmuseet nr 253 – 2004*. Side 4-12.

Bjerck (1999)

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hultgreen (2000)

Scheie, Ove og Sissel Aarvik (2005): *Forvaltningsplan for Bjørnøya 2005 – 2010*. Sysselmannen på Svalbard.

Toktrapporter, blant annet 2011

Nr 91 Kvalrossfjæra, Bjørnøya

Type	Slakteplass for hvalross
Eier	Bjørnøen AS
Bruker	
Askeladdenid.	92948
Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 andre ledd Bjørnøya Naturresevat (2002), forvaltningsplan (2005)
Omfatter	Hvalrossbein fra slakteplass
Prioritet	Høy

Figur 186 Kvalrossfjæra. Slakteplass for hvalross. En sårbar lokalitet.
Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Figur 187 Rester av hvalrosskjelletter på slakteplassen. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

Her er det en stor slakteplass for hvalross, sannsynligvis den eldste på Svalbard, muligens knyttet til britisk fangst i 1606. Det er ikke så mye synlig, men mer er trolig bevart under mosedekket.

Tilstand

Slakteplasser er sårbare kulturminner og man kan anta at mange hodeskaller kan ha blitt fjernet eller flyttet på i årenes løp.

Vernevrdering

Kulturminnet har stor kildeverdi.

Kilder

Askeladden

Barr, Susan og Hallvard Strøm (2004): Natur og historie. *Ottar. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø museum – Universitetsmuseet nr 253 – 2004. Side 4-12.*

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Scheie, Ove og Sissel Aarvik (2005): *Forvaltningsplan for Bjørnøya 2005 – 2010. Sysselemannen på Svalbard.*

Nr 92 Kvalrossbukta, Bjørnøya

	Type	Kulturmiljø med hvalfangst, slakteplass for hvalross og krigsminner
	Eier	Bjørnøen AS
	Bruker	
	Askeladdenid.	92950, 92953, 92954
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Bjørnøya Naturreservat (2002), forvaltningsplan (2005)
	Omfatter	Hvalfangstlokalitet med tufter, kokeri, slakteplass for hvalross, graver, tufter etter en tysk værstasjon "Taaget"
Prioritet	Høy	
		

Figur 188 Rester etter M.A Ingebrigtsens hvalfangststasjon i Kvalrossbukta. Den var i drift i årene 1905 – 1908. I forgrunnen ligger tuftene etter en av de tre bygningene. Foto: Irene Skauen Sandodden, SMS 2011.

Beskrivelse

Etter at Svend Foyn hadde skaffet seg patent på granatharpunen i 1873 hadde hvalfangsten en oppblomstring i Nord-Norge til det kom fangstforbud i 1904. Da flyttet virksomheten til Svalbard. Både på Spitsbergen og Bjørnøya ble det en kort periode med norsk hvalfangst.

Hvalfangststasjonen i Kvalrossbukta var etablert av Morten Andreas Ingebrigtsen og var i virksomhet fra 1905-08. Senere ble anlegget benyttet i forbindelse med fangst og gruvedrift. Lokaliteten er en viktig historisk kilde. Det finnes foto av stående bygninger.

Tyskerne hadde en værstasjon her, "Taaget", under 2. verdenskrig (Selinger 2001). Tuftene etter denne ligger litt lengre inn i dalen.

Tyskeren Theodor Lerner, også kalt Tåkefyrsten, bygde veg og hus, som er delvis bevart i dag, ut mot klippene ved Sørhamna.

To graver ligger oppe på klippene på nordsida av Kvalrossbukta.

I området er det også masse spor etter slakteplasser for hvalross, trolig knyttet til fangst en gang på 1600-1700-tallet.

Lokaliteten er mye besøkt av cruisebåter.

Tilstand

Store deler av lokaliteten er sårbar for ferdsel. Deler av tufta etter huset og veggen som Lerner bygde på skrenten mot Sørhamna er rast ut og tufta står i fare for å forsvinne.

Verne vurdering

Kulturmiljø med stor tidsdybde, opplevelsesverdi og kildeverdi.

Dokumentasjon

Kvalrossbukta Prinsippsskisse av anlegg Olsen, Geir A 1997 Mål 1:200

Kilder

Arctic centre, University of Gröningen, Nederland (2008): *LASHIPA, Lashipa 5, Archaeological expedition on Svalbard, 27 July - 17 august 2008*. Arctic Centre - University og Groningen

Askeladden

Barr, Susan og Hallvard Strøm (2004): Natur og historie. *Ottar. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø museum – Universitetsmuseet nr 253 – 2004*. Side 4-12.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Scheie, Ove og Sissel Aarvik (2005): *Forvaltningsplan for Bjørnøya 2005 – 2010*. Sysselembannen på Svalbard.

Selinger, Franz (2001). *Von "Nanok" bis "Eismitte"*. *Meteorologische unternehmungen in der Arktis 1940 – 1945*. Schriften des Deutschen Schiffahrtsmuseums. Band 53. Convent.

Nr 93 Thor Iversens varder, Hopen

	Type	Kulturmiljø geografisk kartlegging
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	159651
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Hopen Naturreservat (2003), forvaltningsplan (2006)
	Omfatter	Fem steinvarde bygd av Thor Iversen
Prioritet	Høy	
		

Figur 189 En av vardene. Foto: Siri Hoem, 2009.

Beskrivelse

Thor Iversen (1873-1953) var norsk oseanograf og fiskerikonsulent. Han er også kjent for sin samling av foto og video fra ekspedisjoner han var med på å lede.

Under ilandstigningene på Hopen i 1924 bygde Thor Iversen og hans menn til sammen fire varder; to på Iversenfjellet, en på Werenskjoldfjellet, samt en på Kollerfjell. I minst to av vardene ble det lagt en flaske med brev.

Tilstand

Noen av vardene heller noe, og står derfor i fare for å rase sammen (Hoem 2009).

Vernevrdering

Vardene har stor historisk kildeverdi og verdi som minne om Hopens vitenskapelige tradisjoner.

Dokumentasjon

Fotografert og beskrevet i befæringsrapport av Siri Hoem (2009).

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2009). Hopen 21. juli 2009 – kulturminneregistreringer. Rapport i Sysselemannens arkiv.

Søreide, Oddmund og Tor Børsting (2001). *Hopen 2000. Ishavsøy og meteorologisk stasjon*. 2. oppdaterte utgave. Oslo.

Aarvik, Sissel og Knut Fossum (2006): *Forvaltningsplan for Hopen naturreservat 2006 – 2011*. Sysselemannen på Svalbard.

Iversen, Thor (1941): *Ishavsøya Hopen, 1941*.

Nr 94 Sørhytta på Koefoedodden, Hopen

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	131187
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39 a Hopen Naturreservat (2003), forvaltningsplan (2006)
	Omfatter	Stående hytte "Sørhytta eller "Rudihytta"
Prioritet	Middels	
		

Figur 190 Rudihytta. Siri Hoem 2009.

Rossnes 1993:158-159

Beskrivelse

Den gamle fangsthytta kalt Sørhytta på Koefoedodden ble bygd av Killengrens ekspedisjon høsten 1908³⁰. Var forfallen allerede i 1924. Ble reparert høsten 1934 av Trøhaug og sønn, samt Sigurd Storstad som benyttet huset i 1934 (Rossnes 1993:158). Kalles i dag "Rudihytta" etter Henry Rudi.

Tilstand

Verne vurdering

Fangsthytta har høy historisk verdi.

Dokumentasjon

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2009). Hopen 21. juli 2009 – kulturminneregistreringer. Rapport i Sysselemannens arkiv.

Søreide, Oddmund og Tor Børsting (2001). *Hopen 2000. Ishavsøy og meteorologisk stasjon. 2.* oppdaterte utgave. Oslo.

Aarvik, Sissel og Knut Fossum (2006): *Forvaltningsplan for Hopen naturreservat 2006 – 2011.* Sysselemannen på Svalbard.

³⁰ Henry Rudi var med på denne i hans første fangstår på Svalbard.

Nr 95 Nilsebu, Hopen

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	131164
	Vern	Automatisk fredet kulturminne jf. sml § 39a Hopen Naturreservat (2003), forvaltningsplan (2006)
	Omfatter	Stående hytte "Nilsebu"
	Prioritet	Middels
		

Figur 191 Nilsebu. Foto: Per Kyrre Reymert, SMS 2007.

Beskrivelse

Nilsebu, oppført i 1908 av Killengrens ekspedisjon i Husdalen (ligger like nord for dagens meteorologiske stasjon). Den ble satt i stand i 1973 av besetningen på den meteorologiske stasjonen. Her oppbevares blant annet ei side av "Dekabrist" livbåt³¹.

Tilstand

Hytta er utsatt for råte og fukt (Hoem 2009).

Verne vurdering

Høy opplevelsverdi og kildeverdi.

Dokumentasjon

³¹ En av de mest dramatiske hendelsene knyttet til Hopen er forliset av det sovjetiske skipet Dekabrist. Skipet ble torpedert og sank ved Hopen i november 1942. Overlevende fra forliset kom seg i land på Livbåtstranda og brukte senere hyttene i Hermansensskaret og Husdalen, til de tre overlevende ble hentet sommeren og høsten 1943. Det er i dag få gjenstander å se etter denne hendelsen. Ved stasjonen ble det i 1987 reist en bauta til minne om de som omkom i forliset (Aarvik og Fossum 2006:13).

Kilder

Askeladden

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Hoem, Siri (2009). Hopen 21. juli 2009 – kulturminneregistreringer. Rapport i Sysselmannens arkiv.

Rossnes 1993:158-159

Søreide, Oddmund og Tor Børsting (2001). Hopen 2000. Ishavsøy og meteorologisk stasjon. 2. oppdaterte utgave. Oslo.

Aarvik, Sissel og Knut Fossum (2006): Forvaltningsplan for Hopen naturreservat 2006 – 2011. Sysselmannen på Svalbard.

N r 96 Russerhytta, Hopen

	Type	Fangsthytte, norsk
	Eier	Staten
	Bruker	
	Askeladdenid.	92702, 131183
	Vern	Automatisk fredete kulturminner jf sml § 39a Hopen Naturreservat (2003), forvaltningsplan (2006)
	Omfatter	Stående hytte "Russerhytta" eller "Nordhytta"
Prioritet	Middels	
		

Figur 192 Russehytta, Hopen. Foto: Siri Hoem, SMS 2009.

Dahle, Bjerck og Prestvold (2000)

Beskrivelse

På østsiden av øya, mot sjøen ligger en fangsthytte fra 1908, kalt Nordhytta eller Russerhytta. Det var denne hytta som i en periode huset de skipbrudne fra Dekabristforliset i 1942³². I dag står den til nedfalls.

Den gamle hytta står få meter fra "Bjørnebo", ei hytte bygd i 1971 av personell fra den meteorologiske stasjonen som fritidshytte (Søreide og Børsting 2001:122).

Tilstand

Russehytta/Nordhytta er i dårlig forfatning og mangler delvis tak (Hoem 2009).

Verne vurdering

Fangsthytta har høy historisk verdi.

Dokumentasjon

Kilder

Askeladden

Hoem, Siri (2009). Hopen 21. juli 2009 – kulturminneregistreringer. Rapport i Sysselemannens arkiv.

Søreide, Oddmund og Tor Børsting (2001). *Hopen 2000. Ishavsøy og meteorologisk stasjon. 2.* oppdaterte utgave. Oslo.

Aarvik, Sissel og Knut Fossum (2006): *Forvaltningsplan for Hopen naturreservat 2006 – 2011.* Sysselemannen på Svalbard.

³² Se fotnote 31

Kilder

Aeco – Svalbard Site guide lines -

<http://www.aeco.no/guidelines/>

Andreassen, Elin, Hein B. Bjerck og Bjørnar Olsen (2010). *Persistent Memories. Pyramiden – a Soviet mining town in the High Arctic*. Tapir forlag. Trondheim.

Amundsen, Birger (1994). *Svalbardboka*. Årbok for Svalbard.

Amundsen, Birger. *Svenskhuset ved Kapp Thorsen*

Arctic centre, University of Groningen, Nederland (1998): *Report of an archaeological survey and mapping of two 17th century whaling stations in the Recherchefjord. July 12-23, 1998*. Arctic Centre, University of Groningen.

Arctic centre, University of Groningen, Nederland (1999): *Report of the Archaeological Survey and Mapping of three 17th Century Whaling Stations on Midterhuken, Bellsund, Svalbard. July 24 - August 8, 1999*. Arctisch Centrum Rijksuniversiteit Groningen.

Arealplan for Barentsburg, vedtatt 2004

Arealplan for Longyearbyen, vedtatt 2009

Arealplan for Ny-Ålesund vedtatt 2009

Arealplan for Sveagruva, vedtatt 2012

Arlov, Thor B. og Per Kyrre Reymert (2000). *Kulturminner, kulturmiljø, kulturlandskap*. Rapport.

Arlov, Thor B. og Per Kyrre Reymert (2001). *Svalbard – en ferd i fortidens farvann*. Tapir Akademisk forlag. Trondheim.

Arna Tokle, Hilde (2009). *Dokumentasjonsprogram for fredete hytter – 2010 – Calypsofeltet – rapport fra befarig 9.9.2009*. Saksnr 200900928-1.

Askeladden - <http://askeladden.ra.no>

Avango, Dag (1999 - 2000). *Industriminnen frå den svenska driftsperioden vid Sveagruvan 1917 - 1925*, Dag Avango, Avdelningen för Teknik- och

Vetenskapshistoria, Enheten för Industriminnesforskning, Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm.

Avango, Dag (2005). *Gruvindustriella lämningar på östra sidan av Grønfjorden, Svalbard*. Rapport etter feltarbeid i forbindelse med avhandling ved Skolan för arkitektur- och samhällbyggnad, Kungliga Tekniska Högskolan, Stockholm. Sysselemannens arkiv.

Avango, Dag (2005). *Sveagruvan. Svensk gruvhandling mellan industri, diplomati och geovetenskap 1910 - 1934*. Jernkontorets Bergshistoriska skriftserie 44.

Avango, Dag med flere (2004): *Industrial Heritage in the Arctic: Research and Training in Svalbard, August 2004*.

Bakke, Petter (1982). *Restaurering av Svenskhuset - Nordenskiöldhuset, Kapp Thorsen, Svalbard*. Rapport utarbeidet av Arkitektkontoret Dalsbø & Østgaard A/S.

Barr, Susan (1983); «Nordenskiölds hus på Svalbard – «svenskehuset» reddet fra forfall. *Fortidsvern 1-1983*. Fortidsminneforeningen.

Barr, Susan (1984): «Tømmerhus på Bjørnøya, «Hammerfesthytta» bevart». *Fortidsvern 4-1981*.

Barr, Susan (1984). "Rapport fra et år i Svenskhuset". *Svalbardboka 1983-84*.

Barr, Susan (2009). *Kinnvika, Nordaustlandet – vedtak om fredning i medhold av sml § 39, 1. ledd pkt c*. Brev fra Riksantikvaren til Nærings- og handelsdepartementet den 22.06.2009. Saknsr 2997991198.

Barr, Susan og Hallvard Strøm (2004): "Natur og historie". *Ottar. Populærvitenskapelig tidsskrift fra Tromsø museum – Universitetsmuseet nr 253 – 2004*.

Barr, Susan, David Newman og Greg Nesteroff (2012). *Ernest Mansfield - Gold, or I'm a Dutchman!*

Bjerck, Hein (1998). *Status/redegjørelse for SMS oppfølging av avviklingen av kulldriften i Pyramiden*. Internt notat hos Sysselemannen på Svalbard 98/00523, a. 511.6.

- Bjerck, Hein B. (1999). *Erosjonsforebygning - Fredheim*. Riksantikvaren. Longyearbyen, Sysselmannen på Svalbard.
- Bjerck, Hein B. (1999): *Helhetlig plan for miljøtiltak i gruveområdet i Ny-Ålesund*. Sysselmannens rapportserie nr. 2/1999.
- Bjerck, Hein B. (1999): *Overvåking av kulturmiljø på Svalbard*. Sysselmannens rapportserie nr. 3/1999.
- Bjerck, Hein B. (1999): "Steinalder på Svalbard?" *Revurdering av tidligere funn og feltundersøkelser*. Sysselmannens rapportserie nr. 1/1999.
- Bjerck, Hein B. og Leif Johnny Johannesen (1999). *Virgohamna – I lufta mot Nordpolen*. 36 s. Utgitt i norsk og engelsk utgave. Longyearbyen.
- Bohlmann, Jörn og Jakob Surlykke Fink (2009): *Dokumentasjon av fangsthytter på Svalbard I fangstfelt 23 (Magdalenefjord) og fangstfelt 24 (Flathuken)*. Upublisert rapport. Sysselmannen på Svalbard.
- Brandvold, Håkon (2010): *Geomorphological phenomena in the area around Fredheim, Svalbard, with respect to slope failures and other geohazard phenomena, which may have an influence on Fredheim as a cultural heritage site*. UNIS.
- Bohlmann, Jörn og Jakob Surlykke Fink (2010): *Dokumentasjon av fangsthytter på Svalbard I fangstfelt 4 – Calypsofeltet / Bellsund*. Sysselmannen på Svalbard / Miljøvernnavdeling
- Bohlmann, Jörn og Morten Hesthammer (2011): *Dokumentasjon av fangsthytter på Svalbard i fangstfelt 36 (Negerpynten)*. Sysselmannen på Svalbard / Miljøvernnavdeling
- Bohlmann, Jörn og Morten Hesthammer (2012): *Dokumentasjon av fangsthytter på Svalbard I fangstfelt 12 og 28; Fredheim og Austfjordneset*. Sysselmannen på Svalbard / Miljøvernnavdeling
- Brennsund, Jan Petter (2012): *Tilstandsrapport damplokomotivet i Ny-Ålesund 2012*. Rapport utarbeidet for Kings Bay AS og Svalbards miljøvernfond.
- Brugmans, Peter J. (2010). *Befaring Hiorthhavn Svalbard 24.06.2010*. Bergmesteren for Svalbard. 201201130-1.
- Børresen, Anne Kristine og Halfdan Carstens (2012?). *Med eventyret som drivkraft*. Artikkel publisert i Nettavisen for geomiljøet GEO365.no. http://www.geo365.no/olje_og_gass/medeventyryst/
- Capelotti, P.J. (1997): *The Wellman Polar Airship Expeditions at Virgohamna, Danskøya, Svalbard*. Norsk polarinstitutt meddelelser No. 145. Oslo.
- Capelotti, P.J. (ukjent år). *The Deserted Coal Mining Village of Pyramiden, Svalbard, as Archaeological Laboratory*. Artikkel (ukjent utgivelsessted). Division of Social and Behavioral Sciences.
- Cruisehåndbok for Svalbard - <http://cruise-handbook.npolar.no/no/>
- Dahle, Kolbein, Hein Bjerck, Ellen M. Devold og Magny Eggestad (1998). *Registreringer i Pyramiden 12. – 14. mai 1998*. Rapport i Sysselmannens arkiv, sak 9800523-3.
- Dahle, Kolbein, Hein Bjartmann Bjerck og Kristin Prestvold (2000). *Kulturminneplan for Svalbard 2000 – 2010*. Sysselmannen på Svalbard.
- Dahle, Kolbein (ukjent år). *Pyramiden*. Internt notat hos Sysselmannen på Svalbard som bygger på registreringer utført våren 1998, befarung 28. juni 2000 og 11. oktober 2001.
- Dyrvik, Alado 2010: "A study of geohazards in Fredheim, Sassendalen, Central Spitsbergen. AG-210 The Quaternary History of Svalbard November 2010. UNIS.
- Eide, Marius Berge (2012). *Use of buildings in Pyramiden: a former USSR Arctic mining town*. Oppgave på kurset SH-201-The History of Svalbard ved Universitetssenteret på Svalbard.
- Eggestad, Magny og Ellen M. Devold (1998). *Avvikling av Pyramiden. Møter og befarung 12. – 14. mai 1998*. Internt notat hos Sysselmannen på Svalbard. Sak. 98/00523–4,511.6.
- Evenset, Anita og Guttorm N. Christensen. *Undersøkelse av forurensningstilstand i Kinnvika, Nordaustlandet, Svalbard, 2011*. Akvaplan-niva AS Rapport 5524-1.

Evju, Mariann, Stefan Blumenrath og Dagmar Hagen (2011): Tilleggsopprdrag på "Kunnskapsstatus for vegetasjon og flora i Nordaust-Svalbard og Sørøst-Svalbard naturreservater". NINA Minirapport 315.

Finseth, J. and Lothe A. (2011) "Bygging i strandsonen på Svalbard – Hva forteller fortidens kaier oss om fremtidens anlegg". Rapport SINTEF Byggforsk og Svalbard Miljøvernfond.

Finseth, Jomar, Evangeline Sessford og Anne Hormes (2012): *Erosjonssikring av Fredheim, Visualiseringsprosjekt*. SINTEF rapport.

Flyen, Anne-Cathrine (2003). *Pyraminden- status på kulturminnesiden*. Notat hos Sysselmannen på Svalbard.

Flyen, Anne-Cathrine (2004). *Arealplan for Barentsburg*. Internt notat Sysselmannen sak 0400196.

Flyen, A. C. (2009). "Coastal erosion - a threat to the cultural heritage of Svalbard?" *Polar Research in Tromsø*. J. Holmén. Oslo, Norwegian Institute for Cultural Heritage Research: 13-14.

Flyen, Anne-Cathrine (2010): *Svalbard – kulturminner og stranderosjon. Foreløpig rapport 12.02.2010*. NIKU oppdragsrapport 86/2009.

Flyen, Anne-Cathrine (2010): *Svalbard – kulturminner og stranderosjon*. NIKU oppdragsrapport 32/2010.

Flyen, Anne-Cathrine (2012): *Taubanebukker i Longyearbyen - feltundersøkelse sommer 2012*. NIKU.

Flyen, Anne-Cathrine og Johan Mattsson (2010): *Håndtering av råteskader i kulturminner på Svalbard. Skadeårsaker og løsningsmetoder*. Rapport NIKU - bygningsavdelingen/Mycoteam nr 177/2010.

Flyen, Anne-Cathrine og Johan Mattsson (2010): *Råtekontroll av taubanebukker og taubanestasjon på Hiorthamn*. NIKU Oppdragsrapport 244/2010.

Foosnæs, Kristin (2012). *Arkeologiske registreringer i Longyearbyen 2012*. Sysselmannens arkiv.

Fredheim, Karl og Eirik Ulvan (2001): *Flytting av Danielbua. Prosjektoppgave i bygningvern for Karl Fredheim og Eirik Ulvan*. Høskolen i Sør-Trøndelag. Videreutdanning i bygningsvern.

Gnilorybov, N-A- *Kullgruvene på Spitsbergen*.

Grønli, Ingrid (2011). *Nordaust-Svalbard, hovedhuset Kinnvika – analyserapport*. Brev fra Mycoteam as til Sysselmannen dok.nr. 201100828-2.

Hacquebord, Laouwrens og Wim Vroom (1988): *Walisvaart in de Gouden Eeuw. Opgravingen op Spitsbergen*. Rijksmuseum Amsterdam.

Hacquebord, L. (2004): *Report of the Archaeological Survey and Mapping of two 17th Century Whaling Stations on Gåshamna, Hornsund, Svalbard. August 16 - 29, 2004*. Arctisch Centrum Rijksuniversiteit Groningen.

Hagen, D., Fangel, K, Flyen, A.C., Eide, N.E. & Vistad, O.I (2013). *Sårbarhetsvurdering av ilandstigningslokaliteter på Svalbard. Klassifisering av sårbarhet – vegetasjon, dyreliv og kulturminner*. NINA Fakta 1-2013. 2s

Hanoa, Rolf (1993). *Kings Bay Kull Comp. A/S 1917 – 1992. Fra gruvedrift til forskningservice på Svalbard*. Schibsted. Oslo.

Helberg, B. Hebba (1998): *Svalbards arkeologiske historie*. Tromsø, Kulturhistorie Nr. 30. Tromsø.

Hoel, A. (1966-67). *Svalbard. Svalbards historie 1596 – 1965. I- III*. Sverre Kildahls Boktrykkeri, Oslo.

Hoem, Siri (2005). *Hiorthhamn, hytte benevnt M i Sysselmannens informasjonshefte*. Sak. 200500625-1.

Hoem, Siri (2005). *Rapport 2005. Fredheim i Sassen. Hovedhuset – ny takpapp på del av tak, reparasjon pipe*. Saksnr 200500541-1.

Hoem, Siri (2005). *Rapport 2005. Fredheim i Sassen. Nye vinduer i Danielbu og ny ovn i hovedhuset*. Saksnr 200500326-1.

Hoem, Siri (2005). *Rapport befarings 2005. Giæverhuset, Recherefjorden. Registrering og sikring av ytterdør*. Saksnr 200500347-1.

- Hoem, Siri (2005). *Rapport istandsetting 2005. Brucebyen, Billefjorden – diverse istandsetting av flere hytter*. 200500658-1.
- Hoem, Siri (2005). *Rapport istandsetting 2005. Calypsobyen, Bellsund – mindre reparasjonsarbeider*. Saksnr 200500612-1.
- Hoem, Siri (2005). *Rapport istandsetting 2005. Direktørboligen (F) Hiorthhamn – taktekkning*. 200500405-1.
- Hoem, Siri (2005). *Rapport befaringsrapport, planlagt istandsetting 2005. Kapp Wijk, fangsthytta fra 1937. Omfattende istandsetting og utbedring av råteskader*. 200500517-1.
- Hoem, Siri (2005). *Rapport istandsetting 2005. Kapp Wijk, fangsthytta fra 1937. Omfattende istandsetting og utbedring av råteskader. Sysselmannens arkiv, journal nr.* 200500517-4.
- Hoem, Siri (2005). *Planlagt istandsetting 2005. Station Haudegen i Wordiebukta, Rjippfjorden. Sikring og enkle reparasjonsarbeider*. Saksnr 200500573-1.
- Hoem, Siri (2005). *Rapport istandsetting 2005. Station Haudegen i Wordiebukta, Rjippfjorden. Sikring og enkle reparasjonsarbeider*. Saksnr 200500573-5.
- Hoem, Siri (2006). «Kapp Wijk, bevaring av en fredet fangststasjon», *Fortidsminneforeningens årbok 2006*.
- Hoem, Siri (2006). *Oppmåling og dokumentasjon 2006. Skansbukta, Billefjorden*.
- Hoem, Siri (2006). *Oppmåling og dokumentasjon 2006. Småhuset i Dicksonfjorden*. 200600811-1 (vedlegg)
- Hoem, Siri (2006). *Taubane gruve 1B, bukk nr. 23, Longyearbyen, gjenoppbygging av nedrast bukk*. 200500466.
- Hoem, Siri (2007). *Befaringsrapport 2007. Bjørnhamna med bistasjoner – forslag til tiltak*. Saksnr 200700665-1
- Hoem, Siri (2007). *Befaringsrapport 2007. Bjørnhamna – tilstandsvurdering med forslag til istandsetting*. Saksnr. 200700665-3.
- Hoem, Siri (2007). *Befaringsrapport. Svenskhuset, Kapp Thordsen i Isfjorden. Ettersjekk av fundamenter*. Saksnr 200700836-1.
- Hoem, Siri (2007). *Kinnvika – ovnsarbeid Sysselmannshytta, enkel tilstandsregistrering*. 200700874-1.
- Hoem, Siri (2007). *Rapport istandsetting 2007. Brucebyen, Billefjorden – diverse istandsetting*. 200500658-2.
- Hoem, Siri (2007). *Rapport istandsetting 2007. Gruve 2B, Longyearbyen. Istandsetting av fundament til taubanebukk*. 200700810.
- Hoem, Siri (2007). *Rapport istandsetting 2007. Kommandoplass 2. verdenskrig, Longyearbyen. Sikring og enkel restaurering*. 200700875-2.
- Hoem, Siri (2007). *Rapport istandsetting 2007. "Transporten", Longyearbyen. Reparasjon av råteskader i konstruksjonen*. 200500370-27.
- Hoem, Siri (2007). *Rapport istandsetting 2007. Worsleyhamna, Villa Oxford –sikring av tak*. 200700868-2.
- Hoem, Siri (2008). *Planlagt istandsetting 2008. Hiorthhamn, boligbrakke C. Utbedring av fundament og råteskader*. 200800523-3.
- Hoem (2008). *Rapport istandsetting 2008. Bjørnhamna, Sørgattet – utbedring av råteskader*. 200700665-6.
- Hoem, Siri (2008). *Rapport istandsetting 2008. Giæverhuset/Kapp Smith, Recherchefjorden. Reparasjon av tak og utbedring av isbjørnskader*. Saksnr 200500347-1.
- Hoem, Siri (2008). *Rapport istandsetting 2008-09. Hiorthhamn, boligbrakke C. utbedring av fundament og råteskader*. Sak 200800523-7.
- Hoem, Siri (2008). *Tilstandsrapport 2008. Sneheim, Hiortfjellgrua*. 200800865

- Hoem, Siri (2008). *Tilstandsregistrering 2008. Hammerfesthuset og Tobiesenhuset, Bjørnøya*. 200800860-1.
- Hoem, Siri (2009). *Hopen 21. juli 2009 – kulturminneregistreringer*. Rapport i Sysselmannens arkiv.
- Hoem, Siri (2009). *Rapport 2009. Kapp Lee, Edgeøya – istandsetting av råteskader*. 200900587-4.
- Hoem, Siri (2009). *Rapport 2009. Kapp Lee, Edgeøya – forslag til istandsetting*. 200900587-2.
- Hoem, Siri (2009). *Rapport 2009. Hammerfesthytta, Bjørnøya – forslag til istandsetting*. 200800860-4.
- Hoem, Siri (2009). *Rapport befarung 12.08.2009 Barentsburg – bevaringsverdige bygninger*. Sysselmannens arkiv journalnr. 200900765-2.
- Hoem, Siri og Bodil Paulsen (2008). *Ny-Ålesund. Forvaltningsplan for de fredete bygningene i tettstedet*. Sysselmannen på Svalbard. Rapportserie nr 2/2008.
- Holm, Kari (2006). *Longyearbyen – Svalbard. Historisk Veiviser*.
- Hultgreen, Tora (2000). *Den russiske fangsten på Svalbard: en reanalyse av arkeologiske og historiske kilder*. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Institutt for arkeologi, Universitetet i Tromsø.
- Hultgreen, Tora (2008): *Rapport arkeologisk utgravning av fellesgrav (grav A), Svenskehuset, Kapp Thordsen, Svalbard 7. – 9. august 2009*. Upublisert rapport i Sysselmannens arkiv.
- Haarbeg, P.K. og O.G. Øverdahl (1973). *Ny-Ålesund. Spitsbergen. Rapport fra befarung i tidsrommet 17.-24. august 1973*. Utført av firmaene Arne R. Reiersen og Arkiplan A/S, Trondheim.
- Isachsen, G (1913). "Green harbour". *Det norske geografiske Selskabs Aarbok*, xxiv, 192-13, side 151-162.
- Iversen, Thor: *Ishavsøya Hopen, 1941*.
- Jacobsen, Bjørvik (#): *Halvmåneøya 1947*
- Jasinski, Marek og Jan Chochorowski (1988). *Tromura, kulturhistorie nr 18*, Tromsø 1990.
- Johannesen, Leif Johnny (1997): *Hiorthhamn – Kulldrift under vanskelige forhold*. 24 s. Utgitt i norsk og engelsk utgave. Longyearbyen.
- Johannesen, Leif Johnny (1997): *Villa Fredheim. Hilmar Nøis' fangststasjon og hjem*. 24 s. Utgitt i norsk og engelsk utgave. Longyearbyen.
- Hanoa, Rolf (1993). *Kings Bay Kull Comp. A.S 1917 – 1992*. Schibsted forlag.
- Keller, Christian (1980): *Innberetning om utgravning på Smeerenburg, Amstederdamøya, Svalbard 5/8-23/8 1980*. Upublisert rapport i Tromsø museums arkiv, arkeologisk avd.
- Kings Bay AS (2000): *Hytter som disponeres av velferden i Ny-Ålesund*. Publisert rapport fra Kings Bay AS.
- Kings Bay AS (2000, revidert 2012). *Hytter som disponeres av Velferden i Ny-Ålesund*. Rapport i Sysselmannens arkiv.
- Kjær, Kjell-G., Ulf Aasebø og Tora Hultgreen (2009). "The Tragedy at Kapp Thordsen, Spitsbergen, 1872 – 1873 Could lead poisoning have been the cause" *Polar Record* 46: side 200-209. Cambridge University Press 2009.
- Kjær, Kjell og Ulf Aasebø (2012): *Tragedien i Svenskehuset*. Orkana Akademisk.
- Kjærnet, Torfinn (2001). *Rapport fra befarung til gamle gruveåpninger i Barentsburg 25. oktober 2001*. Bergmesteren for Svalbard. Sysselmannens arkiv 200101061-1.
- Kjærnet, Torfinn (2006). *Befaringsrapport – Norsk Polar navigasjon AS sine petroleumborehull Kvadehuken 1 og 2 på Brøggerhalvøya 4. august 2006*. Rapport fra Bergmesteren på Svalbard. 200600767-1.

Kjærnet, Torfinn (2006). *Befaringsrapport – sikret syn på Bohemanneset, Isfjorden 4. august 2006*. Bergmesteren for Svalbard. 200600768-1.

Knudsen, Ester og Hilde Tokle Yri (2010): *Teknisk-industrielle kulturminner i Longyearbyen og omegn. Verneverdi og forvaltning*. Sysselmannen på Svalbard. Rapportserie nr. 1/2010.

Kulturminnesøk - <http://www.kulturminnesok.no>

Kvalø, Frode og Dag Nævestad (2012): *Longyearbyen havn; rapport og uttalelse fra arkeologisk registrering av sjøbunnen i Adventfjorden, i forbindelse med planer om etablering av nye kaiaeraler*. Rapport utarbeidet av Norsk Maritimt museum for Bydrift.

Kylling, Andrine (2012). *Rydding av gruveområdet i Ny-Ålesund, status pr. september 2012*. Upublisert rapport fra Kings Bay AS i Sysselmannens arkiv.

Large-Scale Historical Exploitation of Polar Areas (LASHIPA) (2005): *LASHIPA 2. Archaeological expedition on Spitsbergen August 8 – 20, 2005*. Arctic Centre – University of Groningen.

Large-Scale Historical Exploitation of Polar Areas (LASHIPA) (2006): *LASHIPA 3. Archaeological expedition on Spitsbergen August 7 – 24, 2006*. Arctic Centre – University of Groningen.

Large-Scale Historical Exploitation of Polar Areas (LASHIPA) (2007): *LASHIPA 4. Archaeological expedition on Spitsbergen August 2 – 25, 2007*. Arctic Centre – University of Groningen.

Large-Scale Historical Exploitation of Polar Areas (LASHIPA) (2008): *LASHIPA 5. Archaeological expedition on Spitsbergen 27 July – 18 August 2008*. Arctic Centre – University of Groningen.

Large-Scale Historical Exploitation of Polar Areas (LASHIPA) (2008): *LASHIPA 9. Archaeological expedition on Spitsbergen 31 July – 15 August 2010*. Arctic Centre – University of Groningen.

Lejoneke, Per og Johan Rönnby. Södertörns högskola (1998). *Svalbard. Marinarkeologisk rekognosering 1998 och 2000*.

PD Dr Cornelia Lüdecke m.fl (2006): *Field Report 2006, The lost Deutsche Expedition 1912*

(Schroeder-Stranz Expedition), PD Dr. Cornelia Lüdecke.

Løkken, Gisle (1988). *Kulturminner i Longyearbyen*. 2. utgave, Svalbard museum 1992.

Lønø, O. (1972). *Norske fangstmenns overvintringer. Del 1 – 1795-1992*. Norsk Polarinstitutt Meddelelser nr. 102. Oslo (Særtrykk av Polarboken 1971-72).

Lønø, O. (1976). *Norske fangstmenns overvintringer. Del III – 1802-1905*. Norsk Polarinstitutt Meddelelser nr. 105. Oslo (Særtrykk av Polarboken 1975-76).

Lønø, Odd (1991): *Norske fangstmenns overvintringer på Svalbard, Jan Mayen og Frans Josef Land*. Norsk polarinstitutt. Meddelelser nr. 102, 103 og 105. Oslo 1991.

Mattsson, Johan (2010). *Prøver fra hytte på Storholmen, Svalbard – analyserapport*. Brev fra Mycoteam as til Sysselmannen. 200901093-5.

Moldal, Steinar (2010). *Samling og kurs for handverkarar. På Storholmen og i Ny-Ålesund august – september 2010*. 200901093-7.

Nordbye, Pernille Skar. *Kunsthistorie om Pyramiden*. Bacheloroppgave om Pyramiden, trolig ved Universitetet i Stavanger.

Nordisk ministerråd (2003): *Miljøovervåking av ferdsselslitasje – Grønland, Island og Svalbard*. Tema Nord 203: 530

Nunes, Maria (2009). *Hammerfesthytta på Bjørnøya – analyserapport*. Rapport i brev fra Mycoteam as til sysselmannen. 200800860-5.

Orvin, Anders K. (1936). "The settlements and huts of Svalbard. *Norges Svalbard- og ishavundersøkelser. Meddelelse nr. 46*. Særtrykk av Norsk Geografisk Tidsskrift, Bind VII, Hefte 5-8, 1939 p. 571-584. A.W. Brøgger Boktrykkeri A/S Oslo.

Miljøverndepartementet (2000): *Forskrift av 3. mai 2000 om områdefredning og ferdsselsregulering av Virgohamna på Svalbard*.

Miljøverndepartementet (2010): *Forskrift av 1. juni 1973, sist endret 19. november 2010 om opprettelse av fuglereservater og større naturvernområder på Svalbard.*

Odner, Knut (1958). *Innberetning fra Knut Odner til professor Tegengren ang. den arkeologiske ekspedisjonen til Svalbard 1958.* Upublisert rapport i arkiv ved Tromsø museum, arkeologisk avdeling.

Planke, Terje og Magnus Wammen (2008): *Dokumentasjon av fangsthytter på Prins Karls Forland. Rapport basert på feltarbeid fra 20. juni til 15. juli 2008.* Rapport i Sysselmannens arkiv.

Presterud, Pål (1984): *Flyvraket på Kapp Borthen, Svalbardboka 1, 1983-84*

Prestvold, Kristin (2001): *Smeerenburg. Gravneset. Europas første "oljeeventyr".* 24 s. Av. Utgitt av Sysselmannen på Svalbard i norsk og engelsk utgave. Longyearbyen.

Prestvold, Kristin (2003): *Isfjorden. En reise gjennom Svalbards natur- og kulturhistorie.* 36 s. Utgitt av Sysselmannen på Svalbard i norsk, engelsk og fransk utgave. Longyearbyen.

Ramberg, Bjørn (2005). *Rapport fra innmåling av kulturminner i Barentsburg, del av arealplan.* Sysselmannens arkiv.

Ree, Tor Ole (2011): *Pyramiden. Der drømmene blomstret.*

Reymert, Per Kyrre og Thor B. Arlov (2002). *Feltrapport Nordvest-Spitsbergen juli 2002.* Rapport i Sysselmannens arkiv.

Reymert, Per Kyrre (2004). *Bygninger i Barentsburg før A/S de Russiske Kulfelter Green Harbour satte opp hus i Gladdalen 1917.* Notat til Anne-Cathrine Flyen, SMS.

Reymert, Per Kyrre (2007). *Pyramiden. 1910 – 1998. Per Kyrre Reymert, SMS, tur til Pyramiden 28.05.2007.* Notat hos Sysselmannen på Svalbard.

Ritter, Christiane (##). *Kvinne i polarnatten.*

Roll, Lisen (1994): *Kulturminneplan for Svalbard 1994-1998.*

Rossnes, Gustav (1993): *Norsk overvintringsfangst på Svalbard 1895-1940.* Norsk polarinstitutt. Meddelelser nr. 127. Oslo.

Rossnes, Gustav (1998). *Isfjorden N - kulturminneregistreringer 1998.* Rapport i Sysselmannens arkiv.

Sandodden, Irene Skauen (2011). *Rapport fra befaring i Russekeila i forbindelse med planer om å bygge opp en rekonstruksjon av Starostins hus.* Ikke ferdigstilt rapport i Sysselmannens arkiv 201100535-6.

Sandodden, Irene og Hilde Tokle Yri (2011): *Kulturminnene i naturreservatene på Øst-Svalbard.* Sysselmannens arkiv.

Scheie, Ove og Sissel Aarvik (2005): *Forvaltningsplan for Bjørnøya 2005 – 2010.* Sysselmannen på Svalbard.

Schreiner, Ole Jørgen (1992): *Svenskhuset. Feltrapport sommeren 1992.*

Selinger, Franz (2001). *Von "Nanok" bis "Eismitte". Meteorologische unternemungen in der Arktis 1940 – 1945.* Schriften des Deutschen Schiffahrtsmuseums. Band 53. Convent.

Simonsen, Povl (1957). "Fra den første arkeologiske Svalbardekspedisjons arbeid". *Polarboken Oslo 1957*

Sjøbakk, Ingvild (2012). *Arkeologiske registreringer i Ny-Ålesund.* Sysselmannens arkiv.

Starkov, V (1982): *Feltarbeid på Spitsbergen i 1982.* Upublisert rapport i Tromsø museums arkiv.

Starkov, V. (2001): *Det russiske vitenskapsakademiet arkeologisk institutt, Rapport fra arkeologiske undersøkelser i 2001.* Oversatt til norsk. Sysselmannens arkiv.

Starkov, V. (2005). *Arkeologisk institutt, Det russiske vitenskapsakademi, 26.august 2005, Rapport om arbeidet til Spitsbergenekspedisjonen fra arkeologisk institutt ved Det russiske vitenskapsakademi for 2005.*

Starkov, V. (2007): *Arkeologisk institutt ved Det russiske vitenskapsakademi (RVA), Ekspedisjon til*

Spitsbergen. Rapport om arbeidet på øygruppen Spitsbergen 2007.

Starkov, V (2009). *Sysselmannen på Svalbard v/Per Kyrre Reymert fra Vadim F. Starkov, leder for den arkeologiske ekspedisjonen til Russlands vitenskapsakademi (orientering om arkeologiske undersøkelser i 2009).*

Starkov, V. (2010): *Rapport om arbeidet som feltekspedisjonen fra Institutt for arkeologi ved Russlands Vitenskapsakademi utførte i 2010. Ved ekspedisjonsleder V.F. Starkov.*

Stormbringer, G.A. , R. Woolley og K. Normann (2000). *Arkeologiske registreringer fra Heerodden til Grumant, 2000, Komplette versjon, 24.juli - 17. august.* Sysselmannens arkiv.

Stormbringer, Geir (2005). *Rapport Arkeologiske registreringer Svalbard 2004.* Rapport i Sysselmannens arkiv.

St.melding nr. 40 (1985-86). Svalbard.

St.melding nr. 9 (1999-2000). Svalbard.

Strupstad Hagen, Therese (2010): *Tilgjengelighet og opplevelse. En kvalitativ analyse av hvordan vernepolitikken på Svalbard regulerer turistenes opplevelse i møtet med kulturminnene på øygruppen.* Masteroppgave ved NTNU i Trondheim.

Svalbard Samfunnsdrift (2004). *Rapport etter registrering av kulturminner i Longyearbyen sommeren 2004.* Sysselmannens arkiv 200401138-4.

Sysselmannens arkiver.

Sysselmannens toktrapper, lagret på Sysselmannens nettverk.

Sysselmannens tilstandsrapporter for bygninger, lagret på Sysselmannens nettverk.

Sysselmannen på Svalbard (1998). *Nedlegging av Pyramiden – oppsummering/status ved utgangen av 1998.* Internt notat hos Sysselmannen på Svalbard. Sak 98/00523.

Sysselmannen på Svalbard (1998). *Trust Arktikugols planer i forbindelse med avviling av kulldriften i Pyramiden.* Brev fra Sysselmannen på Svalbard til Trust Artikugol datert 18. mai 1998. Sak 98/99523-5.

Sysselmannen på Svalbard (1998). *Vedrørede nedleggelse av gruvebyen Pyramiden.* Brev fra Sysselmannen på Svalbard til Trust Artikugol datert 1. juli 1998. Sak 98/99523-9.

Sysselmannen på Svalbard (2000): *Entrance regulations.* Virgohamna.

Sysselmannen på Svalbard (2000). *Fredheim.* 200001333-1. Notat som planlegger erosjonssikring av Fredheim.

Sysselmannen på Svalbard (2009). *Vedlegg til fredningssak i medhold av svalbardmiljøloven § 39 første ledd pkt. c. Januar 2009. Dokumentasjon av forskningsstasjonen i Kinnvika på Nordaustlandet, Svalbard.* Saknr 2997991198.

Sysselmannen på Svalbard (2011): *Forvaltningsplan for naturreservatene på Øst-Svalbard. Vurdering av sårbarhet ved de 31 mest besøkte stedene på Øst-Svalbard.* Sysselmannens arkiv og nettside.

Sysselmannen på Svalbard: *"Ny-London". Myten om Mansfield og marmorforekomsten på Blomstrandhalvøya.* Hefte utgitt av Sysselmannen på Svalbard.

Søreide, Oddmund og Tor Børsting (2001). *Hopen 2000. Ishavsøy og meteorologisk stasjon. 2.* oppdaterte utgave. Oslo.

Tangen, Håkon og Joar Aspenes Justad (2011): *A Survey on Coastal Erosion in Central Spitsbergen, Svalbard.*

Tokle Yri, Hilde (2010). *Blomlihytta, Calypsobyen – forslag til istandsetting.* Saknr 201000500-2.

Tokle Yri, Hilde (2010). *Rapport 2010. Blomlihytta, Calypsobyen – Istandsetting.* Saknr 201000500-4.

Tokle Yri, Hilde (2010). *Rapport. Bygning A Maskinhus og B telegraf, Hiorthhamn.* 20100625-5.

Tokle Yri, Hilde (2010). *Rapport 2010. Gnålodden/Fuglefjellet – reparasjon etter*

bjørneskade. Hyttevika – utskiftning av ovn og drenggrøft. Saksnr 201000641-3.

Tokle Yri, Hilde (2011). *Befaringsrapport fra Station haudegen i Rjippfjorden, Nordaustlandet.* 201100919-1 (se 200500573-1).

Tokle Yri, Hilde (2011). *Organisering av Prosjekt Pyramiden 2011.* Internt notat i Sysselmannens arkiv. Sak 201100434.

Tromsø museum (1986), registeringsrapport som dekker Wijdefjordens ytre deler, dvs fra Elvetangen til Gråhukuken og fra Mosselbukta til Verlegenhukuken (kjenner ikke tittel og forfatter, se Tromsø nr. 30).

Tveito, Guri (2011). *Pyramiden – rapport fra befarings 7. mai 2011.* Sysselmannens arkiv.

Vistad, O.I., Eide, N.E., Hagen, D., Erikstad, L. & Landa, A. (2008): *Miljøeffekter av ferdsel og turisme i Arktis – En litteratur- og forstudie med vekt på Svalbard.* NINA Rapport 316.

Wikstøl, Rune (red.) (1998): *Historiske linjer. Verneplan for Telenors bygninger og installasjoner.* Norsk Telemuseum, Telenor AS.

Woldstad, W. (1956). *Første kvinne som fangstmann på Svalbard.* Johan Grundt Tanum Oslo.

Wooley, Richard og Kristin Prestvold (2001): *Flytting og restaurering av Danielbua, Fredheim, Sassenfjorden, Svalbard, Kulturminne nr C9-077. Rapport fra den arkeologiske undersøkelsen av Richard Woolley, bearbeidet og renskrevet av Kristin Prestvold.* Sysselmannens arkiv.

Woolley, Richard og Kristin Prestvold (2003). *Den russiske fangststasjonen på Kapp Wijik. Kulturminnenr C8-005. Sluttrapport fra den arkeologiske undersøkelsen i 2001 og 2002 av Richard Woolley. Renskrevet og bearbeidet av Kristin Prestvold.* Sak 200100182. Sysselmannen på Svalbard.

Aanderaa, Mikkel, Synnøve Haga og Hanne Osdal (red.) (2006): *Gruvebyen gjennom hundre år.* Jubileumsmagasin utgitt av Longyearbyen lokalstyre.

Aasgaard, Gunnar (1948): *Inspeksjoner og befaringer på Svalbard 1945.* Rapport for Svalbard Bergmesterembete datert 17. mars 1948.

Aarvik, Sissel og Knut Fossum (2006): *Forvaltningsplan for Hopen naturreservat 2006 – 2011.* Sysselmannen på Svalbard.